

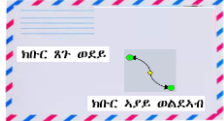

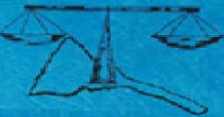
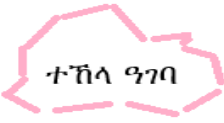

ጅግና ይዘኑ

ታሪኽ ሂወት
ዘይሕለል ተቃላሳይ
ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ

1925 - 1996
ብ እምነቱ ተሰፋይ

ሰሌዳ ትሕዝቶ

<p>ትውልድ፣ መብቁል፣ ግዜ ንእስነትን፣ ውልቃዊ ሓበሬታን</p>	
<p>ጽማቅ (synopsis) ብድክተር በረኸት ሃብተሰላሴ</p>	
<p>ጸጋይ እያሱ ከም ትጉህ ናይ ፖለቲካ ተቃላላይ፣ ፍርሐ ዘይፈልጥን ተንቀሳቃሲ ምስሊ ኮርዳትን</p>	<div style="border: 2px solid yellow; border-radius: 15px; padding: 5px; text-align: center;"> <p>ነጻነትን መሰለን ብፍርሃት እየምልጥካ</p> </div>
<ul style="list-style-type: none"> • ጸጋይ እያሱ ፡ ፈታው ስድራቤቱ ግን ድሕሪ ዓዱ - ብድክተር ገብረግዚኣብሄር ጸጋይ ዝተዳለወ ጽማቅ ሓበሬታ ክብ ቀረባ ስድትራቤትን ፈለግቲን። • ደብዳቤ ናብ ዘፍቅሮን ዝዝክሮን ወላዲያይ - ብትብለጽ ጸጋይ 	
<p>ፖለቲካዊ ቅልውላው ኣብ ውሽጢ ዓዲ ፡ ሸርሕታት ብሓያላን መንግስታት ኣብ ደገ ፡ ግንቦት 19/1949 ምርጫ ኣብ መጻኢ ኤርትራ።</p>	
<p>ልውውጥ ደብዳቤታት ኣብ መንጎ ጸጋይ እያሱን መምህር ወልድኣብ ወልደማርያምን</p>	
<p>ኣብ ኩባኤ ጠበቓ ጸጋይ ኣያሱ ተዓቕሩ ዝጸንሐ ኣገዳሲ ጽሑፋት</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ ቅልዕቲ ደብዳቤ ንህዝቢ ኤርትራ ክብ ጸጋይ እያሱ ➢ ትንቢት ወል ወል ተፈጺሙ ብጸጋይ እያሱ 1995 ➢ መበል 100 ዓመት ልደት ኤርትራ ➢ ምስ መግዛእቲ ባዕዳውያን ዝተዛመደ ናይ ኤርትራ ሓቀኛ ታሪኽ ➢ ብግዜ መግዛእቲ ጥልያን ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢትዮጵያን ናይ ኤርትራ ወንጌላዊት ሚሰዮን ኣባላትን ዝነበረ ዝምድና ➢ ርእይቶ ብዛዕባ ዝደረሰኩሞ መጽሓፍ ➢ ሰብ ናብ ሰቡ ዝበኢ ናብ ገረቡ (ዋሃ ምስ ቁምነገር) 	
<p>ዝኸሪ ጅግና ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ብቐረባ ዝፈልጡዎ</p>	
<p>ሕግን ፍትሕን ኣብ ትሕቲ ዝተፈላለዩ ባዕዳውያን ገዛእቲ</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • ስእላዊ ጡብላሕታ ጸዓዘጋን ከባቢኣን • ንቕጽ ስእልታት ክብ ማህደር ስድራቤት ፣ ብ MP4 ዜማ ዝተሰነየ https://www.youtube.com/watch?v=mDsXagg8Kvl 	
<p>ምብቃዕ ህይወት፣ ስንብታ፣ መልቀስ ብትግርኛን ብእንግሊዝኛን ድሕሪ 22 ዓመታት ዝኸርን ስንብታን ብዜማ።</p>	

ቀሺ ሙሳ አሮን አብታ መዝገበ ቃላት ናይ ኤርትራውያን አሰማት ትብል መጽሓፍም ንጸጋይ ዝብል ስም ብኸምዚ ይገልጽዎ። “ጸጋይ” ትግርኛ ስም ወዲ እዩ። “ጸጋ” ተመልከቲ። እዚ ስም እዚ ኣብቲ “ጸጋ” ዝብል ቃል ተመስሪቲ ፡ በዚ ጸጋይ ዝብል ናይ ዋንነት ቅርጽ ዝማዕበለ ፍሉጥ ስም ኣወዳት እዩ። “ጸጋይ” ዝብል ስም ፡ ህያባይ ፡ ሰናዖይ ፡ ካብ ኣምላኽ ዝተቐበልክዎ ጸጋ ፡ ካብ ፈጣሪ ዝረኽብክዎ ናይ ብሕተይ ህያብ ፡ ማለት እዩ። ወለዲ በዚ “ጸጋይ” ዝብል ስም ገይርም ንኣምላኽ የመስግኑ። ሓደ ካብቶም ኣዝዮም ዙውቲራት ዝኾኑ ሰማት ቛንቋ ትግርኛ እዚ “ጸጋይ” ዝብል ስም እዩ። እዚ ስም እዚ ከም “ጸጋይ” እናተጻሕፈን እናተባህለን ብቛንቋ ትግራውን ይዘውተር እዩ። ብቛንቋ ትግራ ግና ፡ “ጸጋይ” ዝብል ቃል ፡ ለጋስ ፡ ለዋህ ፡ ሃያብ ፡ ማለት ስለ ዝኾነ ፡ እቲ ስም ነዚ ትርጉም እዚ ከንጸባርቕ ይዘወተር።

ቀጺሉም ቀሺ ሙሳ አሮን “እያሱ” ዝብል ስም ብኸምዚ ይገልጽዎ። እያሱ ፡ ትግርኛን ትግራን ፡ ስም ወዲ እዩ። ካብቲ ኣብ መጽሓፍ ቅዱስ ተጠቐሱ ዘሎ (የሆሸዋ) ዝብል ናይ እብራይስጥ ስም ብትግርኛን ትግራን እተወርሰ ስም እዩ። “እያሱ” ዝብል ስም “እግዚአብሄር መድሓንይ እዩ” ዝብል ትርጉም ይህበና። ኣብ መጽሓፍ ቅዱስ እንተረኣና ፡ ድሕሪ ሞት ሙሴ መራሕ እስራኤል ኮይኑ ንህዝቢ እስራኤል ሩባ ዮርዳኖስ ኣሳገሩ ነታ ሃገር ተሰፋ እትባህል ዘውረሶም መራሕ ፡ “እያሱ” ይባህል ከም ዝከበረ ነንብዩ። “መጽሓፍ እያሱ ተመልከቲ”። ኣዝዮ ልሙድን ዝውቱርን ስም ኣወዳት።

መዳኸን ቦታ ጸጋይ ዝሕብር ናይ ጉግል ሳተላይት ካርታ

አብ ታሕቲ ተዘርዚሩ ዘሎ ጆግራፊካዊ ጭብጥታት ብዛዕባ ጸግዘጋ እዩ። ዝንግሪር (Latitude) ዉንግሪር (Longitude) ካብ ኤክዋቶር ዘሎ ርሕቀት ንመዐቀኒ ዝዝውተር ፣ ብራኽ ካብ ጽፍሒ ባሕሪ ፣ ክሊማዊ ዞባ ፣ መኣዘን መቐምጦ ዝሕብር ፣ ወዘተ የጠቓልል።

- ምሉእ ስም : ጸግዘጋ
- ናይ ሃገር ኮድ : ኤሪትራ (Eritrea)
- አውራጃ : ሓማሰዩን
- ወረዳ : ተኸላ ግገባ
- ብዝሒ ገባር ዜጋ : ሓበሬታ ኣይተረኽበን
- ስፍሒ መርዮት : ሓበሬታ ኣይተረኽበን

ጅዮስፕሻል (Geospecial) ሓበሬታ ጸግዘጋ:

ጆግራፊካዊ መስተማእዚ :

- ዝንግሪር (Latitude): ብዕስራዊት መንጻጸሪ ዲግሪ 15.35
- ዝንግሪር (Latitude): ዲግሪ ብደቓይቓን ሰከንድን 15° 21' 00" ሰሜን
- ዉንግሪር (Longitude): ብዕስራዊት መንጻጸሪ ዲግሪ 38.80
- ዉንግሪር (Longitude): ዲግሪ ብደቓይቓን ሰከንድን 38° 48' 00" ምብራቕ
- ሓፈሻዊ ብራኽ (Average elevation): 2120 ሜትሮ

Source: Source: National Geospatial Agency

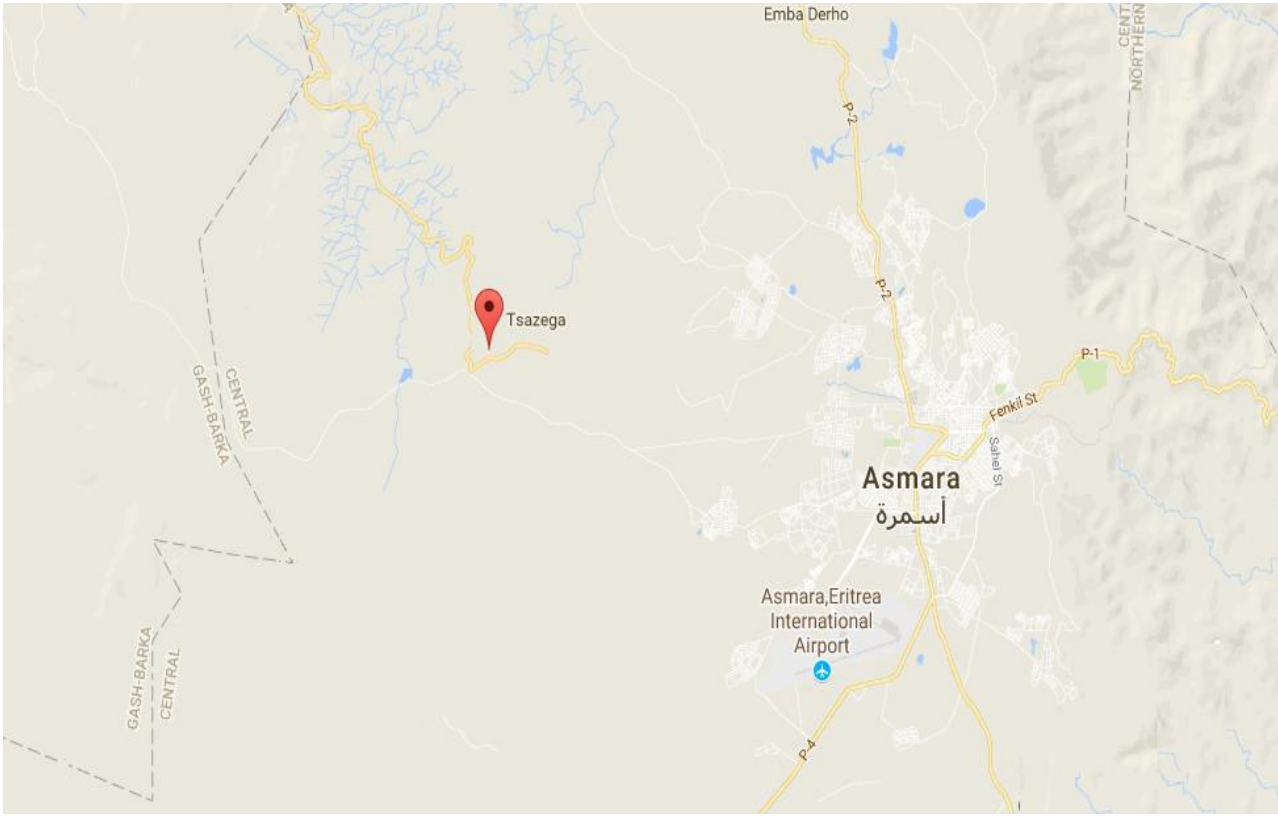
ካርታ ኤሪትራ

3d topo ካርታ ጸግዘጋ (ምንጩ፣ nona.net)

ጭብጥታት ብዛዕባ ጸዓዘጋ

ጸዓዘጋ ካብተን ኣብ ማእከል ሃገር ኤርትራ ትርኩብ ቁሽት'ያ። ኣብ ኣውራጃ ሓማሴን ትርኩብ ኮይና ካብ ርእሲ ከተማ ኣስመራ ርሕቀታ ትሸጎተ ኪሎሙተር ኣቢሉ ብሰሜናዊ ምዕራብ ሸነኽ ትርኩብ። ጸዓዘጋ ማንታ ናይታ ኣብ ጥቓኣ ትርኩብ ዓዲ ሃዘጋ እያ። ካብ መጀመርታ 18 ክፍለ ዘመን ክሳብ 1870 ኣቢሉ ኣብ ዘሎ እዋን እታ ቀንዲ ዓዲ ናይ ኣውራጃ ሓማሴን ከም ዝነበረት ድማ ይጥቀስ። ኣብ ቀዳማይ ፍርቂ ናይ 18 ክፍለ ዘመን፡ እቶም ሸው ዝነበሩ ዝኣኡት ንብምሉኡ ምድረ - ባሕሪ ተባሂሉ ዝፍለጥ ቦታ ክሳብ ሰግር ትግራይ ንዝርከብ ቦታታት ይቁጸጸሩዎ ነይሮም። ድሒሩ ግን ኣብ ትግራይ ሓይሊ ረኺቡ ዝመጽኡ ራእሲ ሚካኤል ስሑል፡ ንክፋል ከበሳ ኤርትራ ኣብ ቀጽጽሩ ምስ ኣእተዎ ጸዓዘጋ ናብ ውድቀት ገጸ ኣምራሓ። እቲ ስልጣን ነታ መወዳደርታ ዝኾነት ሃዘጋ ስለ ዝሃባ ድማ ንኣስታት 120 ዓመት ዝኣክል ኣብ መንጎ መራሕቲ ክልቲኣን ዓድታት ቅርሕንቲ ተፈጥረ።

ጉግል ሳተላይት ካርታ ናይ ሰሜናዊ ከበሳ

ጸዓዘጋ ፍልጥቲ ዓዲ ናይ ወረዳ ተኸላ ዓገባ እያ ነይራ። ዋና መደበር ናይ ክፋል ስርወ ንግስነት ተስፋጽዮን ድማ ነበረት። ስፍሓት ተኸላ ዓገባ ተመጣጣኒ ናይታ ጎረቤታ ወረዳ ደቂ ተሸም እዩ። ጽቡቕ ፍርያት ዘራእትን ኣሕምልትን ይርከቡ። ቤት-ምህርትን ቤት-ሕክምናን ብሚሰዮናውያን ደቂ ሃገር ሸወደን ቅድሚ ጥልያን ንኤርትራ ምውራራ ኣቋቋሞም ብምንባርም ብዘተሓት ደቂ ጸዓዘጋ ነቲ ዕድል ተጠቐሞም ካብተም ናይ መጀመርታ ሞያ ዝቐሰሙን ትምህርቲ ወንጌል ዝረኽቡን ይርከቡዎም። ኣብ ግዜ መግዛእቲ ጥልያን እቲ ዝለዓለ ደረጃ ትምህርቲ ራብዓይ ክፍለ እዩ ነይሩ። እንተኾነ ምምሕዳር መግዛእቲ ጥልያን እቲ ብምስዮን ሸወደን ዝግበር ዝነበረ ናይ ትምህርትን ምንቕቓሕን

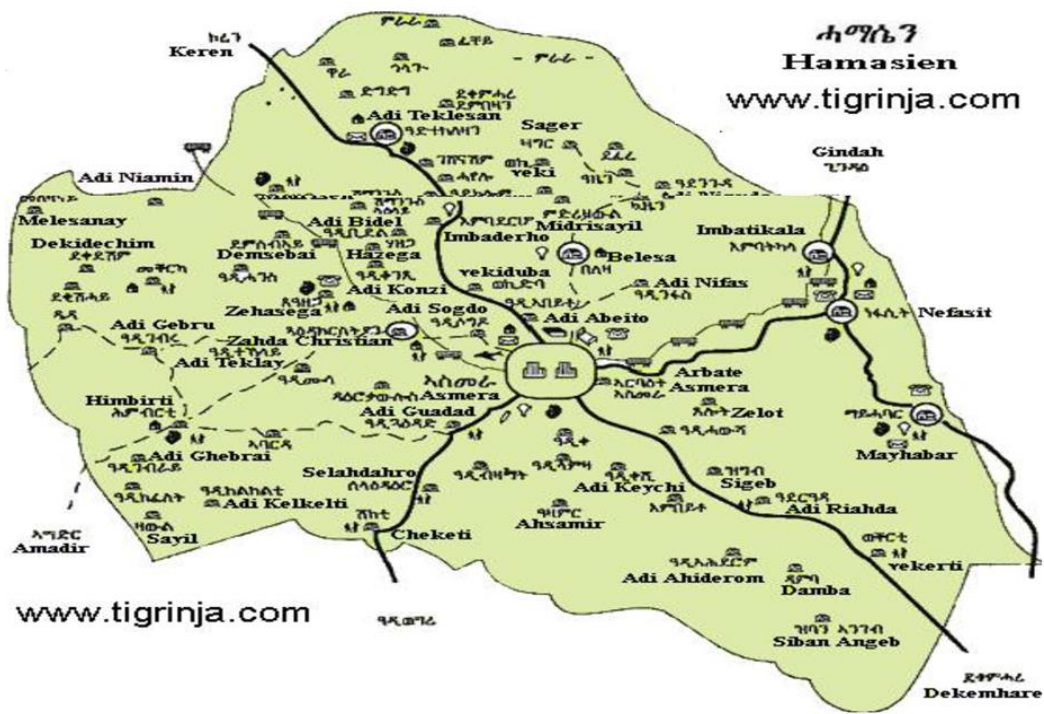
ንጥፈታት ነቲ ድልዳዩም የተዓናቕፎ ብምንባሩ ነቶም ሸወደናውያን ካብ ኤርትራ ኣባሪሮም እቲ ናይ ሚሰዮን ስራሕ ጠጠው ከምዝብል ገይረጥ ከም ገዝብሩ ይዝከር።

ሰኢ ጸዓዘጋ ካብ ኣየር

ኣካባቢ ጸዓዘጋ ዝርከባ ዓድታት

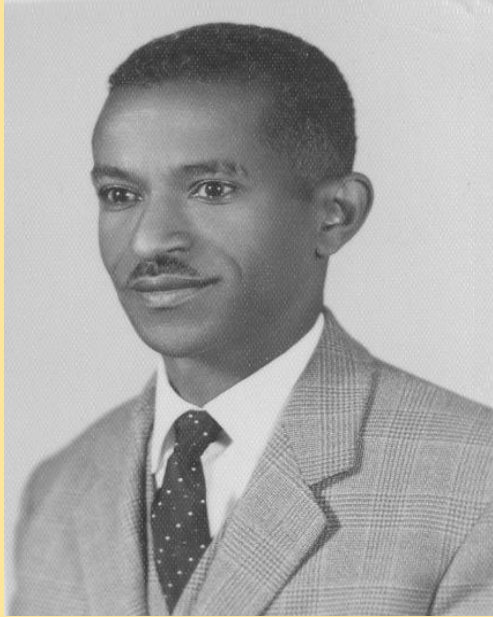
ዓዲ ገብሩ	4 ኪሎሙተር	ወኪድባ	6 ኪሎሙተር
ዓዲ ቁንጸ	5 ኪሎሙተር	ምስገግ	6 ኪሎሙተር
ዓዲ ሙሳ	5 ኪሎሙተር	ጸዕዳ ሚካኤል	6 ኪሎሙተር
ዳዕሮ ቃውሎስ	5 ኪሎሙተር	ዓዲቢደል	7 ኪሎሙተር
ጸዕዳ ክርስትያን	5 ኪሎሙተር	ቁሽት ተክለሃይማኖት	8 ኪሎሙተር
ዓዲ ተኻላይ	5 ኪሎሙተር	ቁሽት	8 ኪሎሙተር
ሃዘጋ	5 ኪሎሙተር	ደም ሰብኣይ	8 ኪሎሙተር
መቐርካ	6 ኪሎሙተር	ዓዲ ሶግዶ	9 ኪሎሙተር

ትውልዲ ፣ መብል ፣ ግዜ ንእስነትን ፣ ወልቃዊ ሓብራታን ምዕራፍ 1

ጠበቅ ጸጋይ እያሱ ካብ ኣብኡም መምህር እያሱ መዘንግዕን ወላዲቶም ወይዘሮ ለተብርሃን ጊላይን ኣብ ጥሪ 25/1925 ኣብ ጸግዘጋ ተወልዱ። ክልተ ኣሕዋትን ኣርባዕተ ኣሓትን ድማ ነይሮሞም። ኣስማቶም ብተራ ዕድመኦም፣ ሓጉሳ፣ ህድኣት፣ መሰገን፣ ረዳኢ፣ ሃብተእየሱስን ሓይለእየሱስን ይብሃሉ።

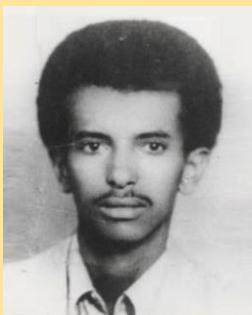
ኣብ ጥሪ 1954 ምስ ወይዘሮ ወርቁ ገብረትንሳኤ ሓዳር ድሕሪ ምምሰራት ከኣ ኣርባዕተ ቁልዑት ወለደም። ኣስማቶም ብተርታ ዝተወልዱሉ ዕለት እዚ ዝሰዕብ'ዩ፡- ዮሴፍ፣ ዮዲት፣ ሰገን፣ ትብለጽ ይብሃሉ። እቲ በኹርን እንኮን ወደም ኣብ መብል 19 ዓመቱ ኣብ ካርቱም፣ ሃገር ሱዳን ብሓደጋ ተፈልይዎም። ኣብ ልዕል'ቲ ኣብ ኤርትራ ዝነበረ ፖለቲካዊ ቅልውላውን ምፍንቓል ስድራቤታትን ድማ ኣብቲ ስድራቤት ተወሳኺ ሓዘን ተፈጥረ። ጠበቅ ጸጋይ እያሱ ብዘይካ ኣብ ኤርትራ ኣብ ሃገራት ኢትዮጵያ፣ ሱዳን፣ ጥልያን፣ ሕቡራት ሃገራት ኣሜሪካ ነይሮም'ዮም። ኣብ ሃገሮም ኤርትራ ከም መምህር፣ ተርጓሚ፣ ጠበቅን ኮይኖም ሰራሖም ነይሮም። ከም ደራሳይ ኮይኖም ድማ ኣብ ጋዜጣታትን መጽሔታትን ይጽሕፉ ነይሮም። ኣብ ሃገራት ሱዳንን ኣሜሪካን ከም ጠበቅን ናይ ሕጊ ኣማኻርን ኮይኖም ከም ዝሰርሑ'ውን ይፍለጥ። ሰንበት ዕለት 13 ጥሪ 1996 ድሕሪ ሓጺር ሕግም፣ ኩላቶም ዝተረፉ ቤተሰቦምን ፈተውቶምን ኣብ ዘለዉሉ ኣብ ፍሊንት (ሚቺጋን) ሃገር ኣሜሪካ ካብዛ ዓለም ተሰናበቱ። ሬሳኦም ድማ ናብ ኣስመራ ተጓዚቡ ኣብ መቓብር ሓርበኛታት ተቐብሩ።

ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ

ወይዘሮ ወርቁ ገብረትንሳኦ

ዮሰፍ

ዮዲት

ሰገን

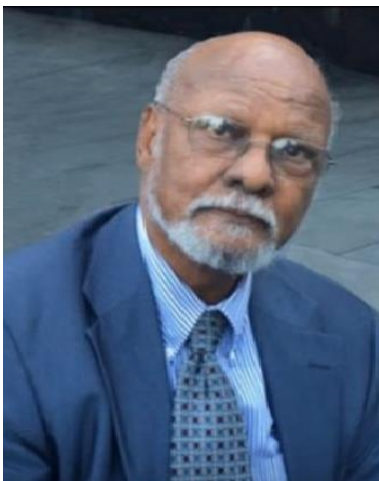
ትብሊጽ

TSEGGAY IYASSU: A Man for All Seasons

I feel particularly privileged to make a modest contribution to the volume on Tseggay Iyassu's biography. I commend the efforts of Emnetu Tesfay, the writer of these biographical series in which Ato Tssegay is included in the latest addition. We Eritreans are endowed with a wealth of tremendous life stories of many national heroes. Unfortunately, such wealth is not accompanied by a commensurate initiative and energetic efforts to bring such stories to light. It is the reason why I accepted the challenge of making a contribution despite the time constraint and other challenges.

I would like to begin by reference to some eulogies written about Ato Woldeab Woldemariam, a man who had been Tseggay Iyassu's mentor, as well as my own:

"He spent a major part of his adult life fighting for freedom and human dignity, in a passionate struggle on behalf of his people, the forgotten people of

Eritrea. His struggle was frequently a lonely one under bitterly disappointing circumstances—under conditions of mortal danger to his life and amid continued betrayals. Friends and fellow Christian comrades, who had broken bread and worshipped with him to the same God, abandoned him. ... Yet he carried on in the struggle undaunted, advocating unity among his fellow Eritrean compatriots—Christians and Muslims—and holding the Liberty torch aloft preaching the "Gospel" of national self determination and independence. "

These words may be applicable to Tseggay with some qualifications. For he also gave his life for the struggle of his people collectively, as a disciple of Woldeab, and in his professional career as an advocate, defending individuals accused of the "crime" of fighting for the freedom and independence of their people. The parallel with Ato Woldeab is thus not so far-fetched.

Tseggay as Teacher and Mentor

When I remember Ato Tseggay Iyassu (or **Avocato Tseggay** as he was known in his later years), two images come to mind. The first is connected to the first time I met him as an 11-year old student at the Geza Kenisha School, the Swedish Mission School, founded and directed by Woldeab. Where Ato Tseggay

was appointed there to teach history and geography. I remember the first day he came to my class as an exciting occasion because he was an exciting teacher. The most memorable feature of his conduct as a teacher was his expressive body language—impish and constantly changing facial expression used for emphasis, moving in the classroom from end to end, pointing at a map of Africa and telling his class the name of the place and of its people. He made the story of Congo, for example, come alive. When he spoke of historical figures, one felt as if he was to give a narrative of people he knew personally. Such was his unique gift as a teacher.

After the class that day, Memhir Tseggay, (or Ayya Tseggay, as I called him all his life), followed me and pulled me over. And touching my shoulder gently, he told me that he knew and highly respected my father whom he regarded as a substitute father. He admonished me to be a good student and to avoid the “city ruffians.” I said I would follow his advice and thanked him.

I later found out that my father had come to his rescue when he was facing challenging problems at the beginning of his adult life. He spoke about my father and the help he gave him with deep emotion. In time, I would also find that our two fathers were members of the evangelical Protestant Church, a closely-knit and outstanding group of people.

Memhir Tseggay’s teaching career was short-lived as he was involved with his mentor Ato Woldeab in Eritrean political activities. He was also studiously following classes in English at the newly opened Institute created by the British Military Administration to cater for the small elite of young Eritrean intellectuals. Having studied Italian up to the fifth grade, most of these young Eritreans had such an extraordinary thirst for knowledge that they were able to learn quickly, acquire whatever was available in short order. In this respect, Ayya Tseggay was ahead of the rest of his cohorts, enjoying a superior knowledge and was proud of it. Using his prior knowledge of Italian and reading whatever was available in that language, including subjects like history, he moved far ahead of his cohorts. He was also able to use his special relationship with his mentor and teacher Woldeab to use some of the books in the latter’s personal library at his home.

I was told about this particular fact by Tseggay himself when I asked him in later life how he managed to accumulate so much knowledge about history and world affairs that most members of his generation did not have. Such books include a compendium of brief biographies of significant personalities in Eritrea, written in Italian—Who Is Who in Eritrea (*Chi E In Eritrea*).

Tseggay as a Political Activist

The next time I encountered Ayya Tseggay was at the General Wingate

Secondary School in Addis Ababa, which I had entered a year ahead of him. It was about early 1947, and at that time he must have been at least 23 years old, which was too old for admission to a secondary school. I assume, therefore, that he must have used a special relationship with some of the British people in Eritrea like Education Officer, Colonel Snell, to gain access to the Wingate. It required some special dispensation to gain entry to the Wingate at that age.

Tseggay's mastery of English, both written and oral was superior, but he struggled with subjects like math. However, his principal interest at the time was dominated by his passionate and open advocacy of Eritrean self-determination. He made sure that the Eritrean students at the Wingate, were fully aware of our right and duties as Eritreans and proudly to take a stand at any time without fear. I remember his use of the Italian term ***auto-decisione*** to explain to us Eritrean students at the Wingate of the need to advance self-determination for Eritrea. Such attitude and advocacy were contrary to the policy and politics of Ethiopia at the time.

As I have said in some of my writings and public statements, my father was among the Eritrean elders who believed in Eritrean union with Ethiopia and was a prominent member of the Unionist Party. But due to the influence of Tseggay Iyassu and his bold advocacy of Eritrean independence, I had departed from my father's position to become a follower of Woldeab's stance on Eritrea's right to self-determination, just like most of the Eritrean students at the General Wingate Secondary School.

Tseggay's open political activities became a matter of great controversy at the school and beyond. He was given stiff warning by representatives of the Ministry of Education. He was also advised to be careful by members of the Wingate school teaching staff, all British citizens and most of them sympathetic to Eritrean aspirations, though not open about it. Tseggay did not budge in his open advocacy and promotion of Eritrean self-determination, despite the increasing pressures from government circles. Finally, he was expelled from the school, though the expulsion was done quietly. He went back to Eritrea and continued his activities along the side of his beloved mentor, Ato Woldeab.

Our Continued Friendship

One of the most pleasant communications I had ever received from Ayya Tseggay was when he sent me a telegram informing me that I had passed the London University Matriculation Examination in the Summer of 1948. I had traveled to Asmara at the end of the Spring Term and was staying with my family at Adi Nifas. He persuaded my English teacher Victor Menage to send me a telegram making the announcement. But he made sure to follow it with a

letter hand-carried by a messenger. He was evidently excited about the good news, which at the time was considered like entering Paradise. His excitement was affective and I was eternally grateful for that act of friendship, or rather brotherhood.

When I was studying in England we corresponded with Ayya Tseggay who gave me news of local politics and stories of friends and family. Among the stories that reoccupied his and my mind was the fate of Eritrea, which was eventually settled in 1950 under UN General Assembly Resolution federating Eritrea with Ethiopia "Under the sovereignty of the Ethiopian Crown."

Ato Woldeab had been hounded into exile, following several attempts on his life and the rest is history, as they say. Ayya Tseggay settled for a life of the legal profession to which he devoted his considerable talents and energy in the service of many grateful Eritrean individuals and families. I take this opportunity to appeal to all Eritreans whom Ato Tseggay Iyassu had assisted to come forward and make their contribution in telling the story of a valiant Eritrean hero who offered his life and skills to the service of his fellow Eritreans.

Tseggay as a Freedom Fighter and in Exile

Having suffered imprisonment and torture at the hand of the police for his efforts to help defend his fellow freedom fighters in the law courts, Ato Tseggay finally left city life and joined the liberation fighters in Sahel to become a member of the EPLF in his old age. He had suffered detention and torture as well as the tragic loss of his only son, who drowned in the Nile in Khartoum. Sudan. From Sudan he travelled to the United States joining the thousands of Diaspora Eritreans in a life of exile, near one of his beloved daughters in Flint Michigan. We continued our contact during much of his life in the US and we met a few times and spent memorable times reminiscing and wondering of the fate and fortune of our people. A special gift he gave me addressed to my three children "Dqqey Zer'i Asgede" is a *Tigrigna Mezmur Selam*.

Attorney Teegai Iyassu, dubbed as the "living encyclopedia/Guru" on Eritrea and Ethiopia, has waited sixty eight years to have a chance to vote for Eritrean independence.

Ato Tseggay Iyassu was happy to be alive to witness the birth of the nation for which he gave much. By any measure, Tseggay is a true hero who gave much of himself to his nation but, like most true heroes, he received very little in return. Nor did he expect it. When his remains were sent to Asmara, I happened to be there and was able to take part in his funeral, which took place at *Tsetserat* (at the Martyrs Cemetery). The usual eulogy was spoken. It was concise and proper. Given his

extraordinary contribution to Eritrea and Eritreans, some expected a more detailed rendition of Tseggay Iyassu's life at his funeral.

MAY HIS GENTLE SOUL REST IN PEACE!

Attorney Tseggay Iyassu: Diehard and defiant - a moving icon
of pride by Emnetu Tesfay

ጥዕና 3

Attorney Tseggay Iyassu started out as a gifted and very energetic student, and at a young age he became a distinguished lawyer, Linguist, Author, Headmaster, Lecturer and Consultant on International Law and Politics to various embassies and heads of governments. He was prominent and proud patriot of his native country, Eritrea. Through his broad political and legal skills and connections, he courageously and successfully fought for Eritrean independence and for the rights of Eritreans starting in Eritrea then in the field and then in overseas. All these at great cost and harm to himself and his family.

Att Tseggay Iyassu became actively involved in the independence movement almost all his lifetime using all the talents and professions he could acquire. He forcefully directed a life of struggle whosoever ruled Eritrea. A big part of his life he fought in defiant manner against the governments of Emperor Haile Selassie and later the Derg on all fronts. As a lawyer he defended his compatriots who were imprisoned after being charged for political activities. He was unique in the sense that he was fearless. Many other lawyers declined to take the cases of political prisoners for fear of their life and for fear that their license would be revoked. But later in the second half of 1970's he was himself arrested a couple of times charged and sentenced for political offenses. But he never abandoned his defiance of the occupying power. His life story reiterate top priority in life was to fight and see Eritrea as an independent nation ruled by its own citizens. For generations to come, Tseggay Iyassu will continue to be a source of inspiration for freedom fighters wherever they are.

Att Tseggay was one of the few politically conscious individuals who was himself inspired by heroes of the anticolonial movement in Africa, Middle East and Asia. His daughter, Tiblez remembers her father having a compilation of newspaper clips about freedom fighters far away from Eritrea, like Mahatama Gandhi, Patrice Lumumba, Ahmed Ben Bella, Kwame Nkrumah and Ho Chi Minh. He had a wider vision of the oppressed peoples of the world and as a

young man he was determined and committed to see an independent and truly free Eritrea.

Beyond political activities Att Tseggay was massively engaged in numerous activities he considered rewarding to the fight for freedom and the development of the Eritrean society. Ato Tseggay had a critical role in helping develop soccer in Eritrea and was heavily engaged in fighting against the unhealthy provincial competition based on AWRAJA. So was he one of the initiative takers in organizing annual beauty contests at the Municipality Hall in Asmara. Tseggay Iyassu was a man of many accomplishments: an educator, a linguist, a musician, a lawyer, an author, a political activist, an honest broker and a visionary. (read chapter 7 *ዘኻሪ ጅግና ጠበቅ አጋይ እያሱ ብቀረገ ዘፈለጥዎ*) He left his people a history of fight for independence coupled with justice for everyone. When it comes to justice, he was uncompromising. He would fight for justice to his adversaries too. This should serve as an inspiration for the next generations.

After the abrogation of the federal act, the Eritrean people were routinely plagued by injustice. The Haile Sellasie government and its surrogates in Eritrea carried out atrocities against individuals and groups that demanded political independence for their country. These were replete with manipulations, intrigue and injustice. But Att Tseggay was a gallant fighter undeterred by any situation that prevails. He seized on every given opportunity to fight the successive Ethiopian governments after Eritrea was grabbed in the name of federation.

In February 1974 when radio announcement was made about the overthrow of Emperor Haile Selassie's government, Ato Tseggay Iyassu was the first to send a telegram to the Derg congratulating their move and reminding them that Haile Selassie wanted to disperse the Eritrean population and grab their land. Information about the telegram he sent was also broadcast on the Ethiopian radio.

Att Tseggay will always occupy a permanent place in the pantheon of Eritrean heroes. His love of his country and his unique dedication to that goal will always serve as an inspiration for the new generation to defend their country when threatened from outside or inside.

Tseggay Iyassu was a gifted political analyst, persuasive orator and courageous activist. Starting from his youth he was saddened and highly outraged by the injustices and court sentencing double standards he saw perpetrated on Eritreans in Eritrea. Besides the unreasonably long prison sentences handed out by courts in Eritrea for minor infractions, one of the many things that bothered him was the number of licenses, typically four or more, that were needed to operate a small store or a business in Eritrea, and the severe fines leveled if and when anyone of the licenses was missing or outdated. In contrast, in Ethiopia he noted a shopkeeper can have and sell almost anything that would fit in the store with only one license. Many of such store licenses would go on to be used for years even after when they have expired, especially in Addis Abeba without any significant consequences.

Building a Career, Purpose and Family Life:

Tseggay Iyassu also had a gift for languages. He mastered oratory in couple of local languages, Tigrigna and Amharic, and two foreign languages, Italian and English. He later added Arabic to his masteries in languages. While studying law the language skills allowed him to familiarize himself with various countries' and international laws. Yet, his first law practice was as a prosecutor (AKBAR HIGI) in Asmara Eritrea, which presented significant conflicting opportunities. That is, conflict between his love for rule of law and his abhorrence of enforcing unjust law. He quickly came to terms with the conflict and used his position to select whom to prosecute and to what extent, resulting in many, and especially those that were unjustly charged being quickly let go with a warning or minor fine.

After few years as a prosecutor, he left the Government job to start his own private practice, providing legal defense services. That was the beginning of his hands-on effort to address causes of injustices and defending those that were suspected of challenging the political status quo or were actively working to change the political situation in Eritrea towards independence. Almost all of such cases were pro-bono, though some wealthy clients at times looked after him financially.

Tseggay Iyassu those days was a proud and devoted father that was highly engaged in the daily lives of his family in particular his children. He made sure he made time for his children daily as much as he could when he was in town and that the kids had the best of things including vacations and education that money can buy. He drove them to school regularly and insisted they got their

academic lessons year-round, including after school tutorials, all at his office. Sunday's and holidays were reserved for an early trip to church in the morning, followed by driving around the city, frequenting Italian ice cream and pastry shops, natural sightseeing places (MENAFESI BOTATAT) and visiting the less fortunate that he was helping routinely.

All these led to faster development of his children, their skipping up with their grades and developing empathy towards people especially towards those that were less fortunate. That also led to their lifelong dedication to giving back and help the less fortunate, which they demonstrated admirably later in their adult lives.

Tseggay Iyassu similarly invested in a significant number of what he believed were promising youngsters, most of which were orphans and those that came from poor families. Some of the youngsters grew up to be successful in various fields of endeavor and some became significant figures in the struggle for Eritrea's independence. Tseggay Iyassu hardly saved any money despite his significant opportunities to make money from his profession and his distinguished family leanings. He routinely put most of his earnings to use immediately in the cause of the defence of justice, for what is best for Eritrean's aspirations and for human rights. As a result, a small part of his earnings was spent on his family, and most of the rest on the needy children, their families and causes that he routinely looked after.

While he immensely relished his family time and his role as a highly engaged father, his activities, especially those that seemed to have some political significance were getting noticed by the Ethiopian authorities. He had learned the art of persuasion and diplomacy from his school days in Addis Abeba, and thus he was usually able to address or deflect inquiries and tactfully avoid prosecution. Warnings were piling up and he could no longer be overlooked. He was getting close to the edge or to the moment of truth where he had to make a clear choice between his beloved family life, friends and the fight for justice, meaning the rights of Eritreans and the independence of Eritrea.

He actively documented the best way he could the daily lives of Eritreans and the changing political situation. He routinely mixed traditional laws, religious laws, Ethiopian and international laws to present, argue and win his cases. The more he won the more he was under scrutiny by the Ethiopian Government for his suspected underground activities and by then well-known political sentiments.

Turning Points:

His sentiments and abilities came more in to focus when in a course of one

week he successfully defended four high-profile cases that the government considered treasonous when no one would. Two of the four cases raised a heightened interest from the Government.

The Case of Unappreciated Laws:

One of the four cases was about a ranking Government employee, who happened to be from Eritrea, that gave significant salary increases to youngsters that were suspected to have some sentiments towards the underground movement for the independence of Eritrea. The salary increases were within the Government employee's managerial authority, but could not escape notice because of the scope of the increase and the prevailing political tension.

Tseggay Iyassu could not find a precedent or legal angle to defend his client, yet he took the case, did not ask for extension of time and came to court with his client. The prosecutor and not surprisingly the judge took turns to state that the salary increases were outside of the bounds of the city and federal laws regardless of the manager's authority to grant them. They argued that the money should be returned, and serious fines and jail time should be leveled on the manager as a remedy to the "legal infractions." Tseggay Iyassu was not disturbed much by the declaration of guilty before the trial. He understood the interpretation of the "law" was essentially what the prosecutor and the judge may decide it to be.

Tseggay Iyassu then called on the court to allow him to make not an argument for defense but a closing statement. Energetically pacing sideways and back and forth in front of the court, he explained that his client and the distinguished prosecutor, the honorable judge and perhaps the entire Country were victims of too many unappreciated laws that consequently may make folks think something has been violated when the contrary is true, no violations.

Injecting humor and drama, he asked how many laws are there for the mortal human beings in this court to understand and obey or risk fine or even be jailed for life? He moved on quickly to answer his own question. He said that there were at least 120 federal laws, over a 100 provincial laws, over 140 municipal laws, over 200 natural laws and over 250 church / religious laws, over 300 traditional / tribal laws, many internal office laws such as that of his client and that of the prosecutor's office and of course we have the ten commandments on that top of everything. Tseggay Iyassu said that he would be happy to just go on with the Ten Commandments and forgo all the other laws but explained that it did not seem possible in today's societies that pre-

judge before all the available facts are in. After he continued orating on lessons from history he suddenly stopped and started to explain that his client acted within the authority given to him and within the laws of his office and all of the other laws including the one from the bible about paying fair wages. My client, your honor, is not guilty of anything, but a victim of doing his job according to the laws of the land and has been denied due process rights granted to him under various national and federal laws. He continued then to ask that the hearing on his client's case be moved elsewhere perhaps to the capital, Addis Abeba, where somehow the full measure of rule of law may prevail. The judge then hurriedly dismissed the case rather than risk of an embarrassment at the higher court in Addis Abeba. The manager in question and those that gained significant salary increases feared for their lives and soon disappeared from Asmara.

The Unorthodoxed Exhibition:

Another case was about a young man that was secretly distributing pamphlets and making speeches on street corners to mobilize folks to join a movement for the independence of Eritrea. This was considered an open and shut case and was brought to court for sentencing presided by the Governor of Eritrea. Tseggay Iyassu also knew that the Government desperately wanted to make an example of his client and that the case could not be remedied by the prevailing laws and legal practices. It was time for his well known dramatic and unorthodoxed exhibitions in court. After trying and systematically exhausting technical maneuvers to give the semblance of real court proceedings, Tseggay Iyassu nagged his client and the client attempted to approach the bench, lowered his pants and started to urinate and oriented himself on a position to defecate. The client was quickly restrained by police and removed from court. The Governor was incensed and asked Mr. Tseggay Iyassu to explain or be held in contempt of court and be jailed.

According to information from one of his contemporaries, Tseggay Iyassu addressed the court respectfully and stated that he could easily explain the situation and that he would be happy to provide some advice as well that may be helpful towards the next steps. Tseggay Iyassu was then escorted by the police to approach the bench. Tseggay Iyassu then said, your Excellency, out of respect for your and everyone's time here assembled, I would like to make a long story short. I have known my client since his early childhood. My client is mad and has been so for a long time. As you may have gathered by now only a mad man would say and do what he has been saying and doing publicly with out inhibition or fear in public and what he just did in court. My advice is to officially declare him mad and let him go free. That way whatever he has said in public and may say in the future would not mean much as he is declared mad. If not all the things he has been saying are very likely to be

taken by the public as true and that he, dead or alive, will be a hero to those that seek what he has been preaching. The Governor rolled his eyes in disbelief and yet took Tseggay Iyassu's advice and released the prisoner. Tseggay Iyassu shortly thereafter found a way to help the client to leave the highlands of Eritrea, away from the daily police encounters and join the independence movement. Years later he was asked by friends and students of law about what precedents he used to win and save many clients lives. His response was that his actions were not lies. He claimed that he practiced every available law and when those fail, he selectively resorted to holly sanctioned lies (KIDUS HASOT) in defense of life, free speech and freedom from injustices. Later in his life, he similarly used law and insights from traditions and customs to settle big land disputes in the US that plagued landowners for generations.

Final Decision – All in:

The sentiments of Tseggay Iyassu's legal practice soon become hard to hide from the authorities in Asmara and Addis that admired him and yet feared that his influence could be contagious and should be held accountable. He was then in and out of courthouse and jails fighting for his life and defending others including some of his fellow inmates. His loving and unique family life was painfully and yet willingly surrendered in favor of the fight for the causes he believed in.

Between the many trips to Jail and interrogations, Tseggay Iyassu mourned untimely death of his only son at the age of 19. Even then the authorities concluded the way he publically eulogized his son was politically very significant and that meant again one more trip to jail and interrogation.

His hard experiences in jail including severe torchers and beating left him physically exhausted with broken shoulder bone and damaged hips that left him limping and in pain for his remaining days. However, in the end the experiences left him more resolute in his determination for justice for Eritrea and Eritreans.

His modest assets, including his car, bank accounts of his family and children were confiscated by the Ethiopian Government. He was in jail and receiving the full treatment of the place. His family was under unremitting monitoring and yet managed to get some food to the jail while not been sure if he was alive or dead. He was eventually broken out of the jail by one of the freedom fighter groups and taken to the field to continue on the journey as one of the founding fathers of Eritrean Independence.

His children and family continued as best as they could with the help of friends

and few of those Tseggay Iyassu worked so hard to save their lives, pro bono. Tseggay Iyassu's wife sold everything of value including all personal jewelry to feed the family and eventually get the remaining children out of the Eritrea under the cover of night. Later in their adult years, the children created moving event on behalf of their father by replacing all the jewelry their mother sold to help feed them and get them out of eminent harms ways. She happily accepted the children's emotionally charged gift and then divided up the jewelry into three parts. She then asked each one of her three children to take one part and keep it for her.

After a year of successful contributions in the field (MEDA), health matters forced Tseggay Iyassu to leave Eritrea to the US via Sudan and Italy. Tseggay Iyassu was self-educated about various European laws and US criminal and civil laws. Six months after arriving in the US, he tested for the US bar examination and passed with exceptional distinction. He was then one of two exceptional individuals out of two hundred applicants that would be recognized for prestigious position within the state of Iowa. There he continued to practice his multi-faceted mastery of laws and became invaluable asset to the State, and a personal friend to the Governor and few legislators. He used his various connections and friendships to continue to educate the need for justice for Eritrea and for a more hand's involvement of the US and other western countries to remedy the atrocities in Eritrea in favor of peace and democracy.

Getting Personal:

On a personal note, I left home at the age of 17 without sufficient knowledge and appreciation of my heritage. I met Ato. Tseggay Iyassu in the USA in 1988, when I was eager to better connect with details of my country of origin and my family. He accepted me with open arms and shared his outstanding knowledge of history and his passion for justice in Eritrea. Our conversations were usually over lunch at his home in Flint Michigan where his wife, Mrs. Worku, made excellent meals or at one of his favorite Italian restaurants, where he usually left me to attend to the bill saying that is a cheep price for the lessons of the day. Very cheep indeed. Mrs. Worku made my favorite foods in the morning and afternoons whenever I visited.

One early morning, I stop by Ato Tseggay's home to drop off some documents he asked me to find for him and I leaned that only Mrs. Work was home, making coffee. On the dining table were Ato. Tseggay's hand written notes about the Eritrean provinces (AWRAJATAT). I had seen from his earlier writings how much he was pained by the divisive sentiments associated with the naming of the provinces. While he appreciated their historical significance, he also actively lectured on the need to abandon any sentiments and divisions that get on the way of unity of Eritreans and the independence of Eritrea.

I decided to stay in and have a lighthearted conversation with Mrs. Worku over coffee and check her biases about our traditions in Eritrea related to the provinces. By that time, I had the opportunity to meet and be interested in one of her daughters, Seghen. Mrs. Worku was from Akeleguzay province (AWRAGA) in Eritrea as I am; from a very prominent family and married to someone from the Hamasien province, which was not common those days. I repeated to her that she knew well that she was from one of the most prominent families in Akeleguzay, and men would line up just to see her from a distance, yet she chooses someone from Awaraga Hamasien. "Why? What public or family problems forced you to accept such a marriage when she could have had anyone of her choosing locally?" Her response was quick as she was very quick on her feet. She laughed and said, "well son, it is too late for me now, but do not make the same mistake as I did. However, if you should do so, you have my blessing." I thanked her and promised to shortly inform her daughter about the blessing. She laughed again and said, "we are all set then, see you at the wedding."

Segehn and I had our civil marriage in Flint Michigan, which is usually finalized by getting a marriage certificate from a courthouse and a small reception at the family home of the bride. The day before the wedding, when I started to go to the courthouse to get the certificate, Ato. Tseggay insisted on going with me to make sure everything was done properly. At the courthouse, I was directed to a window of a clerk. When I was about to be handed the certificate, Ato. Tseggay jumped in and said "stop, we would like to see the superior court Judge before we accept the certificate." Ato. Tseggay explained that he is a lawyer, originally from Eritrea, and he has just witnessed some irregularities in the production of some certificates in the past, thus wants to see the Judge.

The clerk at the window was puzzled by comments and the request, went back past a couple of desks to see her supervisor, who in turn went in to the next room and came out with the superior court Judge. The Judge invited us to come in and jokingly asked Ato. Tseggay to explain himself or "be held in contempt of court, going to jail, perhaps missing his daughter's wedding". Ato. Tseggay, was true in form, almost as he was in his court room days in Eritrea. He explained that marriage is sacred mission and could not seriously be implemented by simply throwing a piece of paper through a window. The Judge asked, "what are you asking me to do?" After short story about the challenges and the promises of the institution of marriage, and the role of communities and institutions to support it, Ato. Tseggay asked the Judge to come to his home the next day, officiate the wedding in front of family and friends, break bread and dance with us as well in support of the institution of marriage.

The Judge accepted the invitation and came with his wife the next day to Ato. Tseggay's home for the wedding. Just when the Judge got up to officiate, three gentlemen (SHIMAGILE) stood up in front of him and shouted that they will not give their daughter, "daughter of Hamasien" to someone from Akeleguzay with out guarantees or bond (WAHIS). Two of the three gentlemen were unknown to the family. However, one was related but had not been in touch with the family for over 25 years. This intervention by the gentlemen was not in the plan and somewhat disturbing to say the least, especially on how and when they interjected in the wedding event. The Judge and few others started to get concerned not knowing where that was heading. Ato. Tseggay then jumped, asked the Judge to sit down for few minutes and pulled aside the three gentlemen.

I came close to Ato. Tseggay to see and hear what was going on. Ato. Tseggay thanked the three gentlemen for respecting the finer parts of our tradition and quickly added that he anticipated the situation and that he had already established the guarantee (WIHSINA) few days ago. The three gentlemen told him they admired his wisdom and thanked him for handling the mater ahead of time and quietly headed to their sits.

The Judge got up again, put his robe on, officiated, signed the certificate and handed it to Seghen. The Judge and his wife stayed all together for about two hours, eat our traditional food, danced with the bride and other family members. We had our church wedding nine months later in Italy at the Vatican, which was equally memorable, but our civil wedding was made special and memorable thanks to the interventions of Ato. Tseggay.

When the guests left, I pulled Ato. Tseggay aside and asked about the guarantee (WAHIS). He smiled and said that it was an opportunity to show respect for tradition and at the same time to educate folks on the unconstructive nature of some of the providence (AWRAGA) thinking while allowing them to save face.. He said, that he was inconvenienced the three gentlemen would not understand or badge much on discussion about provinces. Hence, he said he had to resort to something more expedient, "holy suctioned lie" (KUDUS HASOT), with the aim of following up later to somehow fix it at the right time and place.

I then decided to complain to Ato. Tseggay, in keeping with our tradition that I was waiting for the family gift or dowry (GEZMI). Ato. Tseggay realized that this was not much about dowry for me but a test of his stance on tradition. He explained that I deserved GEZMI and more, but also explained that I had to do my part first, that is buy jewelry for the bride. I informed him that I bought her some diamonds and he quickly explained that it must be gold, and that diamonds had no place in our tradition.

A year later Seghen and I came back to Michigan to visit family. I decided then to again provoke Ato. Tseggay for fun and reminded him about GEZMI and that I have now done my part. He quickly walked over to his daughter to inspect the gold. He then complimented me on my choice of gold and said, “regretfully I have to inform you the statute of limitation expired on your GEZIMI one week ago” and walked away.

All of the family members, friends and contemporaries of Ato.Tseggay that shared some of their stories with me express their admiration and gratitude to Ato. Emnetu Tesfay for investing so much energy and time to preserve some of Ato. Tseggay’s life story and contributions. I too as an Eritrean add my thanks and appreciations to Ato. Emnetu for his first-rate effort to document and preserve Ato. Tseggay’s and that of other notable Eritreans’ contributions in the struggle for Eritrean independence and freedom, for the generations to come.

Open letter to my beloved father by Tiblez Tseggay

chapter/ግዕዝ 4-2

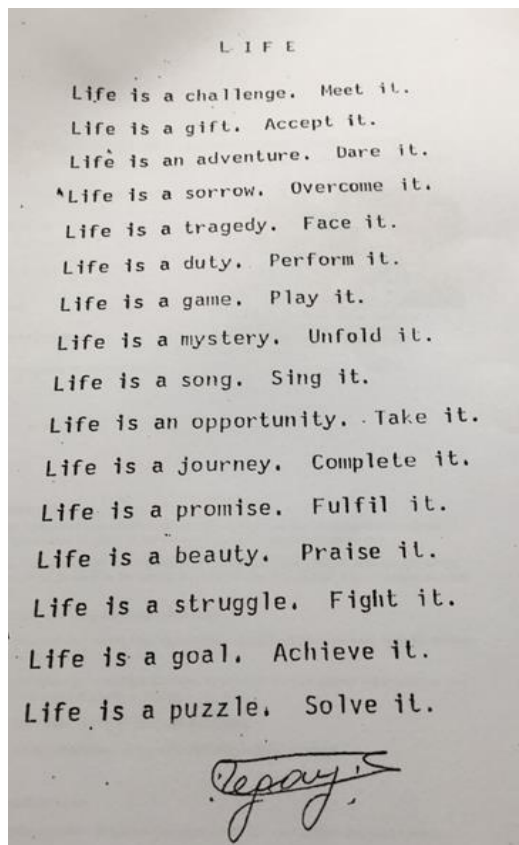
Dear Dad. My hero, my backbone, my mentor and my inspiration. It has been 22 years since you are gone leaving us with great sadness and emptiness. There is not a day that goes by that I don’t think about you, and you are always on my mind with every breath that I take. Not a day goes by when I don’t imagine what life would be like had you not died. I am blessed and grateful to be the daughter of yours and my mom Worku. Both of you have been a great influence in my life. You are a great father, a father that that guides his children thru the mazes of life.

You raised me and my siblings to be God fearing, guided and mentored us. You taught us kindness, love and support for our fellow human beings. You taught us the importance of humility and sharing! One of the greatest lessons you taught me whilst I was around 5 years old; is history of Ethiopia, Eritrea, Federation, Assab, Massawa etc.

Following are my memories in no particular order.

- I remember when I was little how relatives and friends alike would refer to me as Tsegai Iyasu jr. because of my looks and mannerism which was like yours.
- I remember how education was important to you and made sure my siblings and I were educated in a private school.
- I remember how after school; you would pick us and take us to your office. Provided us snacks and hired a tutor to help us with homework.
- I remember when I was in 5th grade I was getting tutored for grade 6 and was able to be promoted to grade 7.
- I remember that your dream was for me to be the first female lawyer in Eritrea. To assist the poor and needy as you have done through out your life. The best gift that you left behind for me is your lawyer's cloth that I have preserved with pride.
- I remember how you provided pro bono defense and monetary help to the poor and needy.
- I also remember how you vigorously defended political prisoners...
- I remember when I chose a different career path contrary to the dream you had, you respected my choice and gave me the blessing!
- I remember on some Saturdays you would take us to the stadium to watch soccer games especially your team Ganta Mereb. Or you would take us to different city courts, like Keren, Mendefara, Dekemhare, Massawa so that you can defend/assist political prisoners or murder cases. You won most of the court cases. You took the opportunity to educate us the history, language and people of the different parts of Eritrea that you took us.
- I remember our Sundays together, we dressed up nicely to attend church. After church we would go visit different places like Durfo, Ghinda, Golf Club etc. Before we would head home you would take us to buy pastries and cookies while mom who is a great cook, would prepare us lunch. The adventure after lunch was; you either took us to see a movie or a musical. Sunday evenings were spent watching TV at home.
- I remember how you would help our close relatives financially.
- I remember every winter you would take us to Keren where we stayed with my maternal grandmother Elen.

- I remember our Sundays together, we dressed up nicely to attend church. After church we would go visit different places like Durfo, Ghinda, Golf Club etc. Before we would head home you would take us to buy pastries and cookies while mom who is a great cook, would prepare us lunch. The adventure after lunch was; you either took us to see a movie or a musical. Sunday evenings were spent watching TV at home.
- I remember how you loved to help poor people (some people would refer to you as abo diKa አቦ ደኻ) especially on the holidays like Christmas, Easter etc. you would buy sacks of bread to share with the poor and homeless.
- I remember your love for the arts. I remember how you commissioned the talented Eritrean artist Tewelde Kiflezghi, to paint portraits of John F Kennedy (JFK), Patrice Lumumba & Mahatma Gandhi.
- I remember the darkest hours of family started in November of 1974. You spoke to a rally of over 10,000 students in Asmara to resist "national service" ስጦታ that was proclaimed by the military junta the Derg. Your speech was considered a crime by the military government. The next day they came and searched your office and later Ethiopian military came to arrest you.
- I remember how you refused to be taken to prison by the military police car but drove yourself, accompanied by the military tank cars.
- I remember the flow of relatives, friends and neighbors to our house. I remember the agony of my mother when she came home to find out that you were arrested.

- I remember how you paid high price for the sake of the love the country and forgot your family.
- I remember the announcement on the public radio station about your arrest for treason against Ethiopia.
- I remember it took few days... days of agony to find out you were being held at one of the strict prisons Gibi.
- I remember your office was closed down and all your assets frozen and your car possessed by the military police.
- I can't bear to remember that you were cruelly tortured during interrogation, brutalized so severely you nearly died.
- I remember you had to be confined, under close police watch, at HazHaz police hospital for a month.
- I remember my mother was left penniless to fend for her four children. She did everything she could to protect us, her children.
- I remember how our mom sold all her jewelry and belonging to support us while you were in prison.
- I remember my mom, my older sister Seghen & my cousin Hiwet would deliver food to the prison in the most difficult condition.
- I remember that in 1975 events turned for the worst as the confrontation between the Derg army and Eritrean liberation movements. When the Derg started suffering loses, they started killing youth and elderly without reason. Curfew was imposed starting at 6 PM. All the schools were closed.
- I remember how our mom would send us to different friends' houses to spend the night for our safety.
- I remember when 3 armed members of Eritrean Liberation Front (ELF) came to our house to talk to my mother and brother Yosief. My brother was involved with the liberation movement and was in danger. I remember my brother's last words to me was "Take care of our mom & sisters. See you soon". How can I forget the last hug I got from my brother and the agony that followed? If I had known that was the last time I would see him, I would not have let him go.
- I remember you telling me about the ELF freedom fighters, with the collaboration of some members of the police who were assigned to guard you, slipped into town to liberate you. However, the plan failed to materialize. As Yosief, your son - their point of contact - was leading the combatants who were going to carry out the mission to the police station they were suddenly confronted by Ethiopian soldiers. All of a sudden they started exchanging a barrage of bullets. Later you learned three of the combatants died in the battle and the rest had to retreat.

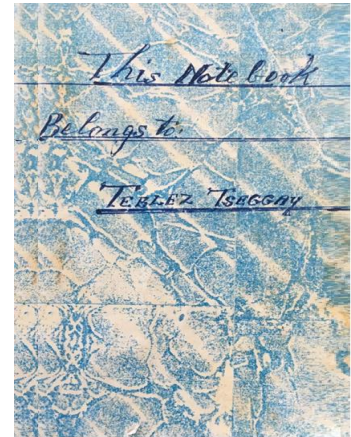
- I remember a few months later you were released from prison and finally home. I remember the joy of having you back.
- I remember the happiness did not last long. Terrible news about the drowning of your only son in Khartoum followed.
- I remember my pain & agony; seeing my mom, my grand mother my sisters and especially you, depressed & crushed by the pain of losing your son at a young age.
- I remember the speech you gave to console the grieving that came to our house. You said "we cannot change the fact of death by wailing and mourning. Therefore, it is better if we give comfort to one another in accordance to what is stated in the book of Job - the Lord gave and the Lord has taken away; may the name of the LORD be praised. So please allow me to set an example here on the basis of Job's teachings. Please listen to me now for I would like to, starting today, to console myself based on the following set of beliefs:

If I had the power to alter the course of my own son by sacrificing mine I would have opted for it readily. I would have preferred to die before witnessing the death of my son. Recognizing that I am powerless in changing the sequence of death, I am opting for accepting the teachings of Job - to refrain from mourning.

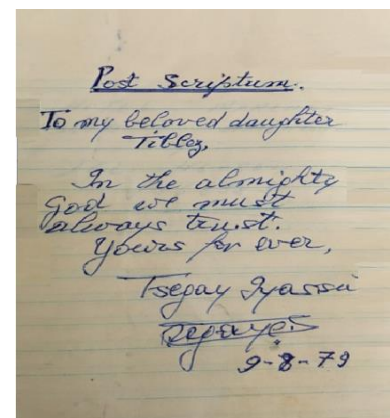
In those days the lives of many Eritreans of all ages are being wasted in towns, villages and desolate woods. Many youngsters are being butchered in front of their parents. A lot of blood of innocent people is being spilled everywhere. May God have mercy upon us, we are witnessing that the country is awash with the blood of its own children."

- I remember soon after the speech you delivered you were arrested again, this time for six months.
- I remember soon after you got released, you disappeared later I found out you had left to join EPLF.
- I can't bear to remember all the agony and pain you have gone thru.
- I remember you telling me how much you loved to have lots of children but right after my birth, you were arrested and tortured and would not have children anymore!
- I remember in 1976 Keren one of Eritrea's major cities was liberated by EPLF. We heard rumors that you were seen there. It was no longer safe for us to stay in Asmara. My mom arranged for me and my two sisters to be smuggled to Keren. My mom stayed behind in Asmara with my grand mother. A few weeks later my mom came to Keren with grand mother.
- I remember how we became active in politics. Our new "bible" was the "Hafewshawi polotikawi" book. Later on we joined "hafash w'deb"
- I remember how a month later you arrived in Keren and stayed with us.

- I remember you were fluent in several languages, Tigrinya, Amahric, Arabic, Italian, Tigre, English and little Saho. You were working at the news department of EPLF (kfli zena).
- I remember not being able to see you as often as I had wished. Being part of hafash wdebat (ሐፋሽ ወድባት) and being active in music and theater (kfli bahli ከፍሊ ባህሊ) in Keren and with the medical team in Barentu & near Massawa.
- I remember how everyone in kifli bahli would refer to me not by my name Tiblez but as gual Tseggay or gual avvokato.
- I remember when Sgehen my elder sister got sick and had to leave for Sudan. I was terrified for her because I had lost my oldest brother in the Sudan.
- I remember when my maternal grandmother passed away and my elder sister Yodit took charge of our home.
- I remember the last time my mother came to visit us in Keren. I remember you were not able to stay with us as you did previously. But suddenly you came to visit us in Keren.
- I remember the retreat from Keren as the town was been taken over by the Ethiopian army. I remember the chaos in Keren. I remember how you had to leave to protect our country and mom was left to fend us the children. I remember when we left Keren, mom would tell us not to look back. What a pain it was for my mom.
- I remember and to these days I have nightmares when I remember how we lost some of our peers due to the bombardment by the Ethiopian forces.
- I remember when we finally reached Afabet exhausted. We stayed in Afabet for a few weeks.
- I remember a few months later we left for Sudan and arrived at Port Sudan. It took 2 months to reach our destination. After a brief stay in Port Sudan we went to Khartoum where my sister Seghen was staying.
- I remember the first thing we did when we arrived in Khartoum was to visit my brother Yosief's grave.
- I remember we stayed with relatives in Khartoum. Eventually you came to Khartoum for work related to EPLF.
- I remember you moved us to the home of Hassen Kekia who took **great care of us**. I am forever grateful of Hassen Kekia's generosity. He took care of and lots of Eritrean refugees in need. May his Soul Rest in Peace!

- I remember at the end of 1979, my elder sister left for Saudi, my sister Yodit in Sudan, my mom in Asmara & I to Europe (Italy). I remember at that time you were going back and forth from Sudan to Eritrea.
- I remember when I left Sudan you gave me a notebook and an envelope that should only be opened in case of an emergency. You also give me advice to continue my education and not to forget our country Eritrea.
- I remember after my brief stay in Rome Italy in the early 1980 I left for Sweden.
- I remember a few months later opening the envelope you gave me. Inside I found 200 dollars.
- I remember by the end of 1980 you & my sister Seghen went to my sister Yodit who was living in USA (Iowa).
- I remember in 1981 your happiness when you, for the first time got a grand daughter. My sister Yodit named her daughter after our maternal grandmother.
- I remember fondly 1982 after a long while the whole family was reunited in Ames Iowa. My mom came from Asmara and I from Sweden. Seghen and Yodit with her family were living in Ames.
- I remember when you received your residence permit in the USA, you started work as a lawyer in Des Moines.
- I remember you would still travel around the US and lectured about Eritrea.
- I remember in the summer of 1983, we flew to DC to visit my cousin Dr. Amdetsion Kidane and to meet Aboy Woldeab Woldemariam (your godfather). We spent 3 memorable days of my life. Grateful to have gotten great advice, knowledge about Eritrea from aboy WelWel and you.
- I remember in the days of no Viber, Skype or WhatsApp, we would have lengthy phone conversation 1-2 times a week. Our conversation would always center around Eritrean affairs and education.
- I remember in January, 1987 the whole family, relatives and friends from around the US got together in Flint MI for my sister Seghen & Gebre's wedding.
- I remember your happiness in 1990 when Seghen gave birth to your first grandson who was named Yosief after your first son!
- I remember fondly May, 1991 when your dream came to fruition. Eritrea became a free country.

- I remember in October 1991, I gave birth to my first child. Two months later I was able to travel to visit you. How can I forget the joy in your eyes when you held my son in your hands?
- I remember 1996 as a bitter sweet year. Sweet, because it was the year that I gave birth to my youngest son. Bitter, because 2 month later we got a call from my sisters that you were not feeling well and have been admitted to hospital. Bitter because, we planned to visit you and bought the plane tickets. A few days before the departure we got a call from my borther-in-law about your passing. Bitter because you did not get to see my second and my new born sons. Bitter because I did not get a chance to say good bye! Bitter because you never got to see free Eritrea, a cause that you had fought your entire life.
- I remember in October, 1996 how you were given a hero's welcome at the Airport.
- I remember the next day relatives, friends, religious leaders and public officials gathered at our house. Later that day there was funeral procession around Asmara.

- How Can I forget when they finally put you in your final resting place at the Martyrs' Cemetery in Asmara (መቅብር ሓርበኛታት).

Dear Dad

I am so proud and grateful that you are my dad. I have learned a lot from you. I miss our conversations and your great advices. You always wanted to argue above all politics. I miss you so much I would do anything to hear your voice for one more minute. I wish your 11 grandchildren and two great-grandchildren had met you. You're gone but will not be forgotten, your story will live on. Thank you for everything

you have done for us, despite the fact that we came second to the country. Thank you too for what you have done for the country. I love you so much! May your soul Rest in Peace!

Many thanks to Emnetu Tesfay who has spent a great deal of time and effort so that your legacy would not be forgotten.

From your beloved daughter
Titi (Tiblez)

ፖለቲካዊ ቅልውላው አብ ዉሸጢ ዓዲ ፣ ሸርሖታት ሓያላን መንግስታት አብ ግዳም። ምዕራፍ 5
ግንቦት 18 ምርጫ አብ መጻኢ ኤርትራ

ሸርሖታት እንግሊዝን ጥልያን አንጻር ነጻነት ህዝቢ ኤርትራ ዝገልጽ ሰኔሊ። ሃጺሪ ሃይለስላሴ ምስ እንግሊዛዊ ልኡኽ

አብ 1949 ዓመተ ምህረት ፡ ሃገራውያንን አህጉራውያንን ሓይልታት ንኤርትራ አብ ክልተ ክመቐልዎ እዎ ፡ ናብ ሱዳንን ኢትዮጵያን ተመቐላ ክትሕወስ ይሓሰቡ ኔሮም። ኤርትራውያን ድማ አብ ክልተ ሓናቕ ምርጫታት ተቐርቆሩ። ምምቕቓል ወይ ድማ ብዘይ ቅድመኩነት ምስ ኢትዮጵያ ምሕዋስ። ድሌት ናጽነት ህዝቢ ኤርትራ ድማ ተረጊዶ ተረፈ። ማሕበር አንድነት ንድሌታትን ሃቕናን ሰልፊ ናጽነት ንኸዳኽም ተዓጢቑ ክሰርሕ ጀመረ ፡ እዚ ቀንዲ ንኤርትራ ምሉእ ናጽነታ ንኸይትረክብ ድማ ዓብዩ ዕንቅፋትን ውዲትን ኮና። አብ መወዳእታ እተን አርባዕተ ዓበይቲ ሓያላንን ውድብ ሕቡራት ሃገራትን ንጉዳይ ኤርትራ አብ መዕለቢኡ ኩባጽሓኦ ሰለ ዘለወን ፡ እዘን ዝሰዕባ ንመጻኢ ኤርትራ ድማ ወሰንቲ ዝኾና ሰለሰተ አማራጺታት ተዋህቦ።

1. ምምቅቻል፡ ንውሑዳት ኣብ ቀጽሪ ዘይኣትዉ ዝድገፍ

2. ብዘይ ቅድመ ኮነት ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን ብማሕበር ኣንድነትን ብትሪ ዝድገፍ

3- ናጽነት፡ ኣልኢሰላሚያ ኣልራቢጣ ሓዊስካ ብቀጽሪ ናጽነት ዝድገፍ።

ዝበዘሑ ኤርትራውያን ኣብ ጎድኒ ቀጽሪ ናጽነት ብምሰላፍ ንሃገርም ካብ ንሓዋሩ ምዋፋእ ኣድሓንዎ ፡ እታ ናይ ምምቅቻል መደብ ፍሽልቲ ኮይና ተረፈት ፡ ኤርትራ ድማ ሓንትን ዘይምቅልቲ ሃገር ኮይና ጸንሐት።

እንተኾነ ግና ማሕበር ኣንድነት ኮነ ቀጽሪ ናጽነት ካብ ሰፍርኦም ምንቅ ክብሉ ብዘይ ምኽኣሎም ፡ ንሰልፍታት ናጽነት ኤርትራ ኣብ ሓደ መረዳድኢ ነዋቢ ክብጽሓ ተገደዳ ፡ ኤርትራ ኣብ ትሕቲ ንግስነት ሃይለ ሰላሴ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓበር ማለት ዩ። ንኤርትራውያን ሃገራውያን ንክቅበልዎ መሪር ውሳኔ እዩ ኔሩ እንተኾነ ግና ፡ ንኤርትራ ካብ ምምቅቻል ሓራ ከውጽእዎ ስለ ዝከበርም'ውን ናብቲ ውሳኔ ኣትዮም። ውዕል ስምምዕ ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ንዓሰርተ ዓመት ዋራይ እዩ ጸኒሐ።

ሕቶ ባንዲራ ኤርትራ ድማ ኣካትዐ ፡ ቡቶም 68 ዝኣባላቲ ንሽዱሽተ ወርሒ ቅዋም ኤርትራ ንምድላው ሓላፍነት እተዋህቦ ባይቶ ድማ ተረዳድኡን ነታ ባንዲራውን ኣጽደቅዎ። ድሕሪ ናይ ሽዱሽተ ወርሒ ናይ ሰራሕ ግዜ፡ እቶም መሰረትቲ ቅንሰል ንኣባዕተ ዓመታት ቀዳሞት ፓርላማ ናይ ኤርትራ ክኾኑ ውሳኔ ተመሓላልፈ። ዓሰርተ ኣርባዕተ ዝኣኸሉ ካብ መሰረትቲ ናይቲ ቅንሰል ካብ ሰራሕም ወሪዶም ከም ፈጸምቲ ኣካል ኣተግበርቲ ሚኒስትራት ቆሙ ፡ ካልኣት ድማ ኣብ ናይ ህዝባዊ ኣገልግሎት ሰራሓት ተዋፈሩ። ነቶም ዝወረዱ ኣባላት ኣተግበርቲ ሕጊ ንክትክኡ ኣብ ናይ ምርጫ ዘባታት ምርጫታት ተኻየደ ፡ ኣሰማት ናይቶም ዝትክኡ ድማ እዚ እዩ።

- 1- ኣቶ መሰፍን ገብሪሂወት
- 2- ሰይድ ያሲን ሓሰን ናይብ
- 3- ራእሲ ተሰማ ኣሰበርም
- 4- ግራዝማች ተክለሃይማኖት ቦኸረ
- 5- ቀኛዝማች ሓድገምበስ ክፍሎም
- 6- ናሰር ባሻ ኣቡበከር
- 7- ግራዝማች መሓመድ ሰዲድ ዓሊ ቤክ
- 8- ኣቶ ወልደዮሃንስ ገብረዘገጊ
- 9- ኢንስፕክተር እምባዩ ገብረ ኣምላኽ
- 10- ኣቶ ተድላ ባይሩ
- 11- ፊተውራሪ ሓረጎት ኣባይ
- 12- ኣዝማች ተሰፋይ በራኽ
- 13- ኣቶ እምባዩ ሃብተ
- 14- ኣቶ ተሰፋልደት ገረድ

[ምንጩ፡ መሓመድ ሰይድ ናወድ; AlHaqiqa Welta'rikh]

እታ ሰማያዊት ባንዲራ (ኸድራ ብጅንቋ ትግረ ዝዋቀሙሉ ዝከበሩ መጸውዒ፡ ኣውሊዕ ድማ ብትግርኛ) ከም ምልክት ባንዲራ ሃገረ ኤርትራ ኮነት። ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክትሕወስ እንከላ ናይ ባዕላ ምሕደራን ባንዲራ ፡ ማለት ሰማያዊት ባንዲራ እትውንን ልኡላዊ ሃገር እያ ዝከበረት።

ኣቅዲምም ፡ ኣንድነታውያን ንሰልፊ ናጽነት ከቋሸኹን ከነኣእሱን ፡ ኩሉ ግዜ ድማ ብመሪሕነት ሃይለ ሰላሴ ክምርሑ ይደልዩ ነበሩ ፡ ኣብ ርእሲ'ዚ ድማ ባንዲራ ኢትዮጵያ ከም ባንዲራ-ኦም ርእዮም፡ ነቲ ዝከበረ ናይ ሕብረት (ፈደረሽን) ግዜ ድማ ከም ዋጋ ዘይብሉ ነገር ብምቅጻር እዮም ዘመን ፈደረሽን ኣሓሊፎምዎ። ብዙሕ ከይጸንሐ ሃጺይ ሃይለስላሴ

: ብጋህዲ አሰራር-ሐ ፈደረሽን ክግህስ ክጥሕስን ጀመረ : ንፓርላማ ኤርትራ ካብ ስራሕ ወጸኢ ብምግባር : ንባንዲራ ኤርትራ ኣውራጃ ብባንዲራ ኢትዮጵያ ተክኢ : ንወትሃደራዊ ሓይሊ ኤርትራ ድማ ተቐጻጸርጋ ማለት ኣዩ። ምውራድ ናይታ ባንዲራ ድማ ንክዊሕን መሪርን ቃልሲ ንውሕስነት ኤርትራውያን ኣፍደገ ከፈተ።

ኣብ እዋን መወዳእታ ሓምሳታት፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ንፈደረሽን ከነኣእስ ክጅምር ከሎ : ምንቅስቃሴ ሓርነት ኤርትራ (ሓራካ፡ ጉጅለ ሸውዓተ) ሰላማዊ ዝኾነ ቃልሲ ኣብ ምጅማር እግሪ ተኸሊ ነበረ። ገለ ካብ ኣባላቱ ክእሰሩን ክቐጥቁጡን ምስ ጀመሩ ግና ብውሸጢ ውሸቲ ምንቅስቃሴ ከሰላሰል ጀመረ። ብ 1 መስከረም 1961 : ሓሚድ እድራስ ዓዋተ ንብረታዊ ቃልሲ ጀመሮ። ኩሎም ሓርነታዊ ግንባት ኤርትራን ጉጅለ ሓራካን ድማ ነታ ሰማያዊት ባንዲራ ሒዞም ክንቀሳቐሱ ጀመሩ።

ምንጩ: Awate.com/eritrean-symbols-of-many-colors/ Nov 25, 2012

ኣብ መንጎ ዋዕላ ፖስት-ዳም ጀርመን : ኣኼባ ናይተን ኣብ ካልኣይ ኩናት ዓለም እተዕወታ ሃገራት ኣብ ነሐሴ 1945 ን ዝነበረን : ብታሕሳስ 2 1950 ኣብ መጋብኢያ ውድብ ሕቡራት ዝነበረ ኣኼባ ንኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ከም እትሓብር ምርጫ ተመሓላልፈ። ዝተፈላለዩ እማመታትን ለበቃታትን ብዝተፈላለዩ ሃገራት፡ ኮሚቴታት : ንኡስ ኮሚቴታትን ኮሚሽናትን ንመጻኢ ኤርትራ ቀረበ። ኩሎ እቲ እማመታት ሃገራት ከመይ ጌረን ኣብ ዓለምለኻዊ ምትእኽኻባት ንረብሐኣን ከወውታ ዝግበር ጸወታታት ንኸተንብቦ ኣዝዩ ኣገዳሲ ይኸውን። ሓደ ካብቲ ኣብ ተግባር ዘይሰርሐ እማመታት “በጒን ስፎርዛ” እተባህለ እማመ ነበረ። እዚ እማመ ብናይ ብሪጣንያን ኢጣልያን ወጸኢ ጉዳያት ሚኒስትራት ዝተሃንደሰ ኮይኑ ንምምቃል ኤርትራ ኣብ መንጎ ሱዳንን ኢትዮጵያን ድማ ይእምት። ኢትዮጵያ ኣብ መጀመርታ ነቲ ናይ ምምቃል ውሳኔ ንኸትቅበሎ ሰጋእ መጋእ በለት። ወከልቲ ኤርትራ ነቲ ሕብረት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ዝበል ሓሳባት ኮነንዎ : ኣብ ኮረዲዮታት ውድብ ህቡራት ኮይኖም ድማ ነቲ እማመ ካብ ምዕዋት ንምትራፍ ላዕልን ታሕትን በሉ። እንተኾነ ተቃውሞ ናይ ኤርትራውያን ብዙሕ ኣብ ግምት ክኣቲ ኣይክኣለን : ንምምቃል ኤርትራ ካልኣት ነገራት ኢዮም ዓዲ ኣውዲሎሞ። እዚ ኣብ ታሕቲ ተጠቐሱ ዘሎ ሕጠብ ጽሑፍ ድማ ነቲ ሸው ዝነበረ እማመን ከመይ ጌሩኽ ኣብ ግብሪ ካብ ምውዓል ከም ዝኣበዩ የመልክት።

ወከል ናይ ኣሚሪካ ጆን ፎስተር ዳላስ ብ ግንቦት 9 1949 : ብመገዲ 15 ሃገራት ዝሓቐፈት ንኡስ ኮሚቴ ንሕቶ ኤርትራን ካልኣት ግዝኣታት ኢጣልያን ከም ብሓድሽ ክርእ ኣለዎ ምስ በለ፡ ካብ ሚያዚያ 6 1949 ኣትሒዙ መጻኢ ኹለን ግዝኣታት ኢጣልያ ኣብ ኣፍሪቃ ዝነበራ ርሱን ክትዓት ኣለዓዓለ። ዘቐረቦ እማመ ተቐባልነት ረኸበ : እታ 15 ሃገራት ዝሓቐፈት ንኡስ ኮሚቴ ድማ ብቀዳማይ ኮሚቴ ሃገራዊ መጋብኢያ ንክርእ ንእማመኣ ንቐልጡፍ ኣቐረበት። እቲ ቀዳማይ ኮሚቴ ካብ ኩለን ኣባላት ሃገራት ተወከልቲ ዝነበሮ ሓይል ኣካል ነበረ።

እታ 15 ሃገራት ዝሓቐፈት ንኡስ ኮሚቴ ንኹሉ ዝቐረበ እማመታት ብምርኣይ : ንእማመ በጒን-ስፎርዛ ኣብ ናይ ኢጣልያ ዝነበራ ግዝኣታት ግና ተቐበሉቱ። ንእማመ በጒን-ስፎርዛ 10 ደገፍዎ : 4 ተቃወሙ 1 ድማ ድምጹ ካብ ምሃብ ተቐጠበ። ሰለዚ እቲ እማመ ንቐዳማይ ኮሚቴ ከም ጥርኑፍ መዝገብ ተዋህበ።

ብ ግንቦት 17, ቀዳመይቲ ኮሚቴ : ነቲ ዝነበረ እማመታት ገለ ምቅይያር ብምግባር ከምዚ ዝሰዕብ ጌራ ናብ መጋብኢያ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣቐረቡቱ።

1. ብዘይካ ምዕራባዊ ክፋል : ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ትተሓወስ : ከተማታት ኣሰመራን ባጽዕን ድማ ፍሉይ ናይ ምምሕዳር ሓለፋታት ይወገቡን : እቲ ዝተረፈ መሬት ኤርትራ ድማ ንብብሪጣንያ-ግብጺ ትመሓደር ሱዳን ንክወገብ ተወሳኺ ምዝርራባት ኣካዩዩ።
2. ሶማል ክሳብ ብመጋብኢያ ውድብ ሕቡራት ዝምደብላ ኣብ ትሕቲ ሞግዚትነት ኢጣልያ ክትጸንሕ።
3. ሊብያ ድሕሪ 10 ዓመት ናጽነታ ክትረክቡ። ግናኽ ኣብዘን ውሸጢ 10 ዓመታት ኣውራጃታት ሳረናይካ : ፊዛንን ትሪፖሊታንን ኣብ ትሕቲ ሞግዚትነት ብሪጣንያ፡ ፈረንሳይን ኢጣልያንን ብቅድመ ተኸተል ክጸንሑ።

መጋቢት ወደብ ሕቡራት ሃገራት ነቲ እማመ ርእዩ ፡ ንለበዎታት ቀዳመይቲ ኮሚቴ ድማ ብዘይ ዝኾነ ጸገማት ንክቐበሉ ትጽቢት ነበር ፡ ምክንያቱ ዝኾነት ኣባል ወደብ ሕቡራት ሃገራት ዝኾነት ሃገር ኣብ ኣገዳሲት ኮሚቴ ተወከልቲ ስለ ዝነበርዎ። እቲ ውሳኔ ከምዚ ይመስል፡

1. ምምቕቓል ኤርትራ ናብ መጋቢት ወደብ ሕቡራት ሃገራት ብ37 ጠቐላላ ድምጺ ኣተወ፡ ንበሺን ሰፎርዛ ዝድግፉ 11 ፡ 10 ድማ ድምጻም ካብ ምህብ ተቐጠቦም። ስለዚ ዕጫ “ግዝኣት ኢጣልያ ነበር ኤርትራ” ተሓቲሙ ተረፈ።

2. ጉዳይ ሊብያ ብዘሕ ንኡስ እማመታት ነበር። መጋቢት ወደብ ሕቡራት ሃገራት ንሕብርቲ ሊብያ ድሕሪ 10 ዓመታት ዘቐረቦ ሕቶ ፡ 48 ደገፍቲ ፡ 8 ተቓወቲን 1 ድማ ድምጺ ካብ ምህብ ተቐጠቦ። እንተኾነ ግና ፡ እቲ ዘገደስ ሕቶ ግና ከዘን ስለስተ ኣውራጃታ ሊብያ መን የመሓድረን ንዝብል፡ ከምዚ ዝብል እማመ ቐረበ ፡

- ሀ. ሞግዚትነት ብሪጣንያ ኣብ ልዕሊ ሳሪናይካ ብ36 ደገፍቲ፡ 17 ተቋወምትን 6 ድምጺ ዘይሃቡ፤
- ለ. ሞግዚትነት ፈረንሳይ ኣብ ልዕሊ ፊዛን ድማ ብ36 ደገፍቲ፡ 15 ተቋወምትን 7 ድምጺ ዘይሃቡ፤
- ሐ. እንተኾነ ግና ንሞግዚትነት ኢጣልያ ኣብ ልዕሊ ትሪፖሊታንያ ፡ ነቲ ክልተ ርብዓ ናይቲ መጋቢት ንክመልእ ኣንቲ ድምጺ ተረፈቶ። ኣብ ትጽቢት ዋላ ኣደ ሰብ ዘነበረት ሄይቲ ፡ ኣንጻርቲ ኣብ ልዕሊ ግዝኣት ኢጣልያ ነበር ዝተሃንደሰ እማመ በሺን ሰፎርዛ ኣድመጸት።

3. ከም እንደገናውን ሕቶ ሞግዚትነት ኢጣልያ ኣብ ልዕሊ ሶማሊ ምስ ተላዕለ ፡ ወኪል ሄይቲ ኣብ ወደብ ሕቡራት ሃገራት ዝነበረ ሰይተር ኤስቲ ሎት ኣንጻር ኣድመጸ። ሰይተር ኤስቲ ሎት ካብ ፕሬዝደንት ሄይቲ ንእማመ በሺን ሰፎርዛ ክቐበሉ ቀጥታዊ ትእዛዝ እዩ ተቐቢሉ ኔሩ ፡ እንተኾነ ግና እዚ ወኪል ከም ፕሬዝደንት ሃገሩ ዝኣዘዙ ዘይኮነስ ቅኑዕ ኮይኑ እተራእዮ ገይሩ ኣድመጸ። (ድሒሩ ከም ዘብረሆ ጸረ-መግዛእቲ ዝብል ስነ-ሓሳብ ስለ ዝነበሮ እዩ፡ ኣንጻር ምምላስ ኢጣልያ ናብ ሶማሊን ሊብያን ኣድሚጹ። ካልኣት ወገናት ከም ዝብልዎ እንተኾይኑ ግና ፡ ንናጽነት ሊብያ ክደናገሩም ብዘደልዩ ወከልቲ ሃገራት ኣዕራብ ጉቦ ከም እተቐበለ እዮም ዝገልጹ።)

ሰእላዊ መግለጺ ንኤርትራ ኣብ ክልተ ክትምቀል ዝተገብረ ሸርሐ ዝገልጽ

እዚ ፍጻሜ'ዚ ንሃገራት ሕቡራት መንግስታት አሜሪካ ፣ ብሪጣንያን ፣ ኢጣልያን ምስ ኩለን ደቡብ አሜሪካ ደገፍታን ዘሰንብድ ክሰተት ነበረ። ኣብ ከምዚ ኩነታት ፣ ብዙሓት ክሳብ ሕጂ ነዚ እማመ ዝደገፉ ዝነበራ ሃገራት ኣብ ባይታ ዝትግበር ኮይኑ ኣይተራእዮን። ስለዚ ንዳግመ ምርጫ ብኣጠቓላል ንእማመ በሺን ስፎርዛ ክግበረለን ሓተታ። እዚ ማለት ኣህጉራዊ መጋባኢ ኣብ ልዕሊ ኤርትራን ሊብያን (ሬዛንን ሳሪናይካን) ጥራይ እተወሰነ ንእማመ በሺን ስፎርዛ ከሕልፎ ኣይክእልን እዩ ምክንያቱ ናይ ትሪፖሎታን ዕጫ ኣብ ጠልጠል ስለ ዝነበረ። ኣብ መወዳእታ ኣጠቓላሊ ምርጫ ንእማመ በሺን-ስፎርዛ ፣ ብ37 ተቃዋሚቲ፣ 14 ድማ ደገፍትን 7 ድማ ድምጺም ካብ ምሃብ ዝተቐጠቡ ተነጽጎ።

ስለዚ በዛ ወሳኒት ምርጫ ናይ ሄይቲ ፣ እቲ ድሮ ኣብ ኣህጉራዊ መጋባኢ ው.ሕ. ተበጺሑ ዝነበረ ውሳኔ ፍቕጥን ትርጉም ዘይብሉን ኮነ፣ ሕቶ ኤርትራ ድማ ናብ ዝቐጽል መጻሪዩ መርመራታት ሓለፈ። ኤትዮጵያ ብምፍራስ ምምቕቓል ኤርትራ ገና እይተሓጎሰትን፣ ንኣኣን ንመሻርኻታን ነገራት ክበርዩ ድማ ጸሓይ ዓረቡቶም። ቡቲ ሓደ ሸነኽ ድማ ኢብራሂም ሱልጣን ብምፍቓል ምምቕቓል ኤርትራ ሓጎሶም መግለጺ ኣይነበሮን፣ ኣብ ሕቶን ምጽራያትን መጻኢ ሃገሮም ድማ ከም ስርሖም ተተሓሓዘው ነዛ ሕጂ ምስ ነብሳን ምስቶም ናይ ቀደም ጎረባብታን ኣብ ሰላም ዘዩላ ሃገርና ኤርትራ ማለት'ዩ።

ምንጩ: ንሓርነት ኮም

ለውጢ ደብዳቤታት ኣብ መንጎ ጸጋይ ኢያሱን ወልደአብ ወልደማርያምን ምዕራፍ 6

መዘኻኻሪ ንኣንቡቡቲ። ዝምድና ሓርበኛ ኣቦና ወልደአብ ወልደማርያምን ሓርበኛ ጠበቓ ጸጋይ ኢያሱን ጸኑዕ እዩ ነይሩ። ኸም ወላድን ወሉድን እዮም ነይሮም። ወላድን ወሉድን እንተበልካ ውን ካብ ሓቂ ዝረሓቐ ኣይኮነን ስለምንታይ ንጸጋይ ኢያሱ ኣባሊግኡ (Godfather) ካልእ ሰብ ኣይኮነን ባዕሎም ኣቦና ወልደአብ እዮም። ካብኡ ሓሊፉ ድማ ክልቲኦም ምሉእ ሂወቶም ኣብ ቃልሲ ንነጻነት ኤርትራ ስለ ዘሕለፍዎ ፣ ብሓደ ሰሪሖም እዮም። ብተወሳኺ ድማ ክልቲኦም ከም ደረሰቲ ፣ ከም ዘመርቲ ፣ ከም ኣንቡቡቲ ፣ ናይ ሓባር ጠባያት ነይርዎም እዩ። ስለዚ ኣብቲ ዝጸሓፍዎ ዝነበሩ ደብዳቤታት ጠበቓ ጸጋይ መብዘሕትኡ ግዜ ናብ “ወል ወል” ኢሉ ይጽሕፎ ነይሩ ፣ ኣቦይ ወልደአብ ድማ ናብ “ጸጉ” ኢሎም ይጽሕፉ ስለ ዝነበሩ ኣንቡቡቲ ንክፈልጥዎ ኣድላዩ ኮይኑ ስለዝተሰመዓኒ እዩ ዝጠቐሶ ዘለኹ።

እዞን ደብዳቤታት ኣብ መንጎ ክልተ ግሊ ሰባት ዝተግብራ ለውጢ ደብዳቤታት እዩን። ነዊሕ ዕድመ ዘለዎ ደብዳቤታት ድማ እዩ። እንተኾነ ክልቲኦም ላዕለዎይ ደረጃ ወርዘውና ዘለዎም ሰባት ብምንባሮም እቲ ትሕዝቶ ፣ ቅዲን ኣገባብ ኣጸሓሕፋን ነዚ ሓድሽ ወለዶታት መሃርን ኣተባባዒን ስለ ዝኾነ ከም ዝሕተም ተገይሩ ኣሎ።

ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ምስ ኣቦ ሃገር ኤርትራ ዝፍለጡ ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ኣብ ዋሺንግቶን ዲ ሲ

እተፈቶኝ ወደይ ፡ ሓወይ ፣ ዓርከይ ጸጉ!!

ካይሮ 20-11-79

ብ 10-10-79 እተጸሐፈት ፡ ቦቲ ሓደ ወገን መዓናጡ ዝበጣጥሰ ቦቲ ሓደ ወገን ከኣ ፋና ዘብርህ ቃላት ዝሓዘት መልእኽትኻ በጺሓትኒ። ዘንቡብክዎ ምሽት ሰለ ዝነበረ ፡ ከውርዳ፡ ከደይባ ፡ ከውጽኦ፡ ከእትዎ ድቃስ ካብ ዓይነይ በሪፋ ፡ ኮፍ ኢለ ሓደርኩ። ምድሪ ንርኣሳ ኢላ ወጊሓ ኸም ዚበሃል ፡ ንርኣሳ ኢላ ወጊሓ። ንኣይ ደንጊጸትለይ ኣይኮነትን። እው ፡ እቲ ኣልባ መለእካ ዝሰደድካለይ ዘሕዘን ሃንታ፡ ኣብ ልቦይ ተሰቐሉ ኺሕቆን ሓደረ። ዚጽዕየለይ መሰሉኒ ብዙሕ ሓቕንክም። ግናኸ ዘጸዒ ጸባ ኸም ዘይኮነ ትፈልጥ ኢኻ። ሰለዘኸውን ኣይጸዓየለይን። ዘጽዓኹዎ ነገር የልበለይን። ምስ ካሻ-ፈሓም ወይስ ሕመት ዚቃለሰ ሰብ፡ ቃልሱ ብዝበዘሐሉ ወይስ ብዘንወሓሉ መጠን፡ ጸሎሎኡ የብዘሕ። ናይ ኤርትራ ጉዳይ ነገር ኪፈልጥ ወይስ ከሰተውዕል ኢሉ ዚምርምር ሰብ ከምኡ ኢዩ። ናይ ኤርትራ ጉዳይ ማለተይ፡ ናይ ገድሊ ሓርነት ማሕበራት ጉዳይ ነገር ማለተይ ኢዮምበር ጉዳይ ኤርትራ ንርእሱ ካብ ዘኾነ ይኹን ፖለቲካዊ ጉዳይት ዝቐንጠን ዝበርሀን ጉዳይ ምዃኑ ፍሉጥ ኢዩ። እው ናይ ኦርትዶዶስ ጠባይ፡ ማለት ፖለቲካዊ ጠባይ፡ ከሰተውዕል ኢለ ብዙሕ ዓመታት (ዳርጋ 38 ዓመት) ተጋዲለ። ኻሳዕ ሎሚ፡ ብኸፊል'ኳ ገለ ኸሰተውዕለሉ ኣይከኣልኩን። ኣስደሚሙኒ፡ ደንጊወኒ፡ ቀባሕባሕ ክብለ እርኩብ ኣለኹ። እዚ ንኣኻ ዝወረደካ፡ ንሰኻ ዝሞከርካዮ ነገራት፡ ናባኻ ጥራይ ኣይወረደን። ንሰኻ ጥራይ ኣይሞከርካዮን። በዚ ምኽንያት እዘኸውን ነገርካ ሃገራዊ ኢዩ እምበር ናይ ሓደ ሰብ ወይስ ናይ ገለ ሰባት ነገር ኣይኮነን። በዚ ምኽንያት'ዚ ኻእኦ፡ ሃገራዊ ሕዝባዊ ዘኾነ መፍትሒ ኺድለዮን ኪወሃቦን ምተገብኦ። ዝረኹብካዮ ወይስ ዘማዕደኻዮ ምፍታሕ ኣልዩካ እንተድኣ ኾይኑ ኣካፍለኒ። ኣብ'ዛ መልእኽትኻ ኣብ ገለ መደብ ዝበጸሕኻ ትመሰል። ንምድሓን ዝኸውን መደብ ይግበር።

ጸጉ፡ ናትካን ናተይን ፖለቲካዊ ፍልሰናና ሓደ ኢዩ። ሓደ እንተዘይኮነ ድማ ዓይኒ-ማዩ ሓደ ሰለዘኾነስ በበይኑ ክኸውን ኣይኽእልን። ኣብ ክብረት ደቅ-ሰብ፡ ኣብ ናይ ሓድሕድ ፍቅሪ፡ ኣብ ምሉእ ሓርነት ፡ ኣብ ማዕርነት ኩሎም ኤርትራውያን፡ ኣብ ዲሞክራሲያ፡ ኣብ ሰልጣን ሕግን ሰርዓትን እተመሰረተ እዩ። ዕላማና፡ እዚ ኹሉ ዚኸብረሉ ወይስ

ዚሕለወላ ሓዳስ ሃገር ምፍጣር ኢዩ። ጸላኢ፡ በጀካ ናይ ሓይሊ ቋንቋ ካልእ ዘየሰተውዕል ሰለ ዘኾነ ፡ ብቋንቋ ሓይሊ ወይስ ብቋንቋ ኣጽዋር ምዘራቡ ከም ዘድሊ ንኣምን። ቁጻር ዘበለ ኹሉ ብሴፍ ይፈታሕ ወይስ ኪፍታሕ ይግብእ ግን ኣይንብልን። ማለት፡ ንሓይሊ ኸም መሳርሒ ድኣ'ምበር ከም ዕላማ ኣይንቐበሎን። ዕላማና፡ ናይ ኩሎም ሕዝብታት ሰላም ናይ ኩለን ሃገራት ኣማን ኢዩ። ነብይ ኢሳያስ ምዕራፍ 11 ቁጽሪ 6-7 ኣንብቡ።

ኤርትራውያን ብማእሰርቲ ፍቕሪ ኺተሓሳሱ ድኣ'ምበር ኣብ ዘኾነ ይኹን ካልእ መቐሕ ኪኣትው ኣይን ደልዮምን። ኣብ መንጎ ኤርትራውያን ንዚርኩብ ወይስ ኪርኩብ ንዚኽእል ዘኾነ ይኹን ህልኽ፡ ሻርነት፡ ፋናቲክነት፡ ወገንነት ንኹንን። ንናይ ኣቦታትና ጽቡቕ ልማድ ሃገራዊ ኩልቲራ ነኹብርን ንኹተልን።

ኤርትራውያን፡ ካብ ሎሚ ካብ ሕጂ ጀሚሮም መቐረት ሓርነትን ዲሞክራሲያን ከሰተማቕሩ ፡ ኣብ ውሽጣዊ ጉዳዮም ኩሉ ፡ ብሓርነትን ዲሞክራሲያን ኪማላለሱ ንደሊ። “መዓር ክሰፍሩ መዓር ይዛረቡ” ኸም ዚብሃል ፡ ኤርትራውያን ፡ በዚ ምእንቲ ሓርነትን ሰብኣዊ መሰልን ዚጋደሉ ዘለው ግዝዮ'ዚ ፡ ሰብኣዊ መሰሎምን ሓርነቶምን ኪሕለወሎም ንምን። እው ኸም'ዚ ዝመሰለኒ ዘሎ ምኽንያት መንጸጊ ኾይኑካ ዘሎ ምኽንያት ኸም'ዚ ወይስ ንኣኡ ዚመሰል ኣታሓሳስባኻ ኺኸውን ይኽእል። ቦታ ምእንቲ ኺውሃብካ ምኽርኻ ምእንቲ ኺሰምዓልካ ሓሳብካን መንነትካን ኣውጺእካ ኻትድርቢ የድልዩካ ማለት እዩ።

እው፡ ንሕና ብተሳማምዐን ዝሓበረን ሓሳባት ንኣምን ኢና። ነፍሱ-ወከፍ ወዲ-ሰብ ሓሓሳቡን መመንቲን ኪህሉዎ ይግባእ ንብል። ወሲኽና ኸኣ እቲ ነንበይኑ ዘኾነ ሓሳባትን መንነትንስ ኪውህሃድ ንደልዮ። ዝዚ “ድሑር” ኢሎም ዝጸውዕዎ፡ ሰብ ሓሳቡን መንነቱን ገዲፉ ናይ ካልኣት ወይስ ናይ ካልእ ሓሳብን መንነትን ምልባስ ኪግደድ ይግብእ ዝብሉ ኣሎው። እዚ ድማ ናይ ሓሳባት ስምረት ወይስ ሓድነት ዘይኮነስ፡ ናይ ሓሳባት ሞት ወይስ ቅትለት ማለት ከምዘኾነ ግሉጽ ኢዩ። individualism ዝሰብከልካ ዘሎኹ መሰሉ ኣይሰማዕካ። ፈታው collectivism ኢዩ።ግና ኸ ኸም'ዚ ናይ ኤርትራ፡ ወይስ ኣብ ኢጋባብ መነባብሮ ኤርትራውያን ዘሎ collectivism ወይስ ንኣኡ ዚመሰል ኪኾነልና እትምን። መርዓና ፡

ተዘክርና፡ ማሕበረሰብ፡ግዴታ፡ጠራጠራና አድግና፡አሰራር፡አባይትና መራትና፡ኸይተረፈ ኸሉ ብcollective ዘኾነ ጥንታዊ ኣጋባብ ይካየድ። scientific socialism እናብሉ ርእሰና የሕምሙና። ነቲ ባህርያዊ ፡ ጥንታዊ፡ ፍቓዳዊ፡ ሰላማዊ፡ ኣብ ሓፈሻዊ ምርድዳእን ምውህሃድን እተመሰረተ ሃገራዊ socialism ግን ቁሊሕ ኢሎም ኣይርእዮምን። እዚ ናይ ሃገርም ስለ ዘኾነ ፡ እቲ ኸኣ ባሕርታት ሰጊሩ ዝመጸ ጋሻ ነገር ስለ ዘኾነ ይኸውን። ካልእ ምክንያት ከህሉዎ ኣይክእልን። እምበኣርከስ ከምዚ ዝበለ ርእይቶ ካብ ዚህሉወካሲ፡ ሰራሕ ከውሃቡ፡ ምክርኻ'ውን ከስምዓልካ ዘይክኣል እዩ።

“ፋሺዝም” ካብ “ፋሾ” ዝመጸ ኢዩ። ፋሾ ማለት ክኣ “ጥማር- ጥሙር- እተጠምረ” ኣባትር ወይስ ኣዕጸው ማለት እዩ። ቦቲ ፓለቲካዊ መንገዲ ዝሓበረ ሓሳባት ወይስ ዕላማ ዚብል ግዳማዊ ትርጉም ከህሉዎ ይክእል። ቦቲ ኣብ ግብሪ ዝወግለ ናይ ሓቂ ትርጉሙ ግን ናይ ሓሳባት፡ ናይ ድልየታት፡ ናይ ርእይቶታት፡ ናይ ፓለቲካዊ መንገታት መቓብር ኢልካ ኸጽዋዕ ይክኣል። ኣብ ማሕበረ ፋሺስቲ ከኣቱ ፡ ኣብኡ ድማ ኸነብር ዚክእል ወይስ ዚፍቀደሉ፡ እቲ ምሕሳብ፡ምጽላይ ዝሓደገ ሰብ ኢዩ።

ሓደ ጽውጽዎይ ከደግመልካ። ኣናጹ ማሕበር ተኸሎም ይብሃል። ማሕበርም “ማሕበር ብናጽነት ምሕሳብ” ተባሂሉ ተሰምዖ። ሓደ ወዲ ማሕበር እተራእዮ ኸዚሃረብ ብዝመሰሎ መንገዲ ሓሳቡ ኸፍሰሰ መሰል ነይሩዎ ማለት ኢዩ። ሓደ መዓልቲ ኣኸባ ተገይሩ፡ ሓደ ወዲ ማሕበር፡ ነቲ ፕረዚደንትን ነታ መራሕት ሸማግለን ዚነቅፍ መሪር ቃል ተዛረቡ። ወዮ ፕረዚደንት ሓዊ ተቓዲሉ፡ ነቲ ደፋር ወዲ ማሕበር፡ “ማሕበርና ፡ ናይ ብናጽነት ምሕሳብን ምዝራብን ማሕበር ስለዘኾነ ፡ብናጽነት ክትሓሰብን ክትዛረብን መሰል ኣሎካ። ግናኸ፡ ሓሳብካን ዘረባኻን ምስ ናይ ፕረዚደንትን ናይታ መራሕት ሸማግለ ወይስ ኮሚተ ሓሳብን ዘረባን እተሰማምዐ ኸኸውን የድልዮ። ስለዚ ተጋጊኻ። ድሕሪ ደጊመ ወዲ ማሕበር ኣይኮንካን። ውጻእ! እናብሉ ተሃንደደ። ወዮ ምስኪን ኣንጽዎ ሰንበደ። “ብገርህይ ኢየ! ኸምዚ መኣስ መሲሉኒ! ኣይትሓዘለይ! ኣይደግምን! ይቕረታ እልምን! እናብሉ ተማሻኸኸ። ይቕረታ'ውን ተዋህቦ። ግናኸ ኣባልነቱ ንምቕጻል ፡ ካብታ መዓልቲ እቲኣ ምሕሳብ ኣቋረጸ። እዚ ገሲጋሲ ዘኾነ ማሕበር ተባሂሉ ይጽዋዕ። እዚ ኣታሓሳስባ ወይስ ኣራኣእያዚ ፡ ኻብ ትዕቢት ይውለድ። ካብ “መን ከማይ”! ምባል ፡ ወይስ ከምኡ ኢልካ ምሕሳብ ይፍጠር። ሙሶሊኒ፡ ሂትለር ፡ ሃይለስላሳ (ሎሚ ኸኣ መንግስቲ) ልክዕ ከምዚ ይሓስቡን ይብሉን ነይሮም። ከነዋፍእ ወይስ ከነድሕን ንክእል ኢና። እግዚኣብሄር ንዕድል ሕዝብና ኣብ ኢድና ኣንበሩዎ ኢዩ። ኢሎም ይሓስቡ ጥራይ ዘይኮነ ይብሉ ነይሮም። ትዕቢት ዓብይ ዕዳ ኢዩ። ከምዚ ዝበለ ጋጅንክ ኣብዞም ሰባት እዚኣቶም ጥራይ ድዩ ዝሓደረ ወይስ ዚሓደር?

ጸጉ፡ ብግዝዩ ሃይለስላሳ ፡ ኢትዮጵያውያን ኣብ ስለስተ መዓርግ ይምቀሉ ነበሩ። ኢትዮጵያውያን ፈተውቲ - ሃገርም ፡ ኢትዮጵያውያን ፈተውቲ መንግስቶም ፡ ኢትዮጵያውያን ናይ ዘውዲ እሙናት (የዘውድ ታማኝ)። ካብዚኣቶም ኣብ ቅድምቲ ገዛኢ ኣየኖት ቀዳምነት ከም ዝነበርም ትዝክሮ ኢኻ። “የዘውድ ታማኝ ነው” ከብሃል ከሎ ዘይርሐ ዘይፍታሕ ማዕጾ ኣይነበረን። ንፈታው ሃገሩ፡ ንጅግና ግን ቁሊሕ ዚብሎ ኣይነበረን።

ሎም'ውን ፈታው ሃገሩ ኢዩ፡ ፈታው ማሕበሩ ኢዩ ፡ ፈታው ክፍሊ መሪሕነተ ኢዩ ዝብል መዓርጋት ኣብ ማእከል ኤርትራውያን ይህሉ ይኸውን። ከም ዚህሉ'ውን ኣይንሰሕቶን ንኸውን። እንተ ዘይህሉ፡ ምክርኻን ወፊያ ኣገልግሎትካን ኣይምተነጽገን “ወንጮ እንተ ገልበዋካዮ ወንጮ” ዚብል ምስላ ኣብ ላዕሊ ዘኪረልካ ኣሎኸ።

እው “ሰብ ዘዘርእ ይዓጽድ” ዶ ተባሂሉ ኣየሎን ፡ እዚ ዘይግሃስ ፍጥረታዊ ወይስ ባህርያዊ ሕጊ ኢዩ። ኣረ፡ እቲ ዘርኢ ክፍኣ እንተድኣ ኾይነሰ እቲ እቶቲ ኣዘዩ ዚገደደ ኢዩ ዝኸውን። ስለዘኾኑ “ንፋስ ዘዘርእ ህቡባ ይዓጽድ” ይብሃል። ኤርትራውያን መራሕቲ ማሕበራት ፡ ኣብታ ናይ ጽባሕ ኤርትራ ሰላም፡ ፍቕሪ፡ ሰምረት ራሕዋ፡ ኣማን ፡ ምእንቲ ኸዓጽዱ፡ ዝዚ ኸሉ ጽቡቕ ነገራትዚ ሎሚ ኸዘርእዎ ፡ንሕዝቦም፡ ሎሚ ኣብዚ በረኸትዚ ኸናብርዎ፡ በዚ መንገድታትዚ ታተ ኸብሉዎ ምተገብአ። ሰምረትን ሰላምን ብኣሰማት (by magic) ኣይመጽእን። ከተምጽኦ፡ ማለት ክትዘርእ ወይስ ክትተኸሎን ክትኩሰኩሶን የድለ።

ኤርትራውያን ካብ'ታ ማሕበርም (ጃብሃ) ዝተኸሉላ መዓልቲ ፡ ናይ ክሰይይ መንግስቲ ተኸሎም ፡ ገድሎም ወይስ ውግኦም ከቕጽሉ ምተገብአ ነይሩ። እው ፡ ነቲ ናይ ፈደራሲዮን constitution ናብ ናይ ናጽነት constitution ለዊጦም፡ ነቲ ናይ ውሽጢ ዝነበረ መንግስቲ ድማ ናብ ምሉእ መንግስቲ ለዊጦም፡ ምሉእ መንግስቲ ኮይኖም ወይስ ኢና ኢሎም፡ ብሓደ ወገን እናተኮሱ፡ ቦቲ ሓደ ወገን ክኣ መንግስትና መርቕልና ፍለጡልና ኢሎም እናጨርሑ ኸጋደሉ ምክኣሉ ነይሮም።

እዚ፡ ንክልተ ነገር ምጠቕም ወይስ ጠቕሙም ምተረኽበ፡ ቀዳማይ፤ ክሳብ ሎሚ officially ዚምርቐሎም መንግስቲ ኣይምተሳእነን። ካልኣይ፤ ሓቢሮም ምክብሩ ፡ ኣይምተፈላለዩን። ሳልሳይ ጥቕሚ ድማ፤ መንግስቲ ከመይ ከም ዚመሓደር ፡ ነገር ከመይ ከም እትምራሕ እናተላመዱ ምጸንሑ። እዚ ኣይተረኽበን። ስለዚ ውን እቲ ማዕጾ ጋህ ኢሉ ጸንሑ። ምዚ ኣይተን ዚወጽእን በዚሑ ተረኽቦ። ፋሕ- ጸንግራሕ ኮነ። ስድነትን ኢደ- ወነንን በርከቲ።

እተፈቐኝ ጸጉ፡ ናይ ኣቦና መምህር ኢያሱ ቅዱስ ዛንታ ዘልዓልካለይ ክንደይ ጽቡቕ ጌርኻ። ክንደይ ዝዓበየን ዝኸበረን እተቐደሰን ዝኸሪ ኢዩ። ናይ ሓቂ ተዝካር ጌርና ንሕሰቦ። ከምኡ ኾይኑ ይሰምዓኒ ኣሎ። እው፡ ዓበይቲ፡ ቅዱሳት ሰባት ሓሊፎም። ኪትካእ ዘይክኣል ቦታ ሓዲጎም ከይደም። ኣዕኑድ ቤተ-ክርስቲያን ፡ መራሕቲ ሕዝቢ ኤርትራ። ጸረግቲ- መንገዲ ሓቅን ሓርነትን። ዓበይቲ ፋትሳት፡ ተብዓት፡ እሙናት ሓዋርያት ናጽነት። ናይቲ መንፈሳዊ ዓለም giants! ካብ ጸዕሮም ዓሪፎም። እቲ ቅዱስ ግብሮም ኪሰዕም ኢዩ። ነቲ ብትብዓት ፡ ብሓቦ ፡ ብሓቂ፡ ብቅድሰና ዘገልገልዎ መምህርም ሰዓቢም። ከምቲ ተሰፋኡ ኪቐበሎም እዩ! ካብቲ ብሞት ሰዊት ወድኻ ዝረኽብኻ ወይስ እተጸመምኻ ሓዘን እውን ተኻፋላይ ምኻይ ትፈልጥ ኢኻ። ኤርትራ ደም-ደቃ ትሰትላ። ገና ውን ክትሰቲ ትኸውን። ብሓገስ ዚውፈ ዘሎ መሰጠኛታት ኢዩ። ኪዓርግ ኢዩ። ናይቲ ዘቐረብካሎም ናይ ፓለቲካ ሓሳባትካ ዚገልጽ ጽሑፍ ቅዳሕ እንተድኣ ኣልዩካ ሰደደለይ። ናይቲ ኸተምጽኦ ዝኸኣልካ መጻሕፍቲ ኣርእስቲ ውን ኣይትረሰዕ። ጸጋይ ኤልያስ ሓውና፡ ብዛዕባ ታሪኽ ኤርትራ ኪሓተካ ኢዩ። ኣይትብቐቐሉ። ምንምኳ ሰንእንእ ምባል ዘይተርፍ እንተኾነ፡ ብኣውራኡ ድሓን ኣሎኹ። “ክልተ እምባ ጥራይ እዮም ዘይራኽቡ” ዝብል ባህሊ ኣሎ። ሰባት ውዒሎም ሓዲሮም ይራኽቡ ኢዮም ማለት ኢዩ። ምናልባሽ ንራኽብ ንኸውን። ከመይን ኣበይን መኣሰን ምኻኑ ግን ኣይንፈልጠን። ደሃይካ ኣይተጥፍእ።

ሓውኻ ዓርክኻ ወል ወል።

(እንደገና ክቐድሓ ኢላ ኢዩ ዝደፍክዎ። ካብ ደኸመኒ ከም ዘላቶ እሰደልኩ።)

ዘኸብረካን ፣ ዘፍቅረካን ፣ ዝናፍቐካን ጸጉ! 19-9-79

30-6-1979 እተጻሓፈት ፡ ኣብ ድሓን ከም ዘሎኻ እተበሰር ፡ ኣዚያ ዝኸበረት መልእክትኻ ትማሊ በጺሓትኒ። እንሆ ኸይወዓልኩ - ኸይሓደርኩ መልሲ እጽሕፈልኩ። እዚ ድማ ፡ ከመይ ዝበለ ሰምዒት ከም ዘሕደረትለይ ወይስ ኣሕዲራትለይ ከም ዘላ ኸረድኣካ ይኸእል።

እው፡ ኸመይ ዝበለ ናይ ዓብይ ብስራት ድሃይ እዩ! ድሕሪ ኸንድከ ዚኣክል ዓመታት ኸንድከ ዚኣክል ምልውዋዎ ግዝዩን ከነታትን ፡ ካብቲ ዝፈትዎን ዘኸብሮን ክብ ኣቢላ ዝግምቶን ሰብ፡ፈታውያይ እሙን ብጸያይ ፡ ናይ ድሓን (ድሕነት) መልእኽቲ ምርካብሲ ብሓቂ ዓብይ ዕድል ኢዩ! ሕልሚ መሲሉ ይሰምዓኒ። ግናኸ ጋህዲ ኢዩ። መጠን ዘይብሉ ሓገስ የገልብበኒ።

ኣንታ ጸጉ ድሓን ኣሎኻ? ካብ ኣሰሙራ ፡ ካብ ከረን፡ ብድሓን ወጺእኻስ ኣብ ሱዳን ብድሓን ትርከብ ኣሎኻ!? ክንደይ ጽቡቕ ብስራት ኢዩ! ዝግቕረካ ጠቢብ እግዚኣብሄር ይመሰገን። በዚ ግዝዩከ ኸምዚ ኸማኻ ዝበሉ ሰባት፡ ኣብ ሕይወትን ጥዕናን ይርከቡ ምህላም ምፍላጥ ከመይ ዝበለ በረኽት ኢዩ! ጸጉ ከምኡ እንተበልኩ ኣይትገረም። ቃለ - ኣጋንኖ መሲሉ ኣይሰማዕኩ። ካብ መዓሙቕ ልብን ሓሳብን ዝወጸ ቃል እዩ። እው ኸምዚ ኸማኻ ዝበለ ሰባት ምፍጣር ወይስ ተፈጠሩ ምርካብ ፡ ማንም ነገር ኣይኮነን። ካብቲ ልሙድ ነገር ንላዕሊ ኢዩ! ስለዝውን ሃለዎትካስ ማንም ሃለዎት ኣይኮነን። ኣቦታትና ኳ ፡ በጃካ ናይ ተመኩሮ ትምህርቲ ፡ ካልእ ትምህርቲ ዘይነበሮም ክነሰም “ሸሕ ይሙቱ መራሕ-ሸሕ ኣይሙት” ኢሎም ይምሰሉ ነበሩ። “መራሕ- ሸሕ” ማለት ኣብ ዕዮ መሪሕነት፡ ኣብ ሸመት ዘሎ ሰብ ማለት ኣይኮነን። እሙን ፡ ፈላጥ ፡ ወረጃ ፡ ንጹሕ ፡ ከኣሊ ፡ ደጊ ሰብ ማለት እዩ። ሰብ ኣብ ምኻን ዝበጸሐ ሰብ፡ ኣዚዩ ኸቡር ኢዩ። ምልዮናት ካሻታተ ወርቂ ሂብካ ኣይርከብን። እው ኣሸምባይ ሰብ ኣብ ምኻን ዝበጸሐ ሰብ ፡ ኣብ ፍረ ዝበጸሐት ተኸልኻ ክንደይ ክብርቲ ኢዩ። ከምቲ እትፈልጡ፡ ፍላሰፋ ዲዮጂን ፡ ሓንቲ መዓልቲ (ቀትሪ መዓልቲ)፡ ፋትሰ ኣብሪሁ፡ ገለ እናደለዩ፡ ብዓብይ ጎደና ኪሓልፍ ከሎ ዝረኣዩም ሰባት፡ “ዲዮጂን እንታይ ትደሊ ኣሎኻ”? ኢሎም ብዝሓተቱዎ፡ “ሰብ እደሊ ኣሎኹ” በሎም። በቲ ርእይቶኡ እቶም ሰብ ገይረ ዝግምተካ ዘለኹ ፡ ዝፈልጠካ ስለ ዝኾነኩ ኢዩ። ኣብ ኤርትራ ኸለኹ ኣጸቢቐ እፈልጠካ ነይረ። ኣብኡ ገዲፊካ ብዘወጸእኩ ፡ ከመይ

ዝበልካ ሰብ ከም ዝኾንካ'ውን እፈልጥ። “ሓቅን ፍትሕን” ዕላማኻ ጌርካ ትኑብር ወይስ ትጋደል ነበርካ። ወዲ-ማሕበር ሓቅን ፍትሕን ነበርካ። ንበይንኻ'ኳ እንተ ነበርካ ኣይፈራህካ። ብዙሕ ግፍዕ'ኳ ትርእ. እንተ ነበርካ ኣይተጠራጠርካን።

ኣብቲ ዕዮኻ'ኳ ኣሳልጦ ዘይትረክብ እንተነበርካ ተሰፋ ኣይቀበጽካን። ወዲ ማሕበር “ህ-ግ” ብዝኾንካ ኣይኮንካን “ሰብ” ዝኾንካ። እንኳን ንእስነትካ ጀሚርካ ሰብ ብዝኾንካ ኢኻ። ሰብ እንኳን እትከውን ነዊሕ ዓመታት ብዘሕለፍካ ኢኻ ወዲ ማሕበር ሕ-ግ ዝኾንካ። ስለዝ'ውን ከም'ቲ ንኣይ ዚመሰለኒ ፡ ከም'ቲ ኣነ ዝግምቶ ፡ ህ-ግ ከም'ዚ ኽማካ ዝበለ ወዲ ማሕበር ብምርካብ ክንደይ ዕውት ኢዩ። ነቲ ናይ ነዊሕ ዓመታት ቁም-ነገርካ ኣብ ጥቕሚ ሃገር ከም ዚውዕል ኪገብር ተሰፋነ እምንቶን ኣሎኒ። ኤርትራ፤ ተኮሰቲ ፡ መረሸቲ ፡ ጸብጸብቲ ፡ ጸሓፍቲ ፡ ነፈርቲ ፡ መጎቲ ፡ ከኣልቲ ፡ ሰባት የድልዩዎ ኢዮም። ኣውራ ዘድልዩዎ ግን honest ዝኾኑ ፡ ሰብ ኣብ ምዃን ዝበጸሑ ሰባት ኢዮም።

ጸጉ ፡ ኣነ ብኹሉ ወገን ድሓን ኣለኩ። ጠበንጃ ዘይብሉ ወተሃደር ኢዩ። ኣይዘምት ኣይማርኻ። ወተሃደር ምዃነይ ግን ኣይተረፈንን። ወተሃደር ወይስ ተጋዳላይ ዚገብር ፍቓድን ሃረርታን እዩ። ብዝሓለፉ ዳሕረዎት ሰለሰተ ዓመት ፡ ካብ ካይሮ ወጺኦ ኣይፈልጥን። ኣብዚኦ ኾይነ ራድዮታት እስምዕ ፡ ጋዜጣታት ክኣ ኣንብብ ንህ-ግ ድማ ጸሎት እገብረሉ። ዓወትን ኣሳልጦን እምነሉ። ኣድራሻይ እዚ እዩ፤ w.w= TAHREER STREET NO 132 Apt.34 Ducky – Cairo Egypt

ጸጉ ናይ ተኣምራት ወረ ዝሃብካሲ ብዙሕ ኣመሰግካ። ግን ኣብይ- መኣስ ከምእተራኹብኩም ኣይገለጽካለይን። ኣብ እትመጽእ መልእክትኻ ኣመልክተለይ። ብሰፊሑ ማለት ብሒደት ቃል እንተ ኣመልከትካለይ ይኣኽለኒ ኢዩ።

ኣብ ሰ-ዓን ተቀማጢ ዲኻ ወይስ ሓላፊ ኢኻ? ብኹሉ ወገን ብድሓን ክትህሉ ተሰፋ እገብር። ኣብኡ ተቐማጢ እንተድኣ ኬንካ ንጽሑፍኻ። ንኹሎም ብጸት ሰላም በለለይ። p.s ስእልኻ'ውን በጺሓትኒ። ንሰኻ ምዃንካ እንተ ዘይትነግረኒ ኣይምፈለጥኩኻን። መሰለት ዚብሃል የልብላን። ብፍጹም ተለዊጥካ። ግናኽ ጸብቑ፡ ግሩም ምልዋዋ ኢዩ።

ኣድራሻይ ክደግመልካ፡ W-W.TAHREER STREET 132 APT-34 DUCKY-CAIRO EGYPT

ናይ ትማልን ናይ ሎምን ብጻይካ ፈታዊኻ ወል-ወል.

እተፈቶኻ ጸጉ ዓርከይ 27-1-1980

ብ27-10-79 እተጸሕፈት መልእክትኻ፡ ብ1-12-79 በጺሓትኒ። ምናልባሽ ብ27-11-79 እተጸሕፈት ትኸውን እምበር ብ1ይ ወርሒ ተጻሒፋ እንተ እትኸውንሲ ክሳዕ ክንድ'ቲ ኣይምደንገዮትን። ዝኾነ ኮይኑ ፡ እታ ነዋሕ መልእኽተይ ከይበጽሓትካ እተጸሕፈት ምዃና ይርድኣኒ። ኣየልዓልካያን። ሰቕ ዘየብል ነገራት ተናኽየልካ ነይረ። ክንድታ ነዋሕ መልእክትኻ እኳ እንተዘይኣኽለት ክንዲ ሰለሰተ ርብዓ ትኸውን። ትሕዝቶኣ ድማ መቐልሕ ናይቲ መሪር ጽሑፍካ ነበረ። በጺሓትኒ ዚብል ጽሑፍካ እጸበ ሰለ ዝነበርኩ ኢየ ሎሚ ድንጉይ ኢለ ዝጽሕፈልካ ዘሎኹ።

ብዛዕባ ቲ ብጸጋይ ኤልያስ ዘማላእኩልካ ሕቶታት ብዙሕ ኣይትሻቀል። ኣኽቢድካ ኣይትርእዮ። ብኣጋ እትዝክር፡ ኣብ ቅድመኻ ዝጸንሓካ መልሰታት እንተ ሰደድካለይ ይኣኽለኒ ኢዩ። ነቲ ዝረሳዕኩዎ የዘኻኸረኒ፡ ነቲ ዝዝክር ድማ የባራርሃለይ። ኻብ ቲ ብዙሕ ጉድለተይን ሕመቓይን ሓደ “መዘከርታ” ዚብሃል ጽሑፍ ዘይምሓዘይ ኢዩ። ናይ ቲ ዚኸውንን ዚግበርን ዝኸበረ ነገራት ዘዛኻኸር ጽሑፍ ገለጻ የልብለይን። ካብ ዚ ዝዓቢ ሕመቓ እንታይ ኣሎ? እቲ ቡቲ ግዝያቲ እነሕልፎ ዝነበርና ጽቡቕ ኮነ ወይስ ክፉእ ነገራት፡ ከም ሕልሚ ይሓልፍ ወይስ ነሕልፎ ነበርና። ንሕና ከም ሓለምቲ ነበርና። ብማዕዶ ዚርእየና ብዙሕ ነገራት ነበረ። ሳዕቤኑ ከም'ዚ እንርእዮ ዘሎና ዝበለ ሳዕቤን ከም ዚኸውን ግን ብብሩህ ኣይርእየንን ነበረ። ጽልግልግ እርኢ ነበርኩ ወይስ ንርኢ ነበርና። ናይ ፓለቲካ ተመክሮ ስለዘይነበረና ዕዮና ብዝበርህ ሕንጻጽ እተመርሐ ዕዮ ኣይነበረን። በዚ ምኽንያት እዚ ጽሑፍ ዝኾነ ኣሰር ኣይገደፍናን። ሎሚ ነቲ ዝሓለፈ ገድሊ ሕዝብና ኣሰር ብኣሰር ክንደልዮ እንተሃቀና ኣብ ዓብይ ሸግር ንርኩብ ኣለና። ዝኾነ ኾይኑ፡ ኮፍ ኢልና ፡”ዋየ ንሕና ክንደይ ተጋሪና ክንደይ ተጋሪና!” እናበልና ኣብ ክንዲ ምቕዛም ፡ እተኻእለና ንገብር። ዚመጽእ ወለዶ ድማ ይምልእ።

ጸጉ : እወ ኮፍ ኢሊ ምላኻ “ክገጃም” ክንደይ ደስ ምበለኒ። ክንደይ ድማ ምጠቕመኒ። ክልተ ሕመቕና መንፍፍት : ክልተ ጓሂና ሓጎስ : ክልተ እርጋና ድማ ጉብዝና ኮይኑ ምተረኽበ። ግናኽ ፤ ብዘይ ሰንቅዶ ባሕሪ ይውረድ? ይብሃል እዩ። ኢድና ሓጺር ኣዘዩ ሓጺር ኢዩ! ዝኾነ ኮይኑ ክሳብ ዝኾነ ዝከውን ብጽሕፈት እናተራኹብና ክንጸናናዕ ንጸንሕ። ንእግዚአብሔር ዚሰኣና የልቦን።

አይፋልካ! ጉሀ ድኣ'ምበር ተሰፋ ኣይትቅበጽ። ነቶም ዝዘከርኩዮም መንእሰያት : ደሞም ኣብ ምፍሳስ : ዓጽሞም ኣብ ምኽሰካስ ዘብጽሑም : እቲ ብዕድመ ክንድኣም ከሎኻ ዝዘራእኩዮ ጽቡቕ ስርናይ ኢዩ። ሱር እንተዘይህሉ : ጨንፈር ኣይምሃለወን : ጨንፈር እንተ ዘይህሉ ዕንባባ ኣይምሃለወን : ዕንባባ እንተዘይህሉ : ድማ ፍረ ኣይምሃለወን። እቶም ኣብ ልቢ ተጋደልቲ ጓህን ምቕባጽ ተሰፋን ዘእትው ሰባት እቶም ነዚ ፍጥረታዊ ሕግዚ ዘይፈልጡ ወይ እናፈለጡ ንምፍራሱ ህርድግ ዚብሉ ዓባይቲ ዝብሃሉ ወይስ ዓባይቲ ኢና ዝብሉ ሰባት ኢዮም። ንግዝዩ ግዝዩ እንተ ሂብናዮ ብዙሕ ነገራት ክገልጸልና ይኽእል ኢዩ። ኣዘዩ ዓብይ ሓኪም ኢዩ። ዓብይ ሊቅ ኢዩ። ዓብይ ፈራዲ ኢዩ። ንግዝዩ ግዝዩ ንሃቦ ማለት ከኣ ንተዓገስ ተሰፋ ኣይንቅበጽ ማለት ኢዩ። “ንእግዚአብሔር ኣብ መንገዲ እግዚአብሔር ጠጠው ኢልካ ተጸቡዮ” ይብል ነብዩ ኤርምያስ። ኣብ መንገዲ ሓቂ ጠጠው ኢልና ንሓቂ እነተተጸቢናዩ ኽትመጸና ኢዩ።

ወርትግ ብዘይ ምቁራጽ ኣብ መዓሙቕ ልቢይ ምህላውካ ኣይትረስዕ ወል ወል

እተፈቶኻን: እተናፈቕካን: ሓወይ: ዓርከይ: ብጸየይ ጸጉ 16-12-83

ክቡር ጸጉ።

መቅድመ ኩሉ : ብዋዕና ድኣን ክትህልወለይ ዘሎኒ ተሰፋን ሃረርታን መጠን የልብሉን። ከምኡ ድማ ሎሚ ብግዝዩ ጸገምካ : በጃካ ወሰን ዘይብሉ ፍቕሪ ካልእ ሓገዝ ክሕግዝካ ዘይምኽኣለይ ዘሎኒ ጓሂ ወሰን ዘይብሉ ምዃኑ ከዘክረካ እደለ። ጸጉ : እወ ኣይንሕሾ ኣይንሓምቅ ኾይና ምርኩብና ብዙሕ የጉሂ። በል ብኣምላኽ ንኣምን ኢና። ሞ እቲ ርሕሩሕ ጎይታና ኣብ ዘይንኽእሎ ጸገም ወዲቕና ከም ዘይገድፈና ንፈልጥ ኢና። ስለዚ ንጸናናዕ!

እንሆ ገለ ሕቶታት እስደልካ ኣሎኹ። ግዝዩን ክእለትን ክትረክብ ሃረርታይ ኢዩ።

ሓውኻን ዓርክኻን ወል ወል

ታሪኽ ገድሊ ሓርነት መዘከርታ (ኤርትራ)

ናይ ኤርትራ ታሪኽ ገድሊ- ሓርነት ብሓፈሻኡ ኣብ ሰለሱተ ይኽፈል።

- 1ይ ካብ 1941 ክሳብ 1953
- 2ይ ካብ 1953 ክሳብ 1961
- 3ይ ካብ 1961 ክሳብ ሎሚ (1983)

ካብ 1941 ክሳብ 1953 ዝከበረ ከምኡ'ውን

ካብ 1961 ክሳብ ሎሚ ዘሎ ፍሉጥ እዩ።

ዘይተፈልጠ እቲ ካብ 1953 ክሳብ 1961 ዝኾነ ነገራት ኢዩ።

ቡቲ ግዝዩ'ቲ ኣነ ኣብ ኤርትራ ኣይነበርኩን። ንሰኻ ግና ኒየርካ ኢኻ'ሞ ትዝክር ትኸውን።

እንታይ ትዝክር?

1. ብዛዕባ ቲ ነፈርቲ እንግሊዝ ናብ ልዕሊ ኤርትራውያን ዚድርብዩኦ ዝነበሩ pamphlets እንታይ ትዝክር? እንታይ ይብል ነበረ?
2. ቡተን ቅድሚ ምእታው እንግሊዝ ዝነበሩ ኣዋርሕ : ናይ ጥልያን ፓለቲካ ብዛዕባ ኤርትራውያን ከመይ ነበረ? ናይ ኤርትራውያን attitude ከ ከመይ ነበረ?
3. እንግሊዛውያን እትው ብዝበሉ ሕዝቢ ኣሰመራ ተኣኪቡ : እንኳዕ ብድሓን መጻእኩም ክብሉም ናብቲ commando truppe ዝነበረ palazzo ከም ዝኸደ እዝክር። ንሰኻኽ ብዛዕባኡ እንታይ ትዝክር?
4. “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” መኣሰን ከመይ’ሉን ቆመ? በጃካ ገብረ መስቀል ወልዱ (president) ሓላፍነት እተዋህሶም ካልኣት እንመን ነይርም?
5. እንግሊዝ እትው ብዝበለ ናይ ኤርትራ ምምሕዳር ከም ዝነበረ ኣብ ኢድ ጣልያን ይጽናሕ ብዝተባህለ እተፈጥረ ኩነታት ከመይ ወይስ እንታይ ነይሩ?
6. ኣብ መንጎ ጠላይንን ኤርትራውያንን ዝነበረ friction ከመይ ነይሩ? ማለት ብዛዕባኡ እተረኸበ ነገር እንታይ ነይሩ?
7. ሕዝቢ ኣሰመራ: ቡቲ ጠላይን ዝገብሩዎ ዝነበሩ ግፍዒ ጉህዩ ናብ እንግሊዛውያን ዘቐርቡሉ 12 ኤርትራውያን (6 ኣሰላም 6 ክርስትያን) መሪጹ ነይሩ። ኣነ ኳ ሓደ ካብታቶም ነይረ። ብዛዕባ እዚ እንታይ ትዝክር? ካብቶም ኣባላት ከ መን ትዝክር? ኣነ በጃካ ርእሰይ ሓጂ ኢማም ሙሳ እዝክር።
8. ብዛዕባ ባእሲ ጀበርትን ጀበልን (ኣብ ኣሰመራ ዝኾነ) እንታይ ትዝክር? ኣብዮናይ ዓመትከ ኢዩ እተረኸበ?
9. ብዛዕባ እቲ ወተሃደራት ሱዳን ኣብ ልዕሊ ክርስትያን ኢየርትራውያን ሓደጋ ወዲቐም ዝገበሩዎ ጉድኣት እንታይ ትዝክር? ዓመቱ 1946 ይመስለኒ። ወርሑ ኸ? እቲ incident ከመይ ዓረፈ?
10. ብዛዕባ እቲ ኣብ መንጎ ኢየርትራውያን ክርስትያንን ኣሰላምን እተረኸበ conflict (1950) እንታይ ትዝክር? ከመይ ተወድኦ?
11. ብዛዕባ ዋዕላ ብዩት-ጊዮርጊስ እንታይ ትዝክር ካብቶም ኣብኡ ዝወግሉ መነ መን ትዝክር? ዓመቱ 1946 እዩ። ወርሑ ድማ august ይመስለኒ። ናይ ዋዕላ ብ-ጊ ዘዩሳልጦ እንታይ ሳዕብዮኑ ኣርከበ?
12. ናይ ዓዲ ቐይሕ agricultural show መኣሰ ወግለ? ኣብኡ እንታይ ተረኸበ?
13. ብዛዕባ “ማሕበር ዘክታማት ኤርትራውያን (ECWS?) እንታይ ትዝክር? መራሕቱ መነ መን ከም ዝነበሩ ዶ ትዝክር? Sec. መሓሪ ውዕለት እዩ ዝነበረ። ወይዘር ሓኒጻ በይን ድማ ኣላይት። ካልኣት ከ? ካብ members ኣነ ‘ውነ ነይረ።
14. ብዛዕባ ፓሊስ ኢየርትራ ኣፋጣጥሩኡን ኣማሓድራኡን ማለት ብዛዕባ ታሪኹ እንታይ ትዝክር? ኣብ መንጎ እንግሊዛውያን ኣመሓደርቲ ኤርትራውያንን ዘይምስምጻዕ ተረኺቡ ከም ዝነበረ ትዝ ይብለኒ። ምክንያቱ ድማ ጫማ ወይስ ሳእኒ እዩ ዝነበረ። ከመይ እዩ ዝነበረ?
15. ብዛዕባ ኣፈጣጠራ ሸፍታ እንታይ ትዝክር? Comment -----
16. ናይ ኤርትራ economy ቅድሚ ምእታው እንግሊዝን ድሕሪኡን ከመይ ነይሩ?
17. ኤርትራውያን ናብ ወጻኢ ክሰደዱ ዝጀመሩ መኣሰ እዩ?
18. ማሕበር ሸውዓተ ከመይ: ምኣስ: ብመን ተፈጥረ? ምስ Eritrea lib.Movement እንታይ ርክብ ነይሩዎ?
19. ቀዳማይ ምርጫ ባይቶ ኤርትራ ከመይ ነይሩ? ምኣስ እዩ እተገብረ? ኣብ መንጎ ቀዳማይ ካልኣይኒ ዝነበረ ፍልልይ እንታይ ኢዩ?
20. ኣፈራርሳ federation ብሓጺሩ :: in chronological order ማለት በዚ ዓመት’ዚ እዚ ኮይኑ ብድሕሪኡ እዚ ኮይኑ...
21. ኣብ መወጻእታ ብኣዋጅ ብዘፈረሰ ናይ ሕዝቢ ኤርትራ reaction እንታይ ነይሩ?
22. እንግሊዛውያን ኣብ ኤርትራ ዝገበሩዎ ጽቡቕ ነገር ነይሩ: ክፋእ ነገር ድማ ነይሩ። ካብቲ ጽቡቕ እንታይ ትዝክር? ካብቲ ክፋእ ከ? (ኣንውሕ ኣቢልካ ጸሓፍ)።
23. እንግሊዛውያን ገለ ሰሙናት ቅድሚ ምንቃሎም ካብ ብጽሒት ኤርትራ ሓደሎ ገንዘብ ወሲዶም ይብሃል። እዚ ከመይ ኢዩ?
24. መንግስቲ ኤርትራ ገና ከይቆመ ከሎ ማለት fed ገና ኣብ ግብሪ ከይወግለ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኣብ ኤርትራ ኣተው። እዚ ከኣ ኣንጻር ናይ UN resolution እዩ። ብመንገዲ ሕገ እንተረኣኹኹ ከመይ ይመስለካ? ብዛዕባ እዚ እንታይ ትዝክር?

- 25. ብዛዕባ ኣፋጣጥራ “ማሕበር ሰራሕተኛታት” እንታይ ትዝክር? “ባዕልኻ ትፈልጥ” ኣይትበለኒ ከም ዘይፈልጥ ገይርካ ሕሰበኒ።
ብሓቕ ውን ኣይፈልጥን ኢየ። ኩሉ ረሲዐየ። ኣዘክረኒ። ድሓር ድማ ሓደ ነገር ባዕልካ ዝገበርካዮ እንተኾነ ብዛዕባኡ ኺህልወካ ዚኽእል ርእይቶ ከምቲ ሓደ ካልእ observer ኪህሉዎ ዚኽእል ርእይቶ ኣይኮነን። ናይ ካልእ ርእይቶ ይበልጽ።
- 26. ብዛዕባ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ እንታይ ርእይቶ ኣሎካ? In general ማለት እዩ። ዚገበርዎ ክፋእ እንታይ እዩ?
- 27. ብዛዕባ ፓሊስ ኢየርትራ ዘሎካ ርእይቶ እንታይ እዩ? ኣብ ውሽጣዊ ሓርነት ኤርትራ ዝፈጸምዎ በደል (ገበን) እንታይ ትዝክር? Articolo10 ትዝክረካዶ? ብኣኣ እተሳቐዩ ብዙሓት እዮም።
- 28. ብዛዕባ “ሰሙናዊ ጋዜጣ” እንታይ ትዝክር? ማለት ብኣኡ እተፈጸመ ጽቡቕ ነገር እንታይ እዩ? ብዛዕባ “ሓንቲ ኤርትራ” ኸ? ሓንቲ ኤርትራ ተኸሲሳ ብባይቶ ኢትዮጵያ ከም እተኾነትዶ ትዝ ይበለካ? ናታ editors ኤልያስ ተኸሉን መሓመድ ሳልሕ ማሕሙድን (ኤልያስ ይመስለኒ) ተሓቢሱ ከም ዝነበረ ዶ ትዝክር?

ክቡር መምህር
Ames, May 25, 1986

ብተሌፎን ተራኺብና ኣብ ዝነበርናሉ ጊዜ : ኣጸቢቕና ክንረዳዳእ ስለ ዘይክኣልና ካብዚ ኣሰዲበ ሕጽር ዝበለ ሓበሬታ እንተሃብኩኹም ጠቓሚ ከይኮነ ዝተርፍ ኣይመስለንን።

1ይ መድረኽ 1961-1965

ኣብ ወርሒ መስከረም 1961: ብመሪሕነት ሰውኣ ሓምድ ኢድሪስ ዓዋተ ኣንጻር መግዛእቲ ኢትዮጵያ ብረታዊ ቃልሲ ተኣደጃ። ሰውራዊ ሓምድ ኢድሪስ ዓዋተ ብዕለት 16 ሰነ 1962 ተሰዊኡ (ዓሪፉ)።

ኢድሪስ መሓመድ ኣደም ኣቦ ወንበር ናይ ቦኽሪ መሪሕነት ተ.ሓ.ኤ. : ኮይኑ ተመሪጹ። ኢድሪስ ዑስማን ገላይዶስ ናይ ጉዳይ ሰውራ ሰክሬተር: ዑስማን ሳልሕ ሳበ ክኣ ናይ ወጻኢ ጉዳይ ሰክሬተር ኮይኖም ከገልግሉ ተመሪጸም። መደበር ናይታ ኣብቲ ጊዜ ዝቐመት ተ.ሓ.ኤ. : ኣብ ኮተማ ካይሮ ነበረ።

2ይ መድረኽ 1965-1969

ኣብ ወርሒ ንሓሰ 1965 : ናይ ተ.ሓ.ኤ. መደበር ላዕላዎይ ባይቶ ኣብ ሜዳ ኤርትራ ክቐውሞ ተወሲኑ። እዘን ዝሰዕባ ሓሙሽተ ክፍሊታት መሪሕነት ‘ውን ተሃኒጸን፤

ሀ: መሪሕነት ቀዳመይቲ ክፍሊ : ኣውራጃ ባርካን ጋሽን ዘጠቓልል። ማሕሙዲ ዲናይ መራሕ ቀዳመይቲ ክፍሊ : መሳ መሓመድ ሓሸም ክኣ ተኸታታሊ ሚላ ኮይኖም ክጋደሉ ተመዲቦም።

ለ: መሪሕነት ካልኣይቲ ክፍሊ: ኣውራጃ ከረንን ሳሕልን ዘጠቓልል። ዑመር እዛዝ መራሕ : ማሕሙድ ኢብራሂም መሓመድ ሰዲድ ተኸታታሊ ሚላ።

ሐ: መሪሕነት ሳልሳይቲ ክፍሊ: ዓብደልከሪም ኣሕመድ መራሕ ሳልሳይቲ ክፍሊ ቀልጢፉ ስለዝተሰውኤ ኣብ ሰፈሩ ሓምድ ጅምዕ ተተኪኡ።

መ: መሪሕነት ራብዓይቲ ክፍሊ ሓምድ ዓሊ ዑማሮ መራሕ ክፍሊ: ሮምዳን መሓመድ ኑር ክኣ ተኸታታሊ ሚላ።

ሰ: መሪሕነት ሓምሳይ ክፍሊ: ወልዳይ ካሕሳይ መራሕ ክፍሊ: ገላይ ግርማይ ክኣ ተኸታታሊ ሚላ ኮይኖም ክጋደሉ ተመዲቦም። እንተኾነ ወልዳይ ካሕሳይ ኣብ መበል 1967 ኢዱ ንጸላኢ ስለ ዝሃበ ኣብርሃ ተወልዶ ኣብ ሰፈሩ ተተኪኡ። ከምኡ ውን ገላይ ግርማይ ብሰቱር ኣገባብ ብጥይት ስለ ዝተቐትለ ኢሳያስ ኣፈወርቂ ትምህርቱ ኣብቂዑ ኣብ ወርሒ ግንቦት 1968 ካብ ሃገር ቻይና ምስ ተመልሰ ኣብ ሰፈር ገላይ ተመዲቡ።

አብ ወርሒ መስከረም 1968፡ ጉባኤ ዓንሰባ ተካይዱ። አብዚ ኣኼባ'ዚ ብ12 ኣባላት (10 ኣሰላም 2 ክርስትያን) ዝቐመጡ ግዝያዊት መሪሕነት ተሃኒዱ።

እቶም ሸው ዝተመርጹ ክልተ ክርስትያን ኣብርሃ ተወልደን ኢሳያስ ኣፈወርቅን ነበሩ።

ኣብርሃ ተወልደ ቦቲ ብመሪሕነት ተ.ሓ.ኤ.፡ ዝዝውተር ዝነበረ ንጥፈታት ሰለ ዘይቀሰነ ምስ ቁጽሮም ውሕድ ዝበሉ ሰዓብቲ ሓቢሩ ካብ ተ.ሓ.ኤ. ክፍለ ተደሪኹ።

አብ ምብራቕዊ ክፍሊታት ሓማሴንን ኣክለ ጉዳይን እውን ክንቀሳቐስ ጀሚሩ። እንተኾነ ብድሕሪ ገለ ኣዋርሕ ብዘይተፈልጠ ምክንያት ብተምላሰን ብውጽኦትን ኣዘዩ ምስ ተሳቐዩ ብድንገት ዓሪፉ።

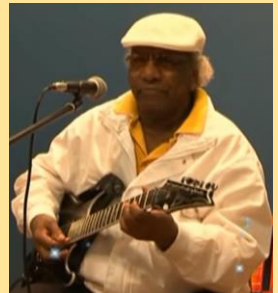
አብ ወርሒ ንሓሰ 1969 ጉባኤ ኣዶብሓ ተካይዱ። አብቲ ሸው ዝተካየደ ጉባኤ ፡ ሓንቲ ብ38 ኣባላት ላዕላዊ ዓይቶ ዝቐመጡ ጠቅላሊት መሪሕነት ተመሪጹ። 35 ኣባላት ኣሰላም ክኾኑ ክሎው ፡ እቶም ዘተረፉ 3 ኣባላት ክርስትያን እዮም ነይሮም። ንሳቶም ክኣ ተሰፋይ ተኽለ፡ ኢሳያስ ኣፈወርቂ ፡ ኣበራ መኮነን ነበሩ።

3ይ መድረኽ 1969-1971።

አብ ወርሒ ጥሪ 1970፡ ኢሳያስ ኣፈወርቂ ምስ ቁጽሮም ብርክት ዝበለ ብጾቱ ሓቢሩ ፡ ካብ ተ.ሓ.ኤ ተፈልዩ። አብ ወርሒ መጋቢት 1970 ክኣ ፡ ኢሳያስን ብጾቱን ንሕናን ዕላማናን ብዝብል ኣርእሲቲ መንገቶምን ሰውራዊ ዕላማኦምን ዝገልጽ ወግዓዊ ኣዋጅ ኣዊጀም።

**ወድኹምን ብጻይኩምን
ጸጋይ እያሱ**

ዝኽሪ ጅግና ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ብቀረባ ዝፈልጥዎ (ብዘመጸሉ ግዜ ተሰሪው ይርከብ) ምዕራፍ 7

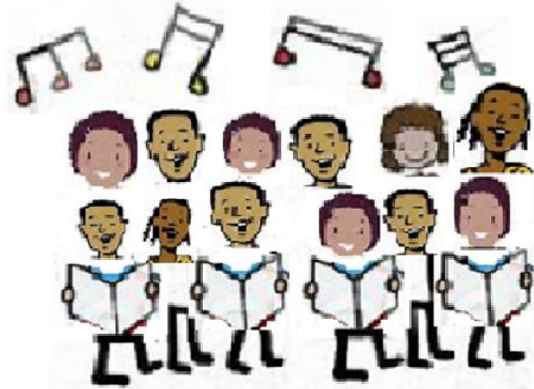
**“መምህር ጸጋይ እያሱ ናይ ሙዚቃን መሳርያታትን
ኣብ ሂወተይ ናይ መጀመርታ ጦብላሕታ
ዘሕደረለይ እዩ”
(ስነ ጥበባዊ ተወልደ ረዳ)
(ቃለ መጠይቕ ብተለፎን)**

ኩሉ ሃንደበት'ዩ ነይሩ። ቅድሚ ቀረባ እዋን ሰላም ንኸብሎ፡ ነቲ ውሩይ ኤርትራዊ ስነጥበባዊ ተወልደ ረዳ ቴለፎን ደዊለሉ። ዕላል ምስ ጀመርና፡ “ታሪኽ ህይወት ዝሓለፉ ጀጋኑና ምጽሓፍ ትቕጽሎዶ'ለኻ?” ምስ በለኒ፡ “እው፡ ታሪኽ ህይወት ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ክጽሕፍ ሓበሬታ እኣኻኹብ ኣለኹ።” ኢለዮ። ኣመና ተሓጉሱ ብዓውታ፡ “ጸጋይ እያሱ እዝክሮ'ዩ” ኢሉ ትዝታኡ ገለጸለይ።

ሎሚ ኣብ ሰደት ዝርከብ ውሩይ ሃገራዊ ስነጥበባዊ ተወልደ ረዳ፡ ንጠበቓ ጸጋይ እያሱ ብኸምዚ እዩ ዝዝክር፡-

“መምህር ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ቤት-ትምህርቲ ሕብረት ኣቐዲሙ ኣስኮላ ሺቶርዮ (Ascoula Vitorio) ተባሂሉ ዝጽዋዕ ዝነበረ፡ ካልኣይ ክፍሊ ክመሃር ከለኹ መምህራይ ነይሩ” ኢሉ ይጅምር። “ሙዚቃ ናይ ምስትምቅር ዕድል ዝረኹብኩሉ ናይ መጀመርያ እዋን’ዩ ነይሩ። ቦታ ዝነበረቶ ማንዶሊኖ ትብሃል፡ ሓላብ መሰል መሳርያ መዝሙር ክምህረና ከሎ ይጸወታ ነይሩ። እቲ ግዜ ይኹን እተን ዝመሃረና መዛሙር ጽቡቕ ገይረ እዩ ዝዘክረን።” ብምባል ቅድሚ 76 ዓመታት ኣቢሉ ዝተማህረን መዛሙር፡ ዜማታተንን ቃላተንን ከይረሰዐ ዘሚሩለይ። እንሆ’ምበኣር እተን መዛሙር ብፊደላት ዜማ ተሰንዮን ኣብ ዝቐጽል ገጸት ተጻሒፊን ይርከባ።

እተን ቀዳሞት ክልተ መዛሙር ዳርጋ ኩላቶም ኣብ ኣርባዓታት፡ ሓምሳታት ከምኡ’ውን ሰባታት ተመሃሮ ዝነበሩ ሰባት ይዝክሩዎን እዮም። እታ ሳልሳይቲ መዝሙር ግን ኣብ መዝሙር ሰላም ዝብሃል ናይ ከጎሻ መጽሓፍ ስለ ዘላ ኣነ ድማ ከጎሻ ብምጻኒይ ኣጸበቐ ዝፈልግ መዝሙር’ያ። ተወልደ ረዳ ግን ዘኪሩ ብምልእታ ምስ ዘመረለይ እምብዛ ተደኒቐን ተሓጉሰን። እዛ መዝሙር’ዚ ኣነታ ጸሎት ኣቡነ ዘበሰማያት (The Lords prayer) ዜማ ተሞሂቡዎ ናብ መዝሙር ዝተቐየረት’ያ። ነቶም ዜማዊ ፊደል (Notes) ከንብቡ ዝክእሉ ነቲ ዜማ ክፈልጡዎን ነታ መዝሙር ክዝምሩዎን ኣይከጸግሞምን’ዩ። ብኡ ምክንያት ድማ እቲ ዜማዊ ፊደላት ምስታ መዝሙር ኣብ ታሕቲ ኣሰፊረዮ ዘለኹ።

መምህር ጸጋይ ኢያሱ ንተምሃርኡ ማንዶሊኖ እንዳተጸወተ መዛሙር ክምህሮም ከሎ ዝገልጽ ሰእሊ.

ቀዳመይቲ መዝሙር

ናብ ትምህርቲ ናብ ትምህርቲ
ንሳ እያ ዓባይ ሃብቲ
ድለይዎ ንትምህርቲ
መዓልቲ ምስ ለይቲ

Clementine

ካልኦይቲ መዝሙር

ወላዲትና ሃገርና
አደ ኩሎም ጀጋኑና
አብዛ ዓለም ብመላእ
ንኣናሲ የልቦን ከምኣ

ግሩም ጽሓይ አብ ዋዒኣ
ዋዑም ውን ዩ አየራ

ዎ ክብርቲ ሃገርና
አደ ኩሎም ጀጋኑና
ብወሸጣዊ ሓሳብና
ብዙሕ ነፍቅረኪ ኢና

ግሩም ጽሓይ አብ ዋዒኣ
ዋዑም/ውን አየራ

ዜማዊ ፊደላት (Notes) ናይዛ መዝሙር ኣይተረኽቡን

(If any one knows the corresponding melody in English then I would be able to find the notes)

ሳልሳይቲ መዝሙር

ዎ ሰማያዊ አቦና
ይቀደስ ልዑል ሰምዛ
ትምጻእ ድማ መንግሥትኻ
ናብ ታሕቲ ናብ ምድርና

አብ ምድሪ ይኹን ፍቓድካ
ከምቲ አብ ሰማያትካ
ሎም ናይ ዕለት እንጌራና
ሃበና ዎ አቦና

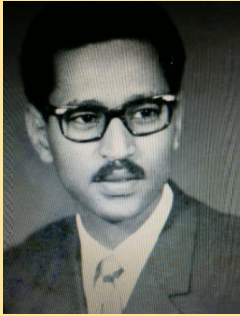
በደልና ውን ሕደገልና
ተንበርኪኽና እኔና
ንኹሎም ዝበደሉና
ንሕና ኹም ዝሓደግና

ዎ አቦና አብ ፈተና
ከቶ ኣይተኣትወና
አብ ክንዳኡሰ ዎ ኣምላኽና
ካብ ክፉእ ኣድሕነና

መንግሥቲ ናትካ እዩሞ
ሰልጣን ድማ ምስ ክብረት
ንዘላለም ናትካ እዩ
ፍርዱ ኹሉ ምስ ምሕረት

፻፲፯

Nägot långsamt..... P. Palmquist.

Tseggay Iyassu: The Lawyer of the Masses

By

Shambel Michael Ghebrenegus Haile

After the Ethiopian Army Commander in Eritrea, Major General Teshome Ergetu, was ambushed and killed on the way to Keren by the Eritrean Liberation Front in 1970, the Ethiopian government declared emergency law in the whole country, to deal with political cases. They established two level of courts to deal with the cases: namely lower court and Appellate Court, the later which comes from Addis Abeba from time to time to hear appeals. As the Army had shortage of qualified legal manpower, so they assigned me to work as Defense Counsel or Defense Attorney for those who could not afford to hire a lawyer, and served until the Derg took power in 1974.

In my first day in Court I was to defend Memhir Tekle Habtezion, who was sentenced to death by the lower court. I was very nervous. Memhir Tekle was charged only with distributing political pamphlets in the city of Asmara, and I thought that sentence was too harsh and appealed. The three Appellate Court judges who came from Addis Abeba decided in my favour. The presiding judge was Brigadier General Teferi Banti, who later was to replace General Aman Andom as the Chairman of the Derg. I was very pleased with the outcome of my first defense.

Thus while I was serving as a Defense Counsel, I had the good opportunity to work along Ato Tseggay Iyassu, the famous criminal lawyer in Eritrea. I had heard about him and knew that he had no equals in skill and technique, so I was glad that he was on my side. I was proud and privileged to sit with him and learn from him, which I still cherish as the happiest moment of my life, though, it was short lived.

I soon realized that Ato Tseggay was extremely bold and he feared no one while defending his clients. He was not only the best defense lawyer but he was doing it for many people who were charged with political cases on *pro-bono* basis. He deserves a special tribute for all his dedication and free services. He was selfless and money never mattered to him in this service of the masses. His only concern was how to fight and win the case so that his clients would be set free. Therefore, many times and under difficult conditions, he came out victorious. Thus, it is no wonder that members of the police force

hated and feared him, because he was the champion of the archenemy. Since Ato Tseggay dealt with Police force, in line with his duty as a criminal lawyer for many years, he had enormous sea of information about their brutality.

Furthermore, he also was aware that most evidence that the Police produced to the courts were obtained illegally: through extortion and torture. Thus, the police investigators trembled when they had to face him during cross-examination. At such opportunities, he would skillfully destroy their purported evidence and lead them to contradict and thereby humiliate themselves.

Thus, with unparalleled courage and sharp wit compounded by his legal skill, he always came out victorious. I believe many of my contemporaries would agree with me, that he was a 'super lawyer' of the people. In the sixties, there were a number of good lawyers in Eritrea, including people such as Misginna Gebrezgi, Gebreleul, Ostini, Latila, Kesete Haile and others, but none of them could match or excel Ato Tseggay Iyassu.

Hence, I greatly admired Ato Tseggay Iyassu for his relentless and unparalleled work in the service of the masses. His task of defending people accused with political activities was very dangerous for him because the government eyed him with suspicion, yet he persisted in his work without fear. It was a great opportunity for me to learn from him as we worked together, but this period of 'our honeymoon' was disrupted when I was re-assigned to be government 'prosecutor': an adversarial position! However, though, we were placed at different sides of the legal system, we could work and our mutual understanding continued unhindered.

What struck me, which I found significant attribute of Ato Tseggay, was that he seemed to enjoy defending political cases. In such instances, he would tirelessly exploit all his legal expertise to ensure that the defendants are set free. At those times, I could easily relate to his personal political feelings and fervent desires to see an independent Eritrea.

As Ato Tseggay fought a big war alone in the Courts for many years, I am confident that many political detainees of the time still remember him fondly for his gallant and magnificent achievements. Personally, I have garnered tremendous knowledge and acquired wide experience in litigating cases in the criminal Courts from Ato Tseggay and I consider him as my greatest teacher.

In conclusion, I would like to note that it will be unfair to forget Ato Tseggay Iyassu, the courageous, and matchless lawyer and patriotic Eritrean, who "single handedly" defended his compatriots in a biased 'justice system'. My respect towards this great man remains unchanged. Therefore, I call and strongly urge our young scholars to undertake an exhaustive study on the man and his contributions. Let it be known that even in his advanced age, he joined

the struggle and prepared himself to die for his beloved country Eritrea. I believe he deserves to be recognized as an icon and a national hero.

Attorney Tseggay Iyassu: the encyclopedic source
of Eritrean history

By

Dr. Jordan Gebre-Medhin

I am humbled to add my recollections to the memory of Ato Tseggay Iyassu. He joined the Eritrean diaspora when he arrived in the United States in 1981, after serving in the liberation struggle. Although Ato Tseggay had physically settled in Ames, Iowa, yet mentally and emotionally he was always in Eritrea. Like anyone who was interested in Eritrean struggle for liberation, I heard people talk about Ato Tseggay Iyassu as an advocate for political activists. However, I came to know him closely when I was collecting information for my book: "Peasants and Nationalism in Eritrea: A Critique of Ethiopian Studies". In the preparation for my work, I made extensive use of secondary sources by consulting documents available at the major libraries in the United States and Europe. In the early 1980s I had visited the Public Record Office in Kew Gardens and made use of the records pertaining to the colonial period of Eritrea. However, I needed to supplement the data I had by interviewing Eritrean and Ethiopian nationals who were directly or indirectly involved in Eritrean politics of the 1940s. This task was facilitated by the 1974 military take over of the Ethiopian state, which sent many individuals into exile in the United States. Thus, between the information gathered in London and Washington, interviews, and consultation with local press, the information I obtained was well balanced.

From the moment I met Ato Tseggay I was impressed: his energetic sense of patriotism was exuberant. He was inquisitive and eager to learn. He always described himself as an Eritrean, and he would gladly engage with people on the question of Eritrean independence, at any time and place. Moreover, he had a wealth of information on Eritrea and he was willing to share it with anyone who was interested on the issue. The advice and information I received from Ato Tseggay in our long correspondences on the Eritrean question has been of particular help. To me and to everyone who came across him/her, he was a living authority and served as encyclopedic source for the period under

consideration. Over time, our relationship grew from that he became like father to me and I was a son to him. Hence, I would call him or pay him a visit, at anytime, and vice-versa.

From the various conversations we had, I learnt that Ato Tseggay was a student of Ato Woldeab Woldemariam at the early Geza Kenisha School, in Asmara and that he was recruited as a teacher there. Ever since, he had become very close with Ato Woldeab as they shared a lot of views including the love for their country. Thus, it is no wonder that Ato Tseggay followed in the footsteps of his mentor by dedicating his life to the service of his county and his compatriots.

By way of professional preparations, the honorable Dr. Frankin F. Russel, then legal Council to the Federal Government, was the mentor and law instructor to both Ato Tseggay and his colleague Ato. Amanuel Andemichael. Moreover, Ato Tseggay had also benefitted from serving under the Chief Justice, Sir James Shearer, during the British Administration of Eritrea. Although Ato Tseggay also practiced civil law, he is more well-known as a successful criminal lawyer who devoted his time and resources boldly defending people arrested for political activities *pro bono*. That was a time when government oppression was at its highest, and many lawyers shied away rather than take risks. Later in life, he was imprisoned and thereafter joined the liberation struggle until he was honorably discharged by the Liberation Front.

During the British Military Administration of Eritrea, Ato Tseggay served as Chief Clerk in the Office of Political Secretary, Special Branch in Charge of Central Registry of Political Parties. Thus, he had first hand knowledge of the individuals in the registered local parties. For example, he told me that when the 'Party for Love of the Country' (PLC) was formed, it was seen by many as pro-Ethiopian and pro-Union. However, according to Ato Tseggay this was not the case. He informed me that the PLC was initiated by some politically conscious Eritreans who were aware of the prevailing political situation of the time. These enlightened individuals wanted to help their compatriots to establish a united front through which to fight for their legal rights. Thus, the elected officials of PLC came from the 'socially dislocated elements' of the first-generation Eritrean intelligentsia, most of whom had rural backgrounds but had opted for Western liberal aspirations.

Ato Tseggay was also familiar with most of the incidents that were taking place in Eritrea at the time. For example, he was an eye witness when the Sudan Defense Forces selectively attacked Christian civilians in Asmara, on August 28, 1946. In this incident, there were more than 40 fatalities and scores more were injured. He described to me the incident in detail, such that, it was as if I were witnessing the event on screen and not listening to someone! Moreover, Ato

Tseggay did not forget to point out that the British Authorities had minimized the number of fatalities and casualties to cover for their apparent dereliction of duty. Definitely, Ato Tseggay was well read as he was able to discuss current affairs at ease. He spoke and wrote fluently in both English and Italian. I am indebted to him for translating Giuseppe Puglisi's Italian book '*Chi è dell' Eritrea?*' (1952). Thus, I was able to garner most of the information on the leading figures of the PLC in my book from this source.

Furthermore, the paper that was presented at the seminar organized by R.I.C.E and E.P.D. to commemorate the 100th anniversary of the birth of the nation, held in Washington D.C. on August 17, 1990, by Ato Tseggay Iyassu, bear witness to the depth of his knowledge and analysis of the political activities of the 1940s.

Ato Tseggay envisioned seeing an independent Eritrea and this he realized on May of 1991, when the liberation forces entered Asmara. Moreover, he witnessed the flag of an independent Eritrea unfurl at the United Nations two years later- in 1993. He passed away in 1996, too early after independence. I am certain that the government and people of Eritrea could have benefitted from his extensive knowledge of the political developments in the country and his foresight.

NB. Dr. Jordan Gebremedhin has mentioned Tseggay Iyassu in about 6 pages of his book "Peasants and nationalism in Eritrea". Extracting from these pages, Prof. Tesfayesus Mehari has reconstituted the above recollection of Tseggay Iyassu on behalf of our late friend Jordan.

Tseggay Iyassu: Distinguished Attorney

By

Dr. Berhanykun Andemichael

My earliest memory of Avvocato Tseggay Iyassu was as a teenager in the early 1950's, during my first job in Asmara. He was then one of the bright young public prosecutors in the Eritrean Government during the Federation with Ethiopia. I got to know him through my elder brother, Attorney Amanuel Andemicael, who was a colleague and friend of his. According to their legal mentor and law instructor, the honorable Dr. Franklin F. Russell, then Legal Counsel to the Federal Government: "The two were the brightest public

prosecutors having fine legal minds then serving in the Justice Department". I heard those comments of Dr. Russell a when I visited him in the United States a decade later.

My initial acquaintance with Avv. Tseggay was in the context of the Youth Association of the Asmara Evangelical Church “ማሕበር መንገሥት” when a group of us at “ገዛ ከኒሻ” tried to revive the group’s spirit. It was a time when the Seventh Day Adventists were attracting large crowds and the Coptic Church, also feeling challenged, began promoting Sunday revival programs for its youth — the “ፍጥብ ስርዓት”. Our ማሕበር መንገሥት committee approached *Ayana* Tseggai for help and he readily agreed to join us as an adviser. He came to our Sunday afternoon sessions as a speaker or just to give advice in a vivid atmosphere of choral hymns and Bible study. He was the perfect teacher — warm, affectionate and brilliant with ideas. Soon thereafter, I went abroad for study and had no contact with him except when I occasionally visited Asmara and met him in church. After several decades, I was privilege to invite Avv. Tseggay from Michigan to deliver a tribute at the memorial service for our legendary patriot *Aboy Woldeab Woldemariam*. For me it was as well a memorable reunion with Avv. Tseggai.

The Memorial Service for *Aboy Woldeab Woldemariam* was held on 29 July 1995, held shortly after the state funeral in Asmara to ensure the presence of his daughter Berkety and her family. The solemn event was held at the huge Gothic Cathedral of St. John the Divine in New York City, organized by the family with my help, in cooperation with the Eritrean Community in metropolitan New York. Our unanimous choice for eulogist was Avv. Tseggai Iyassu because of his close association with *Aboy Woldeab* throughout his adult life. We arranged to fly him over, and he delivered a moving Tribute.

A poignant story that Avv.Tseggay told me during his brief stay with us was about his own father which speaks to the foundation of his own character geared to the pursuit of a fairness and justice. *Memher* Iyassu Mezenghie, was active in the early debate in Tsezega about rules of conduct for the new Kenisha church concerning Eritrean/Ethiopian traditions. I listened with great interest because my father, Rev. Andemicael Woldemenkerios, was a close friend of *Memher* Iyassu Mezenghie, both at school and as a fellow teacher in Asmara engaged also in evangelical work. Two of the early issues in the new Church concerned: (a) whether to shift the traditional dates of Christmas and Easter from the old Julian calendar to the Gregorian (modern European) calendar; and (b) whether to prohibit the traditional music and “ጌላ” dancing and focus only on worship with Bible study and songs based on European hymn book. *Memher* Iyassu had argued that it should not be either/or as the new church should not isolate itself from the larger community but should rather

show respect to those local traditions which were consistent with Bible teaching. Aboy Iyassu was sided with the minority that lost the debate to the 'Puritanical' majority of new converts. But eventually, he was vindicated partially when the church shifted back to the old traditional dates. As for the ጻይላ, younger church members today have defied the unchanged church rules, thanks to their experience in the liberation movement. As a teacher and attorney Tseggai relished parental lessons not only about respecting tradition but also about advocating a cause he believed in.

ጸጋይ ኢያሱ
በዓል ሰፊሕ ተመክሮን አእሙሮን
ብ
አበባ ተስፋግዮርጊስ በዓታይ

ንኣቶ ጸጋይ ዝተላለኸዎም ንኣወይ ሚኪኤል ኣብ Flint Michigan ክርእዮ ምስ ከድኩዮ። “ኣብዚ ዓቢ ሰብ ኣለውና፡ ኣቦይ ጸጋይ ዝተባህሉ ቀደም ጠበቃ ነዮሮም፡ ኣብ ሜዳውን ነይሮም፡ ሰላም’ዶ ክትብልዮም ትደልዩ?” ምስ በለኒ “ወዮ ረኺቡዮም ደስ እናበለኒ” ኢለዮ። ቆጶራ ጌርና ድማ ከድና። እቲ ዝገረመኒ ልክዕ ከም ተዓዲሞም ዝኸዱ ዘለው ክምሰሉ፡ ብሰርዓት ፓኖኦም ምስ ክራባት ገይሮም፡ ጣሳታት ናይ ሻሂ ተቀሪቡ፡ ማዕጸ ጭር ምስ ኣበልና ንቅጽበት ፊቶም ብፈገግታ፡ ብኣክብሮት ተቐብሎሙና። ሸሕኳ ካብቶም ቀዳሞት ምሁራትን ጠባቓታትን ምንባሮም እንተ ፈለግኩ ፡ በቲ ኣካዳድኖኦምን ኣቃባብላ ጋሻኦምን፡ ሃንደቡቶምን ናተይ ግምት ወሲደ። ኣድኒቀዮም ድማ።

እቲ ኻልኣይ ዝገረመኒ፡ ዘረባ ምስ ጀመርና ብዛዕባ ርእሶም ኣይኮኑን ብቀዳምነት ዘዕለሉኒ፡ እንታይ ድኣ ብዛዕባ ኣቦና እዩ። “ወሉዱ ናይ ወላዲኡ መብዛሕትኡ ኩሉ ጊዜ ጽቡቁ’ዩ ዝፈልጥ፡ ካልእ ሰብ ክዛረበሉ ከሎ ግን፡ ሓጎስን ኩርዓትን ይሰምዖ፡ ኣቦኹም ጊዜ ዘይልውጦ ሕያዋይ፡ ለጋስ መኽበር ሓዳሩ’ዩ። ኣስመራ ዝፈልጦ ወጻኢ ሓደሩ ኣይወለደን?” ኢሎም ጀሚሮም። ብድሕሪ እታ ቀዳመይቲ መዓልቲ ምስ ኣቶ ጸጋይ ክልተ ጊዜ ጥራይ’የ ተራኺቤ። እብዘን ዝተራኸብናየን ጊዜ ግን ብዘተኮ ካብኦም ተማሂረ። እቲ ድሩት ካሳብ ራብዓይ ክፍለ ጥራይ ጥልያን ዘፍቀዶ ትምህርቲ ወዲኦም፡ ኣብ እዋን እንገሊዝ ተመሂርና፡ ናብ ኢትዮጵያ ቀጸሎም ብ correspondence ምስ ዓዲ እንገሊዝ ዝለዓለ ትምህርቲ ቀሲሞም ኣብ መንግስቲ ቡባዓንቲ ሓላፍነት ከም ዝነበሮምን ናይ ጥብቅና ስርሖምን ኣጸዋቶሙኒ። ዛንታ ኤርትራ ቅድሚ መንግስቲ ጥልያን ድሕሪኡን ብሕልፊ ብዛዕባ ፈደረሽን ኣዘንትዮምለይ። ዝኾነ ኤርትራዊ ብዛዕባ ሀገሩ ቡባዓንቲ እቲ ዝፈልጦ ክጽሕፍ ብጣዕሚ ኣገዳሲ ከም ዝኾነ ምስ ስሚዒቲ ነገሮሙኒ። ንዓይ’ውን ክጽሕፍ ኣታባቢዕሞኒ። ኣነ ናይ ታሪኽ ምጽሓፍ ኣኸእሎ ከም ዘይብለይ ምስ ነገርክዎም፡ “ተማሂርኪ እንዲኺ ኣነ ድማ ክትሓባብረኪ ድልየተይ’ዩ፡ ክትጥቀምሉ ጽሑፋት ክበኪ ይኸእል’ዩ፡ ኣቦኺ ድማ ኣሎንዶ” ኢሎም መልሲ ሂሮሙኒ። ሃብታም ተመክሮኦም ምስ ዓሙቅ ፍልጠቶምን ፍቅሪ ሀገሮምን ሀዘቦምን፡ ክሳብ ከመይ ከም መኻኩ፡ ኣብቲ ገጸምን ድምጺምን ኣጋላልጽኦምን ጥራይ ኢኻ ብዘይዳ ትፈልጦ።

“ኣብቲ ዕድሜኸም በቲ ዝነበርኩም መናባብሮ ከመይ ጌርኩም ሜዳ ክኣልኩም?” ኢሎ ምስ ሓተትኩዎም። “ሜዳ ኣንኳይዶ ንዓና ብዕድሙ ዝደፋእና፡ ንዝኾነ መንእሰይ ቀለል ኣይኮነን፡ ግን ዓቢ ነገር ክትረክብ ዓቢ ጥጋ ክትከፍል ትገደድ። ብሰላም ኣብ ጤረጴዛ ክፍታሕ ዝኸእል ዝነበረ ትምክሕቲ በዓል ሀይለሰላሴ ኣብ ዘይደለናዮ ኩናት ኣእትዮሙና። ክንደይ ገዛእቲ ሐሊፎም እንድዮም፡ ድኣን ይመርር እምበር መግዘእቲ ኢትዮጵያ ኣብ እዋኑ ከብቅዕ’ዩ። ተገዛእቲ ኮይንና ኣይክንኩበርን ኢና ራህዋ ክመጽእ’ዩ” ኢሎሙኒ ምስ ምሕዘንዛኩ።

እወ ከም ወላዲ ይኹን ሸማግለ ዓዲ፡ ከም ሓርበኛ ተጋዳሪይ፡ ከም በዓል ሰፊሕ ተመክሮን አእሙሮን፡ “ደቅኹም ዝወለድኩምም ጥራይ ኣይኮኑን፡ ንሕና ኩላትና ኤርትራውያን ደቅኹም ኢና” ንምባል፡ ክድውለሎም፡ ቆላሕታ ናይ ወሉድ ክህበም ድልየተይ ኔይሩ። ግን ካብ ዓድኻ ምስ ወጻእካ ስድራቤትካ ፋሕ ፋሕ ምስ በለ፡ ወጣጢኻ ብዙሕ ምስ ኮነ፡ ድልየትካ ምግባር ብሓቂ ከበድኻ።

ክቡራት ኣሕዋተይ፡ እዚ ጀሚርኩም ዘለኹም ዓቢ ዕማም ታሪኽ ናይዞም ለባም፡ ዓቢ ዓዲ፡ ምሁር፡ ጅግና ተጋዳሪ ተጻሒፍ፡ ኣብ ህዝቢ ክዘርጋሕ፡ መጻኢ ወለዶታት ክፈልጦ ክምሃረሉ ዘለኒ ትምህርት እገልጽ።

ጸጋይ እያሱ ፣ ኣስተርጓሚ ብዙሕ ቋንቋታት

ብ

አማኑኤል ተስፋጽዮን

(ቃለ መጠይቕ ብተለፎን)

ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ካብ ሰላሳታት ጀሚሩ ትምህርቲ ዝፈቱን ኣብ ብዙሕ ንጥፈታት ናይ ምስታፍ ባህሪ ዝነበሮን'ዩ ነይሩ። ነቲ ዝተፈላለዩ ንጥፈታቲ ብዙሓት ብህይወቶም ዘለዉ ዝዘክሩዎ ኣይሰኣኑን'ዮም። ከም መምህር፡ ከም ደራሲ፡ ከም ተርጓሚ፡ ከም ዘማራይ፡ ከም ናይ ሙዚቃ መሳርሒ (ማንዶሊና) ተጻዎታይ፡ ከም ናይ ፖለቲካ ሰብ ከምኡ'ውን ከም ቀንዲ ሞያ ገይሩ ዝሓዙ ናይ ሕጊ ፈላጥን ተጠባቓይን ምንባሩ ዳርጋ ኩሉ ሰብ ዝዘክር እዩ። ኣብ ግዜ መግዛእቲ ጥልያን ካብ ራብዓይ ክፍሊ ምቕጻል ኣይከኣልን'ዩ ነይሩ። እንተኾነ ኣብ ግዜ ምምሕዳር እንግሊዝ ናይ ዝለዓለ ትምህርቲ ዕድል ምስ ተሸፍተ ሓደ ካብቶም ጥቕሚ ትምህርቲ ቀልጠፎም ዝተረድኡ ብምንባሩ ናብ ትምህርቲ ተመልሱ። ጸጋይ እያሱ ሓደ ካብቶም ሞያዊ ትምህርቲ ቀሲጦም ንህዝቦም ኣገልግሎት ዝገቡ ፈለምቲ ሓደ ነይሩ።

ጸጋይ እያሱ ኣጸቢቐ ዝመልከን ቋንቋታት እዘን ዝሰዕባ ነበሩ፡- ትግርኛ፡ ትግሪ : እንግሊዝኛ፡ ጥልያንኛ፡ ዓረብኛ፡ ኣምሓርኛ። ከምቲ ጓሉ ትብለጽ ኣብቲ ደብዳቤኦም ጽሑፋቶ ዘላ ድማ መጠነኛ ክእለት ቋንቋ ሳሆ ነይርዎ እዩ። ኣብ ሚዳ ዝነበረሉ እዋን ውን ከም ዝተመደበሉ ስራሕ ኣብ ክፍሊ ዜና ኮይኑ ጽሑፋት ምድላውን ምትርጓምን ከም ዝነበረ ይፍለጥ።

ኣብ'ዛ ሓጻር ጽሕፍተይ ኣብታ ኣጸቢቐ ዝዘክሩ ናይ ኣቶ ጸጋይ እያሱ ንጥፈት ከም ተርጓሚ'ዩ ከተኮር። ኣብ ሓደ እዋን ካብ ቋንቋታት እንግሊዝን ጥልያንን ናብ ትግርኛ ይትርጉም ከም ዝነበረ እዘክር። ኣብ ወንጌላዊት ቤተክርስቲያን ከኒሻ፡ ሸወደናውያን ይኹኑ እንግሊዛውያን ኣጋይሽ ሰበኽቲ ምስ መጺኦም ክሰብኩ ከለዉ፡ ጸጋይ እያሱ ኣብ መድረኽ ኣብ ጉድኖም ጠጠው ኢሉ ነቶም ምእመናን ናብ ትግርኛ ይትርጉሙም ነይሩ። ኣብ ቤትጽሕፈታት ይኹን ኣብ ካልእ ቦታታት ናይ ቋንቋ ዘይምርድዳእ ኣብ ዘጋጥሙ እዋን'ውን የስተርጉም ከም ዝነበረ ይንገር። ኣብ ዝተፈላለዩ ቦታታትን ኣጋጣምታትን ካብ ቋንቋታት እንግሊዝን ጥልያንን ናብ ትግርኛ ይትርጉም'ውን ነበረ። ሓንቲ ብፍላይ ዝዘክሩ መዓልቲ ግን ብፍሉይ ከዘንተወልኩም ደስ ይብለኒ።

ኣብዚ ሰጳሊ ሸወደናዊ ቀሺ ኣብ መድረኽ ወጽዮ ከሰብኹ ከሎ ተርጓሚ ድማ ኣብ ጎጉ ይርእ

ሓደ መዓልቲ ኣብ ፌርቫያ (መደበር ባቡር-ምድሪ) ዝነሃል ሰፈር ኣብቲ ሚዳ ጸወታ ኩዕሶ እግሪ መመደሪ መድረኽ ሰሪሖም፡ ብዙሕ ሰብ ድማ ኣብቲ ኮፍ መበሊ (tribune) ተኣኪቡ። ሸቡ ካብ ሃገር ጥልያን

ዘመጽኦት ሓንቲ ሰባኪት/አሕዋዩት healer አብኡ ተረኺባ ነይራ። እዛ ኢጣልያዊት ሰባኪት ንብዙሕ መዓልታት ብተኸታታሊ ናብቲ ቦታ ጸበል (Aqua Santa) ሒዛ ትመጽእ ነይራ። ካብዞም ጀሰዊትሶ (Jesuits) ዝብሃሉ ናይ ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ጨንፈር ከይኮነት ኣይትተርፍን በሃላይ'የ።

ካብቲ ተኣኪቡ ዝነበረ ህዝቢ መብዛሕትኦም ኣካላታዊ ሕግም፣ ሰንክልና ወይ ካልእ ሰቓይ ዝነበሮም ሰባት እዮም። ድሕሪ ስብከት ምውድኡ ነቶም ሕክምና ዝደልዩ ናብ ቅድሚት ጸዊዖ፣ ብመንፈስ ፈጣሪ ክድሕኑ ትጽልዩሎም ነበረት። ኣብታ መዓልቲ ኣነ ቅልቅል ኢሊ ዝረኣኹዎ ጽቡቕ ክትርጉም ዝኸኸል ሰብ ተደልዩ ዘመጽኦ ጸጋይ ኢያሱ ነይሩ። ምስታ ጋሻ ሰባኪት እናተቐባበሉ ካብ ቋንቋ ጥልያን ናብ ቋንቋ ትግርኛ ብምትርጓም ነቲ ክሰምዕ ወይ ክሕከም ዘመጽኦ ህዝቢ ብዝግባእ ተርጉሙሎም።

አሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ፣ ገለ ዝኸርታት ናይ ምዕቡልን ልሉይን ዜጋ

ብ

ፕሮፈሰር ተስፋጽዮን መድሃንዮ

ሓደ ካብቶም ኣብ መበል 20 ክፍለ-ዘመን ኣብ ኤርትራ ዝፈረዩ ልሉያት ክኢላታት ሕጊ አሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ነበሩ። እዛ ሓጻር ጽሕፍቲ ብዛዕባ አሾካቶ ጸጋይ ከም ክኢላ-ሕግን ከም ሰብን ዝዝክር ገለ ነገራት እትገልጽ ቃለ-ምስክርነቲይ እያ።

“አሾካቶ” ንዝብል ቅጽል ዝተጠቐምኩሉ ምክንያት ብምግላጽ ዛ ያለ-ምስክርነት ከበግሳ መሪጸ። እዚ ቃል'ዚ ብቋንቋ ጣልያን ጠበቓ ማለት ኢዩ። ኣነ ኣብ ኣስመራ ክዓቢ ከለኹ ባህላዊ ጽልዋን ውርሻን መግዛእቲ ጣልያን ገና ኣይሃሰን ነበረ፤ ኣብ ገሊኡ መዳያትሰ ወረ ድሙቕ ነይሩ ክበሃል ይከኣል። ንመዳይ ሕጊ ብዝርኢ እዚ ሓቅ'ዚ ብሩህ ነይሩ።

ንኣብነት መናድቕ ክፍልታት ላዕለዎይ ቤት-ፍርዲ ኣስመራ “la legge é uguale per tutti” (“ብዓይኒ ሕጊ ኩሉ ሰብ ማዕረ ኢዩ”) ብዝብል ጥቕሲ ስነ-ሕጊ ዝማዕረገ ነይሩ።

ቦቲ እዋን'ቲ ገና'ውን - ውሑዳት ደኣ ይኹኑ እምበር - ኢጣልያውያን ጠበቓታት ነይሮም። አሾካቶ ሺታሬሊ፣ አሾካቶ ሸኪቲ፣ አሾካቶ በሺላክዋ አሾካቶ ማንቲ ዝበሃሉ ገለ ካብቶም ዝዝክሮም ኣሰማት ኢዮም። እቶም ኤርትራውያን ጠበቓታት እውን - ብፍላይ እቶም ከም በዓል ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ዝኣመሰሉ ኣብ ላዕለዎት ጽፍሕታት ቤት-ፍርዲ ዝምጉቱ ዝነበሩ - “አሾካቶ” እከለ ተባሂሎም ይጥቀሱ ነበሩ።

ኣቶ ጸጋይ ከም ጠበቓ ብሉጽ ጥራይ ዘይኩኑስ ውሩይ እውን ነይሮም'ዮም። ውሩይ ዝነበሩሉ ምክንያት፣ ንዓይ ከም ዝመሰለኒ፣ እዚ ዘሰዕብ'የ። ኣቶ ጸጋይ ዝሙጉቱሉ ዝነበሩ ጉዳያት መብዛሕትኡ ንወንጀል ዝርኢ፣ ብዙሕ ጊዜ ከኣ ምስ ፖለቲካ ኤርትራ ዝተተሓሕዘ ብምንባሩ፣ ናይ ብዙሕ ሰብ ቀልቢ ይሰሕብ ነበረ። ብዓቢኡ ኸኣ፣ ኣብ ብዙሕ ካብ'ቲ ጉዳያት ኣቶ ጸጋይ መጉቶም ብምዕዋት ንክሱላት የድሕኑ ነበሩ። በዚ ድማ፣ “አሾካቶ” ጸጋይ ምስጉንን ውሩይን ጠበቓ ኩኑ። ኣነ እውን ብዛዕባእም ካብ ንእስነቲይ ጀሚረ ስለ ዝፈልጥ፣ እታ “አሾካቶ” ትብል ኣጸዋውዓ ባህሊ ኩይናትኒ፣ ምስ ተፋለጥና እውን ቀጸለያ። ክሳብ ንሶም ብሞት ዝፍለይና ከኣ “አሾካቶ” ኢሊ እየ ዝጸውዖም ዝነበርኩ።

ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ካብ መብዛሕትኦም ካልኣት ናይ'ቲ እዋን'ቲ ኤርትራውያን ጠበቓታት ዝፍለይሉ ነጥቢ ነይሩ። ንሱ ኸኣ ንትምህርታዊ መበቁሎም ወይ ድሕረ-ባይታኦም ዝምልከት ኢዩ። ቦቲ እዋን'ቲ ዝነበሩ ጠበቓታትና መብዛሕትኦም።

ምናልባት እቲ ብግዜ መግዛእቲ ጣልያን ዝወሃብ ዝነበረ 4ይ ክፍሊ ዝሰንቀኡ መባእታዊ ትምህርቲ፡ ኣዚዮም ውሑዳት ከኣ ብግዜ መግዛእቲ እንግሊዝ ዝወሃብ ዝነበረ ቁሩብ ምዕብል ዝበለ ብደረጃኡ ማእከላዊ ክበሃል ዝካኣል እንተዘይኮይኑ ካብኡ ንላዕሊ ዝኹነ ሰሩዕ ትምህርቲ ኣይነበሮምን። ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ግና ኣብ ሰሩዕ ትምህርቲ ክሳብ ካልኣይ ደረጃ ኣብቲ ቦቲ እዋን'ቲ ኣዚዩ ሰሙይ ዝነበረ ጀነራል ዊንጌት ዝተባህለ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዝርከብ ቤት ትምህርቲ ዝተማህሩ ኢዮም ዝነበሩ።

ንቋንቋታት ብዘርእኡ እውን ኣቶ ጸጋይ ሃብታም ነበሩ። ኣብ ርእሰ'ቲ እኖታዊ ልሳናም ዝኹነ ትግርኛ፡ ቋንቋታት ኣምሓርኛን፡ ጣልያንን እንግሊዝን ፈረንሳይን - ንኹሉ ብማዕሪ እኳ እንተዘይኮነ - ብዝኣክል ዝመልኩ ምሁር ኢዮም ዝነበሩ።

ድሕረ-ባይታኣም ከምዚ ኣብ ላዕሊ ዝተገልጸ ብሙኅኑ፡ ኣሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ቦቲ እዋን'ቲ ንህዝባዊ ምምሕዳራዊ ኣገልግሎት ዘብቅዖም ድልዱል ምድላዎት ዝነበሮም ብሉጽ ባእታ ነበሩ።

ኣሾካቶ ጸጋይ፡ ሸሕ እኳ ኣብ ናይ ፍትህ-ብሄር - ማለት ሲቪል - ጉዳያት ከም መበቓ የገልግሉ እንተነበሩ፡ ብቐዳምነት ዝፍለጡ ዝነበሩ ኣብ ጉዳያት ወንጀል - ብሕልፊ እኳ ኣብ ናይ ፖለቲካ-ሓዘል ጉዳያት ብዝነበሮም ዕዘዝ ግደ ኢዩ። ምስ ሓርነታዊ ምንቅስቓሳት ኤርትራ ብዝተሓሓዘ ንዝተኸሰሱ ደቂ ሃገር ከም መበቓ - ሓደ ሓደ እዋንስ ብወፊዖ - ማለት ከም ሓገዝ - ሞጉቶም ንገሊኦም ነፃ ኣውጺኦም ንብዙሓት ካልኣት ከኣ እቲ ዝወሃቦም መቐፃዕቲ ብዝተኻእለ መጠን ንክፍክስ ብምግባር ዓቢ ኣሰተዋፅኦ ገይሮም ኢዮም። እዚ ግደዚ ሕጂ ንድሕሪት ተመሊሱ ክርእ እንከሎ ህይወት ብዙሓት ኤርትራውያን ንክይድብን ዝተኸላኸለ ብሙኅኑ ምስ ምስጋና ክዝክር ዝግብኦ ኢዩ።

ኣሾካቶ ጸጋይ ሸሕ እኳ ብቐዳምነት ዝፍለጡሉ ከም መበቓ ይኹን እምበር ብኻልእ መዳያት እውን ልሉይ ነበሩ። ንኣብነት ከም ደራሲ መጠን ቡቶም ዝፈልጥዎም ምስጉን ነበሩ። ኣብ ጋዜጣታት ዝጽሕፍዎ ዝነበሩ ዓንቀጻት ፍቲው ነይሩ። ብቐንዱ ኸኣ ትጎሳኤን ዓወትን ብትብል መጽሓፍም ይፍለጡ ነይሮም። ስለዚ ንሰነጽሑፍ ትግርኛ እውን - ኣሰር መምህርም ዝነበሩ ኣቦና ኣቶ ወልደኣብ ወልደማርያም ብምስጉብ - ዘይነፃኛ ኣሰተዋጽኦ ገይሮም ኢዮም።

ኣብ መዳይ ፖለቲካ እውን ኣሾካቶ ጸጋይ እያሱ፡ ብመንነቶም ሓደ ካብቶም ዝሞሙ ናይ ሕልና ኣለዓዓልቲ ነበሩ። ብኻልእ ኣዘራርባ፡ ሓደ ካብቶም ክንዓቢ እንከሎና ኣንቃዕሪርና ንሞቶም ዝነበርና ኣብነታውያን ባእታታት (ሮል ሞደልስ) ነይሮም። ንፖለቲካ ብዘርእኡ፡ ከም ካልኣት ናይቲ እዋን'ቲ ልሉያት ዓቢይቲ ዓዲ፡ ንሶም ኢሎም ዝተባህለ ዘረባ ሚዛን ይወሃቦ ነይሩ። እዚ ክወገነት እዚ፡ ምናልባት ምስቲ ብዙሕ ጊዜ ዝሞሰኡ ዝነበሩ ጉዳያት ወንጀል ፖለቲካ ዝተተሓሓዘ ነይሩ ክኸውን ይኽእል ኢዩ። ብተወሳኺ ንሶም እውን ንግዚ ርእሶም ኣብቲ ብ50ታት ይኹን ብ60ታት ዝነበረ ምንቅስቓስ ሓርነት ኤርትራ፡ ብገለ መልክዕ ተሳታፍነት ነይሩዎም ክኸውን ከምዝኸእል ምጥቃስ ኣድላዩ ኢዩ።

ኣነ ንኣሾካቶ ጸጋይ ከም ኩሉ ቦቲ እዋን'ቲ ተመሃራይ ዝነበረ መንኣሰይ፡ ከም ተሰማኒ ልሉይ ባእታ ኢዩ ዝፈልጦም ዝነበርኩ። ሙኅን ናይ መውሰዖ ዝምድና ነይሩና፤ እዚ ሓቂ እንተነበረ እኳ፡ ኣነ ክሳብ 1968 ብኣቋጻጸራ ኣውሮጳ ብኣካል ተራኺብ ኣዕለለዮም ኣይፈልጥን ነበርኩ።

ብ1968 ኣነ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዩኒቨርሲቲ ናይ ሕገ ተመሃራይ ነበርኩ። ቦቲ ጊዜ እቲ፡ ሓደ ካብቶም መምህራንይ ብዛዕባ ሙያ ሕገ - ሊጋል ፕሮፈሽን - ጽሑፍ የዳሉ ስለዝነበረ፡ ናብ ኣስመራ ከይደ ምስ መበቓታትን ደያኑን ተራኺብኩ ቃለ መሓትት ኣካይደ፡ ጸብጻብ ከዳልወሉ ቆጸረኒ። ብእኡ መሰረት ንኣስመራ ተጓዒዘ ምስ ብዙሓት ናይ ሕገ ሰብ ሞያ ተራኸብኩ። ከሎም እቶም ዝተራኸቡኩዎም ክኢላታት ሕገ፡ ሙሉእ ምትሕብባር ገበሩለይ። መበቓታቶምን ደያንኦምን ንዝቐረቡኩም ሕቶታት ሰጋእ ከይበሉ መለሰምለይ፤ ከሎም ከኣ ሓላዩ ብዝኸነ ቋንቋ ኣተባብዑኒ። ገሊኦምስ ወረ ቃለ መሓትት ብዝወዳእና ካፕቺኖ ይጋብዙኒ ነይሮም! እቲ ዝገበሩለይ ሰናይ ኣቀባብላን ምትብባዕን ነጻብራቕ ናይቲ ካብ መንእሴያት ተመሃሮ ዝነበሮም ተሰፋን ትጽብቲን እዩ ነይሩ። ትምህርቲ፡ ቦቲ እዋን'ቲ፡ ዓቢ ኣገዳስነት ዝወሃቦ ጉዳይ እዩ ዝነበረ።

ሓደ ካብቶም ሸዕኡ ዘዕለሉኒ መበቓታት፡ ኣሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ነበሩ። ኣብ ቤት ፍርዲ ምስ ረኣኹዎም፡ ሰላም ኢሊ ጉዳይ ነገርኩዎም እሞ ብሓጎስ ተቐቢሎም ቆጸራ ሃቡኒ። ንጽባሒቲስ ይኹን ንድሕሪ ጽባሒቲ፡ ምሽት ሰዓት 5 ኣብ ቤት ጽሕፈቶም ንክንገራኹብ ተቐጸርና። ቦቲ ናይ ቆጸራ ጊዜ ከድኩ። ቤት ጽሕፈቶም፡ ኣብቲ እዋን ብጉደና እተጌ

መነን ዚፍለጥ፡ ኣብ ማእከል ከተማ ጥቓ ሴዳው፡ ጥቓ ካቴድራል እዩ ዝነበረ። ንገለ ክልተ ሰዓታት ዚኸውን ቃለ መሓትት ኣካዩድና። ዘይተገኘናና፡ ንሙያ ሕጊ ዝምልከት፡ ኣገደሰቲ ሕቶታት ኣይነበረን። ኣሾካቶ ጸጋይ ብዝነበሮም ፍልጠት ኣገሪሞምንን ኣሾሪምንን። ካብ ጊዜ እንግሊዝ ዝጀመረ ነዊሕ ተሞክሮ ስለዝነበሮም፡ ብዙሕ ትምህርቲ ክኹኑኒ ዝኸኣለ ሓበሬታታት ኣሰኒቐምን። ሓደ ካብቲ ኣዚዩ ዘገረመንን ዘሓገሰንን ነገራት፡ እቲ ስክፍ ከይበሎም ምሳይ ምዛራዮም ነበረ። ኣነ ቦቲ እዋን'ቲ፡ ከም መንእሰይ ተመሃራይ መጠን፡ ንገለ ሕቶታት ፖለቲካ ብዝምልከት ህንጡይነት ስለ ዝነበረኒ ብዛዕባ ናይ ፖለቲካ ክሰሳትን እሱራትን ሓቲተዮም፤ ሰጋእ ከይበሎ ኣሰፊሖም ከኣ መሊሾምለይ። ንዓይ ኣሚናም ብንጽህና ስለዘዕለሉኒ ሓገሰ ጥራይ ዘይኩነሰ ሓበን እንኩላይ ኢዩ ዝተሰምዓኒ። (ነዛ ነጥቢ እዚኣ ጽንሕ ኢላ ክምለሳ ኢዩ)። ቃለ መሓትት ምስ ወዳእና ባል ንዓናይ ኣብ ሓደ ቦታ ክንከይድ ኢና በሉኒ እሞ ኣብ መኪናኦም ኣተና። ገዝኦም ከብጽሕዋ ዝደለዩ ነገር ስለዝነበረት፡ ንዓኣ ኣብጸሖም ፡ ኣብ ጎኒ ሲነማ ኢምፕሮ ኣብ ዝነበረት እንዳ ቡን ወሰዱኒ። ካፕቲቫ ኣዚዞምለይ፤ ካፕቲቫ ምስ መጻ ነቲ ካማሪየረ እንታይ ዶልቲታት ከምዘሎ ሓተቱዎ እሞ እንታይ ይሕሸካ በሉኒ ፡ ባህ ዘለትኒ ሓንቲ መሪጻ፤ ምስ መጻት "ባል እዚኣ ናይ ተመሃራይ ኢያ" ኢሎም ቦን ኣፕቲቶ በሉኒ። ሸማ እንታይ ከምዝነበረት እታ ዶልቲ ሕጂ ረሲዖ ኣሎኹ፤ ግርም ገይረ ከምዘሰተማቐርኩዎ ግን እዝክር።

ካብ 1968 ንደሓር ክሳብ 1971 ኣነ ካብ ዓዲ ክሳብ ዝወጽእ፡ ንኣሾካቶ ጸጋይ ኣብ ኣሰመራ ይኹን ኣብ ካልእ ሸነኽ ኤርትራ ወይ ኢትዮጵያ ኣይረኽብኩዎምን። ቀጺልና ዝተራኸብና፡ ብ1979 ካብ ሜዳ ፡ ህዝባዊ ግንባር ብግቡእ ተሰናቢቶም ፡ ኣብ ካርቱም ዝነበሩሉ እዋን እዩ። ኣብቲ እዋን'ቲ ፡ ኣነ ኣብ ካርቱም ዩኒቨርሲቲ መምህር ኮይነ እሰርሕ ነበርኩ። ብዝረኽብኩዎም ፡ ናይ 1968 ቃለ-መሓትትና ዘኪርና ግርም ኣዕለልና።

ሰደት ክሳብ ክንደይ ሕሱም ሙኋኑ ዝተረድኣኒ ኣብ ሱዳን ብዘሕለፍኩዎ ተሞክሮን ብዝገበርኩዎ ትዕዘብትታትን እዩ፡ ፡ “ካገሩ የወጣ ኣገሩ እስኪመለስ፡ ቢጭኑት ኣህያ ቢጋልቡት ፈረሰ” ዝብል ምስላ ኣምሓርኛ ኣሎ። “ካብ ዓዳ ዝወጸ ፡ ንዓዳ ክሳብ ዝምለሰ ፡ እንተ ጸዓንዎ ኣድጊ ፡ እንተጋለብዎ ፈረሰ” ማለት እዩ። ኣነ እኳ ምቹእ ኢዩ ክበሃል ኣብ ዝከኣል ኩነታት እዩ ነይረ። ከም ኣድጊ ኣይተጸዓንኩ ፣ ከም ፈረሰ ኣይተጋለብኩ። ኩነታት ህዝብና ግን ኣዚዩ የሕዝኒ ነይሩ። እቲ ኩነታት ኣዚዩ ሕማቕ ኢዩ ዝነበረ ፣ ብዘሎኒ ሓበሬታ ፡ ካብዚ ናይ ሕጂ ግን ኣዚዩ ይሓይሽ ነይሩ ፣ ናይ ሕጂ መጻለል እዩ!!

ኩነታት መብዛሕትኦም ኤርትራውያንን ኢትዮጵያውያንን ሰደተኛታት ዘሕዘን እኳ እንተነበረ ፡ ናይ ደቀንሰትዮናን ሸማግለታትናን ወይ ዓበይቲ ዓዲን ግና ኣዚዩ የጉህየኒ ነበረ። ደቀንሰትዮና ከደምቲ ሱዳን ኩይነን ብዝተፈላለዩ መልክዕ ይምዘመዛ ከምዝነበሩ እፈልጥ ብምንባራይ ንሕልናይ ከቢድ ነይሩ። ኣብ ኣሰመራ ብማዕዶ ዝፈልጦም ዝነበርኩ ልሉያት ባእታታት - ገሊኦም ሰብ-ሰልጣን ዝነበሩ - ኣብ ሰደት ክርእዮም ከለኹ ኣዚዩ እጉሂ ነበርኩ። ኣብ ዓዲ ዝነበሮም ክብረትን ግርማ-ሞጉሰን ኣብ ሱዳን ብሰእነትን ሕሰረትን ተተኪኡ ከሰተብህል ከለኹ። እቲ ዚካየድ ዝነበረ ሰውራ፡ ክሳብ ክንደይ የኸፍለናን ይሃሰዩናን ከምዝነበረ የተሓሳስበኒ ነይሩ። ቦቲ ካልእ ሸነኽ ግን ዘኹርዓኒ ነገር ከኣ ነይሩ። እቶም ዓበይቲ ሸማግለታትና ሸሕ እኳ ጸገማት ይንበርም እንበር ክብረቶም ንምሕላው ዝገቡሩዎ ዝነበሩ ጸዕሪ ብሓቂ ዘድነቐ ነይሩ። ሓደ ካብቶም ክብረቶም ንምሕላው ሕሉፍ ጸዕሪ ክገቡሩ ዘሰተብህልኩሎም ኣሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ እዮም።

ኣብዚ ጽሑፍዚ ፡ ክሳብ ሕጂ ፡ ንኣቶ ጸጋይ ንሶም እናበለኩ ክጠቐሶም ጸኒሐ። ካብዚ ንታሕቲ ኣብዘሎ ጽሑፍ ግን ንሶም ገዲፈ ብሕውነታውን ምሕዝነታውን መልክዕ ንሱ እናበልኩ ክጠቐሶም እዩ። ነዚ መግባርየይ ምክንያት፡ ቦቲ ኣብ ሃዋህው ሰውራ ሰፊኑ ዝነበረ ንኹሉ ኣታ እናበልኩ ናይ ምጽዋዕ ነጃጽ ቅዲ ተጸልየ ዘይኩነሰ፡ ካብ ከርቱም ጀሚርና ምስ ኣሾካቶ ጸጋይ ኣመና ስለዝተቐራረብናን ዝታኣማመንናን ዝተሓላለናን እዩ።

ኣብ ካርቱም ከሎና፡ ኣብ ዘዝተራኽብናሉ እዋን ንሰውራ ኤርትራ ብዘርኢ ተኣማሚንና ንማያየዋ ነበርና። ሸሕ እኳ ናይ ህዝባዊ ግንባር ተጋዳላይ-ነበር ጥራይ ዘይኩነ ገና እውን ኣባል ህዝባዊ ግንባር እንተነበረ፡ ኣሾካቶ ጸጋይ ኣብ ዝተፈላለዩ ሕቶታት ሚዛናዊ ዝኹነ ኣረኣኢያ ነበሮ። ምስዚ ብዝተተሓሓዘ፡ ኣብ ጉዳይ ሰምረት ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራን ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራን ዝነበሮ መርገጽ ኣዚዩ ሓላፍነታዊ ነበረ። ንሰምረት ዝኸልክል ውድዓዊ ዕንቅፋት ከምዘይነበረ ፤ ሰምረት ብርግጽ ንሙሉእ ዓወት መሰረታዊ ኣድላይነት ከምዝነበሮን ኣዳዕዲዑ ዝምስክሮ ዝነበረ ጉዳይ እዩ። ብዛዕባ እዚ ሕቶ እዚ ፡ ክሳብ ዕለተ ሞቱ ነዚ ኣረኣኢያዚ ኣይጠለሞን።

ካብ ፈለማ 80ታት ጀሚርና፡ ኣሾካቶ ጸጋይን ኣነን ምቕማጥና ሱዳን ሙኋኑ ተሪፉ ኣብ ኣመሪካ ኩነ። ኣገባብ ካብ

ሱዳን አወጸጽ እና ነንበይት ነበረ፤ ብተወሳኝ አብ አመሪካ አብ ዝተፈላለዩ ዝተረሓቀ ግዝአታት ነበርና። ርክብና ግን አሽምባይዶ ከቋርጽስ ኣይዛሕተለን እውን ፤ ብተለፎን ወትሩ ፤ ሳሕቲ ጊዜያት ከኣ ብኣካል ንራኹብ ነበርና። ዕላልና ሙብዛሕትኡ ንታሪኽን ንፖለቲካን ዝምልከት ነይሩ። ኣሾካቶ ፍልጠቱን ተሞክሮኡን እናተሓገሱ ዘካፍል ሰብ እዩ ዝክበረ። ብዙሓት ቦቲ እዋን እቲ ዝምዕብሉ ዝነበሩ ምሁራት ንኣሾካቶ ይውከሰዎ ነይሮም፤ ንሱ እውን ልባዊ ምትሕብባር ይገብረሎም ነበረ።

አብ አመሪካ ብምኽንያት ገለ ሰናይ ተረኽቦታት ሕውነታዊ ጉኒ ዝምድናና መሊሱ ደልደለ። እቲ ኩነታት እቲ አብ ዝፈጠሮ ሃዋህው ኣነ ንኣሾካቶ ጸጋይ ዳርጋ ከም ዓቢ ሓወይ እርእዮ ነበርኩ። ንሱ ኸኣ ዓቢ ሓው ክህቦ ዘለዎ ምኽርታት ካብ ምልጋስ ዓዲ ኣይወዓለን። ንባህላዊ ሸኽኽ ጸገማት ፖለቲካ ኤርትራ ብዝርእኡ ኣሾካቶ ጸጋይ ዓሚቕ ኣሰተብህሎታት ነይሩዎ ፤ ካብ ኣሰተብህሎታቱ ኣነ እኹን ካልኣት ዝውከሰዎ ዝነበሩ ምሁራት ብዙሕ ቀሲምናን ከሲብናን ኢና።

ሕውነታዊ ዝምድናና ምስ ደልደለ ፡ ነታ ኣቐድም ኣቢለ ክምለሳ ኢየ ዝበልኩኹም ንናይ 1968 ቃለ-መሓትት እትምልከት ነዋቢ ኣልዓልኩሉ። ነታ ቃለ-መሓትት ዘኪረ ፡ “ሰማዕስክ ኣሾካቶ ፡ እቲ ብ1968 ኣብ ኣሰሙራ መጸኢ ቃለ-መሓትት ከካይደልኩም ከለኹ ፡ ብሙሉኣትኩም ኣሚንኩም ኣዕለልኩምኒ ፤ ንፖለቲካ ብዝርእኡ ሓንቲ ከይሓባእኩም ኩሉ ነገሩኩምኒ ፤ ከመይ ጌርኩም ኣሚንኩምኒ?” ኢሉ ሓተትኩዎ። ምስ ሰምዓኒ እናሰሓቐ፡ “ሀይ ፡ ከመይ ኢለኩም ኣሚንኩምኒ! መን ሙኻንካ ከየረጋገጽና ሰቕ ኢልና ነዛርቡካ ዓያሹ መሲሉካ! ንገሊኦም ጠበቓታት ክትሓትት ዝጀመርካል እዋን ፡ “እንታዎይ እዩ? እንታይ ኢዩኹ እዚ ወድ’ዚ? ኢልና ቀለጠፍና ብዛዕባኻ ሓበሬታታት ኣኪብና መጽናዕቲ ኣካዩድና ኢና። መን ሙኻንካ ፡ ንጹህ ሙኻንካን ኣጸረና። ነዚ ምስ ገበርና ብዘይ ሰኽፍታ ኩሉ ኣዕለልናካ” በለኒ። ለካ ከይፈለዋኩ ናይ ምርመራ ርእሱ-ነገር ኩይነ ነይረ ኢዬ ኢለ ተገረምኩ። ነዚኣ ምስነገረኒ ፡ ንኣሾካቶን ንኹሎም ነቶም ካልኣት ብ1968 ዘበለልኩዎም ናይ ኣሰሙራ ክኢላታት ሕጊ ዘኪረ መሊሰ ኣድነቕኩዎም።

ኣሾካቶ ጸጋይ ብባህሪ ኣመለኻኽታኡን ዝነገሩኡን - ብደረጃ ሕብረተሰብና- ክፋትን ተጸዋርን (ሊቡል) እዩ ነይሩ ክበሃል ይከኣል። እዚ ዘገርም ኣይነበረን ፡ ምኽንያቱ ኣሾካቶ ኣካል ናይቶም ኣብ ኤርትራ ናብ ዘመናውነት መሲጋገሪ ዝኹኑ ልሉያት ባእታታት እዩ ኔይሩ። ናይ ምክታዕን ርእይቶታት ናይ ምልውዋዋን ባህልን ባህግን ነይሩዎ። ናይ ካልኣት ኣረኣእያን ሓሳባትን ዝሰምዕን ኣብ ግምት ዘእቱን ፡ ብሓፈሻኡ ናይ ካልኣት መሰል ዘኸብር እዩ ዝክበረ።

ሓደ ሰብ ፡ ኣብ ጽንኩር ኩነታት እዩ ብዘየማትእ ዝፍተን። ካብ ዋቓ መወዳእታ 1986 ጀመረ ፡ ኣነ ኣብ ሓዲሽ ኩነታት ኣትዬ ኣብ ማሕበረሰብ ኤርትራ - ብሕልፊ ኣብ'ቲ ኣብ ሰደት ዝክበረ - ኣዚዩ ኣካታዒ ኣርእሰቲ ኹንኩ። እታ ዓመት እቲኣ ፡ እቲ ብቋንቋ እንግሊዝ ዝተደርሰ ናይ ፈለማ መጽሓፊይ ተሓቲሙ ዝተዘርግሓላ እዋን ነበረት። ኣብቲ መጽሓፍ ፡ ንኣፈታትሓ ሕቶ ኤርትራ ብዘምልከት ካብ'ቲ ናይ ውድባት ኤርትራ መርገጽ ኣዚዩ ፍሉይ ንዝክበረ መርገጽ ተጣብቐኩ። ብዙሕ ኤርትራዊ ነቲ መጽሓፊይን ንዓይን ረገመና - ዘንበበን ዘዩንበበን ፤ ወረ ገሊኦምስ ብሱሩ'ውን ከንብቡ ዘይክእሉ መሃይማን እዮም!! እቲ እዋን'ቲ ፡ ንዓይን ንቤተሰቤን ንናይ ቀረባ ፈተውተይን ኣዚዩ ከቢድ ነይሩ። እቲ ኩነታት ፡ ካብቶም ኣብ ህይወተይ ዘጋጠሙኒ ሰባት ፡ መን'ዩ መን ፡ ብዝበለጸ ንኸለሊ ኣኽኢሉኒ እዩ። መን'ዩ ቅኑዕ መንዩ'ኽ መታለሊ? መን'ዩ መስተውዓሊ መንዩ'ኽ የዋህ? መን'ዩ ሓቀኛ ሓርበኛዊ ፡ መንዩ'ኽ ኣምሰሉ? መን'ዩ ንጹህ ሃገራዊ ፡ መንዩ'ኽ ሰላይ ባዕዳውያን መንግስታት? ብዝበለጸ ክፈልጥ ክኢለ እዩ።

ብምኽንያት መጽሐፊይ ምስ ብዙሓት ሰባት ተባኢሰ ፤ ምስ ብዙሓት'ውን ተቐያዩመ። ክንደይ ንዓይስ ይትረፍ ብዛዕባይ እውን ዘይፈልጡ ሰባት ጸሊኦምኒ - ክቱር ጽልኢ!! ሓቂ ንምዝራብ ፡ ናይ'ቲ እዋን'ቲ ተጽዕኖ ቀለል ኣይነበረን። እንተኹ'ኳ ግን ፡ ብዙሓት ካብቶም ዝጸልኡኒ ፡ ነቲ ንዳሕራዩ ከይዶም ከይዶም ገሊኦም ክጉህዩ ፡ ገሊኦም ከኣ ክሓፍሩ ሙኻንኻም እምነት ነይሩኒ።

አብቲ ኣጸጋሚ ፡ እዋን'ቲ ንሞራሊይ ዓንዲ ሕቕ ዝኾነኒ ውሑዳት ሰባት ነይሮም። ሓደ ካብኣቶም ኣሾካቶ ጸጋይ ነበረ። ኣሾካቶ እቲ መጽሓፍ ንማሕተም ብምብቅዑ ኣዚዩ ሕገሰ ነይሩ። እዚ ክበሃል ከሎ ግን ንትሕዝቶ ናይቲ መጽሓፍ ብሙሉኡ ተሰማሚዑሉ ነይሩ ማለት ኣይከኑን ፤ ኣነ'ውን ብኹሉ ንኸሰማምዓኒ ኣይተጸበኹዎን ዝክበርኩ። ነቲ ዝገለጸኩዎ ርእይቶ ንኸገልጽ መሰለይ ከም ዝክበረ ግን ዓው ኢሉ ኣንጻር ኩሉ ይምክት ነይሩ።

አብቲ ህዋት እቲ ናይ ኣሾካቶ ጸጋይ ሞያዊ ድሕረ-ባይታን - ጥብቅና - ሊቡራላዊ ክብርታትን ንዓይ ብብሩህ

ተንጸባራቅለይ እዩ። ንብዙሓት ዝኹንነኒ ዝነበሩ “ንርእይቶኡ መጽናዕቲ ጌርኩም ክትቃወምዎ ትኽእሉ ኢኹም፤ ንምንታይ መጽሓፍ ጽሑፍ፣ ንምንታይ ርእይቶኡ ገለጹ ኢልኩም ክትኩንንዎ ግን መሰል ይበልኩምን” ኢሉ ብዘይንሕሲይ ይገንሐም ነይሩ። ነቲ ዝካየድ ዝነበረ ክትዕ ናይ ምጽሓፍን ምዝራብን መሰል ዝሕሉ ባህሊ ከነተኣታቱ ኣሎና ኢሉ ንምጥባቕን ንምምካርን ከም ዕድል ይጥቀሙ ነይሩ። ምስዚ ብዘተተሓሳዘ፣ ካልኣት ኣብ ኣመሪካ ዝነበሩ ዓበይቲ ኤርትራውያን ንናይ ኣሸካቶ ጸጋይ ዝመስል መርገጻት ብምውሳድ ንመሰሌ ተጣቢቑምሎ ከምዝነበሩ ኣብዚ ምስ ምስጋናኡ ክዝክር እደሊ። ገለ ካብኣቶም ኣሸካቶ ሰሎሞን ካሕሳይን ፣ መምህር መዋዕል ሙብራህቱን ፣ ጀነራል ጉይትኣም ገብረዝግን ነበሩ።

ኣሰማት ናይዞም መዘኑ ኣሸካቶ ጸጋይ ዝኹኑ ወረጃ ኤርትራውያን ካብ ተላዕለ ፣ ሓንቲ መዘዘሚት ክትኸውን እትኽእል ነጥቢ ወሲኽ ዝኸረይ ክድምድም። እዞም ዝተጠቐሱ ዓበይቲ ኤርትራውያን ፣ ኩሎም ኣብ ሓደ ከተማ ኣይነበሩን። ኣሸካቶ ሰሎሞንን ጀነራል ጉይትኣምን ጥራይ እዮም ምቕማጦም ኣብ ሓደ ከተማ - ማለት ዋሺንግተን ዲ. ሲ. - ዝነበረ። መምህር መዋዕል ኣብ ካሊፎርኒያ ነበሩ። ኣሸካቶ ጸጋይ ከኣ ርሒቐ ፣ ቅድም ኣብ ኣዮብ ፣ ደሓር ድማ ኣብ ሚቺጋን ነበረ። ነዚ ነጥቢ ዘዘልሉ ዘለኹ ምኽንያት ፣ ሓደ ካብቲ ዘስተብሃልኩዎ ፣ ጸገማት ኣሸካቶ ጸጋይ መዘንኡን ኣብ ኣስመራ ናይ ሞያ ብጾቱን ዝኹኑ ኤርትራውያን - ከምኡ እውን ኢትዮጵያውያን - ኣብ ከባቢ ዘይምንገርም ኢዩ። ንዕኡ በዓል ዋሺንግተን ዲ. ሲ. ዝሓሸ ከባቢ ምኹን ነይሩ። ዝኹኑኹይኑ ፣ ኣሸካቶ ጸጋይ ጂዮግራፊያዊ ራሕቂ ብዘየገድስ ፣ ብዘተፈላለየ መንገድታት ምስ ኩላትና እናተራኸበ ፣ ንብዙሓት ካባና ምኽርታቱ ለጊሱ ፣ ሓቀኛ ታሪኽን ካልእ ሓሳባትን ኣውራሳ ሓሊፉ።

ሰለዘ፣ ኣሸካቶ ጸጋይ ኢያሱ ፣ ከም ሓደ - ኩነታት ብዘፈቐዶ መጠን - ሓላፍነቱ ኣማሊኡ ዝሓለፈ፣ ምዕቡልን ልሉይን ዜጋ ክዝክር ይግባእ።

**ጸጋይ ኢያሱ፡ ብዙሓት ኤርትራውያን ሓርበኛታት
ተጣቢቐ ካብ ማእሰርቲ ዘድሓን ንገሊኦም ድማ ማእሰርቶም ዘቃለለ
ብ**

በረኽት ገብረትንሳኦ

ኣብ ኣዲስ ኣበባ ተኣሲረ ፍርደይ ክሰምዕ ናብ ኣስመራ ምስ ከድኩ ጠበቓይ ዝነበረ ኣያይ ኢሊ ዝጽውዖ ጠበቓ ጸጋይ እያሱ እዩ ነይሩ። ጠበቓ ጸጋይ ናጻ ከውጽኣና ብርቱዕ መጉተ ኣካዩዱ። ትሸግተ ናይ ፖለቲካ እሱራት ኢና ካብ ኣዲስ ኣበባ መጸእና። ኣብ መጀመርታ ነፍሰወክፍና ናይ ሓሙሽተ ዓመት ማእሰርቲ ተበዩኑልና። እንተኾነ ኣያ ጸጋይ እያሱ ኣብ ላዕለዎይ ቤትፍርዲ ናይ ሕግታት መጻሕፍቱ እናገለበጠ ሓያል ናይ ምክልኻል ክርክር ምስ ኣካየደ፣ እቲ ፍርዲ ተቐዩሩ ድሕሪ ክልተ ዓመት ተፈቲሕና። ናጽነት ምስ መጽእት ከይተራኹብና ብምሕላፍ ብርቱዕ ጓሂ ይሰምዓኒ።

ኣብ ታሕቲ ኣሰማቶም ተዘርዘሩ ዘሎ፣ ጸጋይ እያሱ ከም ጠበቓ መጠን ኣብ 1969 – 1970 ዝነበረ እዋን ዝተጣበቐሎም ኤርትራውያን ሓርበኛታት'ዮም። ኩላቶም ኣብ ኣዲስ ኣበባ ተኣሲሮም ንክፍረዱ ናብ ኣስመራ ዝተላእኩ መንእሲያት እዮም ነይሮም።

1. በረኽት ገብረትንሳኦ
2. ዮማን ገብረመድህን
3. በረኽት ገብረመስቀል
4. በረኽት ሃይለሚካኤል
5. ክብርኣብ ኢሳቕ

6. ዳዊት ሓጉስ
7. ዓንደመስቀል ሃብተሚካኤል
8. ተክልኣብ ወልዱ
9. ብርሃን ገብረህይወት

እዞም ኣብ ላዕሊ ደብዳቤ ዘለው መንእሰያት ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኩላቶም ሓሓሙሽተ ዓመት ተፈሪዶም ይግባይ ስለ ዝበሉ፡፡ ድሕሪ ናይ 22 ኣዋርሕ ማእሰርቲ ብዝተኣሰርኩም ይኣክል ዝብል ፍርዲ ተበዩኑሎም ተፈቲሖም።

ምስ መንግስቲ ባይሩ ኣብ ኣስመራ ዝተኣሰሩ መምህራን፡-

1. መንግስቲ ባይሩ
2. ተክለሃይማኖት ሃይለ
3. መምህር ምሕረትኣብ ፍረዝጊ
4. መምህር ቦኸረጸን ጊለ
5. መምህር ዳኒኤል
6. መምህር ጸሃዩ ገሬሱስ
7. መምህር ዮሴፍ

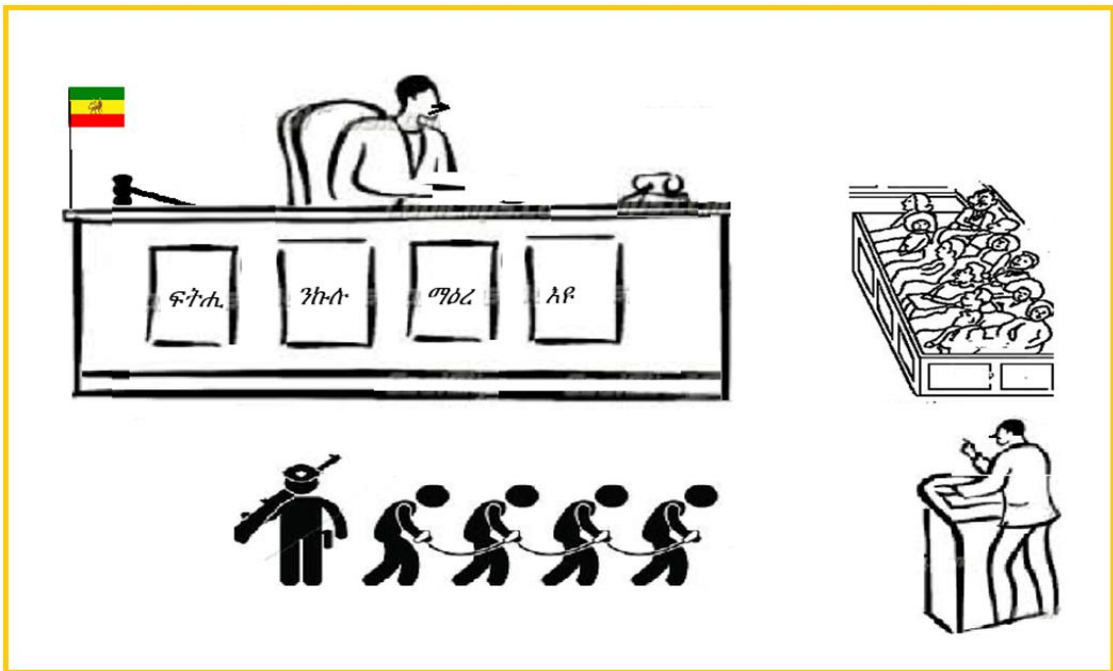
ኣብ ከባቢ ዓላ ዝተማረኹ ተጋዳላይ (ስወ.እ)፡

1. ሃብተሰላሴ ገብረመድህን

እዞም ኣብ ላዕሊ ዘለው ጉጅለ መምህራንን ሃብተሰላሴን - ንጉስ ሃይለሰላሴ ንዕረፍቲ ናብ ኣስመራ መጹኡ ስለ ዝከበረ ኣብ ድሮ ፍርዲ ዝወሃቡ ሰሙን ብምሕረት ተፈቲሖም።

ኣብ ዓላ ኣብ ሕርሻ ዝሞቑ ዝነበሩ ኣቦና ሸቃ ተክለሚካኤል (ኣቦኡ ንሚኒስተር ግዮርጊስ ተክለሚካኤል።)

1. ኣቦይ ተክለሚካኤል፡ ኣብቲ ኣብ ዓላ ዝርከብ ሕርሻኦም ንተጋደልቲ ኣብሊዕኩም ብምባል ንልዕሊ ዓመት ተኣሲርም ምስ ተፈትሑ ብማሕዩር ካብ ኣስመራ ከይወጹ፡፡ ንግሆ ንግሆ ኣብ እንዳ ፖሊስ ንክፍርሙ ተፈሪዶም።

ጸጋይ እዳሱ ከም ጠበቓ ንብዙሓት ሃገራውያን ብፖለቲካ ዝተኸሰሱ ክጣበቑሎም ከሎ ዘንጸባርቕ ስኢል.

ዝኽርታተይ ብዛዕባ ተጋዳላይ ጸጋይ ኢያሱ

ብ

ጠዓመ በዩን

ኣብ ገድሊ ንመጋድልትኻ ብጻይ ኢኻ ትብሎ። ንብጻይ ጸጋይ ኢያሱ ግን ነቲ ዕድምኡ ኣብ ግምት ብምእትው ግዲ ኮይኑ፡ ኩልና ተጋደልቲ ኣያይ ጸጋይ ኢና ንብሎ ኔርና። ስለዚ በቲ ኣብ ግዜ ገድሊ ዝጽውዖ ዝነበርኩ ኣያይ ጸጋይ ኢያሱ እናበልኩ እየ ክጽሕፍ።

ቅድሚ ገድሊ ምስ ኣያይ ጸጋይ ብኣካል ተራኺብና ኣይንፈልጥን። ብዘና ግን ይፈልጦ ነይረ። ብዙሓት ብቃልስን ፖሊትካን ኤርትራን ዝግደሱ ምሓዙተይ፡ እሞ ኸኣ ንቃልሲ ኤርትራ ስለዝደገፉ፡ ወይ ተጋድልቲ ስለዝኾኑ ምሓዙተም ተአሲርኖም ዝነበሩ፡ ጸጋይ ኢያሱ ተጣቢቑሎም፡ ጸጋይ ኢያሱ ካብ ቤት ማእሰርቲ ኣውጺእዎም፡ ንገድሊ ደገፎም ኣንጻር መግዛኒቲ ዝንቀሳቐሱ ወይ ሰላማዊ ሰልፊ ዝነበሩ ተመሃሮ ይድግፍን የተባብዕን ነይሩ ዝብል ወረታት ይሰምዕ ኔረ። በቲ ግዜቲ ተቢዖም ንጉዳይ ተጋደልቲ ይኹን ንጉዳይ ምስ ገድሊ ዝደጋገፉ ሰባት ዝቐበሉ ጠበቓታት ውሑዳትን ፍሉያትን እዮም ነይሮም። መብዝሕትኦም ብመንግስቲ ከይጽልኡን ኣብ ዓይኒ መንግስቲ ከይእትዉን ፈሪሖም፡ ምስ ቃልሲ ኤርትራ ዝተሓመደ ጉዳያት ኣይቐበሉን ነይሮም። ውሑዳት ን ፍሉያትን ከም ጸጋይ ኢያሱ ዝኣመሰሉ ተበግኑን ፍቕሪ ሃገር ዝነበሮምን ጠበቓታት ጥራይ እዮም ንቃልሲ ኤርትራ ዝምልከት ጉዳያት ዝቐበሉ ዝነበሩ። ስለዚ ንኣያይ ጸጋይ ቅድሚ ኣብ ሜዳ ምርኻብና በዚ ተባዕን ሃገራውን ተግባራቲ ብዘና እፈልጦ ነይረ እየ።

ኣያይ ጸጋይ ኣብቲ መብዝሕትኦን ከተማታት፡ ብዘይካ ዓዲቐይሕን፡ ባረንቲን ዓሰብን፡ ተሓሪሪናሉ ኣብ ዝነበራ እዋን፡ ዳርጋ ፍርቂ ባጽዕ ተሓሪርሎ ኣብ ዝነበረ፡ ከተማ ኣስመራ ተኸቢባትሎ ኣብ ዝነበረት፡ ጽባሕ ወይ ሎሚ ናጽነት ክትመጽእ እያ ኣብ ዝበሃለሉ ዝነበረ፡ ብተሰፋ ናጽነት ከኣ ዓቢ ይኹን ንእሹቶ ብማእለያ ዘይብሉ ቁጽሪ ዝሰለፈሉ ዝነበረ እዋን ኣብ መወዳእታ 1977 ኣይኮነን ተሰለፉ። ህዝባዊ ሓይልታት (ገና ህዝባዊ ግንባር ከይተባህለ ከሎ) ንእሹቶ ውድብ ከሎ ፡ ኣብ ውሱን ከባቢ ሳሕል ጥራይ (ፋሕ ፡ በለቓት ፡ ዜሮ ፡ ሰበርቀጠ ፡ ዓገት) ሰፊርሎ ኣብ ዝነበረ እዋን፡ (ሽቡ መብዝሕትኦ ሳሕል ኣብ ትሕቲ ቁጽጽር ተሓኤ እየ ነይሩ) ፡ ኣብ ከበሳታት ኣብ ሓማሴን ኣብ ከባቢ ሰሚናዊ ባሕርን ካርነሽምን፡ ኣብ ኣክሉ-ጉዛይ ኣብ ከባቢ ዓላን ደቀምሓረን ሰንይትን ጥራይ ዝዘንብዩሉ ዝነበረ እዋን ፡ ባርካ፡ ሰንሒት፡ ሰራዩ፡ ደንክል ተሓኤ ጥራይ ነበይኖም ዝዘምብይሉ ቦታታት እየ ነይሩ) ፡ ኣብ መጀመርታ 1976 እየ ኣያይ ጸጋይ ተሰለፉ። ኣያይ ጸጋይ ዕድመኡ ይድፋእ እምበር (25 ጥሪ፡ 1925 ስለዝተወለደ፡ ኣብቲ እዋንቲ ወዲ 50 ኣቢሉ እየ ነይሩ)፡ ቃልሲ ነዊሕን መሪርን ክኸውን ከምዝኸእል እናተረድኦ እየ ተሰለፉ። እዚ ከኣ ነቲ ቐራጽ መንፈሱን ጽኑዕ ሃገራዊ ፍቕሩን እየ ዘረጋግጽ። ኣያይ ጸጋይ ምህሩን (ኣብ 1950ታት ሃይሰኩል ኣብ ዊንገት ዝወድኦ) ፍሉጥ ጠበቓን፡ ጽቡቕ መንግስቲ ዝነበሮን ሰብ እየ ነይሩ። ሞላ ጸላኢ እንተተጸብኦ ኣብ ክንዲ ናብ ሜዳ ናብ ወጻኢ ሃገር ናይ ምኻድ ዕድል ነይርዎ እየ። ካብ ኣስመራ ንወጻኢ ምኻድ እንተዘይክኣለ እውን፡ ናብ ሜዳ ምስ መጽኢ፡ ናብ ወጻኢ ኣሕልፋኒ እንተዝብል፡ ህዝባዊ ሓይልታት ንብዙሓት ከምኡ ዝኣመሰሉ ብዘይ ገለ ጸገም የሰጋግሮም ስለዝነበረ፡ ንኣያይ ጸጋይ ኢያሱውን ከሰጋግሮ ምኸኣለ ነይሩ። ኣያይ ጸጋይ ግን ቐሪጹ ንኸጋደል ስለዝመጽኦ ነዚ ሕቶዚ ኣየቕረበን።

ኣነ ነያይ ጸጋይ ዝተፋለዋክ ሆ፡ ታዕሊም ወዲኡ ኣብ ወርሒ ነሓስ 1976 ናብ ክፍሊ ዜናን ፕሮፓጋንዳን ተመዲቡ፡ ናብ ባቕሰ ምስ መጽኢ እየ። ባቕሰ ብደቡብ ወይ ብድሕሪ ሰሚናዊ ባሕሪ ዝርከብ ብምብራቕ ምስ ጎሮታት ዓንሰባ (ብዓል ገለብ) ዝዳቦ ብዓባይቲ ጎሮታት ዝተኸቡ፡ ዓውሊዕን ጽሕድን ዝመልኦ ሓውሲ ከበሳ ዝኾነ ዓሚቕ ሰንጭሮ እየ። ኣካልኦት ምስ ኣያይ ጸጋይ ናብቲ ክፍሊ ዝተመደቡን ምስኡ ዝተዓለሙን ብዓል ኣረፋይነ በርሀ (ወዲ ዓሸራ፡ ሕጂ ሚኒስተር ሕርኻ)፡ ተሰፋይ ገበረሰላሳ(ቺና፡ ሕጂ ሚኒስተር መሬትን ማይን ኣካባብን)፡ ተሰፋልደት ዝበሃሉ ተጋደልቲ ነይሮም።

አርባዕተኛው ከአ ናባና ናብ ጨንፈር ትርጉምን ምርምርን ተመዳቦም። እነ እየ ናይቲ ጨንፈር ሓላፊ ነይረ። ንኣያይ ጸጋይ ንመጀመርታ መዓልቲ ክፋለጦ ከሎኹ ሓጺር፡ ቀጢን ዘይኮነስ ማእከላይ ርጉዲ ዝነበሮ ፡ ብሩህ ከደራይ፡ ፍሱህ ገጽ፡ ጭሓም፡ ጭሕሙን ጸጉሪ ርእሱን ለማሽ ኮይኑ ሸበት ዝተፋረቐ እዩ ነይሩ። ጸጉሪ ርእሱ ከም ናይ ኩሎም ተጋደልቲ ጎታንን ኣፍሮን ኣይነበረን። ኖርማል ሓጺር ኣቀማቕማ ዝነበሮ እዩ ነይሩ። እቶም ካልኣት ኣብ መወዳእታ 20ታት ወይ ናይ መጀመርያ 30ታት መንእሲዮት ክኾኑ ከለዉ ፡ ንሱ ወዲ 50 ኣቢሉ ዝኸውን ሸማግለ ሰብኣይ እዩ ነይሩ። ሸማግለን ብዕድመ ዝደፍኦን ይኹን እምበር ፡ ዝኸብደካን ንክትዛረቦ ዘይትደፍሮን ዓይነት ሸማግለ ኣይነበረን። ፍሕሸው ገጽ ዝነበሮን ፡ ሕዉስ ፡ ብቐለሉ ከተዛርቦ ትኽእል ዓይነት ምቕሉል ሰብ እዩ ነይሩ። ከተዛርቦ ምስ ጀመርካ ከአ ተዋዛያይ ሰለዝነበረ ክልተኛ ወገን ክትሰሕቕን ከተኸመሰምስ ኢኻ ትጅምር። ኣብቲ ኣዛራርብኡ፡ ተዋዛያይ ኣብ ርእሲ ምዃኑ፡ በላሕቲ ሕቶታት ሰለዘቐርብን ሰለዘዋዋሪካን፡ ክትዕ ሰለዘፈቱን፡ ብቐለሉ ጠበቓ ወይ ናይ ሕጊ ሰብ ከምዝኾነ ግምት ክትወሰድ ትኽእል ኢኻ። እዚ እዩ እቲ ናይ መጀመርታ ጦብላሕታይ ብዛዕባ ሰብእና ኣያይ ጸጋይ።

ሰራሕ ናይቲ ጨንፈር ማርክሳዊ ጽሑፋት ካብ እንግሊዝኛ ናብ ትግርኛ ምትርጓምን፡ ነተን ሸው ብክፍሊ ዜናን ፕሮፓጋንዳን ዝዘርግሓ ዝነበራ መጽሕብ “ማሕታን” ፡ መጽሕብ “ፊተውራርን” ድሓር “መሪሕ” ዝተባህለት፡ ተርጉምካ ኮይኑ ባዕልኻ ጽሑፍ ምብርካትን እዩ ነይሩ። ኣብቲ እዋንቲ ንኣርባዕተ ብለንን ዝተጸሕፋ መጻሕፍቲ ምትርጓም ጀሚርና ኔርና። ኣብ ሞንጎና ተመቓቓልና ምትርጓምን ጀሚርና ኔርና። ዳርጋ ኩሉና ንትግርኛ ሓንሳብ ኣብ መባእታ ቤት ትምህርቲ ምስ ተመሃርናዮን ምስ ሰራሕናሉን፡ ብእንግሊዝኛ ወይ ኣምሓርኛ እንተዘይኮይኑ ብትግርኛ ሰለዘይንሓሰብን ጽሑፍና ሰለዘይንፈልጥ፡ ነቲ መጻሕፍቲ ንምትርጓም ዓቢ ናይ ቃላት ሕጽረትን ጸገምን ኣጋጠሙና ነይሩ። ነቲ ሕጽረት ናይ ቃላት ንምቅላል ኣልና፡ ነታ ሓንቲ ብትግርኛ ዝተጻሕፈት ኣብ ጨንፈርና ዝነበረት መጽሓፍ ቅዱስ ተመቓቓልና፡ ነፍሲ ወከፍና ንትርጉም ክጠቅም ይኽእል እዩ ዝበልናዮ ቃላት ክንኣሪሞ፡ ነቲ ነፍሲ ወከፍና ዝኣረፍዮ ቃላት ብሓባር ምስ ተኻታዕናሉ፡ ሓደ ከም መወከሲ (ዳርጋ ከም ዲክሽነሪ) ዘገልግልና ናይ ቃላት ሰነድ ወይ ጽሑፍ ከነዳሉ ተሰማሚዕና። ነፍሲ ወከፍና ካብቲ መጽሓፍ ቅዱስ ልዕሊ 100 ቃላት ሓጋዚ ክኸውን ይኽእል እዩ ዝበልናዮ ቃላት ኣኪብና። ናይ ሙሉእ መዓልቲ ኣኼባ እናካየድናን እናተኻታዕናን ድማ ልዕሊ 500 ዝኸውን ይጠቅም እዩ ዝበልናዮ ቃላት ዝሓዘ ጽሑፍ ኣዳሊና። ኣብ ምምራጽ ቃላትን ትርጉሙ ኣብ ምግላጽን ዝላዓለ ተራ ዝነበሮ ድማ ኣያይ ጸጋይ እዩ ነይሩ። ትግርኛ ንነዊሕ ጊዜ ሰለዘሰርሓሉን መጽሓፍ ቅዱስ ብዙሕ የንብብ ሰለዝነበረን፡ ካብ ናይ ኩልና ዝላዓለ ዕምቆት ዘለዎ ፍልጠት ናይ ትግርኛ ነይርዎ። ስለዚ ነቲ ቃላት ኣብ ምድላው ኣያይ ጸጋይ ዕዙዝ ተራ እዩ ነይርዎ።

ንኣያይ ጸጋይ እቲ ዝትርጎም ናይ ለንን መጽሓፍቲ ምስ ኣርኣኽ ዎን ፡ ንገለ ካብኡ ምስ ኣንበበን ፡ እቲ ማርክሳዊ ሊትረቸር (ሰነ-ጽሑፍ) ንዕኡ ሓዲሸን ዓጺቕን ምዃኑን ክትርጉም ከምዘይኽእልን ገሊጹሉይ። ገለ ናይ ማዎ ጽሑፋት ምስ ሃብክዎ ግን እቲ እንግሊዝኛ ቀለል ከምዝኾነን ክትርጉም ከምዝኽእልን ገሊጹሉይ። ገለ ጽሑፋት ናይ ማዎ ምትርጓም ድማ ጀሚሩ።

ኣያይ ጸጋይ፡ ብዛዕባታ ኣብ ጊዜ መግዛእቲ እንግሊዝ ንኢትዮጵያ ደጊፋ ትንቀሳቐስ ዝነበረት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ጸኒሓ ድማ ማሕበር ኣንድነት ዝተባህለት ሰልፊ ፡ብዛዕባ ታሪኻዊ ኣመጸጽኣኣን ንዋፊታታትን ጽቡቕ ፍልጠት ነይርዎ። ድሩዕን (ሃይለ ወልደትንጎኤን) ኣልኣሚን መሓመድ ሰዒድን (ሸው ክልቲኦም ሓለፍቲ ክፍሊ ዜናን ፕሮፓጋንዳን እዮም ነይሮም) ብዛዕባ ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ይኹን ማሕበር ኣንድነት ሓደ ጽሑፍ ከዳሉ ሓቲቶም ነይርዎ። ኣዳልዩ ድማ። እቲ ጽሑፍ ብተኸታታሊ ኣብ መጽሕብ “ማሕታ” ይወጽእ ነይሩ።

ኣብ ርእሲዚ ኣያይ ጸጋይ ጽቡቕ ፍልጠት ናይ ታሪኽ ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ሰለዝነበሮ፡ ብዛዕባኡውን ሓደ ጽሑፍ ኣቐሪቡ ነይሩ። እቲ ጽሑፍ ግን ናብ ማሕተም ኣይቀረበን ። ምናልባሽ ኣብ ኣርካይቭስ ኣርዲሲ (ናይ ምርምርን ሰነዳን ማእከል) ይህሉ ይኸውን።

ኣብ ባቕስ 76 ኣዋርሕ ኣቢልና ካብ ነሓሰ 1976 ክሳብ ጥሪ 1977 ኢና ኔርና። ካብኡ ድሕሪ ውድባዊ ጉባኤ ህዝባዊ ሓይልታት ህዝባዊ ግንባር ምስ ተባህሉ፡ ናብ ሳሕል ናብ ፋሕ ኬድና። ናብ ፋሕ ኣብ ዝኸድናሉ ጊዜ ክፍሊ ዜናን ፕሮፓጋንዳን ኣብ ክልተ ክፍሊ ተመቐሉ። ሓደ ክፍሊ ዜና ዝበሃል ብማሕሙድ ሸሪፎ ዝምራሕ ክኸውን ከሎ፡ እቲ ሓደ ክፍሊ ፖሊቲካዊ ምንቕቓሕን ባህልን ትምህርትን ተባሂሉ ብድሩዕ ዝምራሕ እዩ ነይሩ። ገለ ካብቶም ኣባላትና፡

ከም ብዓል ተሰፋይ ገበረሰላሰ ናብ ዜና ተመዲቦም። እቶም ዝተረፍና ግን ኣያይ ጸጋይ ወሲኽካ ኣብ ክፍሊ ምንቕቕሕ ምስ ድሩዕ ተሪፍና። ኣብ ፋሕ ንፊ ኣዋርሕ ዝኸውን (ኩብ ወርሒ ጥሪ ክሳብ ወርሒ ሓምሌ 1977) ጸኒሕና። ኣብ ወርሒ ሓምሌ ወይ ነሓስ 1977 ቃሮራ፡ ኣፍጻሎት፡ ከረን፡ ደቀምሓረ ምስ ተሓረራ ናብ መንተብላ ኬድና። መንተብላ ኣብ እግሪ ሰሚናዊ ባሕሪ ዝርከብ ምወቕ ቦታ እዩ።ኣብ መንተብላ ንዓመት ዝኸውን ካብ ሓምሌ 1977 ክሳብ ሓምሌ 1978 ክሳብ ግዜ ምዝላቕን 1ይ ወራርን ጸኒሕና። ኣያይ ጸጋይ ኣብ መንተብላ ምሳና ንሰለስተ ኣዋርሕ፡ ማለት ክሳብ ጥቅምቲ 1978 ገጹ ጥራይ እዩ ነይሩ። ኣብ ጥቅምቲ 1978 ንገለ ግዜ ኣብ ከተማ ከረን ከዕርፍ ፍቓድ ተዋሂብ ም። ኣብ ከረን ገዛ ነይርዎ። ኣብ ከረን ገዝኡ እናዕረፈ ከሎ፡ ደቁ ከበጽሕኦ ካብ ኣስመራ መጺኦ ኣን። ኣብ ከረን ምስ ደቁ ክኮበር ተፈቐድሎ። ኣብ ከረን ኣብቲ ምምሕዳር ተመዲቡ ከም ኣማኻሪ ኮይኑ ይሰርሕ ነይሩ።

ጨንፈርና ኣብ ግዜ 1ይ ወራር ብሓምሌ 1978 ናብ ፋሕ ከንዘልቕ ከሎና ኣያይ ጸጋይውን ምሳና ኣዝሊቐ። ኣብ ፋሕ ንገለ ክልተ ኣዋርሕ ድሕሪ ምጽናሕ ኣብ መወዳእታ ንሓስ 1978 ገጽና ናብ ናቕፋ ኬድና። ኣብ ናቕፋ ክሳብ ለካቲት 1979 ምሳና ነይሩ።ኣብ ፋሕን ናቕፋን ምስ መጽእ ከም ቀደሙ ኣብ ዝተፈላለዩ ናይ ጽሑፍ ስርሓት ይሳተፍ ነይሩ።

ኣያይ ጸጋይ ኣብ ባቕስ፡ ፋሕ፡ መንተብላ፡ ናቕፋ ኣብ ክፍሊ ፖሊትካዊ ምንቕቕሕ ወይ ጨንፈር ምርምርን ትርጉምን ኣብ ዝሰርሓሉ ዝነበረ እዋን፡ ሸማግለ እዩ ብምባል ዝኸነ ሓለፋታት ከይሓተተ እቲ ንቡር ናይ ተጋዳላይ ናብራ እዩ ዝኮበር ነይሩ። ተጋዳላይ ብሙቕትን ሃሩን ቁርን ክሳቕ ከሎ ከምኡ ይሳቕ። ተጋዳላይ-ብሞሚትን ጽምእን ክሳቕ ከሎ ከም ኩሉ ተጋዳላይ ብሞሚትን ጽምእን ይሳቕ። ንተጋዳላይ ናይ ነፈርትን ከቢድ ብረትን ደብዳብ ክ ወርዶ ከሎ ከም ኩሉ ተጋዳላይ ከይተሸበረን ከይተዳህለን ሞራል ከየውደቐን ከም ኩሉ ተጋዳላይ ይጸወር፤ ከም ኩሉ ተጋዳላይ ከኣ ብዕድል ካብ ሞትን መውጋእትን ይድሕን ነይሩ።

ነዚ ዝተጠቐሰ ጽንኩር ናብራ ተጋዳላይ ብኣብታት ከነጽፎ ክፍትን እዩ። ኣያይ ጸጋይ ናብ ባቕስ ኣብ ዝመጽኦሉ ግዜ ሕጽረት ናይ ሰንቁ ነይሩ። ዋሕዲ ሕሩጭ ወይ ወዲ ዓከር ስለዝነበረ ንጉሆ ሞርሖ ሻሂ ምስታይ እንተዘይኮይኑ ንቐርሲ ዝኸውን ቅጫ ኣይነበረን። እታ ሻሂ ንባዕላውን ትሰኣነሉ ግዜ ነይሩ። ዋሕዲ ሕሩጭ ስለዝነበረ እታ ንድራርን ምሳሕን ትቐርብ ፍትፍት ቅጫ ወዲ ዓከረ (ብባዕሉ ወዲ ዓከርን ቁሩብ ዘይትን ዝተፈትፈተት) እውን ድሕሪ ሰለስተ ወይ ኣርባዕተ ኩላሶ እታ ራሕባ (ብታኒካ ስተሰርሖ ሓውሲ ሸሓነ) ስለትሕንሰሰን ሞራሕ ከብድኻ ከሎኻ ስለትውዳእን፡ ቀትሪ ይኹን ለይቲ ብሞሚት ከብድኻ ክትሓክኽ ኢኻ ትውዕልን ትሓድርን ኔርካ። ብሞሚት ነብሰኻ ረዝረዝ ስለዝበል ብሓሶ ኢኻ ማይ ትወርድን ዕንጨይቲ ትኣርን፡ ተረኛ እንተተንካ ከኣ ምግብና ተካይድን። ኣያ ጸጋይ ጠምየ ደኺመ ከይበለ ከም ኩሉ ተጋዳላይ እቲ ንቡር ስርሖ የካይድ ነይሩ። ሕሉፍ ሓለፉ ከም ኩሉ ተጋዳላይ ማይ እንተዘይወረድኩ፡ ዕንጨይቲ እንተዘይወፈርኩ፡ ምግብና እንተዘይወጸኡ ይብል ነይሩ። ነቲ ዕድምኡ ኣብ ግምት ብምእታው ግን ተጋደልቲ ይኹኑ ሓለፍቲ ማይ ክ ወርድን ዕንጨይቲ ክ ወፍርን ምግብና ክ ወጽእን ኣይፈቐድሉን ነይርዎ። ኣብ ባቕስ ከሎና ይኹን፡ ኣብ ካልእ ቦታታት ንሕሙማት ተባሂሉ ዝበሃል ሳልሳይ ዓለም ዝበሃል ጸባን ምስ ፊኖ ትሓዊሱ ዝሰንከት ቅጫን ነይሩ። ገለኦም ተጋደልቲ ምእንቲ ጸባ ክረኽቡን ቅጫ ፊኖ ክበልዑን ጋስትራይት ከይሓመሙ ከለዉ፡ ነታ ጸባን ቅጫ ፊኖን ክብሉ ጋስትራይት ሓሚምና ዝብሉ ነይርዎ። ኣያይ ጸጋይ ምስቲ ዕድምኡ ጋስትራይት ሓሚመ እንተዝበል ብቐሊሉ ነዚ ዝተባህለ ሓለፋታት ምረኽቦ ነይሩ። ንሱ ግን ከም ሰቡ ነቲ ዝነበረ ጽንኩር ናይ ሞሚት ኩነታት ብሓሶ ይጸወር ነይሩ። ኣብ ባቕስ ከሎና እምበር፡ ናብ ፋሕን መንተብላን ናቕፋን ምስ ከድና ናይ ሰንቁ ወይ መነባብር ጸገም ስለዘይነበረ ሞሚት ኣይነበረን።

ካብ ባቕስ ናብ ፋሕ ምስ ከድና፡ ኣብ መጀመርታ 1977 ንሓጺር ግዜ ኩናት ሕድሕድ ምስ ተሓኢ ተጀሚሩ ስለዝነበረ፡ ለይቲ ለይቲ ብረትና ዓጢቐና ናብቲ ኣብ ከባቢና ዝነበረ ታባታት ደይብና ሓለዋ ንወጽእን ከይደቀስና ንሓድር ኔርና። ሸቡ ኣያይ ጸጋይ ከም ሰበይ ናብ ታባ እንተዘይከድኩ፡ ብረት እንተዘይዓጠቐኩ ሓለዋ እንተዘይወጸኡ እናበለ የፅገርግረና ነይሩ። ሓሶኡን ሞራሉን መወዳእታ ኣይነበረን።

ኣብ ባቕስን ኣብ ፋሕን ኣብ ዝነበርናሉ ነቲ ቦታታት ስለዘይፈልጥኡን ናብኡ ገጸን ስለዘይዝንብዮን ናይ ነፈርቲ ደብዳብ ሓደጋ ኣይነበረን። ኣብ መንተብላ ምስ ከድና ግን፡ መንተብላ ኣብ እግሪ ሰሚናዊ ባሕሪ ጥቓ ኣስመራ ስለዝኸነ ዳርጋ መዓልቲ መዓልቲ እዩን ነፈርቲ ዝዝንብዮ ነይረን። እቲ ንነብረሉ ዝነበርና ህድሞታት ኣብ ትሕቲ ልሙዕ ኣግራብ ዘለዎ፡

አብ ገማግም ሩባ ንሰርሖ ስለዝክበርና ብክፈርቲ ክርእ ወይ ክኸሸፍ ዝኸእል ኣይነበረን። ምእንቲ ነፈርቲ ከይርእያና ከኣ ካብ ጸዕዳ ነገር ምስጣሕን፣ ትኪ ካብ ምትካኸን ሞንቁቻት ኢና ኔርና። ሓደ መዓልቲ ግን ገለ ጸዕዳ ነገር ወይ ትኪ ግዲ ርእያን ኮይነን ኑግሆ ሰዓት 10 ተመላሊሰን ነታ ህድሞና ብፈክረሰ ሃሪመንኡ። ገለ ኣባላትና ኣብ ውሽጢ እቲ ህድሞ ክዕቁቡ ከለዉ፣ ኣነን ኣያይ ጸጋይን ሓደ ሳልሳይናን ድማ ኣብ ትሕቲ ሞቓ እታ ህድሞና ዝነበረት ዓባይ ገራብ ተዓቕብና። ንሕና ካብ ከሸፈትና ናብቲ ህድሞ እምበር ናብቲ ገራብ ክንደየናይ ከይትትኩስ ካብ ምባል እዩ ናብቲ ገራብ ተጸጊዕና። እንተኾነ ነታ ዝነበርናየ ገራብውን ማእለያ ዘይብሉ ፈክረሰ ኣዝኒባትሉ። ብዕድል ኣነ ይኹን ኣያይ ጸጋይ ወይ እቲ ሳልሳይና ከይተተንከፍና ወጺእና። ተአምር እዩ ነይሩ። እቲ ኣብ ልዕሊና ዝነበረ ፈክረሰ ማእለያ ዘይብሉ እዩ ነይሩ፣ ነቲ ጨንፈር ናይቲ ገራብ ጀላሊዕዎ እዩ፣ ንሕና ከመይ ኢልና ከም ዝደሓንና ገራሙና እዩ። ብዕድል ኢና ድሒንና። መሕልፎ ሓደ ካብቶም ኣብ ህድሞ ዝነበሩ ብመስኮት ብዝመጽኡት ፈክረሰ ተሃሪሙ እግሩ ተሰይሩ። ከምኡ እዩ ሂወት ገድሊ፣ ኣዕድልካ ኢኻ ትወሰድ። ምስቲ ዕድመኡ ኣያይ ጸጋይ ሰንቢዱን፣ ተዳሂሉን ሞራሉል ኣውዲቑን ይኸውን ኢሊ ነይረ። ኣብ ጎድነይ እዩ ነይሩ። ዝኾነ ዓይነት ሰንባደን ፍርሕን ኣይነበርን። ከም ኩሉ ተጋዳላይ ተጻዊርዎን ብሓባን ብሞራልን መኪትዎ። ምስቲ ዕድምኡ ኣዛሚድካ ፍሉይ ክትጽበዩ ዘይትኸእል ጽንዓት እዩ።

ደድሕሪ እዚ ፍጻሜዚ ነዊሕ ከይጸንሓ ድሕሪ ሰሙን ድዩ ክልተ ሰሙን እንደገና ነቲ ቦታና ክልተ ነፈርቲ ደብደቢብንኡ። ኣብዚ ግዜዚ ፈክረሰ ኣይኮናን ኣዝኒባናልና። ሸዑ ናፓልም ንብሎ ዝነበርና እየን ኣዝኒባናልና። እዚ ናፓልም ዝበሃል ከክንዲ ናይ ካልሲ ኩዑሶ ዝኸውን ከቢብ ሞቕላል ጨርቂ ኮይኑ፣ ብብዝሒ እየን እተን ነፈርቲ ዘውርድኡ። በልበል እናበለ ሓዊ ሓዙ እዩ ናብ መሬት ዝወርድ። ናብ መሬት ምስ ወረደ ኣብ መሬት ቆጽሊ ወይ ኣም እንተረኺቡ የቃጽሎን የባርዖን። ኣብ ነብሲ ሰብ እንተወዲቐ ድማ ኣብ ነብሲኻ ከም ላዕቲክ ለጊቡ የቃጽለካ። ብኢድካ ኣልዲልካ ካብ ነብሲኻ ክትኣልዮ እንተፈቲንካ ከም ላዕቲክ ኣብ ነብሲኻ ስለዝጠብቐ ብቐሊሉ ክትኣልዮ ኣይትኸእልን ኢኻ። ብኢድካ ዝገበርካ ጌርካ ካብ ነብሲኻ እንተልዲልካ ከኣ ኣብታ ኢድካ ለጊቡ ስለዘቃጽለካ፣ ካብ ነብሲኻ ከተልዕሎ ኣጸጋሚ እዩ። እታ እንኮ ፍታሕ ኣብ ከባቢኻ ሓመድ ወይ ሓጽ እንተልዩ፣ ኣብቲ ሓመድ ወይ ሓጽ ኣንገርጊርካ ነቲ ባርዕ ከምዝጠፍእ ምግባር እዩ። እዚ ናፓልም ምስ ኣውራጃልና ንገለና ኣብ ዝባንና ንገለና ኣብ ኣእዳውና ወሪዱ ከንድደና ጀሚሩ። ተቐላጢፍና ናብቲ ኣብ ቅድሚ ህድሞና ዝነበረ ናይቲ ሩባ ሓጽ ወረዲና እናኣንገርገርና ኣዋፊእናዮ። ሓደ ካብቶም ኣብ መንኩቡ ናፓልም ዝወደቐ ኣያይ ጸጋይ እዩ ነይሩ። ብኢዱ ከልዕሎ እንተፈቲነ መጠግጠግ እናበለን እናሕረረን ካብ መንኩቡ ምልቃቕ ኣብይዎ። ሓደ ካባና ጎዩ ከይዱ ኢዱ እናሓረረ ካብ ሞንኩብ ኣያይ ጸጋይ ኣልዲሎ፣ ናብቲ ሩባ ከይዱ ነቲ ኩዕሶ ናፓልም ከምትጠፍእ ገይርዎ። እቶም ኣብ ነብሶም ናፓልም ዘይዓለቦም ብጸትና ድማ፣ ብነጻላን ኮፕርታን ገይሮም ነቲ ብናፓልም ዝቃጸለል ዝነበረ ኣቐጽልትን ኣግራብን የሞፍእዎ ነይሮም። ድሕረዚ ዘሰንብድ ፍጻሜውን ንኣያይ ጸጋይ ኣብ ገጽ ይኹን፣ ብሓፈሻ ኣብ መንፈሱ ምርባሽን ምድሃልን ፍርሕን ኣይረእኹሉን። ከም ኩሉ ተጋዳላይ፣ዕድመኡ ብዘየገድሱ፣ ናይ ምጽማም፣ ክጭጭ ከይበለካ ንዝኾነ ጸገም ምምካትን ምጽዋርን ባህርይ ኣማዕቢሉ ነይሩ።

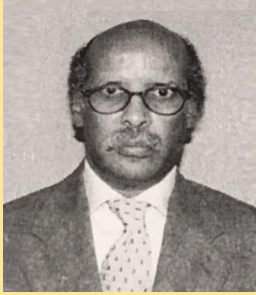
ኣብ ናቕፋ ከሎና፣ 2ይ ወራር ምስ ተጀመረን፣ ካብ ከረን ምስ ኣዝለቐናን፣ ሓይልታት ኣብ ገንፈሎም ዓሪደን ከለዎን፣ ነፈርቲ መዓልቲ መዓልቲ ኣብ ናቕፋ ይዘንብያ ነይረን። ሓሓልፈን ድማ ዓበይቲ ቦምባታት ይኹን፣ ፈክረሰ፣ ቢሪምሪም ይድርብያ ነይረን። ብፍላይ ሓደ መዓልቲ፣ ብዙሕ ተጋዳላይ ክረኽቡሉ ዝኸእላ ሰዓት መሬጸን (ፍርቂ መዓልቲ) ክልተ ነፈርቲ መጺኡን ኣብ ከተማ ናቕፋ ዓበይቲ ቦምባታትን ብሪምሪም ክድርብያ ጀሚረን። ኣብቲ ኩሉ ተጋዳላይ ዝምስሓሉ ዝነበረ ካፈተርያ፣ ብብዝሒ ተጋዳላይ ከም ዘሉ ስለዝገመታ ማእለያ ዘይብሉ ፈክረሰን ቢርሚርሚን ኣብ ልዕሊ እቲ ዳስ ካፈተርያ ኣዝኒቦን። ተጋዳላይ፣ ነናይ 10 ሰብ መኣዲ ኣቐሙ፣ ተኻቢቡ እዩ ዝምገብ ነይሩ። እቲ ካፈተርያ ልዕሊ 20 መኣዲ ዝሕዝ ገሬሕ ዳስ እዩ ነይሩ። እቲ ፈክረሰን ብሪምሪምን ከኣ ኣብ ልዕሊ እዚ 20 መኣድታት እዩ ዝዘንብ ነይሩ። ኣነ ኣብ ሓንቲ ካብተን መኣድታት እዩ ነይረ። ካብቶም ኣብቲ መኣዲ ዝነበርና 10 ተጋዳልቲ 4 ዝኾኑ ብፈክረሰን ብብሪምሪም ተሃሪሞም። ኣነ ዕድል ገይረ ኣይተሃሪምኩን።ንገሊኦም ባዕለይ ናብ ሕክማና ስለዝወሰድክ ምዎ ሸዑ ንሸዑ ተሰዊእም። ይዘከረኒ ምስ ኣያይ ጸጋይ ካብ ናይ ስራሕ ቦታና ብሓባር ናብቲ ካፈተርያ ስለዝመጸእና ኣብ ሓንቲ ካብተን መኣድታት እዩ ነይሩ። ኣብታ መኣዲ ግን ኣይነበረን። ፍሉጥ እዩ፣ ዘይተወግኣን ዘይተሰውኣን መኣዲ ስለዘይነበረት (እንተወሓደ ከምቲ ኣብ ናተይ መኣዲ፣ ካብ መኣዲ 4 ሰባት ይውግኡ ነይሮም እዮም) ገለ ኣብ መኣዲ ኣያይ ጸጋይ ዝነበሩንውን ተወጊኦም ተሰዊእምን እዮም። ኩነታት ምስ ተረጋግኡ፣ ብዕድል ኣያይ ጸጋይ ሓደ ካብቶም ዘይተወግኡ ወይ ዘይተሰውኡ ምዃኑ ኣረጋገጸ። ስለዚ ኣያይ ጸጋይ ከም ኩሉ ተጋዳላይ፣ ብዘሰቅቕን መዓንጣኻ ዘሕርርን፣ ኣብ ቅድሚ ዓይንኻ ብጸትካ ብመውጋእቲን መሰዋእትን ጠረብረብ ዝበልሉ ዘሰካሕክሕን ፍጻሜታት ብዓይኑ ዝረእየ

ተጋዳላይ እዩ። ድሕሪዚ ከምዚ ዓይነት አሰቃቂ ፍጻሜታት ከኣ፡ ሸማግለኳ ይኹን እምበረ ዘርእዮ ሰንባደን ናይ ሞራል ምውጻቕ ኩነታት ኣይነበረን። ስለዚ ኣነ ብዓይነይ ካብ ዝተግዘብክ ም ኣያይ ጸጋይ ሓደ ካብቶም ተብዓት ቀራጺታትን፡ ሞላውን ኣብቲ ዝጸንከረ ኩነታት ክምህ ዘይብል ሓቦን ሞራልን ዝነበሮ ተጋዳላይ እዩ ነይሩ። ነቲ ዕድምኡ ኣብ ግምት ኣእትኻ ነቲ ሞራሉን ጽንዓቱን ፍሉይ ይገብሮ።

ኣብ ላዕሊ ከም ዝጠቐስክ ም ኣያይ ጸጋይ ቀራጽን ጽንዑን ተጋዳላይ ሞራይ ኣይኮነን ነይሩ። ተዋዛያይን፡ ካብቶም ነቲ ጨንፈር ሙውቕ ሂወት ክህል ም ዝሕግዙ ዝነበሩ ተጋደልቲ እዩ። ብፍላይ ኣብ ባቕሶ፡ ኤለትሪክ ወይ ጀነራተር ስለዘይነበረና፡ ጸገም ናይ ዕንጨይቲ ከኣ ስለዘይነበረና፡ እታ ጨንፈር ድሕሪ ድራርን ጽሓይ ምስ ዓረቦትን፡ ካብ ሰዓት 7 ክሳብ ሰዓት 10 ሓዊ ኣጉዳ እናሰሐነት፡ ኣብ ክቢ እቲ ሓዊ ናይ ምዕላል፡ ምስሓቕ፡ ምውዛይ፡ ምጭራቕ ልምዲ ነይርዎ። ብዕድለ ከም ብዓል ወዲ ዓሽራ ዝሓመሰሉ ተዋዘይትን ጨረቕትን ኣፍካ ዘይኸደኑን ተጋደልቲ ነይርዎና። ክንዲ ወዲ ዓሽራኳ ኣይኹን እምበር፡ ነቲ ናይቲ ጨንፈር ምውቕ ዕላልን ዋዛታትን፡ ቦቲ ናቶም ኣገባባት ገይሮም ነቲ ዋዛን ጭርቃንን ከምዝመውቕ ላዛ ከምዝህልዎ ዝገበሩ ከም ተሰፋይ ገብረሰላሰን ኣያይ ጸጋይውን ነይርዎ እዮም። ካብተን ዘይርሰዐን ኣያይ ጸጋይ ብዛዕባይ ዝገበረን ክልተ ጭርቃናት ክጠቀስ። ኣብ መነባብሮ ተጋዳላይ “ኩሹኽ” ሻሂ ዝበሃል ኣሎ። እቲ መጋባያ ኣብ ግዜ ቁርሲ፡ ንኩሉ ተጋዳላይ ሻሂ ዓዲሉ ምስ ወድኦ ኣብታ በራድ ተረፍ ሻሂ እንተልዩ፡ ነቲ ኣቐዲሙ ነታ ጊዲኡ ዝወድኦ፡ ወይ ንፊቶውራሪ(ንእሸቶይ) ኢሉ ዝሓሰቦ፡ ወይ ንሸማግለ ወይ ውጽዕ ኢሉ ዝገመቶ እዩ ዝሆነ። እዚኣ “ኩሹኽ” እያ ትበሃል። እቲ ቅልጢፍ ንእጃሙ ዝወድኦ ነቲ መጋባይ “ኩሹኽ” ሃበኒ እዩ ዝብሎ። ኣነ ንሻሂ ብወውይ እናሕረረኒ ናይ ምስታይ ልምዲ ስለዘለኒ፡ ቅድሚ ኩሉ ነታ እጃመይ ስለዝውድኦ ዳርጋ ካብቶም “ኩሹኽ” ዘይትሓልፎም ሰባት እዩ ነይረ። ሻሂ እናሕረረኒ ስለ ዝሰቲ ብዓል ወዲ ዓሽራ “ኣብ ነብሱ ዘይተሃገረ ፍሪጅ” ኣላቶ እዮም ዝብሉኒ ነርም። መጋቦ ነቲ ዕድምኡ ኣብ ግምት ብምእታው ነያይ ጸጋይ ውን “ኩሹኽ” ይህብ ም ወይ የትርፍሉ እዮም። ኣብቲ ናይ ምሽት ዕላልና ብገለ “ናይ “ኩሹኽ” ዕላል ይልዓል እሞ፡ ገለ ካብቶም ተዋዘይቲ ኣያይ ጸጋይ ከሎ ከመይ ኢሉ “ኩሹኽ” ክበጽሓና ይብሉ ነይርዎ። ኣያይ ጸጋይ ከኣ ትቕብል ኣቢሉ “ኣነ ድኦ ጠዓመ ከሎ ከመይ ኢሉ ኩሹኽ ክበጽሓኒ” ኢሉ ከላግጸለይ እዝከረኒ። ካልእ መዓልቲ ከኣ ብዛዕባ ጨኮንቲ ሰባትን ባህርያቶምን ክንዛረብ ከሎና፡ ኣያይ ጸጋይ ጭኩናት ዝነበሩ፡ ወይ ገላዩ(ባራዩ) ዝነበሩ ሰባት ስልጣን ወይ ሃብቲ ክረኽቡ ከለዉ እቶም ዝኸፍኡ ጭኮንቲ እዮም ዝኾኑ ዝብል ትዕዘብቲ ይህቡ። ኣነ ድማ እዚ ናይ ቀደም ኣተሓሳስባ እዩ ዝኸውን እምበር፡ ኩሉ ባርያ (ጊላ) ዝነበረ ጨካኒ እዩ ክበሃል ኣይኸእልን ዝብል መልሲ እህቦ። ከምቲ ልማዱ ሸዑ ንሸዑ መልሲ ስለዝመጽኦሉ፡ “ሰክፍታ” ኣሎካ ድዩ ይብለኒ። ኣነ ጸለም ስለዝኾንኩ ብባርነት ወይ ጊልያነት ትሕመ ዲኻ ማለት እዩ። ኩላ መሰርዕ ብሰሓቕ ፍሕስ ትብል። ከምኡ ኣሚኑ ዘይኮነስ ንኸሰሕቕን ንክዋዘን ኢሉ ዝገበር እዩ። ስለዚ ኣያይ ጸጋይ ከም ሰብ እውን ተዋዛያይን ሂወት ዘለዎን፡ ሓሳባትን መልሰታትን ሸዑ ንሸዑ ዝመጽኦሉ በሊሕ ሰብ እዩ ነይሩ።

ኣብ ሞሪ 1979 3ይ ወራር ስለዝጀመረን ኣብ ናቕፋ ብርቱዕ ናይ ነፈርትን ከበድቲ ብረትን ደብዳብ ስለዝነበረ፡ ምስቲ ዕድመኡ ነቲ ዘየቋርጽን ቀጻልን ደብዳብ ነፈርትን ከበድ ብረትን ኣያይ ጸጋይ ክጻወሮ ኣይኸእልን እዩ ካብ ዝብል ገምጋም፡ እቲ ወድብ ኣብ ሱዳን እንተነበረ ይሓይሽ ኣብ ዝብል ውሳኔ በጺሑ። ስለዚ ከኣ ለካቲት 1979 ኣያይ ጸጋይ ተሰናቢቲና ናብ ሱዳን ከይዱ። ኣብ ሱዳን ንዓመት ድዩ ክልተ ዓመት ኣብ ካርቲም ምስ ኤራ (ናይ ህዝባዊ ግንባር ናይ ረድኤት ትካል) ክሰርሕ ድሕሪ ምጽናሕ፡ ዕድመኡ እናደፍኦ ምስ ከደ ኣብ 1981 ካብ ህዝባዊ ግንባር ተፋንዩ መነባብርኡ ኣብ ኣመሪካ ክቕጽል ተፈቐድሎ።

ኣነ ንኣያይ ጸጋይ ድሕሪ ካብ ናቕፋ ናብ ሱዳን ምፍናዉ ረኺብዮ ኣይፈልጥን። ድሕሪ ናጽነት ብ1995 ኣብ ኣመሪካ ኣብ ዝነበርኩሉ እዋን ግን ፡ ብስልኪ ተራኺብና ኔርና። ናይ ገድሊ ግዜ ዘኪርና ብዙሕ ኣዕሊልና። ናይ ኩሎም ደቂ ጨንፈርና ኩነታትውን ሓቲቲና። ብወርሒ ዋቅምቲ ፡ 1996 ኣብ ኣመሪካ ከሎ ብሕግም ምኽንያት ተሰዊኡ። ብዋቅምቲ 13 ፡ 1996 ኣብ ኣሰመራ ኣብ መቓብር ሓርባቕታት ድማ ተቐበሩ።

ጸጋይ ኢያሱ፡ ተዋሳኔነት ኣብ ምዕባል ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ

ብ

ተኽሊት ሊጃም

(ቃለ መጠይቕ ብተለፎን)

ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ዝገበሮ ዘይገበሮ ምጽብጻብ ከይቀለለ ኣይተርፍን በሃላይ'ዩ። ኣብ ኩዕሶ እግሪ'ውን ተዋሳኔ ምንግሩ እዝክሮ እዩ። ብተወሳኺ እታ “ታሪኽ ፈደረሽን ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ” ትብል መጽሓፍ ከዳሉ ከለኹ ዝገበርኩዎ መጽናዕቲ፡ ብዛዕባ ጅግና ሃገራዊ ጸጋይ ኢያሱ ተወሳኺ ሓበሬታ ክረክብ ክኢሊ። ከምኡ'ውን ኣብቲ መጽናዕቲ ዝገበርኩሉ እዋን ብዙሓት ብህይወቶም ዝጸንሑ ተጻወትን፡ ኣመሓደርትን ዳያንን ክረክብ ብምኽኣላይ፡ ብዛዕባ ተሳታፍነት ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ምጅማርን ምምዕባልን ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብዙሕ ሓበሬታ ረኽቢ እዩ።

ተሳታፍነት ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ተመሊሶ ክርእዮ ከለኹ፡ ኣብ ምጅማርን ምዕባልን ፈደረሽን ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ዓቢ ተራ ዝነበሮ ዜጋ ምንግሩ እዝክር። መስከረም 1950 ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብፈደረሽን መልክዕ ምስ ተመስረተ - ናይ መጀመርታ ኣመሓደርቲ ኮይኖም ዝተመርጹ 1ይ፡ ኣቶ መሓመድ ዓብደልቃደር 2ይ፡ መምህር መስፍን ገብረህይወት ነይሮም። ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ኣብቲ ምምስራት ፈደረሽን ብርቱዕ ኣበርክቶ ከም ዝነበሮም ፊተውራሪ መስፍን ገብረህይወት የዘንተዉ። ቅድሚ ፈደረሽን ምጅሙ ግን ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ኣብ 1949 ጀሚሩ ኣብ ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ንጥፈታት ጀሚሩ እዩ። ምስኡ ኾይኖም ብቐረባ ዝንቀሳቐሱ ዝነበሩ ድማ ከም ኣቶ ዮውሃንስ ጸጋይ፡ ኣቶ ኣብራሃ ካሳን ኣቶ ጸጋይ ካሕሳይን ይርከቡዎም።

ኣቶ ጸጋይ ከም ተጻዋታይ ኮይኑ ድሕሪ ምጅማር ነዊሕ ከይጸንሑ፡ ኣብ ምምስራርን ናይ ቴክኒክ ኣማኻርን ኮይኑ ኣብተን ዓበይቲ ጋንታታት ተዋሲኡ። ኣብ ርእሲ ባዕሉ ዘቐመን ጋንታታት'ውን ነይረን'የን። ብሓፈሻ ናይ ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ተሳታፍነት ኣብ ፍሉያት ጋንታታት ጥራይ ዘይኮነ ኣብ ምዕባል ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ዓቢ ተራ ከም ዝነበሮ ይፍለጥ። ነቲ ዕላማ ኣብ ፍጻሜ ንምብጻሕ ድማ ከም ኣመሓዳሪ፡ ኣሰልጣኒ፡ ናይ ቴክኒክ ኣማኻሪ፡ መሰራቲ ሓደስቲ ጋንታታት፡ ኣባል ቦርድ ወዘተ ኮይኑ ይነጥፍ ነይሩ። ኣብ ፈደረሽን ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ድሑር ጠባያት ክቕልቀል ከሎ ኣበርቲዑ ይቃለስ ከም ዝነበረ ኣብ ታሪኽ ንጥፈታቱ ንምግንዛብ ይክኣል። ፖለቲካ ድማ ኩሉ ሳዕ ኣብኡ ስለ ብዘይፍለ፡ ኣብ ተጻወትቲ ንቕሓትን ፍቕሪ ሃገርን ከም ዝሰርጽ ይገብር ነይሩ። ኣብ ኤርትራ ዝነበራ ናይ ጠላይን ይኹና ናይ እንግሊዛውያን ጋንታታት ግቡእ ዘይኮነ ኣድልዎ ከይረኽቡ፡ ኩላቶም ኤርትራውያን ድማ ብፖለቲካ ክምዕብሉን ንፍጽነት ሃገሮም ክሓሰቡን ብሓሳብ ይኹን ብግብራዊ ስራሕ ዝቃለስ ዝነበረ ጅግና ሃገራዊ እዩ።

ስለዘ፡ ብዛዕባ ሓፈሻዊ ተሳትፎ ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ታሪኽ ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብሓጺሩ ድሕሪ ምዋቃሳይ ኣብ ሓንቲ ባዕሉ ዘቐመን ጋንታ ጥራይ ከተኩር'ዩ። እታ ጋንታ መረብ ዝብል ስም ዝነበራ እያ። እታ ስም ኣብቲ ብደቡብ ወገን ኤርትራ ዝርከብ ሩባ ኾይኑ፡ ምስ ኢትዮጵያ ከም ሃገር ዝፈልየና ዶብ ዝፍለጥ ፈለግ ዝቐለ ስም'ዩ። ሩባ መረብ ብጠቕላላ 440 ኪሎመተር ንውሓት ዘሎዎ ኮይኑ፡ ኣብ በረኽቲ ቦታታት ማእከላይ ከበሳ ነቐሉ፡ ናይ ፍርቂ ክቢ መንገዲ ዘይሩ ኣብ መወዳእ ሩባ ምብራቓዊ ወገን ሱዳን ዝጸፍ እዩ። ኣብ ፖለቲካ ኤርትራ ድማ መረብ ዝብል ስም ፍሉይ መዘከርታን ትርጉምን ዝሓዘ ኮይኑ ይርከብ።

አብ ዛንታ ኩዕሶ ችብእግሪ ኤርትራ ክልተ መረብ ዝበሃላ ጋንታታት ከም ዝነበራ ይፍለጥ። እታ መጀመርታ ግዜ መረብ ዝበል ሰም ሓዛ ዝተቐልቀለት አብ 1949 ኮይኑ፡ ከሳዕ 1955 ድማ አብ Serie B ቀጸላ። አብ 1951 ድማ ቻምፕዮን ኮይና ዋንጫ ወሲዳ። አብቲ እዋን'ቲ ፕረሲደንት ኮይናም ዝመርሖ ዝነበሩ አቶ ወልዱ አስፍሃ እዮም ነይሮም። አብ ትሕቲአም አካዩድቲ ኮይናም ዝተመርጹ ድማ ጸጋይ እያሱን ባሻይ ፍሰሃ ወልደማርያምን (ጋንዲ) ነይሮም። ሓደ ዓመት አብ Serie A ምስ ተጻወተት ናብ Serie B ተመለሳ። አብ 1962 - 63 እታ ጋንታ ሓድሽ ሰም ምስ ለበሰት፡ እዋኑ ድማ ፈደረሽን ዝፈረሰሉ ግዜ ስለ ዝነበረ፡ ጸጋይ እያሱ ንዓኣ ገዲፋ ባዕሉ መረብ ትብሃል ሓዳስ ጋንታ አቕመ። እዛ ሓዳስ ጋንታ ከምተን ዓበይቲ ጋንታታት ትቕጽር አይነበረትን። እንተኾነ ጸጋይ እያሱ ምዕቡል አተሓሳስባ ስለ ዝነበሮ፡ ልክዕ ከምዚ ሎሚ እዋን ዝግበር፡ ተጻወትቲ እናአሰልጠነ ናብተን ዓበይቲ ጋንታታት ይሸጠሎምን የለቅሖምን ከም ዝነበረ ይዝንቶ። አብ መጠረሻታ ፌደሻያ ወይ ድማ ባቡር ምድሪ ትብሃል ጋንታ ዝዘአታ።

እዛ ሓዳስ መረብ ኩዕሶ እግሪ ቴክኒክ ጥራይ ዘይኮነ መንእሰያት ናይ ምስልጣን መደባትውን ነይሩዋ። ከም ሓንቲ ጉጅለ ድማ ናይ ፖለቲካ ጽልዋ ስለ ዝነበራ ንቕሕቲ ጋንታ ኮነት። እዚ አብ ታሕቲ ዘሎ ስእሊ ሓደ ምልክት ዝሁብ'ዩ። መንእሰያትን ዓበይትን ተሓዋዊሶም ካብ ከተማ ወጻኢ ዝገበሩዎ ዙሪት (picnic) ዘርኢ እዩ። ግርማይ ሞቶሪኖ ዝበሃል ፍሉጥ ናይ ቴሌ ተጻዋታይ ዝነበረ አብቲ እዋን'ቲ ናይ ጋንታ መረብ ተጻዋትን ዓላምን ከም ዝነበረ ይንገር።

ጸጋይ እያሱ አብ ማእከል ኮፍ ኢሉ ዘሎ ብጸጋም ግርማይ ሞቶሪኖ። ካብቶ ምደው ኢሎም ዘለዉ ፣ ካብ ጸጋም ናብ የማን ጠጠው ኢሎም ዘለዉ 2ይ ግርማይ እምባዩ ዳውላ እዩ። ብድሕሪ ጸጋይ ዘሎ መብራህቲ ዝበሃል እዩ። እቲ ዝሓጸረ ካብ ኩሎም ደው ኢሎም ዘለዉ ምልዱ ይበሃል። ኩሎም እዚአቶም አብ ሓደ እዋን ናይ ጋንታ መረብ ተጻወትቲ ነይሮም። ግርማይ ሞቶሪኖ ዓላማይ ነይሩ። አብ 1962 ጋንታ መረብ ምስ ተመሰርተት ዙሪት (excursion) ገይሮም ዝተሰኣልዎ ስእሊ እዩ።

አብ 1970 ዓመተ ምሕረት ጸጋይ እያሱ ናይ ፖለቲካ ንዋፊታቱ እናዓበዩ ብዘኸደ መጠን፡ ብሕልፊ ድማ ብፖለቲካ ምክንያት ዝተአሰሩ ሰባት እናበዘሙ ስለ ዝኸዱ፡ ዝጠበቐሎም ዝነበረ ንሱ ንበይኑ ጥራይ ስለ ዝነበረ ግዜ ስኢኑ፡ ንኹሉ ንዋፊታቱ አብ ኩዕሶ እግሪ ደው ኣበሉዎ።

ብዙሕ ስእልታት ናይ ዝተፈላለዩ ጋንታታት ፡ ተጻወትቲ ፡ አካዩድቲ ፡ ዋንጫታትን ደገፍትን (sponsors) ዘርኢ አብ ትሕቲ አርእሰቲ - ንቕጽ ስእልታት ካብ ማህደር ስድራቤት - ስፖርት/ኩዕሶ እግሪ (family photo album) ዝበል አርእሰቲ ይርከቡ።

ጸጋይ ኢያሱ: ተዋሳኔነት አብ ቁንጅና ውድድር

ብ

ጃንፍሊ ኢብራሂም

(ቃለ መጠይቅ ብተለፎን)

ውድድር ቀንጅና አብ ኤርትራ አብ 1953 ዓ.ም.ፈ. ከም ዝተጀመረ ናይ ቀደም ጽሑፋት ይሕብሩ። አብቲ እዋን፡ እቲ ናይ ውድድር ምድላው ቡቶም አብ ኤርትራ ዝነበሩ ደቂ ጥልያን ክትግበር ከሎ፡ እተን ተወዳደርትን እቶም ዳኛታትን'ውን ኢጣልያውያን ነበሩ። ስለዚ፣ እቲ ብተባህሮ ደቂ ሃገር ዝተጀመረ ውድድር ቀንጅና ካብ 1969 ዓ.ም.ፈ. ከይኮነ አይተርፍን። አቶ ጸጋይ ኢያሱ ካብቶም ቀዳሞት ነቲ ሓሳብ ዘበገሱን ሓደ ካብቶም ዳኛታት ኩይኖም ከም ዘገልገሉን ይንገር።

ንሕና፡ እተን አብ ውድድር ዝኣቶና፡ ዕድሜና ትሑት ስለ ዝነበረን፡ ምስቶም ዳኛታት'ውን ርክብ ስለ ዘይነበረናን፡ ብዛዕብኡም ብዙሕ ሓበሬታ የብለይን። እንተኾነ፡ ዓበይቲ ዝብልዎ ካብ ዝነበሩ ዝሰማዕክዎ እንዳዘክርኩ፡ ከም ካልኣይ ምንጪ (secondary source) ሓበሬታ ገይረ ኣቕርቦ ኣሎኹ። ከም ዚዝክር፡ ብዙሓት ዘዕልሉላ፡ እታ ብ1969 ዓ.ም.ፈ. ዝተገብረት ናይ ቀንጅና ውድድር እያ። አብቲ ውድድር ብዙሓት ኳንና እኳ እንተ ጀሚርና፡ አብ መጨረሻ መዓልቲ ግን ተጻሪና 12 ጥራሕ ቀሪብና። ከም ዚዝክረኒ፡ አብቲ ዝተገብረ ናይ መወዳጃታ ምርጫ ድማ ስለሰተ ቀዳሞት ተሸለምቲ ኩንና። ኩላትና ተወዳደርቲ አብ ኣስመራ ነበርቲ ኢና ኔርና፡ ካብ ኣውራጃታት ዝመጸ ተሳተፍቲ ዝነበሩ ኣይመስለንን።

ድሕሪ'ቲ ናይ ቀንጅና ውድድር፡ እተን ተዓወትቲ ኳንና ዝተሸለምና፡ ኩላትና አብ ሃገር ጣልያን ክንነብር ጀመርና። ቀዳመይቲ ዝወጸት፡ እዋ “ወይዘሪት ኤክስፖ ኣስመራ” ዝተሰምየት፡ ዘውዲ ኣርኣያ፡ አብ ሮማ ከም ስነ ጥበበኛን አብ ፊልም ተዋሳኔነት ኩይና ትነጥፍ ኣላ። ካልኣይቲ ብምዃን ዝተዓወትኩ፡ (ጃንፍሊ ኢብራሂም)፡ ብዓልቲ ሓዳርን ብዓልቲ ሞያ አብ ኣገልግሎት ክንክን ሕክምናን ኮይነ አብ ከተማ ቦሎኛ ይነበር። እታ ሳልሳይቲ ኩይና ዝተመርጸት፡ ማርያ ሮሳ መዮሊ ኮራሎ፡ ግን መንግስተ ሰማይ የዋርሳ፡ ቅድሚ ክልተ ዓመት ብሞት ተፈልያትና።

እቲ ውድድር ቀንጅና፡ ምስቲ ዓመታዊ አብ ቀጽሪ ኤክስፖ ዚግበር ዝነበረ፡ ናይ ፍርያትን ባህልን ምርኣት፡ ዝተሳነየ ንጥፈት ኩይነት እዩ ቀሪቡ። ዓመታዊ ኤክስፖ አብ ምድላው ካብቶም ዕዙዝ ኣበርክቶ ዝገበሩ፡ አቶ ሓሰን ከኪያን አቶ ኣርኣያ ኣሰፋውን ይርከብዎም። እቲ ናይ ቀንጅና ውድድር ስነ ስርዓት፡ ምድላውን ልምምድን ዚግበረሉ ዝነበረ ቦታ፡ አብ ቀጽሪ ኤክስፖ አብ ዚርከብ ህንጻ እኳ እንተ ነበረ፡ እቲ ናይ መዛዘሚ ውድድር ግን፡ ተወዳደርትን፡ ዕዳማትን፡ ፈራዶን አብ ዝተረኸቡሉ፡ አብ ኣዳራሽ መዛጋጃ ቤት ከተማ ኣስመራ እዩ ዝተኻየደ። ከምቲ ልሙድ እተን ተወዳደርቲ አብቲ ኣደራሽ፡ ከም አብ ኩሉ ሃገራት ዚግበር፡ “ኮሎቲም” (ናይ መሐንበሲ ክዳን) ጌርና ክንቀርብ ይግባእ እኳ እንተነበረ፡ አነ ድሕሪ ባይታይ ካብ ሃይማኖት ምስልምና ስለ ዝኾንኩ፡ ኩላትና ዙርያ ተኸዲንና ክንቀርብ ቡቶም ኣዳለውቲ ተወሰነ፡ አብ ተግባር ድማ ውዲሉ።

ነቲ ውድድር ኣመልኪታ፡ አብ ኤርትራ ብጃንቋ ጣልያን ትወጽእ ዝነበረት ዕለታዊት ጋዜጣ፣ *Quotidiano Eritreor*፡ አብ እዋኑ አብ ዘቕረበቶ ጸብጻብ፡ እዚ ዚሰዕብ ይርከቦ፡ “ኩለን እተን አብ ናይ መወዳጃታ ደረጃ ዝበጽሓ ተወዳደርቲ፡ ንፍሰወከፈን ናይ ወርቁ ዕንቁ ሽልማት ተዋሃበን። እተን ካብ ቀዳማይ ክሳብ ሳላሳይ ኩይነን ዝተዓወታ ድማ ዝተፈላለያ ዝዓይነተን መኻይን ተሸለመን። በዚ ድማ፡ ቀዳመይቲ ኩይና ንዝወጸት፡ Mercedes Benz 200፣ ካልኣይቲ ንዝወጸት Datsun 1600፣ ሳልሳይቲ ኩይና ንዝወጸት ድማ Fiat 850 Berlina፣ ተውሃበንኣን።

ብተወሳኝ፣ እተን ኣብ ውሽጢ ሃገር ዚነጥፋ ዝነበራ ናይ መገዲ ኣየር ትካላት፣ ብወገንን ንተዓወትቲ ናይ ኣውሮፕላን መኻኛን መምለሰን ቲኬት ምስ ምሉእ ወጻኢታት ሸፊነላለን። በዚ ድማ፣ ናይ ጣልያን መገዲ ኣየር፣ Alitalia፣ ካብ ኣስመራ ንሮማ፣ ንቀዳመይቲ ተሸላሚት፣ ናይ ኢትዮጵያ መገዲ ኣየር፣ Ethiopia Airlines፣ ንካልኣይቲ ተሸላሚት፣ ካብ ኣስመራ ናብ ካይሮ ግብጺ፣ መገዲ ኣየር ሱዳን፣ Sudan Airways፣ ድማ ንሳልሴይቲ ተሸላሚት፣ ካብ ኣስመራ ንካርቱም፣ ኣበርኪተናለን።

እቲ ኣብ 1969 ዝተገብረ ውድድር ቍንጅና፣ ካብ ምድላዉ ክሳብ ፍጻሜ ትርጉም ብዙሕ ኣድናቕት ሰለዘትረፈ፣ ናብ ኢትዮጵያ ኬድና ዑደት ክንገብር ዕድመ ረኽብና። በዚ መሰረት ድማ ኣዲስ ኣበባ ጥራሕ ዘይኮነ፣ ካልኣት ዓበይቲ ከተማታት'ውን ክንርኢ ዕድል ረኽብና።

A
S
M
A
R
A

E
X
P
O
ፊ

ኤክስፖ ተባሂሉ ዝሰመ ቦታን ከባቢኡን ካብ ኣየር ክርእ ከሎ
(Source: Pinterest.com)

ኣብዚ ሰኢሊ ከም ዚርኣ፣ እታ ቀዳመይቲ ካይና ዝተዓወተት፣ ኣብ ልዕሊ ዙርያ ካብ ተደሪቡላ ዘላ፣ ዘውዲ ኣርኣያ እያ። ኣብ ማእከል ዘላ፣ ካልኣይቲ ኩይና ዝወጸት፣ ጃንሬሊ ኢብራሂም ክኸውን ከሎኹ፣ እታ ብዮማይ ትርኣ ዘላ፣ ሳልሴይቲ ኩይና ዝተዓወተት፣ ማርያሮሳ መዮሊ ኮራሎ እያ።

ዕላማ ኤክስፖ

እቲ ቀጽሪ ኤክስፖ ዝተሰርሓሉ ቀንዲ ዕላማ፣ ብእኩብ ናይ ኤርትራ ኩነታት ቍጠባ ንምሕባርን፣ ባህልታትን ልምድታት ብሄረሰባት ዘንጸባርቕ ምርኣታት ንምቕራብን ነበረ። ኣብ ምስራሕ ህንጻታት ኤክስፖ ዓቢ ተራ ዝከበሮም ድማ፣ ከንቲባ ኣስመራ፣ ደግያት ሓረጎት ኣባይ እዮም። ከም ኣቦ ወንበር ናይታ ኣዳላዊት ኮሚቴ ኮይናም ዘገልገሉን

ዓቢ ኣበርክቶ ዝገበሩ ድማ ደግያት ተሰፋዮሃንሰ በርሀ፣ ምክትል እንደራሴ ኢትዮጵያ፣ ከም ዝከበሩ ይንገር። ሱናባራ ዳማና ናይ መጀመርያ ፕረዚደንት ናይ ቤት-ምክሪ ንግዲ (Chamber of commerce) ዝከበሩ ምስቶም ዓበይቲ ወገንቲ ፋብሪካታ ዝኮኑ ኢጣልያውያንን ካሎኦትን ኣብ ምውዳብን ጽፈትን ስራሓት ዝምልከት ዓቢ ኣብርክቶ ከም ዝገበሩ ይዝከር። ከምኡውን ኣብ ወጻኢ ሃገር ዝከበር ፍሉጥ ኤርትራዊ በዓል እንዳሰትሪ እድሪስ ነሰረድን ዝተባህለ መጻኡ ምስ ተዓዘበ ትካላት ክግብር ነቶም ካብ ወጻኢ ዝመጹ ሰብ ርእሰማል ኣተባቢዖም።

እቲ 'ፊስቲቫል ኤክስፖ' ኣብ መጨረሻ ሰሙን ወርሒ ነሓሴ፣ ኣብ ቀጽሪ ኤክስፖ ይትግበር ነበረ። እቲ ቀጽሪ ኣዝዩ ሰፊሕ (ኣብ ታሕቲ ዘሎ ሰኢሊ ርኣ) እዩ። ሰለዚ፣ ኣውራጃታት ኤርትራ ባህልን ብዝተፈላለዩ ኣገባብ ንክቕርባ ምቹእ ቦታ ነበረ። ንኣብነት፣ ኣውራጃ ጋሽ ባርካ ነቲ ባህሊ ዘንጸባርቕ ኣባይትን ያታዊ መነባብሮን፣ ናይ ተፈጥሮ ሃብቲ እንሰሳታት፣ እንሰሳ ዘገዳም ከም ለመምቲ ዘይንድኡ ብምቕራብ ብዙሓት ኣጋይሽ ይሰሕቡ ነበሩ።

ካልኣት ኣውራጃታት'ውን ባህላዊ ኣነባብርኣን ዘንጸባርቃሉ ምርኣት የቕርባ ነበረ። ከምኡ'ውን፣ ኣብ ያታውን ዘመናውን ስፖርት፣ ድራማታትን ተዋሰኦታትን፣ ያታዊ ናይ ሕርሻ መሳርሒታት፣ ድኮና ባህላዊ ኣባይትን መነባብሮ ብሄራትን መሳሊ ኣብ ምርኣት ይቕርቡ ነይሮም። ንሱ'ውን እንተኾነ ብመልክዕ ውድድር ቀሪቡ ንዝተሳተፉ ተዓወቲ ሸልማት ይወሃቦም ነበረ።

ተዘክሮታት ሻምበል ሚኪኤል ገብረንጉሰ ሃይለ

ኤክስፖርት 69 (ፈሰቲሻል) ብእዋና ምናልባት እታ ብዙሕ ንጥፈታትን ተሳታፍነትን ዝነበራ ዓመት ክትበሃል ይክኣል። ካብ መጀመርታ፡ እቲ ፈሰቲሻል ዝዳሎ ዝነበረ ቍጠባዊ ፍርያት ኤርትራ ምስ ህዝቢ ንምፍላጥ ተባሂሉ እዩ፤ እቲ ናይ ቁንጅና ውድድር ምስ ተሓወሶ ድግ ብዙሕ ንጥፈታት ስለ ዝሓቐፈ፡ ንብዙሓት ደቂ ሃገር ዘኹርዕን ዘሓብንን ኩነ። ብርክት ዝበላ ኣፍሪይቲ ትካላት ናይ ፋብሪካታትን ፍርያት ምስ ህዝቢ ዘላልዮሉ፡ ነጋዶ ናይ ሰደድ ኣቕሑቶም ዘቐርቡሉ መድረኽ ብምጻኑ፡ ቀጽሪ ኤክስፖርት፡ ኣብ ንእሽቶ ናይ ንግዲ ማእከል ትልወጥ ነበረት። እቲ ዝቐርብ ዝነበረ ፍርያት ብቑጽርን ጽባቕን ደረት ኣይነበሮን። ኣብቲ ፈሰቲሻል ኩለን ብሄራት ኤርትራ ይካፈላ ስለ ዝነበራ፡ እታ ናይ ፈሰቲሻል ሰሙን ህዝቢ ብሃንቀውታ ይጽበዮ ነይሩ። ኣብ ኢትዮጵያን ሱዳንን ዝነበሩ ደቂ ሃገር ከይተረፉ፡ ነቲ ምርኢት ክዕዘቡ ብብዝሒ ይመጹ ነበሩ።

ከም ተዘክሮ ሻምበል ሚኪኤል ገብረንጉሰ ሃይለ ፡ እዚ ምዕባለ እዚ፡ ኣብ ኢትዮጵያ ዓቢ ናይ ፖለቲካ ሻቕሎት ኣምጺኡ ነይሩ። ብተወሳኺ፡ እቲ እዋን፡ ብፖለቲካ ዓይነ ኢትዮጵያ፡ ህዳእ ኣብ ልዕሊ ዘይምንባሩ፡ ኣብ ልዕሊ ደቂ ሃገር (ኤርትራውያን) ተወሳኺ ኩርዓትን ሓበንን ምፍጣሩ፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ባህ ስለ ዘይበሎ፡ ብዝተኻእሎ መጠን፡ ምስምስ እናፈጠረ ነቲ ዝተገብሃሂረ ሰምዒት ክገትኦ ፈተነ። እቲ ንመንግስቲ ኢትዮጵያ ኣዘዩ ዘሕረቐ ግን፡ እቲ ኹሉ ንጥፈታት፡ ኣብ ቅድሚ ዓይነ ልዑል ኣሰራተ ካሳ፡ ናይ ኢትዮጵያ እንደራሴ ዝነበሩ፡ ምጻኑ ነበረ። ኣብዚ ክንሰርዖ ዘይብልና ሰውራ ኤርትራ ኣብ ዓለም ክፍለጠሉ ዝጀመረሉ እዋን ኢዩ ነሩ።

ሕግን ፍትሕን ኣብ ትሕቲ ዝተፈላለዩ ገዛእቲ መንግስታት ምዕራፍ 8

ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ከም ናይ ሕጊ ሰብ ኣብ ህይወቲ ብዙሓት መንግስታት ዝረኣዩ፡ ከም ኣኻባር ሕግን ጠበቓን ኮይኑ ዘገልገለንዩ። እዚ ድግ ነቶም ናይ መጻኢ ወለዶታት ተመራመርቲ ብዘዕባ ሕግን ፍትሕን ኣብ መግዛእቲ ጥልያን፡ ምምሕዳር እንግሊዝ፡ ፈደርሽንን ጎበጣ ኢትዮጵያን ዝነበረ ኩነታት ብቐሊሉ ጦብላሕታ ክኣድርጎም ብግለት ዝተዳለወ ኣርእሰቲ እዩ።

ሕግን ፍትሕን ኣብ ትሕቲ ዝተፈላለዩ መንግስታትን ስርዓታትን፡ ኣብ ሞያዊ ስራሕ ዳኛታትን ጠበቓታትን ኣተኮሮ ብምግባር ዝተዳለወ ጽሑፍ እዩ። ጸጋይ እያሱ ብዘይካ ኣብ ግዜ መግዛእቲ ጥልያን ኣብ ኩላተን ካልኣት ስርዓታት ከም ኣኻባር ሕግን ጠበቓን ኣገልጊሉ እዩ። እዚ ጽሑፍ'ዚ ኣብ ዕምቁት ዘሎዎን ኣብ ሰፊሕ መጽናዕቲ ዝተመሰረተን ዘይኮን፡ ኣንቡብቲ (እዞም ሓደሰቲ ወለዶ) ብቐሊሉ ንምምዝዛን ክጥዕሞም ተባሂሉ ዝተሰነደ ጥምግዔ ሓበረታ እዩ። (ሞያውያን ወይ ሓበሬታ ዘሎኹም ግዳሳት ነዚ ኣርእሰቲ ኣሰፊሕኩም ክተቐርቡዎ እንተ ደሊኹም ክተግዕቡሉዎን ክትቀያይርዎን ፣ ምሰናይ ምሲጋና ፣ ዕዳማት ኢኹም።)

መንግስት Government	ዓይነት System	ኮንታት ቤትፍርድ Judicial independence	ጸቅጥታት አብ ፈራድን ጠበቓታትን Lawyers and Judges level of professional independence
ግዝኣት ጥልያን	መግዛእታዊ	ብደረጃ ዓደቦ - ናጻ ብደረጃ ሃገር - ናጻ ዘይኮነ	ብደረጃ ዓደቦ - ናጻ ብደረጃ ሃገር - ናጻ ዘይኮነ
ምምሕዳር እንግሊዝ 1941-1950	ወተሃደራዊ	ናጻ	ጽቡቕ
ፈደረሽን 1951-1961	ደሞክራሲያዊ ሃገራዊ ባይቶ	ናጻ	ጽቡቕ
ሃጻይ ሃይለስላሴ 1962-1974	መስፍናዊ	ናጻ ዘይኮነ	ናጻ ዘይኮነ
ደርግ 1975-1991	ወተሃደራዊ (ማሕበርነት)	ናጻ ዘይኮነ	ናጻ ዘይኮነ – ብልሽውናን ኣድልዎን ዝመልኦ

ግዜ መግዛእቲ ጥልያን

ጥልያን መጀመርታ ምስ መጽኢ፡ ነቶም ዝተቐወሙዎም ሃገራዊያን ዝቕተል ቀቲሎም፡ ነቶም ዝተረፉ ድማ ናብ ዓሰብን ናኹራን ኣግዲዞም ነቲ ጸጥታ ተቐጻጺሮም። ብድሕሪኡ ብዙሕ ዝተፈላለዩ መጽናዕታት ኣካዩዶም። ንሕርሻ፡ ንጥዕና፡ ንክሊማ ፡ ናይ ስነ-መሬት፡ ናይ ማዕድን ቦታታት፡ ጎቦታትን ሸንጭሮታትን ንመንገዲ መኪናን ባቡርን ዝምልከት ቅዩሳ ንምጥቃስ ይክኣል። እታ ዓሚቕን ጥንቁቕን መጽናዕቲ ዝገበሩላ ግን ብዛዕባቲ ህዝቢ በዩናይ ሕግን ስርዓትን ከም ዝመሓደር ንምፍላጥ'ዩ ነይሩ። እቲ ህዝቢ ካብ ጥንቲ ጀሚሩ ናይ ርእሱ ሕግን ስርዓትን ከም ዝክበሮን ኣብ ነፍሰወከፍ ዓዲ ኣብ ባይቶ ይእኩብን ይጻነን፡ ብሰላም ይነበርን ከም ዝክበረን፡ ካብ ባይቶ ዓዲ ክሳብ ምስሌነ ደረጃ ከም ዘሎዎን ምስ ኣረጋገጹ፡ ነቲ ህዝቢ ባዕሉ ክመሓደር ዕሸሽ ኢሎም ገዲፎም። ግዝኣት ጥልያን፡ ተገዳስነቶም ነቶም ዝተቐጽሩ ሰራሕተኛታትን ምምሕዳር፡ ንዝተዓሰኩሩ ወተሃደራትን፡ ህዝቢ ቀረጽ ወይ ግብሪ ከም ዝኸፈለ ምርግጋጽ'ምበር ነቲ ኻልእ ከም ዘለዎ ብምግዳፍ፡ ህዝቢ ባዕሉ ቦቲ ዘሎ ሕጊ እንዳ'ባ ክመሓደር እዮም ገዲፎም። ሰሰቡሑ መሬት ሕርሻ ምስ ወሰዱዎ ድማ እቶም መሬቶም ዝተመንዘዑ ዜጋታት ስራሕ ክናድዩ ናብ ከተማታት ገባዙ። ኣሸሓት ዜጋታት ድማ ብኣሰገዳድ ተዓሰኪሮም ኣብ ዘይምልክቶም ኩናት ብምእታው ኣደዳ ሞትን ስንክልናን ኮይናም።

ምምሕዳር እንግሊዝ

ድሕሪ ስዕረት ጥልያን እንግሊዝ ምስ መጽኢ ወተሃደራዊ ምምሕዳር'ዩ ተኸሊ። ኣብ መጀመርታ ቀንዲ ኣተኩሮኡ ኣብ ምርግጋእ ጸጥታን ምሕላወን ጥራይ'ዩ ነይሩ። Sylvia Pankhurst ኣብታ ኢትዮጵያን ኤርትራን ትብል መጽሓፋ ኣብ ገጽ 31 ከምዚ ትብል፡- “እንግሊዛውያን ንጥልያን ሰዓሮም ወተሃደራዊ ምምሕዳር ምስ ተኸሉ፡ ነቲ ዝጸንሑም ሕግታትን ስርዓታትን ጥልያን ብዝተኻእለ መጠን ከም ዘለዎ ክቕጽል ድሌቶም ምዃኑ ገለጹ። ዳያኑን

አመላኪዎችን ወን ፍቻደኛታት እንተኾይኖም ስርሐም ክቅጽለ። አድላዩ ክሳብ ዘኾነ ድማ ብዘይ ሰግኦት ክሰርሑ ከም ዘተፈቅደሎም ይንገር። ክሳብ ግዜ ፈደረሽን ድማ ብኸምኡ ቀጸሉ ትብል። እንግሊዛውያን ቦቲ ሓደ ወገን ዝነበረ ሃብቲ ናይቲ ዓዲ ኣብ ምዝማት ተዋፊሮም ከለዉ ቦቲ ሓደ ወገን ድማ ኣብያተ ትምህርትን ክለኒካትን ኣብ ምኽፋትን ቀሩብ አድህቦ ክገቡሩ ጀመሩ። ብዛዕባ ሕግን ፍትሕን ዝመጽእ ግን ነቲ ታሕተዎይ ጽፍሒ ካብ ወረዳ ንታሕቲ ቦቲ ዝለመዶ ሕጊ እንዳግ ከም ዝቅጽል ገበሩዎ። ኣብቲ ላዕለዎይ ጽፍሒ ግን ኣብ ሓጺር ግዜ፣ ናጻ ዘኾነ ቤትፍርዲ Judiciary ፈጠሮም ዳያኑ፣ ኣኸበርቲ ሕጊ፣ ጠበቓታትን ተሓዘቲ መዝገብን ወዘተ መልሚሎም ኣብ ኩሉ ከተማታት ኣዋፊሮም ነይሮም። ዓንዲ ሕጊ ወይ ቅዋም Constitution ዝብሃል ኣይነበረን። ቦቲ ዝነበረ ሕግታትን ኣዋጃትን እዩ ዝመሓደር ነይሩ። ኮይኑ ግን ፍርዳዊ ኣካላት ናጻ ኮይኑ ብዘይ ፍርሕን ሰግኦትን ይማግቱን ይፈርዱን ከም ዝነበሩ ይንገር።

ግዜ ፈደረሽን

ፈደረሽን ምስ ተመሰረተ ዳርጋ ከምቲ ዝነበሮ ንኣጺር እዋን ከም መሰጋገሪ ተጠቓሙሉ እዩ። ብድሕሪኡ ግን ብመሰረት ሓድሽ ቅዋም ኤርትራ ምርኩስ እናገበረ፣ ከም ኣድላይነቲ ቡባዝኡ ኣዋጃትን ድንጋጌታትን እናውጽኦ ፍርዳዊ ስርሓቲ ከሰላሰል ክኢሉ። ኣብዚ ዝዋቀሰ ዘሎ ግዜ ነዚ ዕማም ዝነ ካልእን እኹል ዓቕሚ ሰብ ብዘይምንግሩ ውሑዳት እንግሊዛውያን ኣብ ኣገዳሲ ቦታ ተመዲቦም ከም ዝነበሩ ይጥቀስ። ንኣብነት፡ ናይ ፖሊስ ኤርትራ Paymaster Mr. Snowdon ዋና ኣኸባር ሕጊ Attorney General Mr. Russel ናይ ላዕለዎይ ቤትፍርዲ ፕረሲደንት፣ እቲ ፍሉይ ታሪኽ ዘሎዎ Sir James Shearer ክሳብ ፈደረሽን ዝፈርሰ ሰሪሖም። ኤርትራ ብቅዋም ትመሓደር ኮይና፣ ሓደሓደ እዋን እቲ ፈጻሚ ኣካል ነቲ ሕጊ ዕሸሽ ብምባል ሕጊ ክዋሕስ ኣብ ዝፈተነሉ ኣጋጣሚታት ነይሩ እዩ። እንተኾነ ግን ሚስተር ሺረር ኣብ ቅዋም ተመርኩሱ ብድፈረት ናይ ሕጊ ተዛእነት ማለት Rule of the Law ክረገጽ ይሰርሕ ምንግሩ ይፍለጥ። ኣብዚ ከም ኣጋጣሚ ክግለጽ ዝግባእ ሕጊ ኣብ ወረቓት ዝሰፈረ ወይ ዝተጸሕፈ ኮይኑ ተግባረኡ ድማ ብሕጊ ዝበሰለ ሰብ ወይ ንሱም ዳኛ ጥራይ ዘይኮነ፣ እንታይ ደኣ እቲ ዳኛ ሓቂ ዓጢቕ ክምህ ዘይብል ተባዕ ምስ ዝኸወን ጥራይ'ዩ ፍትሒ ዝረገጸ። Justice Sherear በዚ እዩ ዝፍለጥ ነይሩ።

እዚ እቶም ኩሎም ናይ ሕግን ፍርድን ሰባት እዮም። ኣብ ኤርትራ ብግዝዩ ምምሕዳር እንግሊዝ ከም ኣማኻሪ ሕጊን መምህር ናይ ትምህርቲ ሕጊን ኮይኑ ዘገልገል Dr. Franklin F. Russell ምስ በዓልቲ ቤቲ ሰራሕ ወዲኡ ናይ መፋሃዊ ግብጅ ዝተገብረሉ መዓልቲ እዩ። ዕንግባ ሓቕፋ ዘላ በዓልቲ ቤቲ እያ። ኩሎም ክልለዩ ኣይተኻእሉን ግን ኣብ ቀዳማይ መሰርዕ ዘለዉ ካብ ጸጋም ንዩማ ቁጽሪ 1 እዮብ ተኸሉ (ይመሰል) ቁ 2 ሰሎሙን ካሕሳይ ቁ 3 ኣማኑኤል ዓንደሚካኤል ቁ 6 ፈራዳይ ምልዱ ቁ 7 ጸጋይ ኢያሱ ቁ 8 ኣይተለለዮን ቁ 9 (በርህ እንግሊዝ ተባሂሉ ዝጽዋዕ ዝነበረ ይመሰል) እዮም።

አብ ግዜ ፈደረሽን ስርሓት ቤትፍርድ ናጻ ከም ዝነበረ ዝገልጽ ዛንታ ናይ ሰዉእ ትኩእ ይሕደጎ ኣብነት ኣሉ። “ትኩእ፡ ነታ መንግስቲ ከሲሱ ኣብ ቤትፍርድ ከም ዝሰዓራ” ኣብ ታሪኽ ህይወቲ ተጠቂሱ ይርከብ። ካልኣይቲ ትዝከር ዛንታውን፡ ቀዳማይ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ዝነበረ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ፖሊስ ንቤትፍርድ ከዮቕረቡ፡ ዝጠርጠሩዎም ገበነኛታት ንሰለሰተ ወርሒ ክኣሰሩዎም ክኸኣሉ ዘውጽኦ ሕጊ እቲ ባይቶ ከም ዝጸገ ይገነር። (አብ ግዜ ቢትወደድ ኣሰፍሃ ወልደሚካኤል ግን ኢትዮጵያ ኣብ ኤርትራ ቊጽጽራ እናዓበዩ ብዘኸከደ መጠን እታ ሕጊ Articolo 10 ከም ትጸድቕ ኮነት)። ቅዋም ኤርትራ ቡባግዜኡ እናተጣሕሰ፡ ብፍላይ ኣብቲ መወዳእታ ምፍራሱ ማለት ድሕሪ 1958 መሰረታዊ ሕግታትን መሰላትን ህዝቢ ቡቡሓደ እናተቐርመመ ከይዱ። ንኣብነት ቋንቋ፡ ባንደራን ካልእን ከም ዝተደፍረ (Basic Violation of the Constitution) ይፍለጥ። ካብዚ እዋን’ዚ ንደሓር እዩ ድማ ብረታዊ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ ዝጅምር። ቀጺሉ’ውን ፈደረሽን ኣብቲው ኤርትራ ኣብ ትሕቲ መሰፍናዊት ስርዓት ሃይለሰላሴ ትቕረን።

ምፍራሰ ፈደረሽን

ፈደረሽን ድሕሪ ምፍራሱ ድማ ቡቡሓደ ካብ ቋንቋ ጀሚርካ ካልእ መለለዩ ህዝብን ሃገርን ዝነበረ ረጃሕታት ክቕየር ጀመሩ። ቤት ፍርድ (judiciary) ናጽነቲ ኣዋጅኡ ብድሌት ናይቲ ፈጻሚ ኣካል (executive branch) ከምራሕ ጀመረ። እቲ ፅላማ ብኢትዮጵያዊ ሕጊ፡ ስርዓት፡ ቋንቋ፡ ባህሊ ንምትካእ’ዩ ነይሩ። እዚ ኸሉ ድማ ኣብቲ ህዝቢ ብዙሕ ጓህን ናዕብን ፈጠሩ። ወተሃደራዊ ቃልሲ ንናጽነት ኤርትራ ድማ ሸው እዩ ዝጅምር።

ዘበን ሃጻይ ሃይለሰላሴ

አብ ግዜ ሃይለሰላሴ ኢትዮጵያ ኣብ ዲቕ ዝብለ መሰፍናዊ ስርዓት ተቐሪና ዝነበረት ሃገር’ያ። ሸሕ’ኳ ኣብ 1955 ዝወጸኦ ቅዋም እንተ ነበራ ንምሰሊ ነይሩ’ምበር ኣይተሰርሓሉን። ኩላቶም ሕግታት ማለት ሲቪላው ሕጊ፡ ገበናዊ ሕግን ካልኣትን ኣብ ታሪኽ ናይታ ሃገር ንመጀመርያ እዋን ኣብ መወዳእታ ሰሳታትን ብድሕሪኡን እዩ ወጸኡ ወይ ተኣዊጁ። ኤርትራ ከም ኣካል ኢትዮጵያ ወይ ሓንቲ ክፍለ ሃገር ብምኳና ቡቲ ሓዲሽ ሕግታት ክትመሓደር ተቐሲባ። ብድሕሪኡ ብዙሕ ጸገማት የጋጥማ። ኣብ ኤርትራ ከምቲ ቅድም ኣቢሉ ዝተገልጸ እቲ ህዝቢ ካብ ጥንቲ ጀሚሩ ብምዕቡል ሕጊ እንዳ’ባ ዝመሓደር ብምንባሩ እዚ ሕጂ ዝመጽኦ (Imposed Laws or Alien Laws) ዝዚ ናይ ህዝቢ ኤርትራ ሰነ እኢምርኣዊ፡ ባህላዊ፡ ማሕበራዊ ወዘተ ኣቃዉማ ኣብ ግምት ዘየእተወን ብቐንዱ እቲ ሕጊ ክንደፍ ከሎ ዘይተሓወሶን ዘይተኻታዓሉን ብምንባሩ ኣብ ትግባረኡ ሕንፍሽፍሽ ፈጠሩ። ብተወሳኺ ካብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ዝተፈላለዩ ተዛረብቲ ቋንቋ ኣምሓርኛ ዝኾኑ ዳዖኑ እናምጽኦ፡ ቡቲ Assimilation or Integration ዝብል ዝምቡዕ ፖሊሲ ንሰርዓተ ሕጊ ክባላሸምን ከዳኸምን ከኢሉ። ኮሎኒል ጸጋይ ደፈርሻ ኣብ ኤርትራ ነንዊሕ ዓመታት ናይ ጸዋታ ሓላፊ ኮይኑ ዝሰርሕ ዝነበረ ካብቲ ንደርግ ዝጸሓፎ ከምዚ ይብል፡ “ኸሉ ኣብ ኤርትራ ዝተራእየ ብልሽውና ኢትዮጵያ ኣብ ጉዳይ ኤርትራ ኢዳ ከትእቲ ምስ ጀመረት እዩ ይብል።” ቀጺሉ ብልሽዉና ዝመሃርናዮም ንሕና ኢና። ብላዕን ካልእ ልሙድ ዘይነበረ ባህርያት ኣንጻር ፍትሒ ኣብ ግዜ ኢትዮጵያ እዩ መጸኢ ይብል። እዚ ኣብ Downfall of an Emperor ዝብል መጽሓፍ ናይ ሻምበል ሚካኤል ገብረንጉስ ገጽ 110 ተጠቒሱ ይርከብ።

ግዜ ደርግ

አብ ግዜ ደርጊ ወተሃደራዊ ሕጊ እዩ ነይሩ። እቲ ዝነበረ ሕጊ የሰርሕ ነይሩ ክብሃል ኣይከኣልን። እቲ ዝኸተሎ ዳሳዊ ዓይነት ምምሕዳር ኣብ ምሉእ ሃገር’ዩ ነዮሩ። ዝዚ ንምትግባር ድማ ብዙሕ ደም ዘፍሰሰ ኣብ ሓይልን ዓመጽን ዝተመርከቡ እዩ ነይሩ። እቶም ሹማምንትን ሰብ ሃብትን ዝነበሩ እናሃደሙን እናተቐትሉን ብዘኸከዱ እቲ ስርዓት ድማ ደርቢ ሸቃላይ ሰልጣን ኣብ ኢድካ እዩ ዘሎ እናበሉ ወፈራታት የካይዱ ሰለ ዝነበሩ ንገለ ዓመታት ፍትሕን ሕግን ጠፊኡ ነይሩ ክብሃል ይከኣል። ብዘይ ሓይልን ዓመጽን ነቲ ዝደልዮ ለውጥታት ክትግብር ከም ዘይክኣል ኣሚኑ። ደርግ ካብቶም ኣብ ምሉእ ዓለም ጨካኛት ምኻኖም ዝዘከሩ ስርዓት’ዩ ነይሩ። እዚ እዩ እቲ ኣብ ኤርትራ ክሳዕ ግዜ ናጽነት 1991 ኣብ ኢትዮጵያ ድማ ክሳዕ ለውጢ ዝመጽኣሉ ግዜ 1991 ዝነበረ ኮነታት ናይቲ ስርዓት።

እዞን ዝሰዕሳ ጽሑፋት አብ ሳንዱቅ ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ ተዓቕኖን ዝተረኸባ እየን። ብኢድ ዝተጸሕፋ ኮይነን ቅድሚ ሕጂ ዘይተሓትማን ዘይተዘርግሓን እየን። ብዙሕ ኣገዳሲ ሓበሬታ ዝሓዛ ብምዃን ድማ ፣ ንሎሚ ዘለዉ ተመራመርትን ደረሰትን ይኹኑ ፣ ከምኡውን ንመጻኢ ወለዶታት እዚ ሓበሬታ ከይሕብእም ብምባል አብ ኮምፕዩተር አብ WORD ጽሑፊ ብምልኡ አብ ትሕቲ እዛ ምዕራፍ ኣእትዮሎ ኣለኹ። በዚ ኣጋጣሚ ታሪኽ ሂወት ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ ዝጸሓፈሉ ዘሎ ንመጻኢ ወለዶታት ተመራመርቲ ብቐሊሉ ዝደልይዎ ጽሑፋት ንምርካብ ክኸኸሉ ብምባል ብመሰርዕ ናይዚ ዝርዝር አብ ትሕቲ ዘሎ ሰፊረን ይርከባ።

- ✓ ቅልዕቲ ደብዳቤ ንህዝቢ ኤርትራ ካብ ጸጋይ ኢያሱ
- ✓ ብህይወቶም ከለዎ ትንቢቶም ዝተፈጸመሎም ሓርበኛ ብጸጋይ ኢያሱ 1995
- ✓ መባል 100 ዓመት ልደት ኤርትራ
- ✓ ምስ መግዛእቲ ባዕዳውያን ዝተዛመደ ናይ ኤርትራ ሓቀኛ ታሪኽ
- ✓ ብግዜ መግዛእቲ ባልያን አብ መንጎ መንግስቲ ኢትዮፕያን ናይ ኤርትራ ወንገላዊት ሚሰዮን ኣባላትን ዝከበረ ዝምድና (ጎደሎ ገጻት ኣለዎ)
- ✓ ርእይቶ ብዛዕባ ዝደረሰኩም መጻሕፍቲ ፣ ናብ ዝኸበሩ ኤርትራውያን ደራሲያን
- ✓ ናብ ሰውራዊ ሓው ፣ ፀመር ምሓመድ ኣልብርጅ
- ✓ ሰብ ናብ ሰቡ ዝብኢ ናብ ገረቡ ዋዛ ምስ ቁምነገር

ቅልዕቲ ደብዳቤ ንህዝቢ ኤርትራ - ካብ ጸጋይ ኢያሱ (ኤርትራዊ ጠበቃ)

መንግስቲ ደርጊ ንመንግስቲ ሃይይ ሃይለ ሰላሴ ብምግልግጥ ሰልጣን ምስጨበጠ አብ ውሽጢ ሓደ ዓመት ክልተ ጊዜ ብምድግጋም ክሕበስ ተደሪኹ። መጀመርያ ጊዜ አብ ወርሒ ሕዳር 1974 ፣ ብኣሸሓት ዝግመቲ ኤርትራውያን ብደርጊ ተኣዚዞም ብዛዕባ ዘመቻ ንምዝርራብ ኣብቲ ክሳብ'ቲ ጊዜ'ቲ "ቀዳማዊ ሃይለ ሰላሴ" ካልኣይ ደረጃ ተባሂሉ ዝጽዋዕ ዝከበረ ቤት ትምህርቲ ተኣኪቦም ሰለዝከበሩ ኣነ አብ ቅድሚ'ቶም ኣኬበኛታት ደው ኢሉ። ፈጹሙ ኣንጻር ምዝውታር ዘመቻ ዝኮነ ርእይቶ ገለጸ። ዳርጋ ኩሎም ኡቶም ጽን ኢሉ ዝሰምዑኒ ዝከበሩ ኣኬበኛታት ነቲ ኣግሂደ ዝገለጸኩም ናይ ተቃውሞ ርእይቶ ብድሙቅ ዝኮነ ጨብጨባ ደጊፎም። እልል ዝበለ ደቀንሰትዮ'ውን ነይረን።

ይኩን'ምበር እቲ ዘዘውተርኩም መደረ ብሰብ ሰልጣን ደርጊ ከም ገበን ኮይኑ ሰለዝተገመተ፣ ብድሕሪ ሳልቲ ብሃንደበት ናብ ናይ ጥቅና ቤት ጽሕፈተይ ብምምጻእ ኣሲሮም ወሲዶሙኒ። ንጽባሒቲ ናብ ቤት ጽሕፈተይ ተመለሶም ፈቲሾም። ክፍትሹ ከለው ብስድራቤት ናይ ገሊኦም አብ ቤት ፍርዲ ተከሲሶም ሰለ ዝቐረቡ ገንዘብ ከዮኸፈልኩ። ብናጻ ዝተማገኑትኩሎም ተጋደልቲ ዝተጸሕፈ ናይ ምስጋና ደብዳቤታት ሰለዝረከቡ፣ ነዚ'ውን ከም ገበን ገሚቶሙም። ካብኡ ጀሚሮም "ሰለ ምንታይ ኢኻ አብ ኤርትራ ዘመቻ ንክይካየድ እትቃወም ዘሎካ? ሰለምንታይ ኢካ ንወንበዱታት ገንዘብ ከይተኸፈልካ ብናጻ እትማገትኩም ዝከበርካ? ወዲ ማሕበሮምን ናቶም ተሓባባርን እንተ ዘይትከውን ክሳብ ክንድዚ ኣይምተገደሰኩምን ኔርካ ወዘተ" እናበሉ ብጭካነ ቀጥቂሎሙኒ። ብእምብዛ ማህረምቲ ፈጹሙ ሰለ ዝትሃሴኩ ማለት ዳርጋ ክመውት ሰለ ዝተቃረበኩ ናብቲ አብ ሓዝሓዝ ዝርከብ ዝከበረ ናይ ፓሊስ

ሆሰፒታል ከም ዝዕቀብ ገቢሮሙኒ። ኣብኡ'ውን ብኢትዮጵያውያን ወትሃደራት እናትሓሎኩ ዳርጋ ሓደ ወርሐ ዝከውን ጸኒሐ።

ቁሩብ ክሕሸኒ ምስ ጀመረ ካብቲ ሆሰፒታል ኣውጺኦም ናብ ሓደ መደበር ፓሊስ ኣግኒዞሙኒ። ኣብኡ'ውን ንዘይተወሰነ ጊዜ፡ ንባይነይ ኣብ ሓደ ፍሉይ ክፍሊ ተግጽዮ እነብር ነይረ። ይኩን'ምበር ገሊጻም ካብቶም ኣብኡ ተመዲሶም ዝርከቡ ዝክበሩ ኤርትራውያን ኣባላት ፓሊስ ተገዲሶም የተባብዑ ነይሮም። ብምስጢር ምስ ተጋደልቲ ብምትሕብባር ንከውጽኡኒ ይግደሱ ከም ዝክበሩ'ውን የፍልጠኒ ነይሮም።

ብድሕሪ ነዊሕ ጊዜ ናይ ተጋደሎ ሓርነት ኤርትራ ሰውራውያን ተጋደልት ኣቐዲሞም ምስቶም ዝግደሱለይ ዝክበሩ ኣባላት ፓሊስ ብምስምዕማዕ ምእንቲ ከውጽኡኒ ናብ ከተማ ኣስመራ ኣትዮም ፈቲኖም ነይሮም። ይኩን'ምበር እቲ መዲሶሙዎ ዝክበሩ ዕላማ በዚ ዝሰዕብ ምክንያት ኣሳልጦ ክረከብ ኣይክኣለን። ብዮሴፍ ዝተባህለ ሓደ ወደይ ተሰንዮም ኣብቲ ዝርከቡለዎ ዝክበሩ ቦታ ኣቢሎም ክመጹ ከለው ኢትዮጵያን ወትሃደራት ስለ ዝተገኙዎም ኣብ መንጎ ክልቲኦም ወገን ብርቱዕ ቶክሲ ተካይዱ። ድሓር ከም ዝፈለግኩዎ ኣብቲ ዝተካየደ ቶክሲ ካብቶም ሰውራውያን ተጋደልቲ ስለስተ ተሰዊኦም። እቶም ዝተረፉ ክኣ ንዓይ ንምውጻእ ፈጸሙ ስለ ዝሸገሮም ነቲ ኣሰኒዩዎም ዝክበረ ወደይ ምስኡም ተማሊኦሙዎ ንሚዳ ተመለሱም። ከምኡ'ውን እቶም ተሓባበርቲ ብምኃን ነቶም ተጋደልቲ ዝሕግዝዎም ዝክበሩ ኤርትራውያን ፓሊስ ምስኡም ሓቢሮም ንሚዳ ወጺኦም። ምስ ሓደ ካብኣቶም ኣብ ሚዳ ተራኹብና ኔርና።

ብሕጊ ተኸሲሰ ናብ ቤት ፍርዲ ከይቀረብኩ ንብዙሕ ኣዋርሕ ትሓቢሰ ምስ ጸናሕኩ ሓደ ምዓልቲ ሓደ ብመንግስቲ ደርጊ ኣብ ኤርትራ ናይ ሰራዊት ፓሊስ ላዕላዊ ኣዛዚ (ኪሚሽነር) ኮይኑ ንክገልግል ዝተላእከ ጀነራል ቃለ-ክርስቶስ ኣባይ ዝተባህለ መኮንን ኣብቲ ዝክበርኩዎ መደበር ፓሊስ ክዕዘበ መጸኢኡ። እዚ መኮንን'ዚ ብዓሌቱ ወዲ ደጃዝማች ኣባይ ዝተባህለ ውሩይ ትግራዊይ እዩ። ብሃገራዊ ስምዒቱ ክኣ ብሓቂ ንቁሕ እዩ ነይሩ። ንኣብነት ጀነራል መንግስቲ ንዋይነ ትሓባበርቲን ብመባል 1960 ንመንግስቲ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ ንምግልባጥ ክህቅኑ ከለው ናይ ክብር ዘበኛ መኮንን (መጀር) ብምንባሩ ደጋፊኦም እዩ ነይሩ። ይብሃል።

ኣብ ናተይ ኩነታት ክምለሱ፡ ጀነራል ቃለ-ክርስቶስ ኣብቲ መደበር ፓሊስ እናተዛወረ ክዕዘብ ከሎ ስለ ዝተገኘኩዎ ብዛዕባ እንታውነቲይን ምክንያት መእሰርየይን ሓቲቲኒ። ኣነ'ውን ኣሰፊሕ ገለጸሉ። ብተወሳኪ ብመሰረት ሕጊ ተከሲሰ ኣብ ቤት ፍርዲ ከይቀረብኩ ብዙሕ ኣዋርሕ ተሓቢሰ ከም ዝክበርኩ ኣረጋገጸኹ። ክገልጸሉን ከረድኣነ ከሎኩ እቲ ናይታ መደበር ፓሊስ ሓላፊ ወይ ብዓል መዚ ዝኾነ ኤርትራዊ መኮንን ጽን ኢሉ ይሰምዕ ስለ ዝክበረ እቲ ዝተዛረብኩዎ ብሙሉኡ ሓቂ ከም ዝክበረ መሰኪሩለይ። ብተወሳኺ ሓደው ጀነራል ቃለ-ክርስቶስ ባዕሉ ንከውጽኣኒ፡ ካብኡ ተረፈ ብዝቐልጠፈ ጊዜ ናብ ቤት ፍርዲ ንምቅራብይ ክግደሰ ተላቢዩም። እቲ ጀነራል ዝዚ ኩሉ ጽን ኢሉ ምስ ሰምዐ፡ ንጉዳየይ ባዕሉ ኣዕሚቁ መርማሩ ከብቅዕ ናብ ቤት-ፍርዲ ከቅርብኒ ዝክእል ወይ ድማ ኣብ ቤት-ፍርዲ ከይቀረብኩ ኣብ ቤት ማሕበሩ ንምትሓዘይ ክድርኸኒ ዝክእል ዝኾነ ይኩን ዓይነት ገበነ ከምዘይፈጸምኩ ስለ ዘሰተውዓለ ካብ ቤት-ማእሰርቲ ቀልጠፋ ኣውጺኡኒ። እምብኣርከስ ቀዳማይ ምክንያት መእሰርየይ ብከምዚ ገለጸዮ ዘሎኹ ኣጋባብ ዝተደምደመ ክኸውን ከሎ ካብዚ ቐጸለ ብዛዕባ ካልኣይ ምክንያት መእሰርየይ'ውን ክገልጽ እዩ።

ካብ ቤት-ማሕበሩ ወጺኦ ናብ ገዛይ ምስ ተመለስኩ፡ ብድሕሪ ሓጺር ጊዜ እቲ ሰውራውያን ተጋደልቲ ብድሕሪኦም እንተተረፈ ጉድኣት ምእንቲ ከይጓገፎ፡ ንኸድሕንዎ ምስኡም ተማሊኦሙዎ ወጺኦም ዝክበሩ ዮሴፍ ወደይ፡ ኣብ ከተማ ካርቱም ብድንገት ከም ዝሞተ መርድእ መጽኡና። ከም ወዲ መጠን ብሰጋ ዝወለድናዮ ሓደ ንሱ ሞራይ ብምንባር ከም'ውን እቲ ምክንያት ድንገታዊ ሞቱ ኣዚዩ ዘሰንብድ ስለ ዝክበረ ብዛዕባ ዕርፍቱ መርድእ ምስ ተሰምዖ ኣብ መንጎ ቤተሰብና ሞራይ ዘይኮነሰ ኣብ ልዕሊ ኩሎም ዝፈልጡና ዝክበሩ ሰባት ኣዘዩ መሪር ዝኾነ ሓዘን ተፈጠሩ ኣብ ገዛና ናይ ሓዘን ዳስ ስለ ዝተሰርሐ ብዙሕ ህዝቢ ደቂ ወጺኦ ሃገር ከይይተረፉ ብሕልፊ ክኣ መንእሲያት ኣዕሩኹ ኣብቲ ዳስ እናትኣከቡ ሓቢሮም ክበኹዩ ተደሪኮም። እወ ኣምሪሮም ይበኹዩ ነይሮም።

ብፍላይ ሓደ መዓልቲ ሓደ "ዓሊ በርኮ" ተባሂሉ ዝጽዋዕ ዝክበረ ኣብ ዞባ ንግስቲ ሳባ (ገዛ ከኒሻ) ድኳን ዝክበሮ ዓረብ ከምዚ ዝሰዕብ ዓው ኢሉ እናጨደረ ኣብቲ ሓዘንተኛታት ዝክበርናዮ ዳስ ኣትዩ። "ኣንታ ረቢ፡ ስለምንታይ ቅኑዕ ፍርዲ ዘይትፈርድ? ጸጋይ ብጃካ ዩሴፍ ካለእ ወዲ ከምዘይብሉ ትፈልጥ ኢኻ። ስለዚ ንጸጋይ ብድሕሪ ሓደ ዮሴፍ ወዱ ካብ ምትራፍ፡ ቅድሚ ውላዱ ምሕላፍ ምሕሾ፡ ስለምንታይ ንጸጋይ ጌና ብሂወቱ ከሎ ንሓደ ወዱ ተግድፎ? ወዘተ"

ዓለ. ከምዘ'ሉ ክጭድር ከሎ፡ ሰውነቱ የንቀጥቅጥ አዲንቱ ክአ ከም ውሒጅ ይነብዕ፡ ስለ ዝነበረ፡ እቶም አበቲ ደዳ ዝርከቡ ዝነበሩ ሓዘንተኛታት ብሙሉ-ኣቶም ብኸብ ዝበለ ድምጺ ኣምሪሮም ከበኸዩ ተደራኸም። ካብ አዲንቶም'ውን ንብዓት ከም ውሒጅ ይፈሰስ ነይሩ። እነ ንባዕለይ'ውን ቦቲ ዝዕዘቦ ዝነበርኩ ኩነታት፡ ካብ ምድፍናቅን ካብ ምንባዕን ክቕጠብ ኣይክኣልኩን። ይኹን'ምበር ኣቲ ዝኮየድ ዝነበረ ጫውጫውን ምእቲ ኪቋረጽል ብተወሳኪ ኩልና ሓዘንተኛታት፡ ብብኸያትን ብመሪር ሓዘንን ክንልውጦ ከምዘንኸኣል/ተረዲእና ባዕልና ንምጽናዕ ምእንቲ ክንሰዕር፡ ብሓቦ ተደራኸ ከምዚ ዝሰዕብ ምዕዳን ምሕጽንታን ዘጠርነፈ መድረ ተዛሪብ።

"እዚ ዓለ ክብሎ ዝጸንሐ ቻላት ብመሰረቱ ኣብ ሓቂ ዝተሃንጸ ኢዩ። ይኹን'ምበር፡ ንሕና ደቂ-ሰብ ነዚ ተረኺቡ ዘሎ ኩነታት ብምብካይ ኮነ ብምሕዛን ክንልውጦ ኣይንኸእልን ኢና። ስለዚ ከምቲ ኢዮብ ዝፈጸሞ፡ "እግዚአብሄር ሃቡ፡ እግዚአብሄር ወሰደ፡ ሸም እግዚአብሄር ይባረኽ"። ብማለት እንተ ተጸናዕና ኢዩ ዝሓይሸ። እነ ኣብነት ምእንቲ ክኸውን፡ ካብ ሎሚ-ምዓልቲ ጀሚረ፡ ኣብዚ ዝሰዕብ መሰርታዊ ኩነታት ተመርኩሰ ንገዛእ ርእሶይ ከጸናንዕ መደብ ኣለኹ ። ኩልና ሓዘንተኛታት ከም እንኸተሎ ተሰፋን እምነትን ስለ ዘሎኒ ሓሳባተይ ምግላጽ ምእንቲ ክጅመር ጽን ኢልኩም ሰምዑኒ ሓደራኹም።

ሀ - ኣነ፡ ብሓዘነይ ንኩነታት የሰፍ ወደይ ክልውጦ ሓደው ከምሓይሾ ዝኸእል እንተ ዝኸውን፡ ከምቲ ጎይታና የሱሰ ክሰርቶስ ንግና ምእንቲ ከድሕም ዝተሰውኣ፡ ኣኼውን ኣብ ክንድኡ ምስተሰእዎኩ። ኣወ ብድሕሪ ዝፈትዎ ወደይ ካብ ዝተርፍ፡ ከምቲ ዓለ ዘተዛረቦ፡ ቅድሚኡ ክሓልፍ ምፈቶኹ። ግናኹ ንኩነታቱ ብዘኾነ ይኹን ተግባር ከማሓሸ ከም ዘይኸእል ስለ ዝተረዳእኩ፡ ናይ ቅዱስ ኢዮብ ኣብነት፡ ብምኸታል መሪር ሓዘን ካብ ምዝውታር ክቕጠብ መዲብ ኣለኹ።

ለ - መብዘሕቶኸን (ዳርጋ ኩልኸን) እዘን ኣምሪርክን እትብኺያ ዘሎኸን ለውሃት ኣዴታትን ኣሓትን፡ "አንታ የሴፍ ሓደ" እናበልክን ኢኺን እትቐዘማ ዘሎኸን። እዘን ዓይነት ምቕዛምንዚ ቅኑዕ ኩይኑ ኣይሰምዓንን። ከምይ እንተበልክን ንሞራል ኣሓቱ ክኸእል ዘኸእል ኢዩ። እወ የሴፍ ንበይኑ ጥራይ ኣይኮነን ውልዳና፡ ሰለሰተ ካልኣት ደቀንሰትዮ ኣሓቱ'ውን ከም ዘለዎና ትፈልግ ኢኸንን። እምብኣርከስ "አንታ የሴፍ ሓደ" እናበልክን ብምድግጋም ክትቐዘማ ክሰምዓክን ከለዎ፡ ንሰታትን ጥጋ ከምዘይብለን ኩይነን ክሰከፋ ከምዘኸኣላ ምግማት ኣሎና። ስለዚ ኣብ ክንዲ ብከሰክፈን ዝኸእል ሰነ-ሰርዓት ምብካይ ብከጸናንዎን ክቕሰንን ዝኸእል ሰነ-ሰርዓት እንተቐዘምክን ይሓይሸ።

ርግጽ ኢዩ፡ ንሰኻትክን ናይ የሴፍ ወደይ ኣዴታትን ኣሓትን ንጥንታዊ ልማድ ህዝብና መሰረት ምብግባር ኢኸን ነዚ ዓይነት ምቕዛምዚ ተዘውትራ ዘለኸን። ስለዚ ብዘሕ ዘንቅፍ የብልክንን። ቀደም ኣብ ሃገርና፡ ብልማድ መብዘሕትኡ ህዝብና፡ ድቂንሰትዮ ማዕረ ኣሓታትን ደቂተባዕትዮ ይግመታ ከምዘነበረ፡ ማለት ምስኣቶም ሕጋዊ መሰል ማዕርነት ክምዘይነበርን ዝክሓድ ኣይኮነን። በዚ ምኸንያትዚ ምንምኳ እቶም ኣሕዋተን ብመጠኑ ክብ ዝብለ ሓላፍነት ዘለዎ ናይ ሰልጣን መሰል ይኸእሉ እንተነበሩ፡ ንላተን ክምኣታቶም መሰል ክረኽባ ዕድል ኣይነበረንን። ካልእስ ይትረፍ፡ ብ1952፡ ናይ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ምርጫ ክኮየድ ከሎ፡ ከም ምረጽቲ ወይ ክአ ከም ተመረጽቲ ኮይነን ክቐርባ መሰል ኣይተሃሀበንን። ብመሰረት ህንጻ መንግስቲ (ሕገ-መንግስቲ) ኤርትራ፡ መንግስትና ምስ ተሃንጸ'ውን ጥላ ንሓንቲ ጓል-ኣንሰተይቲ (ኣብ ምምሕዳር ኮነ ኣብ ኣብይተ-ፍርዲ) ሓላፍነት ዘለዎ ሰልጣን ኣይተሃሀባን። ብሓጺሩ ደቀንሰትዮ ሃገርና ከም ለጠቅ ዝበለ ዜጋታት ተገሚተን ኢዮን ዝነበራ ነይረን። ይኹን'ምበር ኣብዚ ዘሎ ግዜ ኩሉ ኩነታት ይለዎ ወጥን ይምሓየሽን እዩ ዘሎ። ንኣብነት ኣዋልድና ልክዕ ከምቶም ደቂ ተባዕትዮ ኣሕዋተን መሰል ማዕርነት ይረኽባ ስለ ዘለዎ፡ ምስኣታቶም እናትሓባበራ ንሃገረንን ንህዝባንን ዝጠቅሞ ሓላፍነት ዘለዎ ኣገልግሎት የበርክታ ኣለዎ። እምብኣርከስ የሴፍ ንበይኑ ከም ሓደ ውሉድ ክግመት ግቡእ ኣይኮነን እዘን ሰለሰተ ደቀንሰትዮ ኣሓቱ'ውን ልክዕ ከምኡ ገሚትና እንተ ኣተባባዕናየን ይሓይሸ።

ሐ- ብልማድ መብዘሕትኡ ህዝብና ክንዕዘቦ ከለና ዝኾነ ይኹን ሰብ እቶም ካብኡን ካብ ብዓልቲ ቤቱን ብሰጋዊ ኩነታት ዝተረከቡ ቆልዑ (ቆላዑ) ጥራይ እዮም ከም ደቂ ዝግመቱ። ብመንፈሳዊ ሕልናን ብሃገራዊ ስምዒትን ክንምልከቶ ከሎና ግና ምንምኳ እቶም ብሰጋዊ ኣጋባብ ዝፈረዮም መንእሰያት ቀንዲ ደቂ ከምዘኾኑ ዘይክሓድ እንተኮነ ብጀክእም ብግብሩን ብዕድሉን ዝረኽቦም ብዘሓት ካልኣተ ደቃውቲ ክርከቡ ከም ዝክእሉ ክንኣምን ኣለና። በዚ ምኸንያትዚ ንግይ ንጸጋይ ኢዮሱ የሴፍ ን እዘን ሰለሰተ ኣሓቱን ጥራይ ኣይኮነን ደቀይ። ብሃገራዊ ስምዒት ተደሪክ ክግምቶ ከለኩ ዝኾነ ይኹን ኤርትራዊ መንእሰይ ውላደይ ከም ዝኾነ ጽኑዕ እምነት ስለ ዘሎኒ ሓደ የሴፈ ጎዲሒኒ ብማለት ኣምሪረ ካብ ም ሕዛን ክቐጠብ ኢዩ። እወ የሴፍ ምስ ብዘሓት ኣሕዋቱ እዩ ገዲፉኒ።

ሙ- አብዚ ዘሎናዮ ግዜ ኣብ ኤርትራ ኣብ ከተማታት ኮነ ኣብ ገጠራት፡ ከምኡ'ው ኣብ ጸምጸም በረኻ፡ ዝቅዘፉ ዘለው ደቂ ሃገርና ኣዝዮም ብዙሓት እዮም። ብዙሓት መንእሰያት ኣብ ውሽጢ ከተማታት ኣብ ቅድሚ ወለዶም ይቅንጹሉ ኣለው። ከምኡ'ውን ኣብ ገጠራትን ኣብ ጸምጸም በረኻን ዝፈሰሰ ዘሎ ንጹህ ደም ክንድዚ ክብሃል ኣይክኣልን እዩ። እግዚአብሔር ድኣ የርህዎ'ምበር መሬት ሃገርና ብደም ህዝቡ ይዋልቁ ከም ዘሎ ኣይንሰሕቶን ኢና። እምብኣርከሰ ነዚ ኩሉ እናትግዙብኩ ሓዘይ ከየገለጸኩ ጸኒሐ ኩብቅዕ ኣብዚ ግዜ'ዚ ብምክንያት ሞት ናይ ሓደ ብስጋዊ ኣጋባብ ረኺቡዮ ዝከበርኩ ወደይ ኣምሪረ ክሓዝንን ከስቆቁርን እንተ ድኣ ተራእዮ ብመስዋእቲ ናይቲ ክሳብ ሎሚ ዝጸነተ ህዝብን ኣይግደሰን ከም ዝከበርኩ ከገምተኒ ከም ዝክእል ርግጸኛ እዩ። እዚ ክኣ ክሳብ ዕለተ ሞተይ ኣብ ቅድሚ ሕልናይ ከሰክፈኒ ክኩብር እዩ። ብተወሳኪ ብምሉእ ህዝብና ከንቅፈንን ከንዕቀንን ከም ዝኩብር ጥርጥር የብለይን። ሰለዚ ኣነ ብወገነይ ነዚ ዝገለጽ ኩልኩም ሓፈሻዊ ኩነታት መሰረት ብምግባር ሓዘይ ንምቁራጽ ክምድብ ከሎኹ መንፈሳዊን ሃገራዊን ግቡኣይ ዝፍጽም ዘለኩ ኮይነ ይሰምዓኒ። ኣባላት ቤተሰቤን ኩልኹም ብጸትናን መትሓዝንትናን'ውን ምስ መሰረታዊ ዕላማይ ብምስምዕምዕ ብዝተኻእለኩም መጠን ባዕላትኩም ንምጽንናዕ ክትጽዕሩ እላበወኩም ኣሎኹ።

እዚ ብቅንዕናን ብንጹህ ሕልናን ተደራሽ ዘዘውተርኩም ናይ ምጽንናዕ መደረ ብናይ ደርጊ ሰብ ስልጣን ከም ገበን ኮይኑ ስለ ዝተገመተ ናይ ካልኣይ ግዜ መእሰርየይ መሰረታዊ ምክንያት ክኸውን ክኣሉ። ሰለዚ መጀመርያ ኣብ ማርያም ግቢ ቀጺለ ክኣ ኣብቲ ኣብ ሰንበል ዝርከብ ቀንዲ ቤት ማእሰርቲ (ካርሸሊ) ሹድሸተ ወርሒ ዝኣክል። ኣብ ቤት ፍርዲ ከይቀረብኩ ትሓቢሰ ምስ ጸናሕኩ ብሰላም ኣሰናቢቶሙኒ። ብድሕሪ ሓጺር ግዜ ክኣ ኣብ ሚዳ ወዲኣ ምስ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ክሰለፍ ክኣሉ።

ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም - ብህይወቶም ከለዉ ትንቢቶም ዝተፈጸመሎም ሓርበኛ!

25 ሓምሌ፡ 1995፡ - ብጸጋይ ኢያሱ ፡ ጠበቓ -

ብጊዜ እንግሊዛዊ ምምሕዳር፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ኤርትራ ዝንቀሳቀሳ ማሕበራት ፖሊትካ ክምስረታ ተፈቐድለን ስለ ዝከበረ፡ ንዝኾነ ይኹን ዓይነት መንቅስቃስ ናይተን ተመሰሪተን ዝከበራ ማሕበራት ዝዕዘብን ዝቐጸጸርን ፍሉይ ቤት ጽሕፍት'ውን ቆይሙ ነይሩ።

ኣብቲ ግዜቲ ኣነ ከም ትሓዝ መዛግብትን ከም ኣስተርጓሚን ከም ሓጋዝን ናይቲ ነዚ ቤት ጽሕፈት'ዚ ከማሓድር ሓላፍነት ተዋሂቡዎ ዝከበረ እንግሊዛዊ ብዓል-ስልጣን ኮይነ ከገልግል ተመዘዘ ስለዝከበርኩ፡ ሓፈሻዊ ምንቅስቃስ ናይ ኩሎም ኣባላት መሪሕነት ናይተን ማሕበራት ኣዘውተረ ክዕዘብን ክምዝግብን መሰል ተዋሂብኒ ነይሩ። ሰለዚ ሓፈሻዊ ታሪኽ ህይወት ናየቶም ከም መራሕቲ ኮይኖም ዝንቐሳቀሱ ዝከበሩ ኤርትራውያን ክፈልጡ ዕድል ነይሩኒ።

ክቡር ኣቶ ወልደአብ፡ ሓደ ካብቶም ቀንዲ መራሕቲ ናይተን ምእነቲ ናጽነት ኤርትራ ዝንቐሳቐሳ ዝከበራ ውደባት ስለዘነበሩ፡ ብተወሳኺ ኣብ መንጎዮን ኣብ መንጎኦምን ኣብ ሃገራዊ ስመዒትን ዕላማን ዝተመሰረተ፡ ብጽኑዕ ምትእምማን ዝተሰነዩ፡ ምትሕብባር ማዕቢሉ ወይ ነጊሱ ይርከብ ስለዝከበረ፡ ብዛዕባ ዝኾነ ይኹን ንሶም ዘበርክትዎ ዝከበሩ ሃገራዊ ኣገልገሎት፡ ከምኡ'ውን ብምክንያት ምስ ናጽነት ኤርትራ ዝተዛመደ ምንቅስቃሶም ዘንገፎም ዝከበረ ኩነታት (ይሕመቕ ይጸብቕ) ተገዲሰ እዕዘብን እምዝግብን ነይሩ። ሰለዚ ናይ ህይወቶም ታሪኽ፡ ብሓፈሻ ኣረጋጊጸ ኢየ ዝፈልጦ። እቲ ኣነ ብዛዕባኦም ዝፈለጦ፡ ምሉእ ህዝብና ከምዘፈልጦ ንምግባር ክጽዕር'ውን ሃገራዊ ስምዒት ኣሎኒ። " ካብ ማይ ባሕሪ ብማንካ" ከም ዝተባህለ፡ ንጊዜኡ ካብ ብዙሕ ብውሑዱ፡ብመልክዕ ኣብነት ኣሕጽር ኣቢላ ከዘነቱ ኣፈቲ።

እዞም ጅግና መራሕ ህዝቢ'ዚኦም፡ብህዝቦም"ወል-ወል፡ ወልደ ህዝቢ፡ ኣቦ ቋንቋ ትግርኛ፡ ው-ዘ-ተ-... " ተባሂሎም ኣናተሰመዩ፡ "ኤርትራ ናይ ኤርትራውያን ሃገር ስለ ዝኾነት፡ ናታ፡ ናይ ገዛ ርእሳ፡ ርእሱ ዝኾነኣለ ኤርትራዊ መንግስቲ ክትሃንጽ ሕጋዊ መሰል ኣለዎ። "ብዝብል ዕላማ ተደራሾም፡ " ጊዜ ይወሰድ ይኸውን'ምበር ንሕና ህዝባ፡ ኣብ መንጎና ኣብ ፍቕሪ ሃገርና ዘተመሰረተ ምስምዕዕ ኣንገሊና፡ ናጽነት ንምርካብ ሓቢርና እንተድኣ ጽዒርና፡ ከምንዕወት ዘጠራጥር ኣይኮነን፡ ው-ዘ-ተ-" ብማለት እናተነበዩ፡ ናጽነት ንምርካብ፡ ከም መራሕ ህዝቦም ኮይኖም ተጊሆም ይጽዕሩ፡ ንጹህ ደሞም ኣዘውተርም የፍሰሱ ህይወቶም'ውን ብትብዓት ንመሰዋእቲ ይልግሱ ከምዝከበሩ፡ ኣነ ባዕላይ ናይ ዓይኒ ምስክር

እየ። ኣብ ኩሉ ዝዕዘቦ ዘነበርኩ ኩነታትን ኣብ መጽሓፈትን ኣብ ጋዜጣታትን ዝተመልከትኩዎ ታሪኻዊ ዜናታትን ተመርኩሱ። ኣብ ጊዜ ንእስነቶም ጀሚሮም፡ ወዲ ተሰዓ ዓመት ኮየኖም ክሰብ ዝዓርፉ፡ ምሉእ ህይወቶም ኣብ ሃገራዊ ቁምነገር የሕልፍዎ ከምዘነበሩ ክምስክር ከለኹ፡ ኣብ መስመር ሓቂ ወጺኦ፡ ቃል ኣጋነኖ ከምዘይወሰኸኩ፡ ኣብዚ ዝሰዕብ ምስ ታሪኽ ህይወቶም ዝተዛመደ ትኽክለኛ ዜና ከነሰተውዕሎ ንኽእል።

ብጊዜ ንእስነቶም ብመንፈሳዊን ብስጋዊን ትመህርቲ እናተኹሰኩስ ምስ ዓበዩ፡ ናይ መደምደመታ ትምህራቶም ኣብ ሓነቲ ብሓልዮት ወንጌላዊት ሚሰዮን እትምሓደር ዝነበረት ናይ መምህራን መሰልጠኒት ቤት ትመህርቲ ኣብቂደም፡ ብ1930፡ ተመሪቆም። ካበኡ ንድሓር ከም መመህር ኮይኖም፡ ብኣዚዩ ለጠኞ ዝበለ ደሞዝ፡ ናብተን እናተኹሰኩሱ ዝሞቀሙሉን ዝነበሩ ናይ ወንጌላዊት ሚሰዮን ኣበያተ-ትምህርቲ ኣገልገሎቶም ክበርክቱ መዲቦም። ኣብ 1931 ክሰብ 1935 ከም ተራ መምህር፡ ኣብ 1935 ክሰብ 1942 ከኣ ከም ሓለቓ መምህራን (ከም ዳይሬክተር) ኩይኖም ብትግሃት ኣገልገሎም። ይኹንምበር ብ1942፡ ከም ኣሰናዳኢ (Editor) ናይ ሓደ ብሓልዮት እንግሊዛውያን ሱብ ስለጣን ብቋንቋ ትግርኛ እናትሓትመ ክዘረጋገጥ ዝጀመረ ሰሙናዊ ጋዜጣ ኮይኖም ክገልገሉ ስለ ዝተመርጹ፡ ብገንዘብ ምህራፍ ዘይኮነን ንምሉእ ህዝቦም ምእንቲ ከማዕበሉ፡ ኣብ ወንጌላዊት ሚሰዮን ተሰናቢቶም ሓዲሽ ስራሕ ጀሚሮም።

እዞም ተገዳሲ ወደባት'ዚኣም ናይ ገንዘብ ህርፋን ኣይነበሮምን። ንኣብነት ብ1936፡ ጣልያን ንኢትዮጵያ ወሪሮም ምስ ሓዘዋ፡ ቋንቋታት ኣምሓርኛን ጣልያንኛን ዝፈልጡ ሰራሕተኛታት ስለዘድለይዎም ኣብቲ ጊዜ'ቲ ንሰም ሓደ ኣብቶም ንክልቲኤን ቋንቋታት ዝመልኩ ዝነበሩ ኣዚዮም ውሑዳት ደቂ-ሃገርና ኮይኖም ስለዝተረኽቡ፡ ክብ ዝበለ ደሞዝ እናተኸፍሉ ናብ ኣዲስ-አበባ ከይደም ክገልግሉ፡ ብዘፈልጥዎም ናይ መንግስቲ ጣልያን እሙናት ሰራሕተኛታት ተሓቲቶም ነይሮም። ይኹንምበር "ብህረፋን ገንዘብ ተደሪኽ ናብ ባዕዳውያን ዝሄኑት ኣብ ዘዕሰቡ፡ ዕለታዊ ምገበይ ንምረካርብ ዘብቅዓኒ ደሞዝ ጥራይ እናረኽብኩ፡ ንህዝበይ ምግልጋል ኢዩ ዝግብኣኒ።" ብዝብል ሓቦ ተደሪኹም፡ ነቲ ተወፍይሎም ዝነበረ ናይ ገንዘብ ረብሓ ነጺጎሙዎ(ኣብዮሙዎ)።

ብጊዜ መግዛእቲ ጣልያን፡ ቋንቋ ትግርኛ ፈጺማ ትቕህም ኢያ ነይራ። ብመንግስቲ ጣልያን ዝዘውተር ዝነበረ ዓይነት ትምህርቲ ኣዚዩ ለጠኞ ዝበለ ኣብ ልዕሊ ምንባሩ ብጣልያንኛ ጥራይ ኢዩ ዝውሃብ ዝነበረ። ይኹንምበር ምእንቲ ፈጺማ ከይትዓርብ፡ ኣቶ ወልድኣብ ብዘተፈላለዩ ኣጋባብ ከማዕበልዎ ተገዲሶም ይጽዕሩ ነይሮም። ንኣብነት ኣብ ኣብያተ ትምህርቲ ንኩሎም ተምሃሮ ግጥሚታትን ተዋሰኦታትን ብምዝውታር የሰለጥንዎም ነይሮም። ንሓፋሽ ህዘቢ'ውን ኣብ ኣኼባታት ኣስተምህሮ እናሃቡ ንሓፋሽ ህዝቦም ብቋንቋ ትግርኛ የንቅሑ ነይሮም። ከምኡ'ውን ኣዚዩ ኣገዳሲ ዘኾነ ትሕዝቶታት ዘጠርንፈ መጽሓፍቲ ቡባጊዜኡ ብቋንቋ ትገረኛ እናደረሱ (እናጽሓፉ)፡ ንምሉእ ህዝቦም የማዕበሉ ነይሮም።

መግዛእቲ ጣልያን ምስ ተደምሰሰ'ሞ፡ ብእንግሊዛውያን ሱብ-ስለጣን፡ ናይ ኤርትራ ሰሙናዊ ጋዜጣ ሓላፊ ኮየኖም ክገልግሉ ምስ ተመዘዙ፡ ኣዚዩ ዘደንቑ ትሕዝቶታት ዘጠርንፈ ዓንቀጻት እናጽሓፉ ንምሉእ ህዝቦም ብቃንቋ ትገረኛ ኣጸቢቆም ከማዕበልዎ ስለ ዝኸኣሉ፡ " ኣቦ ቋንቋ ትግርኛ" ተባሂሎም፡ ይጽውዑ ነይሮም።

ኣብ ካልኣይ ውግእ ወይ ኩናት ዓለም መንግስቲ ጣልያን ምስ ተሳዕረት ኣብተን ክሰብ 1941 ትገዝኣን ዝነበረት ኣርባዕተ ኣፍሪቃውያን ሃገራት ማለት ኣብ ኤርትራ፡ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ኣብ ሶማሊያ፡ ኣብ ሊብያ፡ ለቂቃ ክትውጽእ ስለ ዝተደረኸት ኢትዮጵያ ብኸጸበት ናጽነት ረኺባ። ኣብ ኤርትራ ግና መግዛእቲ ጣልያን ብመግዛእቲ እንግሊዝ ተተኪኦ።

ስለዚ ብዓል ኣቶ ወልደኣብ ኣንጻር ዘኾነ ይኹን መግዛእቲ ክቃለሱ መዲቦም። ብ5 ግንቦት 1941 ከኣ ሓንቲ "ማሕበር ፍቅሪ ሃገር" ዝተባህለት ውድብ መሰራቶም። ብድሕሪ'ዚ ህዝቢ ኤርትራ ብተገዳሰነት ናይ ማሕበር ፍቅሪ ሃገር፡ ናይ ሓባር ሰላማዊ ሰልፊታት ብምዝውታር ኣንጻር ዘኾነ ይኹን ዓይነት ባዕዳዊ መግዛእቲ ስምዒቶም ክገልጹ ጀሚሮም።

ኢትዮጵያውያን ብወገኖም፡ ሓንቲ "ማሕበር ኣንድነት" ዝተባህለት ውድብ ኣብ ከተማ ኣዲስ አበባ ብምምስራሕ ምእንቲ ንኤርትራ ግዝኣቶም ክገብርዎ፡ ኣንጻር ናይ ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ዕላማ ክንቀሳቅሱ ጀሚሮም። ዕላማኦም

አሳልጦ መታገን ክረክብሎም ንሓደ ኮነል ነጋ ሃይለ ሰላሴ ዝተባህለ ጨካኝ መኮንን፡ ከም "liaison officer" ኮይኑ ከገልግል ናብ ከተማ ኣስመራ ቤት ጽሕፈት ከፊቶሙሉ፡ ብተወሳኺ ኣባላት መሪሕነት ናይታ ማሕበር ኣንድነት ዝተባህለት ውድብ ብዙሕ ገንዘብ ሓዞም ናብ ኤርትራ እናተማላለሱ፡ ምስ ኮሎኔል ነጋ ሃይለ ሰላሴ ብምትሕብባር፡ ኣብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራ ብሕልፊ ኣብ መንጎ ኣባላት ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ናይ ዘይምስምማዕ መንፈስ ክፍጠሩ ይጽዕሩ ነይሮም። እንግሊዛውያን ሰብ ስልጣን ከኣ ብተዘዋወሩ ስልቲታት ናይዞም ተንኮለኛታት ኢትዮጵያውያን ተሓባብርቲ ኮይኖም ነይሮም።

ብሰንኪ ናይ ኢትዮጵያውያን፡ ኣብ ተንኮል ዝተመሰረተ ምንቅስቃስን፡ ብሰንኪ ናይ እንግሊዛውያን ዘይግባእ ምትሕብባርን፡ ኣብ መንጎ ኣባላት ናይ ማሕበር ፍቅሪ ዘሰክፍ ኩነታት ክርእ ስለ ዝጀመረ፡ ኣቶ ወልደአብ ምስ ከምኡም ዝኣመሰሉ ካልኣት ተገደሱቲ ኤርትራውያን ብምስምማዕ ሓደ ንምርድዳእን ንምስምማዕን ክሕግዝ ዝክእል ጉባኤ (ሓፈሻዊ ኣኬባ) ክካይዱ መዲቦም። ብመሰረት መደቦም ከኣ ካብ 6 ሕዳር ጀሚሩ ክሳብ 22 ሕዳር፡ 1946 ኣብ ቤት ጊዮርጊስ ዝተባህለ ኣብ ወገን ምብራቅ ናይ ከተማ ኣስመራ ዝርከብ ቦታ ሓደ ታሪኻዊ ጉባኤ ተካይዱ። ኣብቲ "ዋዕላ ቤት ጊዮርጊስ" እናተባህለ ክሳብ ዝሎ ናይ ጊዜ ክዝክር ዝከብር ዘሎ፡ ናይ ሓባር ጉባኤ፡ ኣቶ ወልደአብ፡ በዚ ዝሰዕብ ኣጋባብ ስምዒቶምን ምሕጽንታ ኣምን ገለጸም፤

"ኤርትራ ናይ ኩልና ህዝባ ኣደን ሃገርን ስለ ዝኾነት፡ ኩልና ኤርትራውያን ደቃ፡ ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌት ወይ ሃይማኖት ኣሕዋት ኢና። እምብእርከስ ዝኾነ-ይኹን ምስ ጉዳይ ኤርትራ ዝተዛመደ ኩነታት (ይሕመቅ ይጽብቅ) ኩልና ኤርትራውያን ሓቢርና ክንግደሰሉ ሃገራዊ ሓላፍነት ኣለና። ክሳብ ዝሎ ዘለናዮ ጊዜ ጌና ብመግዛእቲ ባዕዳውያን ኢና ንላቀ ዘለና። ስለዚ ብሕውነታዊ ሕልናን፡ ብሃገራዊ ስምዒትን፡ ተደሪኽና/ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ናይ ኤርትራ ሃገርና ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ዕላማ ንጠርነፍ። ዕላማና ክኣ ናጽነት ንምርካብ ምቅላስን ርእሱ ዝኾነል ኤርትራዊ መንግስቲ ንምህናጽ ምጽግርን ይኹን። ንኢትዮጵያውያን ምንም'ኳ ከም ህዝቢ መጠን ክንጸልኦም ዘይግብኣናን ተኮነ ከም ገዛእቲ መጠን ኣይንድለዮም። ውዘተ።"

መብዛሕትኦም (ዳርጋ ኩሎም) ኣኬበኛታት ምስ ናይ ኣቶ ወልደአብ ዝሰማዕማዕ ርእይቶታት ስለ ዝገለጹ እቲ ጉባኤ ናይ ዓወት ኣሰልጦ ክረክብ ዝክእል ይመስል ነይሩ። ይኹንምብር ገለጸም ብከሎነል ነጋ ሃይለ ሰላሴ ተማዒዶም ዝመጹ ተንኮለኛታት "ኤርትራውያን ኢና" ብሃልቲ ብደርፍን ብፈኸራን ብምጥቃም፡ ነቲ ጉባኤ ዕላማኡ ከምዘይቅጽል ክገብርዎ ክኢሎም። ስለዚ ብዓል ኣቶ ወልደአብ ኣይትዓወቱን።

ብድሕሪ ዝ ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ፈጺማ ፈሪሳ። ካልኣት ማሕበራት ፓለቲካ ተፈጠረን። ዳርጋ ኩለን እተን ሓደሰቲ ማሕበራት ብዘተፈላለዩ ስልቲታት ንዕላማ ናጽነት ኤርትራ ክድግፉ ንመግዛእቲ ኢትዮጵያ ግና ክቃወማ ከለዎ ሓንቲ ብገዝብ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተፈጥረት ናይ ስሱዓት ውድብ "ማሕበር ፍቅሪ ሃገር" ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሐንቲ ኢትዮጵያ ተባሂላ እናተጸውዐት ኢትዮጵያ ወይ ሞት ዝብል ጭርሖ እናዘወተረት ንመግዛእቲ ኢትዮጵያ ዝድግፍ ንናጽነት ኤርትራ ዝቃወም ምንቅስቃስ ክትፍጽም ጀሚራ።

ብተወሳኺ፡ ሓንቲ ብገበን ዝፍጽሙ መንእሰያተ ዝቆመት ውድብ ማሕበር ኣንድነት ኤርትራ ምስ ኢትዮፕያ ሓንቲ ኢትዮጵያ ብዝብል ስም ከም ናይ "ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ" (UNIONIST PARTY) ጨንፈር ኮይና ተመስሪታ። መብዛሕትኦም ኣባላት ናይታ ማሕበር ኣንድነት ብምድግጋም እናተፈረዱ ዝሕበሱ ዝነበሩ ውሩያት ገበኛታት ስለ ዝነበሩ ተግባር ሸበራ ምእንቲ ክፍጽሙ ኢዮም ኢትዮጵያውያን/ትዓሲዮም ዝነበሩ።

ነፍሰሄር ኣቶ ወልደአብ፡ በቲ ብሰንኪ መንገስቲ ኢትዮጵያ ኣብ መንጎ ኤርትራውያን ሱር ክሰድድ/ዝጀመረ ዘሰክፍ ምግርጫው ከይተሸበሩ ኣብ ጋዜጣታት ብምጽሓፍን ኣብ ኣኼባታት ኣሰተምህሮ ብምብረካትን ንሓፋሽ ህዝቦም ከትቅሑ ጀሚሮም። ንሶም ዘበርከተዎ ዝነበሩ ምዕዶታትን ፣ ለበዎታትን ህዝባዊ ተቐባልነት ይረክብ ስለዝነበረ፡ ንኢትዮጵያውያን ሰብ ስልጣን ኣጸቢቐ ስለ ዘሰግኦም፡ ኣብ ለዕሊ ህይወቶም ሽብግተ (7) ጊዜ ናይ መቐተልቲ ፈተነታት ተፈጸሙ። ኩነታት ኣፈጻጸማኡ፡ ከምዚ ስሰዕብ ኢዩ ነይሩ፤ ፈለግ፡ ኣብ መጀመርታ ወርሒ ሰኔ 1947፡ ክልተ መንእሰያት ኣብ ዋቓ'ታ ኣቶ ወልደአብ ምስ ሰድራ-ቤቶም ሓቢሮም ዘቐመጡዎ ዝነበሩ ኣብ ገዛ ኸኒሻ

እተረከብ ገዘአም አድብዮም ብመጽናሕ፡ ናይ ኢድ ቦምብ ደርቢዮም ክቐትሉዎም ሃቂናም። ይኹን'ምበር ኣይሰለጠምን።

- ኣንደገና ብ 6፡ ሓመለ1947፡ ኣብ ጥቓ ገዘአም መስ በጽሑ፡ ብናይ ኢድ-ቦምብ ክቐትሉዎም ሃቂናም። ኣብዚ ኣጋጣሚ'ዚውን ኣየሞቱን። የኹን'ምበር ኣብ ወሽጢ ሓደ ወርሒ ክልተ ጊዜ ብምድግጋም ናብ ሞት ከብጽሕ ዝኸአል ሓደጋታት ክጓነፎም ከሎ፡ ንብዙሓት ተገደሱቲ ሰባት፡ በሕልፊ ከኣ ንቤተ-ሰባምን ነጎረባብቶምን ብጣዕሚ ኣሰነቢዮዎም። በዚ ምኽንያት'ዚ፡ ሰለሱት ኣመንቶም፡ ኣብቅደመይ "መምህር ወልደአብ፡ እዚ እተዘውትሮ ዘሎኻ ምንቅሰቃስ ንህይወትካ ሓደገኛ እዩ። ንሰኻ እንተድኣ ተቐቲልካ፡ ቤተሰብካን ፈተውትኻን ክንዘኸተም ኢና። ሰለዚ ጊዜ ከሎኻ ጊዜ ኣይተጸበ። ምንቅሰቃስ እንተ'ቐረጸካ ይሓይሽ።" እናበሉ ኣብ ብረከም ተደፊኦም ለሚኖምወዎም።ኣብቲ ጊዜ'ቲ ነሶም እናተደፋነቹ ክምዚ ዝሰዕብ መልሲ ሂሶም፤

"ተገዲሰኩም ሰለዝምዳድኩሙኒ ካብ ምዓሙቕ ሕልናይ ዘፈልፈለ ምስጋና ይብጸሕኩም ። ይኹን'ምበር ምዕዳኹም ብምኽባር ሃገራዊ ምንቅሰቃስይ ከቋርጽ ሕልናይ ኣይፈቐደለይን ኢዩ። ከመይ እንተበልኩም፡ ኣነ ምንም'ኳ ኣጽቢብ ኣቢልና ክነምልከቶ ከሎና፡ "ወልደአብ ወዲ ወልደማረያም" እንተተባህለኩ፡ ብመሰረተይ "ወልደ ህዘቢ" (ወዲ ሓፋሽ ህዘቢ)፡ ከም ዝኾንኩ ኢየ ዝኣምን። ንቤተ-ሰባይ'ውን ከም ደቁ-ህዘቢ ገደረ ኢየ ዝግምቶም። ሰለዚ ህዘቢይ ናጽነት ምእንቲ ክረኽበለይ እንተ ተሰዋእኹ ግቡኣይ ኢየ ዘፈጽም ዘለኹ። ምንም'ኳ ጸላእቲ በምድግጋም ክቐተሉኒ እንተሃቀኑ፡ ኣብ መጻኢ ጊዜ'ውን ኣብ ለዕሊ ህይወተይ ገበን ካብ ምፍጻም ከምዘይቁጠቡ ዘይሰሕቶ እንተኾንኩ፡ ዕላማይ ካብ ምቕጻል ክግባቱኒ ክኣለት የበሉምን። ው-ዘ-ተ-

እዞም ጅገና መራሕ ህዘቢ'ዚኣም፡ ብሓፋሽ ህዘቦም "ወልደ ህዘቢ" ተባሂሎም ኣናተጸውዑ፡ ከም መብጽዓኣም ሓርበኛዊ ኣገልግሎቶም ብተበግት ሰለዘቐጸሉ፡ ጸላእቲ ናጽነት ኤርትራ ክቐትሉዎም ካብ መፍታን ፈጸሞም ኣየቋረጹን። ንኣብነት ኣብ መበል 4፡ ለካቲት 1950፡ እንደገና ናይ ኢድ ቦምብ ብምድርባይ ክቐተሉዎም ሃቂናም ነይሮም። ይኹን'ምበር ኣይሰለጠምን። ቦምብታት ብምድርባይ ዕላማኣም ኣሳልጦ ክርኽበሉም ሰለ ዘይክኣሉ፡ ኣብ መበል/1 ሚያዝያ 1950 ብሸጉጥ ተኩሶም ክቐትሉዎም ሃቂናም ነይሮም። ኣብዚ ኣጋጣሚ እዚ'ውን ኣይሞቱን። ከም ቀደም ሃገራዊ ኣገልግሎቶም ከበርኩተ ክኣሉም።

ኣቶም ተቓዋሚቲ ናጽነት ኤርትራ ዝኾኑ ጸላእቶም፡ ሸጉጥ ብምትኳስ'ውን ዕላማኣም ከሰልጡ ሰለዘይክኣሉ፡ መርዚ (ሰሚ) ዝትሓወሰ ምግቢ ኣብሊያም ክቐትሉዎም ወሲኖም። ብመሰረት ውሳኔኣም'ውን ምስ ከልተ ኣብ ሓደ ኣቶ ወልደአብ በብጊዜኡ ኣናተማለሱ ዝመገቡሉ ዘነበሩ፡ ናይ ሓደ ጣሊያን ቤት በልዲ ዘገለገሉ ዘነበሩ ኤርትራውያን ኣሰለፍቲ (waiters) ብምስምማዕ፡ ብ 23፡ መስከረም ፡ 1950፡ መርዚ ዘተሓወሶ ምግቢ ከበልዕዎም ክኣሉም። በዚ ምኽንያት ኣዚዮም ተወጺዖም ሰለዘነበሩ፡ ህዝብና ከይሞቱ ተጠራጠሩ ነይሩ፤ ይኹን'ምበር እግዚኣብሄር ይመሰገን። በዚ ዘሰካሕክሕ ሓደጋ እዚ'ውን ኣየሞቱን። ብደሕሪ ነዊሕ ጊዜ ዝወሰደ ሰቓይት ሓውዮም ካብ ሆሰፒታል ምስወጹ፡ ንሓፋሽ ህዘቢ፡ ከምዚ ዘሰዕብ ገደሮም ቃል-ምስጋናን ምሕጽንታን ዘጠራነፈ ናይ ብሰራት መልእኽቲ ገለጸም።

"ብለውሃት ኣገዚኣብሄር ኣመላኽይ ብጸሎት ናይ ህዘቢይን ብተገዳሰነትን ብኸእለትን ሊቃውንቲ ሓከምተይን፡ ሎሚ'ውን ካሕብ ሞት ድሒኒ፡ ካብ ሆሰፒታል ወዲኣ ኣሎኹ። ኣብ መጻኢ ጊዜ'ውን፡ ሃገራዊ ዕላማይ ከይለወዥኩ፡ ምእንቲ ናጽነት ሃገሪይ ተገዲሰ ክቐጽል ከም ዝኾንኩ፡ ንኹለኹም ኤርትራውያን፡ ህዘቢይ ከበሰረኩም ኮለኹ፡ ዝሰምዓኒ ዘሎ ሐገሰ ወሰን የብሉን።

ንሕና ኤርትራውያን ኣብ መንጎና ሃገራዊ ፍቕርን ህዝባዊ ምስምማዕን ሰላምን ኣነገሰና፡ ሓበርና ብምቅላስ ናጽነት ሃገርና ንምረካብ ከምንበቐዕ፡ ጽኑዕ ኣመነት ኣሎኒ። እግዚኣብሄር ኣምላኽና፡ "ድለዩ ክትረኽቡ፡ ው-ዘ-ተ- " ዝብል መብጽዓ ሓበሩልና ኣሎ። እምበኣርከሰ ኩልና ኤርትራውያን፡ ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌት ወይ ሃየማኖት፡ ኣብ ሓደ ዕላማ ተጠርኒፍና፡ ናይ ሃገርና ናጽነት ጥራይ ንድለ።"

ካብዚ እዋን'ዚ ቀጸሎም'ውን ከም መብጽዓኣም፡ ዕረፍቲ ከይደለዩ ልሙድ ኣገልግሎቶም ከበርኩቱ ተራኣዮም። መንም'ኳ ናይ ስድራ-ቤቶም ፍቕሪ ከምዝነበሮም ዝይክሓድ እንተ ኾነ፡ ከም ኣቦ ስድራ መጠን፤ ክሓልዩሎምን

ክከናኸንውምን ዕዳል አይነብሮምን። ንኣብነት ኣብ ወርሒ ሰነን ኣብ ወረሒ ሓምለን፣ 1947፣ ኣብ ዋቛቲ ምስ ሰደራ-ቤቶም ሓቢሮም ዝቐመጡሉ ዝነበሩ ገዝኦም ክበጽሑ ከለው ብናይ ኢድብምብ ሓደጋታት ክንገጹም ከሎ ሰደራ-ቤቶምን ጎረባብቶምን ደሰንብዱን ደሸብሩን ከምዝነበሩ ስለ ዝተዓዘበ፡ ካብቲ እዋነቲ ንድሓር ንጉዳይ ሃገርም ጥራይ ቀዳምነት ብምሃብ ካብ ሰድራ-ቤቶም ተፈልዮም ኣብ ውሽጢ ከተማ፡ ማለት ካብ ኮምቢሽታቶ ኢዮም ሰፊሮም ዝነበሩ።

ንሶም ብዛዕባ ሃገራዊ ጉዳይ ጥራይ ይግደሱ ስለ ዝነበሩ፡ ንደቆም እተን ከም ሓርበኛ ተገግቲን ኣብ ታሪኽ ሃገርና ክጥቀሳን ክዝክሩን ዝግኡብእን፡ ወይዘሮ ኣበራሽ ይሕደጎ ዘተባህላ እምንቲ ብዓልቲ-ቤቶም ኢዮን ከም ኣቦን ከም ኣዶን ኮይነን እናተኻናኸና ዘዕብይይም ዝነበራ። እነውን ብዘተኸኣለኒ፡ ከም ኢዮም ማለት ከም ዓቢ ሓምም ተገግቲ፡ ኣዘውቲረ እከታተሎምን ኣተባብዖምን ነይረ፡ ንደቆም።

እዚ ተገሊጹ ዘሎ ዜና፡ ብመጠኑ፡ ብዛዕባ ቅደሚ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ፌደራላዊ ብይን (United Nations Federal Resolution) ዝፍጸም ዝነበረ ኩነታት ኢዩ ሓበሬታ ዝህብ። ብ 2፡ ታሕሳስ 1950፡ ኤርትራ ብፌደራላዊ መልክዕ መስ ኢትዮጵያ ክትጽምበር ምስ ተወሰነ፡ መንም'ኳ ፌደራላዊ ውሳኔ ብመሰረቲ ባህ ዘይብል እንተነበረ፡ ህዝቢ ኤርትራ፡ "ፈቲኽንዶ ነንጉስ ትምርቻ"፡ ወይ ከኣ "ከይጸድፉ ቅንጠጠፊ ይሓቁፉ "፡ ብዘተባህሉ ጥንታዊ ተረት ተደራኽና ክንቅበሎ ነይሩና።

ብመሰረት ፌደራላዊ ብይን፡ መንግስቲ ኤርትራ ብመጠኑ፡ ዝተወሰነ ሰልጣን ረኺባ ስለ ዝነበረት፡ ዝኾነ ይኹን ብመሰረት ፌደራላዊ ውሳኔ ንመንግስቲ ኤርትራ ተዋሃቡ ዝነበረ፡ ሕጋዊ መሰላት ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ከይተጋህሰ ከም ቃሉን ከም መንፈሱን ኣብ ገበሪ ምእንቲ ክውዕል፡ ኣቶ ወልደኣብ ተገዲሶም ሃገራዊ ኣገልገሎቶም ቀጸኪሎም።

ንኣብነት ኣብ መንጎ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ናይ ፍቕርን ሰላምን ዕላማ ምእንቲ ክምዕብል'ሞ ፡ ኩልና ኤርትራውያን ሓቢርና ብዛዕባ ኩሉ ረኺብናዮ ዝነበርና መሰላት ክንግደሎ፡ ሓደ ሃገራዊ ጉባኤ ክካየድ ኣድላዩ ኮይኑ ስለዝተረኸበ፡ ብተገዳስነት፡ ሓደ ሃገራዊ ጉባኤ ክካየድ ኣድላዩ ኾይኑ ስለ ዝተረኸበ፡ ብተገዳስነት ማለት ብሓልዮት ናይ ብዓል ኣቶ ወልደኣብ፡ ብ31፡ ታሕሳስ 1950፡ ኣብ ኣስመራ (ኣብ ቺኒማ ኢምፐር) ናይ ሰላም ጉባኤ (peace conference) ተኻይዱ። ኣብቲ ጉባኤ መራሕትን ኣባላትን ናይ ኩለን ማሕበራት ፖለቲካ ተሳቲፎም። ኣቶ ወልደኣብን ኣቶ ሳሊሕ ከቢራን ብሸም ሰልፊ ናጽነት ኤረትራ፡ ኣዘማቶ (ድሓር ደጃዝማቶ ዝኾነ) ዘርኣም ክፍለን ሸኽ ሱሎምንን ከኣ ብሸም ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ መስ ኢትዮጵያ፡ ኣረባዕቲኦም ናብ ዕርቅን ሰላምን ዝመርሕ መደርታት ኣስሚዕም። ብድሕሪዚ ዕርቅን ሰላምን ከም ዝተፈጸመ ንኣኼባታት ምእንቲ ከረድኡ፡ ክቡር ራእዚ ተሰም ኣስበሮም፡ ናይ ማሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያንን ናይ ሰልፊ ናጽነት ኤርትራን ፕረሲዳንትን ክቡር ራኣሲ ኪዳነማርያም ገበረመስቀል፡ ናይ ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ናይ ክብሪ ፕረሲዳንት ካብ ኮፍ መበሊኦም ተንሲኦም ተሓቛቕፎምን ተሰዓዲሞምን ። ብተወሳኺ ኣብኡ ትኣኪቦም ዝነበሩ ኣባላትን ናይ ኩለን ማሕበራት፡ ብጣቕራትን ነንሕድሕዶም ብምስምዕምን ናይ ሓጎስ ስምዒቶም ገሊጾም። ብሓጺሩ ናይ ሰላም ጉባኤ ብዓወት ተፈጸመ።

ብድሕሪዚ ኣጋጠሚዚ ፡ ንመጀመርያ ጊዜ ኣብ ታሪኽ ሃገርና፡ "ማሕበር ሰራሕተኛታት ኤርትራውያን" ምስ ተመስረተት፡ ኣቶ ወልደኣብ ከም ፕረሲዳንት ኮይኖም ክገልገሉ ብመሉእ ድምጺ ተመሪጸም። ኢትዮጵያውያን ሱብ ሰልጣን፡ ቦቲ ህዝቢ ኤርትራ ተሰማሚዖም ዘሰለጡዎ ነበሩ ናይ ሓባር ቁምነገር፡ ክንጸርጽሩ ጀሚሮም፡ ቦቲ ኣቶ ወልደኣብ ዘበርከትዎ ዝነበሩ ሓፈሻዊ ኣገልግሎትን ብናይ ህዝባዊ መምራሕ ክእለቶምን ኣዚዮም ሰለዝተሸበሩ፡ ብ15' ንሓሰ 1951፡ እነደገና ሸጉጥ በምትኳስ ከቕትልዎም ሃቂኖም፡ ይኹን እምበር ኣበዚ ኣጋጣሚ እዚ'ውን ኣይሞቱን። ስለዚ ዝተለምደ ኣገልግሎቶም ካብ ምብርካት ኣየቋረጹን። ንኣብነት ፡ ናይ ኤርትራ ህነጻ መንገስቲ (Eritrean Constitution) ቦኽሪ ቕዳሕ ብቋንቋ እንገሊዝ ተነጺፉ (ተጻሒፉ) ስለ ዝነበረ፡ ንሶም ኢዮም ብወገኒ ተመሪጸምን ተመዘዞምን ናብ ቋንቋ ትግርኛ ዝተርጎሙዎ።

መንግስቲ ኤርትራ ብወግኒ ምስ ተመስረተ፡ ከም ናይ ባዩቶ ኤረትራ (Eritrean Assembly) ኣባል ኮይኖም ክገልገሉ ብክብ ዝበለ ህዝባዊ ድምጺ ተመሪጸም ነይሮም። ይኹን'ምበር ናቶም ምረጫ ብጸረ-ሕጊ (አንጻር ሕጊ) ዝኾነ ኣገባብ ተሰሪዙ። ሕጋዊ መሰሉም ምድምሳስ ጥራይ ከይክኣክል፡ እንደገና ኣብ ልዕሊ ህይወቶም ናይ ምቕታል ሓደጋ

ተፈጸሙ። አብዚ ሓደጋ'ዚ ፡ ብናይ ሸጉዋ ዋይት ኣብ ጎረቤት ስለዘተውግኡ ኣዚዮም ተሃሰዮም ነይሮም። ብዙሕ ደም ስለዘኸደም ከዮሞቱ የሰግኡ ነይሮም። ብድሕሪ ብረቱፅ ሰቅያት ካብ ሆስፒታል ምሰወጹ፡ ንሰለሰተ ኣዚዮም ዝኣምኑና ሰቅያት ካብ ሆስፒታል ምሰወጹ፡ ንሰለሰተ ኣዚዮም ዝኣምኑና ፈተውቶም ሓሳባዮቶም ከምዚዘሰወብ ገይሮም ገለጾምልና።

"ከምዚ ዝወዘብ ዘለኹ፣ መንግስቲ ኢትዮጵያ ንፈደሬሽን ደምሲሳ ንኤርትራ ኣብ ትሕቲ ኣርዑት መግዝእታ ክትጸምዳ ኢያ መደባ ዘላ። ዕላምኣ ምእንቲ ክሰልጠላ ፡ ንዘኾነ ይኹን ምልክት/ተቓውሞ ዘርእ፡ ኤረትራዊ ከምትርሸን ፡ ወይከአ ጸረ-ሕጊ ብዘኾነ ስነሰርዓት፡ ንዘይተወሰነ ጊዜ እናሓሰሰት ከምተሳቑ ሞርሞር የበለይን። ምናዳ ንዓይ መንም'ኳ ክሳብ ሎሚ ክትቐትለኒ እንተዘይክኣለት፡ ኣብ መጻኢ ጊዜ ከይትቐትለኒ ዘሰግእ ኢዩ። ናተይ ሞት ንህዝቢ ኤርትራ ዝጠቅም እንተዘ ኹውን፡ ክሰዋእ ኣይምጸላእኩን። ይኹን እምበር ኣብዚ ዘሎናዮ ጊዜ ናተይ ሞት ቁምነገር የብሉን። ብሓጺሩ ኣብ ኤርትራ እናተቐመጥኩ ኣገልግሎተይ ክቐጽል ሓፈሻዊ ኩነታት ዘይፈቕደለይ ስለዘኾነብኹንቲ ካብ ዝመውት ናብ ወጻኢ ሃገር ተሰዲዳ ምጽዓር ይሕሸኒ። ንእግዚአብሄር ኣምላኽና ዝሰኣና ሃገር ስለ ዘዩልዮ ምናልባሽ ኣብ ኤርትራ ሃገሪይ ሰላም ይነግስ ይኹውን እሞ ካብ ወጻኢ ሃገር ተመሊሳ ኣብ መንጎ ህዝባይ ቀሲነ ንምንግር እክእል እኹውን ካብኡ ተረፈ። ምንም'ኳ ኣብዚ ጊዜ'ዚ ካብ ዓቅመይ ንሓሰሰ ብዘኾነ ምክንያት ተደሪኹ ብዓይነ-ሰጋ ካብ ህዝባይ ተፈልየ ክርሕቅ እንተተገደድኩ ብመንፈሳዊ ሕልናን ብሃገራዊ ስምዒትን ምሉእ ህይወተይ ካብ ህዝባይ ከምዘይፍለ ጽኑዕ እምነት ኣሎኒ። ውዘተ"

ብድሕሪ ሓደ ወርሒ ናብ ወጻኢ ሃገር ተሰዲዶም። እዚ ኩሉ ዝኹውን ዘሎ ብ1953 እዩ። ብምክንያት ናብ ሃገር ስደት ክኸዱ ምድራኹም ኩሎም ተገደሱቲ ኤርትራውያን ካብ ምብሰጫውን ካብ ምስቕርቋርን ክድሕኑ ኣይክኣሉን። ካብ እምብዛ ምድንፍቅ ክነብዑ ዝተደረኹ'ውን ይርኣዩ ነይሮም።

ክቡር ኣቶ ወልደአብበ ኣብ ወጻኢ ሃገር ምስ ሰፈሩ'ውን ሃገራዊ ኣገልግሎቶም ካብ ምቅጻል ፈጸሞም ኣየቋርጹን።

ንኣብነት በ1956 ብቋንቋ ትግርኛ ብረድዮ እናተሃረቡ ንህዝቢ ኤርትራ ይምዕዱን የተባብዑን ነይሮም። ከምኡ'ውን ብ3 ታሕሳስ 1971 ምስ ክልተ ብጽቶም ሓቢሮም ንኣመሪካ ብምኻድ ከም ወከልቲ ናይታ ኣብቲ ጊዜ'ቲ ህዝባዊ ሓይሊታት ሓርነት ተባሂላ እትጽዋዕ ዝነበረት ድሓር ግና "ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ" ዝተባህለት ሰውርዊት ውድብና ኮይኖም ናብ መበል 26 ጉባኤ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ሓደ ዘደንቅ ኣቤቱታ ኣቅሪቦም። ምሉእ ትሕዝቶ ናይቲ ዘቅረቡዎ ኣቤቱታ ከም ታሪኽ ኮይኑ ኣብ ሓደ "Eritrea A victim of un decision and Ethiopian aggeression" ብዘብል ኣርእሱቲ ትሓቲሙ ዝወጸ መጽሓፍ ተመዝጊቡ ይርከብ። ብተወሳኺ ንሶም ከምዚ ብመልክዕ ኣብነት ተጠቂሱ ዘሎ ኩነታት ዝኣመሰለ ካልእ ብዙሕ ቁምነገር ይፍጽሙ ከም ዝነበሩ ክንግንዘቦ ይግብእና።

ኩሉ ብእምነት ዝንበይዎ ዝነበሩ ኩነታት ብምፍጻም ኤርትራ ብ1991 ካብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ሓራ ስለ ዝወጸት ብቅጽበት ከም ትምኒቶም ናብ ሃገሮም ተመሊሶም። እቲ ዝናፍቐዎን ዝናፍቐዎን ዝነበረ ህዝባዊ'ውን ብኣዚዩ ክንኣድ ዝግብኦ ናይ ክብሪ ስነ ሰርዓት ተሓጉሱ ተቀቢሎዎም። ኣብ ናይ ኣሰማራ መዕራፍ ነፈርቲ ካብ ነፋሪት ምስ ወረዱ፡ ነታ ብደሞም ትጥልቂ ዝነበረት ዘፍቅሩዎ መሬቶም፡ እናተደፋነቁ ተምበርኪኹም ስዒሞም።

ክቡር ኣቶ ወልደአብ ጌና ኣብዛ ዓለም'ዚኣ ብህይወቶም ከለው ዓሰቢ ሞያኦም ብምርካቦም ንእግዚአብሄር ኣምላኽም እናመሰገኑ ኣብ መንጎ ህዝቦም ኣርባዕተ ዓመት ዝኣክል ከበሮምን ቀሲኖምን ብሰላም ክቅመጡ ምስ ጸንሑ ብ15 ግንቦት 1995 ኣብ መበል 90 ዓመት ዕድሜኦም ኣብ ከተማ ኣስመራ ኣብ ሆስፒታል ዓሪፎም። ንጽባሓቱ ብመበል 16 ግንቦት 1995 ከኣ፡ ቅድሚ'ዚ ኣብ ሃገርና ተዘውቲሩ ብዘይፈልዎ ናይ ክብሪ ወግዓዊ ኢጋባብ ሓመድ ኣዳም ለቢሶም። ብዛዕባ ኣብ መዓልቲ ቀብሮም ብመንግስትናን ብሓፈሻ ህዝቢናን ዝተፈጸመ ብሓቂ ክንኣድ ዝግብኦ ታሪኻዊ ቁምነገር ኣበ ጋዜጣ ሓዳስ ኤርትራ ናይ ረቡዕ 17 ግንቦት 1995 4ይ ዓመት ቁ 74 ብሰፊሑ ተገለጹ ስለ ዘሎ እንደገና ምትንታኑ ዘድሊ ኮይኑ ኣይረኹቡዎን።

ካብዚ ብሕጽር ዝበለ ስነ ሰርዓት ገለጻዮ ዘለኩ ምስ ታሪኽ ህይወቶም ዝተሓመደ ሓበሬታ፡ እዞም ጅግና መራሕ ህዝቢ

እዚአም ኣብዛ ምድራዊት ዓለም ገና ብህይወቶም ከለው ናይ ሃገራዊ ቃልሶም ፍረ ንምርካብ ስለዝበቅዑ ኣብ መጻሓፍቲ ታሪኽ ኣብ ጽኑዕ እምነት ዝተመሰረተ ትምህቶምን ትንቢቶምን ዝተፈጸመሎም ኣርበኛ ተባሂሎም ንዘልዓሉም ክጥቀሱን ክዝክሩን ከም ዝግብአም ኮነስተውዕል ንክእል።

እምብኣርከስ ኣባላት ስድራ-ቤቶምን ንኩልና ኤርትራውያን ኣመንቶምን ፈተውቶምን፡ "ዓሪፎም" እናበልና ክንጸናናዕ እዩ ዝግብእና'ምበር "ሞይቶም" ብማለት ክንሓዝን የብልናን። ምንም'ኳ ብዓይነ ስጋ ካባና ክርሕቁ እነተተደረኹ። "ኩሉ ሓላፊ፡ ሸም ተራፊ" ከም ዝተባህለ እቲ ብኣርበኛዊ ሞያእም ዝረኸቡዎ ክቡር ሸሞም ንዘልዓሉም ኣብ መንጎ ህዝብና ነጊሱ ክከብረ እዩ።

ስለዚ ኩልና ብድሕሪአም ተሪፍና ዘለና ህዝቦም፡ ናቶም ሃገራዊ ኣብነት እናተከተልና፡ ነዛ ብሰንኪ ባዕዳዊ መግዛእቲ ፈጻሚ ዑና ኮይና ዝጸንሐት ኤርትራ ሃገርና እንደገና ኣቢርና ንምህናጽ ክንጸዕር እናተላበኩ ሓሳባተይ እድምድም።

መንግስቲ ሰመያት ንነፍሰሄር ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም
ዘልዓሎሞዊ ዝክሪ ንኩሎም ሰማእታትና
ዓወት ንሓፋሽ፡

መበል ምእቲ (100) ዓመት ልደት ኤርትራ

1989 ናይ ኤርትራ ካብ እዋን መግዛእቲ መንግስቲ ኢጣልያ ጀሚራ ከም ሃገር ካብ እትቐውም መበል ምእቲ (100) ዓመት ኢዩ። ነዚ ከም ሃገር ኣብ ካርታ ዓለም ዝተመዝገበትሉ/ዝሰፈረትሉ ኢዮብልዩ ብኸመይ ንዝክሮን፣ ነብዕሎን

ብምባል፡ ኣብ ሚዳ ኤርትራ ኣብ መንጎ ተጋደልቲ ብኸትዕ ተጀሚሩ፣ እንሆ 'ኳ ኣብ ሚዳ ኤርትራን፡ ከምኡ'ውን ኣብ ሃገራት ኣውሮጳን፡ ካልእ ቦታታትን ብዘተፈላለዩ መንገዲታት ተባሂሉ ኣሎ።

ኣብ ሰሚን ኣመሪካ እንርከብ ኤርትራውያን እውን ነዚ ጉዕዞ ሃገራዊነት ብሰሚናር መልክዕ ክንዝክር መደብ ወጹኡ እንሆ።

ናይዚ መደብ'ዚ ዕላማ ነቲ ናይ ምእቲ ዓመት መግዛእቲ ተመክሮ ሃገር ናብ ቃልሲ ህዝቢ ናይዚ ተንቲንካ ንምቕራብ ዘይኮነ፡ እንታይ ደኣ፡ ሓደ ሓደ ነጥብታት በግዜ ግዝኣት ኢጣልያን፡ እንግሊዝን፡ ከምኡ'ውን ብእዋን ፌደሬሽን፡ 'ሕብረትን' ኣብ ኤርትራ ዝግበር ዝከበረ ሰርሒታት፡ ማሕለኻታት፡ መጻወዲያታት፡ ግፍዒታት፡ ጥበራታትን፡ ተመክሮታትን ንምቕራብ እዩ።

ጠመተ ናይ'ዚ ሰሚናር'ዚ፡ ነቲ ብጽሑፍ መልክዕ ዘይሰፈረ ዘሎ ሰረሒታት ዘተኩር ኾይነ፡ ቡቶም ብቐረባ ዝረኣዩዎን ዝተመኩርዎን፡ ነቶም ነዚ ኣገዳሲ መግዛእቲ ጊዜ ዘይተመኩርዎን፡ ዘይሰምዕዎን ኤርትራውያን ጠቓሚ ትምህርቲ ኪኸውን ብማለት ኢዩ።

ነዚ ኣገዳሲ ትምህርቲ'ዚ ሰሚናር ከቐርቡልናን፡ ዘሎና ሕቶታት ከበርሁልናን ፍቓደኛታት ኩይናም ተዳልዮም ዘለዉ ኤርትራውያን፡ እዞም ዚሰዕቡ እዮም፡-

ብናይ ኤርትራ ምርምርን ሓበሬታን ሰሚን ኣመሪካን (R.I.C.E.): ኢ.ፒ.ዲን. (E.P.D.) ዝተዳለወ ሰሚናር፣

መዓልቲ፡ ንዓርቢ 17 ነሓሰ 1990፣ ኣብ ከተማ ዋሺንግተን ዲ.ሲ.

ሰዓት፡ ካብ ሰዓት 3:00 ድ.ቐ. ክሳብ 6:00 ድ.ቐ.

ሓደራ፡ ጊዜ ሓሊኹም ንክትረከቡልና ነማሕጽን

1. መምህር ኣልአሚን ዓብደል ለጢፍ፡- ወሩይ ባህላዊ ደራፋይ	ፍርያት ባህልን ልምድን (መዘቃን ደርፍን) ኣብ ሰውራ ኤርትራ
2 ኣቶ ጸጋይ እያሱ፡- ብጊዜ እንግሊዝ ናይ ፖለቲካ ሰክረታሪ ስፕሺያል ብራንች፣ ናይ ፖለቲካ ፓርቲታት ሰንትራል ረጂስትራ፣ ዋና ፀሓፊ። (Chief Secretary : Political Secretary, Special Branch in charge of Central Registry of Political Parties).	ኤርትራ ኣብ ትሕቲ ግዝኣት ኢጣልያን እንግሊዝን፣ 1882-1952
3 ጆነራል ጎይትኦም ገብረዝጊ : ናይ ኤርትራ ፖሊስ መምሕዳር ኣዛዚ ዝነበሩ	ተራ ፖሊስ ኣብ መግዛእቲ ኤርትራ
4 ኣቶ ሰሎሞን ካሕሳይ : ናይ ሕጊ ጠበቓን መምህርን ዝነበሩ	ኤርትራ ብጊዜ ፌደሬሽንን መግዛእቲ ኢትዮጵያን

መበል 100 ፡ ዓመት ናይ ሸም ኤርትራ።

ብጸጋይ እያሱ (ጠበቓ)

ኤርትራ ዝተባህለ ሓድሽ ሸም ፡ ናይ'ዛ ምእንቲ ካብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ሓራ ክትወጽእ ሰውራውያን መንእሰያትና ደሞም ዘፍሰሱላ፡ ኣዕጽምቶም ዝኸሰክሱላ ፡ ዘለዉ ክብርቲ ሃገርና ፡ ብመሰረት ሕጊ ጣልያን ብወግኒ ካብ ዝእወጅ፡ መበል 100 ዓመት ፡ ንዝኹነሉ ኢጋጣሚ መሰረት ብምግባር፡ እዛ ካብ 100 ጀሚራ፡ ኤርትራ ብዝበል ሃገራዊ ሸም እትጽዋዕ ዘላ፡ ርእሳ ዝኸኣለት ፍልይቲ ሃገር ከም ዝኹነት፡ ብሃገራት ዓለም ዝተፈልጠት፡ ውርይቲ ሃገርና ፡ ብኸመይ ዝኣመሰለ ስልቲታት ከም ዝትሃንጹት ኣሕጽር ኣበለ ከዘንትወልኩም ፍቕዱለይ።

ሃገርና ካብ ዋንቲ ጀሚራ፡ ማለት ካብ ግዜ ኦሪት፡ ሓደው ካብ ቅድሚ ልደት ክርስቶስ፡ ክሳብ'ዚ ዘሎናዩ ግዜ፡ ከመይ ዝኣመሰለ ዝተፈላለዩ ኩነታት ከም ዘጋጠማ፡ ኣሰፊሖ ከዘንትወልኩም ዋና ዕላማይ ነይሩ። እንተኹነ ግዜ ስለ ዘይፈቕደለይ፡ “ካብ ማይ ባሕሪ ብማንነ” ከም ዝተባህለ፡ ብፍላይ ብዛዕባ ካብ ዋቓ መፈጸምታ ናይ መበል 19 ምእተ ዘመን፡ ክሳብ መደምደምታ መግዛእቲ እንግሊዝ ዝተኻየደ ንዋፈታት ዋራይ ከዘንትወልኩም መዲባ ኣሎኹ። እቲ ከዘንትወልኩም ተቐሪቦ ዘሎኹ ታሪኻዊ ዜና ፡ ኣብ ቤላ-ቤለውን፡ ኣብ መሰረት-ኣልቦ ዝኹነ ያታ፡ ኣብ ናይ ሰልተኛታት፡ ተበለጽቲ ወረን ዘይኮነሱ፡ ኣብ መጻሕፍቲ ታሪኽን፡ ብመንግስቲ ኢጣልያን፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን፡ ብብግዜኡ ዝካየድ ኣብ ዝነበረ፡ ምስ ዶብ ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተዛመደ፡ ብኣህጉራዊ መልክዕ ዝተፈልጠ፡ ናይ ምሕዝነት ስምምዓትን ውፀላትን፡ ኣብ ናይ መንግስቲ እንግሊዝ፡ ፈረንሳይን ኣመሪካን ጽሑፋት፡ ኣብ ናይ ሕቡራት ሃገራት (United Nations) መዛግብትን ወይ ጸብጸባትን ዝተሃንጹ ኩይኑ ፡ ብመሰረቲ ብጽንዕ ዝኹነ ናይ ጽሑፍ መርትዖ (Strong documentary evidence) ዝተደገፈ ከም ዝኸውን፡ ኣቐዲመ ከበሰረኩም ባህ ይበለኒ።

ብድሕሪ ካልኣይ ኩናት ዓለም ፡ ሃጺይ ሃይለስላሴ ዝተባህለ ተበላጺ ንጉስ ናይዛ ናይ ሎሚ ኢትዮጵያ፡ ኤርትራ ካብ

ቅድሚያ 3,000 ዓመት ጀምሮ፡ ክሳብ መንግሥት ጣልያን ወራሪ ክትገዝእ እትጀምር፡ ሓንቲ ክፍሊ ሃገር ናይ ኢትዮጵያ ዝከበረት፡ ኣምሲሉ ንመንግሥታት ዓለም ክጥብርን፡ ከታልልን ከጋግን ጀመሩ። እዚ ዓይነት ምጭብርባር'ዚ ግና ፡ ካብ 1941 ንድሓር ዝተማህዘ፡ ብዘኾነ ይኹን መጽሓፍቲ ታሪኽ ወይ ካልእ ጽሑፋት መዛግብቲ ዘይተደገፈ፡ ጽውጽዎይ ዘኾነ፡ ናይ ሓሰውትን ተንኩለኛታትን ሰልፎ እዩ። እዛ ሎሚ ኢትዮጵያ ተባሂላ እትጽዋዕ ዘላ፡ ሰላም ረኺባ ዘይትፈልጥ ሃገር፡ ንገዛእ ርእሳ፡ ኣሸምባይዶ ን3,000 ዓመታት ዝኣክል፡ ነዚ ዘላቶ ቅርጺ ሓዛ ከም ሓንቲ ሃገር ኩይና፡ ብሓደ ንጉሰ ዋራይ ክትግዛእሉ፡ ገና 100 ዓመት፡ ኣየእከለትን። እው፡ ካብ ዋቓ መወዳእታ ናይ መበል 19 ክፍለ ዘመን ወይ ምእተ-ዘመን እያ ንመጀመሪያ ጊዜ ተተይ ክትብል ዝሃቀነት። ክሳብ'ቲ ጊዜ'ቲ፡ ንበገምድር ደጃዝማች ካሳ ዝተባህለ ይገዝእ ነይሩ። ነታ ኣብ ሰሜን ፈለግ ተከዘ እትርከቡ፡ ኣብቲ ጊዜ'ቲ ኢትዮጵያ ተባሂላ እትጽዋዕ ዝከበረት ክፍሊ ትግራይ፡ ኣባ በዝብዝ ካሳ ዝተባህለ፡ ካልእ መስፍን ይገዝእ ነይሩ። ነታ ጋላ-ዓዘቦ ወይ ላሰታ ዝተባህለት፡ ኣብ ደቡብ ፈለግ ተከዘን ኣብ ሰሜን ሃገር ወሎን እትረከብ ሃገር'ውን ዋግሹም ጉበዜ ዝተባህለ መስፍን ይገዝእ ነይሩ። ሃገር ጉጃም ከኣ ንጉሰ ተክለ ሃይማኖት ዝተባህለ ናይ ባይና ገዛኢ ነይርዎ። ንሃገር ሸዋ ብፍላይ፡ መጀመሪያ ንጉሰ ሳህለ ሰላሴ፡ ቀጺሉ ንጉሰ ሃይለ መለኮት ዝተባህለ ወዱ፡ ቀጺሉ ከኣ ደጃዝማች መንገሻ (ቦኽሪ ወዱ ንጉሰ ሃይለ መለኮት) ይገዝእዎ ነይርዎ። ብተወሳኺ ሃገር ሃራር ወይ ሃረር፡ ኣሚር ዓብዱላሂ ዝተባህለ ኣሰላማይ ብዓል ስልጣን ይገዝእ ነይሩ። ኩታ፡ ወሎ፡ ካፋ፡ ጉሙ-ጎፋ፡ ወ.ዘ.ተ ከይተረፉ፡ ከም ሃገራት ኮይነን ነፍሰወከፈን ብናይ ገዛእ ርእሰን ዝተፈላለዩ መሳፍንቲ ይግዝእ ነይረን።

ዘኹን ኾይኑ፡ ኣብ መበል 16 ዮካቲት 1855፡ እቲ ደጃዝማች ካሳ ዝተባህለ፡ ናይ በገምድር ገዛኢ ዝከበረ መስፍን፡ ሃጺይ ቴድሮስ ብዘብል መዓርግ ንገዛእ ርእሱ ኣመጸ። ናይ ኢትዮጵያ ንጉሰ-ነገሰታት ከም ዘኹን ኣዊጁ። ነተን ካልኣት ሃገራት'ውን ወወሪሩ እናሓዘ ኣብ ሓደ ጠርኒፋ ክገዝኡን መዲቡ። ሃጺይ ቴድሮስ ኣብ ናይ መፈጸምታ ሸቶኡ ከይበጽሐ እንክሎ፡ ኣብ መበል 16 ሚያዝያ 1868፡ ኣብ ዓውዲ ኩናት ኢዱ ካብ ዝህብ ኢሉ፡ ህይወቱ ብገዛእ ኢዱ ኣሕለፉ።

ብድሕሪዚ፡ ብፍላይ ደጃዝማች ኣባ በዝብዝ ካሳን፡ ዋግ ሹም ጉበዜን፡ ደጃዝማች መንገሻን፡ ናይ ሃጺይ ቴድሮስ ስልጣን ንምውራሰ ክዋዳደሩ ጀመርዎ። እዚ ማለት፡ ኣባ በዝብዝ ካሳ “ዮሃንስ ራብዓይ፡ ናይ ኢትዮጵያ ንጉሰ-ነገሰታት” በሉኒ፡ ኢሉ ኣዊጁ። ዋግሹም ጎበዜ ከኣ “ንጉሰ-ነገሰታት ተክለ ጊዮርጊስ ካልኣይ” በሉኒ ኢሉ ኣዊጁ። ደጃዝማች መንገሻ'ውን ብወገኑ፡ ዳግማዊ ምኒልክ፡ ንጉሰ-ነገሰት ዘኢትዮጵያ” በሉኒ ኢሉ ኣዊጁ። በዚ ምክንያት'ዚ፡ መጀመሪያ ዮሃንስን ተክለ ጊዮርጊስን ኣብ ዓውዲ ውግእ ገጠዎም። ዮሃንስ ስለ ዝተዓወተ፡ ንተክለ-ጊዮርጊስ ማሪኹ ኣሰሩዎ። ምኒልክ ግና፡ ኣዝዩ ጎራሕን ተበላጽን ሰለዝበረ፡ እሞ፡ ኣንጻር ዮሃንስ ተዋጊኡ ክዕወት ከም ዘይክእል ሰለዘሰተውዓለ፡ ነዚ ሓድሽ ሓያል ዘኾነ፡ ናይ'ዛ ብሃጺይ ቴድሮስ ክትህነጽ ዝተጀመረት ክፍሊ ኢትዮጵያ፡ ንጉሰ ነገሰትነቱ ኣመኒሉ። ሃጺይ ዮሃንስ ከኣ ብወገኑ፡ ንዳግማዊ ምኒልክ፡ ነቲ ካብ ወለዱ ዝወረሰ፡ ናይ ሃገር ሸዋ ንግስነት ስልጣን ኣጽዲቑሉ። ሰለዚ፡ ኣብ 21 ዋሪ 1872፡ ሃጺይ ዮሃንስ ራብዓይ፡ ኣብ ከተማ ኣክሱም፡ ናይ ንጉሰ-ነገሰትነት ዘውዲ ብወገኑ ደፊኡ። ዘኹን ኹይኑ፡ ሃጺይ ዮሃንስ'ውን ነቲ ብሃጺይ ቴድሮስ ዝተወጠነ ዕላማ ብምሉኡ ኣብ መፈጸምታ ከዩብጽሐ እንክሎ ፡ ኣብ መበል 10 መጋቢት 1889 ፡ ኣብ መተማ፡ ኣብ ዓውዲ ውግእ ተሰዊኡ።

ብድሕሪ 12 መዓልቲ፡ ማለት ኣብ 22 መጋቢት 1889፡ ምኒልክ ምስ መንግሥቲ ጣልያን ብምስምማዕ፡ ኣብ ክንዲ ሃጺይ ዮሃንስ፡ ናይታ ንቅድሚት ክትከይድ ዝጀመረት ሓዳስ ኢትዮጵያ ፡ ንጉሰ-ነገሰት ኩይኑ ከም ዝተቐብእ ብወገኑ ኣዊጁ። ካብኡ ንድሓር፡ ብሕልፊ ካብተን መጀመርታ ወይ ቀዳሞት ዓመታት ናይ መበል 20 ምእተ ዘመን ጀመሩ፡ ቀስ እናበሉ፡ ብሓገዝ መንግሥቲ ኢጣልያን ካልኣት መንግሥታት ኤውሮጳን፡ ነዛ ናይ ሎሚ ኢትዮጵያ ሃኒጹዎ። ኤርትራ ግና ምስ'ዛ ሎሚ ኢትዮጵያ ተባሂላ እትጽዋዕ ዘላ ሃገር፡ ኣብ ዘኹን ይኹን ጊዜ፡ ሕብረታዊ ዝምድና ኣይነበራን።

ካብዚ ቐጺለ ኤርትራ፡ ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ ጣልያን ምእንቲ ኻትወደቕ፡ መሳፍንቲ ኢትዮጵያ፡ ብሕልፊ ኻእ ዳግማዊ ምኒልክን እሙናት ምኒሰትራቱን፡ እንታይ ዓይነት ውዲትን ምትሕብባርን የካዩዱ ከም ዝነበሩ ክገልጽ እድረኹ።

ኣብ መበል 1869 ዓ.ም.፡ ወሸመዋ ሰዌጽ ኣገልግሎቱ ስለ ዝጀመረ፡ ናይ ባሕሪ ኤርትራ፡ ብሕልፊ ከኣ ናይ ደሴታትን ወደባትን ኤርትራ፡ ኣገዳስነት ብቐጽበት ክምዕብል ተራእዩ። ንኣብነት ሓደ ፕሮፌሰር ጁሰፕ ሳፒቶ ዝተባህለ፡ ናይ ላዛሪስት ሚሰዮን ዘኾነ፡ ኢጣልያዊ ካህን፡ ኣብ መበል 15 ሕዳር 1869፡ ብሸም ሓንቲ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ዝተባህለት፡ ኩባንያ ጣልያን፡ ካብ ኢብራሂም ቢን ኣሕመድ ዝተባህለ ደንክላዊ መስፍን ኣብ ወደብ ዓሰብ መሬት

ዝሊኡ። ብድሕሪ'ዚ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ባዕላ፡ ኣብ 11 መጋቢት 1870፡ ካብ ሱልጣን ዓብደላ ሸሑምን፡ ሓሰን ቢን-ኣሕመድን፡ እንደገና ኣብ ከባቢ ዓሰብ ካልእ ሰፊሕ ዝበለ መሬት ዓዲጋ። ከምኡ'ውን ኣብ መበል 15 ግንቦት 1880፡ እዛ ማሕበር ንግድ'ዚኣ፡ ካብ ካልኣት ሰብ ሰልጣናት ደንክል፡ ኣዝዩ ሰፊሕ ዝኾነ ተወሳኺ መሬት ዝሊኣ። በዚ ምኽምንያት'ዚ ወደብ ዓሰብ ጥራይ ዘይኩነሱ፡ ኣብ ጥቓ'ቲ ወደብ ዝርከብ ደሴታትን ኣብ ዙርያ ዓሰብ ዚረከብ መሬት ደንክልን፡ ዳርጋ ብምሉእ ናይ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ርስትን ጉልትን ኩይኑ። እዚ ኹሉ ኪኸውን ከሎ፡ ዝወዘብ ዝነበረ ንጉሰ ምኒሊክ፡ ኣብ መበል 10 መጋቢት 1881፡ ንመንግስቲ ጣልያን፡ ንኤርትራ ወሪራ ግዝኣታ ንክትገብራ ብጸሑፍ ኣተባቢዕዎ።

ብድሕሪ'ዚ፡ ኣብ 10 መጋቢት 1882፡ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ፡ ነቲ ቡባዝሊኡ ካብ ሰብ ሰልጣን ደንክል እትገዝእ ዝነበረት መሬት ብምሉኡ፡ ብ417 ሸሕ ሊረ (ገንዘብ ጣልያን)፡ ጥራይ ናብ መንግስቲ ጣልያን ብወግዲ ሸይጣቶ። ስለዚ፡ ብመበል 5 ሓምለ 1882፡ ዓሰብን ኣብ ኣከባቢኣ ዚርከብ መሬት ደንክልን ብምሉኡ ግዝኣት ጣልያን ከም ዝኾነ ዚውሰን ኣዋጅ ብባይቶ መንግስቲ ጣልያን ብወግዲ ተሓጊገ። መንግስቲ ምኒሊክ ከኣ ነዚ ንመሬት ደንክል (ማለት ንመሬት ኤርትራ)፡ ናብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝጸምድ ናይ መንግስቲ ጣልያን ኣዋጅ ተሓገሱሉን፡ ኣጽዲቕዎን። ኣይገርመኩምን'ዶ!!!

እወ፡ ኣብ 21 ግንቦት 1883፡ መንግስቲ ምኒሊክን መንግስቲ ኢጣልያን ሓደ ንዕርክነት ናይ ክልቲኣን ሃገራት መመሊሹ ዘማዕብል፡ ናይ ምሕዘነት ስምምዕ ፈሪመን። ብመሰረት ናይቲ ብክልቲኣን ኣዕሩኽ ዝኾነ ሃገራት ዝተፈጸመ፡ ኣብ ኣህጉራዊ ሕጊ ዝተመሰረተ ውዕል፡ ንሃገር ኢትዮጵያን ነታ ኣብ ግዝኣት ጣልያን ዝኾነት ደንክል ዝኣተወት መሬት ኤርትራን፡ ዝውሰን ዶብ ተሓንጺዶ። ከምኡ'ውን፡ መንግስቲ ጣልያን ኣብ ኣዲስ ኣበባ፡ መንግስቲ ምኒሊክ ከኣ ኣብ ሮማ ፡ ናይ ቆንሶላት ኣብያተ ጸሕፊት ክኸፍታ ተሰማሚዐን፡ ከፊተን'ውን፡ ነዚ 28 ዓንቀጻት ዘጠራነፈ ስምምዕ'ዚ፡ ዳግማዊ ምኒሊክ ባዕሉ ከቲሙሉ። ኮንተ ፔትሮ ኣንቶኒሊ ዝተባህሉ፡ ውሩይ ኢጣልያዊ መስፍን ከኣ፡ ንመንግስቲ ሃገሩ

ብምውኣል፡ ፈሪምዎ። (Italian Green Book, p. 128 ተመልከት።)

መንግስቲ ጣልያን፡ ናይ ደንክልያ ግዝኣታ፡ ብሰርዓት ምስ ኣረጋገጸት፡ ንወደብ ባጽዕ'ውን ወሪራ ክትሕዝ መደበት። ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ማለት ካብ 17 ግንቦት 1866 ንድሓር፡ ወደብ ምጽዋዕን እተን ኣብ ከባቢኣ ዚርከብ ደሴታት ዳህላክን ብመንግስቲ ግብጺ ይግዝእ ነይረን። ይኹን እምበር፡ መንግስቲ ጣልያን፡ ብመንግስቲ እንግሊዝን ብንጉሰ ምኒሊክን ተተባቢዖ፡ ምስ መንግስቲ ግብጺ ስምምዕ ብምግባር ፣ ኣብ መበል 1885፡ ንምጽዋዕ፡ ንእምኩሉ ፡ ንሕጡምሎ፡ ንበይሉል፡ ንዓራፍሉ፡ ንሕርጊን፡ ንሰሓጢ፡ ንድኸኖን፡ ንደሴታት ዳህላክን ወሪራ ክትሕዝን ክኣላ። ካብኡ ንድሓር፡ ቀስ እናበለት ንዝባን ከበሳ ክትወጽእ ጀሚራ። ህዝቢ ኤርትራ ግና ብወገኖም፡ ኣንጻር መግዛእቲ ጣልያን ይዋግኡ ነይሮም።

ኣቐድም ኣበሊ ከም ዝገለጸኩልኩም፡ ሃጺይ ዮሃንስ ኣብ መበል 1889 ኣብ መተማ ኣብ ዓውዲ ውግእ ምስ ተሰውኡ፡ ድሕሪ 12 መዓልቲ፡ ማለት ኣብ 22 መጋቢት 1889፡ ዳግማዊ ምኒሊክ ናይ ሃጺይ ሰልጣን ከም ዝወረሰ ኣደጁ። ኣብ መንገ መንግስቲ ጣልያንን ሃጺይ መንግስቲ ሓዳስ ኢትዮጵያን (ማለት ፡ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ ሃገር ሓበሻ (Abyssinia) ተባሂላ ክትጽዋዕ ዝጸነሐት ሃገር)፡ ኣብ መበል 2 ግንቦት 1889፡ ኣብ ውጫሌ ዝተባህለ መሬት ዓደምሓራ፡ ንክልቲኣን መንግስታት ፡ ናይ ስምምዕ ውዕል ተፈጸመ። ነዚ ክሳብ ሎሚ ናይ ውጫሌ ስምምዕ ብማለት ኣህጉራዊ ዜና ለቢሱ ዝፈለገ ዘሎ፡ 20 ዓንቀጽ ዘጠራነፈ ውዕል'ዚ፡ ምኒሊክ ባዕሉ ከቲምዎ። ብመሰረት ናይ ክልቲኣን መንግስታት ስምምዕ፡ ጣልያን ንምኒሊክ፡ ነቲ ሓዲሽ ናይ ሃጺይነት ሰልጣኑ ኣጽዲቓትሉ፤ ንሱ'ውን ብወገኑ፡ ንመንግስቲ ጣልያን ንኹሉ'ቲ፡ ክሳብ ዝባን ከበሳ ኤርትራ፡ ቡባዝሊኡ እናወረረት ዝሓዘቶ መሬት ሃገርና፡ ግዝኣታ ከም ዝኾነ ፈሊጡላ። ቀጺሉ፡ መንግስቲ ምኒሊክ ኣብታ ሸዑ ናይ መግዛእቲ ጣልያን ዋና/ርእሰ ከተማ ኸትከውን ዝጀመረት ኣሰመራ ዝተባህለት ዓዲ፡ ቤት ጽሕፈት ቆንሶል ንክቐውም ክልቲኣን መንግስታት ተሰማሚዐን።

እንደገና ኣብ ባሕቲ /1 ጥቅምቲ 1889፡ ኣብ መንገ ንጉሰ ኡምቤርቶን ሃጺይ ምኒሊክን፡ ንውዕል ውጫሊ ኣጸቢቐ ዘጽድቕ ተወሳኺ ስምምዕ ተፈጸመ። እዚ 11 ዓናቕጽ ዘጠራነፈ፡ ኣዝዩ ንጹርን ጽኑዕን ዝኾነ ናይ ምሕዘነት ስምምዕ፡ ኣብ ሃገር ጣልያን፡ ማለት ኣብ ከተማ ናፖሊ ዝተኻየደ ክኸውን ከሎ፡ ደጃዝማች መኩንን ወልደሚካኤል፡ ዝተባህለ

አብቲ ግዜ'ቲ ኣብ ኢጣልያ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብዓል ምሉእ ሰልጣን ኣምባሳደር ኩይኑ ዘገልግል ዝነበረ፡ መሰፍን እዩ፡ ከቲምም፡ ብተወሳኺ ናይ ሰራዊት ኢትዮጵያ ላዕለዋይ ኣዛዚ ኩይኑ ብምውጋእ፡ ኣብ ልዕሊ ኣሚር ዓብዱላሂ ዝተባህለ ናይ ሃረር ገዛኢ ዝነበረ ብዓል ሰልጣን ሰለዝተገወተ፡ ብናይ ራእሲ መግርግ፡ ናይ ሃረር ገዛኢ ኪኸውን ብሃጻይ ምኒሊክ ዝተሾይመ እዩ። (ራእሲ መኩንን ወልደሚካኤል፡ ኣቦኡ ንሃጻይ ሃይለስላሴ ምኅኑ እዩ።) ብድሕሪ'ቲ ኣብ ከተማ ናፖሊ ዝተፈጸመ ስምምዕ፡ ኣብ 26 ጥቅምቲ 1889፡ ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢጣልያን፡ መንግስቲ ኢትዮጵያን፡ ሃገራዊት ባንክ ናይ መንግስቲ ኢጣልያን ምስ “ናይ ነንሕድሕድካ ምትሕግጋዝ” ዝተዛመደ፡ ስምምዕ ተኻይዖ። ነዚ ስምዕዚ'ውን፡ ራእሲ መኩንን ንመንግስቲ ባንኩ ኣልፎ ፈሪሙሉ። ብመሰረት'ዚ ስምምዕ ፡ ሃጻይ ምኒሊክ፡ ካብ መንግስቲ ኢጣልያ 2,000,000 (ክልተ ሚልዮን) ፈረንሳይ ጣልያን፡ ብመለክዕ ለቓሕ፡ ሓገዝ ረኺቡ። ስለዚ፡ መንግስቲ ጣልያን፡ ቡበበይኑ ዝኹኑ ስልቲታት እናተጠቐመት ፡ ንሃጻይ ምኒሊክ ፈጹማ ኣብ ትሕቲ መሉእ ቊጽጽራ ጸሚዳቶ።

ስለዚ፡ ኣብ 1 ጥሪ 1890፡ መንግስቲ ጣልያን ነቲ ቡባዕዚኡ እናወረረት ክትሕዞ ዝጸንሐት መሬት ሃገርና፡ ኣብ ሓደ ጠርኒፋ፡ “ኤርትራ” ዝተባህለ ሽም ኣመሚቓቶ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ድማ ኣሚናትሉ። እምበኣርከሰ፡ ኤርትራ ዝተባህለ ሽም፡ ብኸምዚ ዝገለጸኩልኩም ስልቲታት ዝተፈጠረ ኪኸውን ከሎ፡ ብመሰረቱ ምስ'ቲ ቀደም ‘ባሕሪ ኤርትራ’ ዚበሃል ዝነበረ፡ ሎሚ ከኣ ‘ቀይሕ ባሕሪ’ ተባሂሉ ዚጸዋዕ ዘሎ፡ ታሪኻዊ ባሕሪ ሃገርና፡ ዝተዛመደ እዩ። ኤርትራ ከም ሓንቲ ርእሳ ዝክኣለት ሃገር ኩይና፡ ብኣህጉራዊ መልክዕ፡ ኤርትራ ብዘበል ሽም ብሃገራት ዓለም፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ከይተረፈ፡ ብወግዒ ምስ ተፈለጠት፡ ብድሕሪኡ ምኒሊክ ነታ ክሳብ'ቲ ጊዜ'ቲ፡ ኢትዮጵያ ተባሂላ እትጸዋዕ ዝነበረት ኣብ ሰሚን ፈለግ ተከዘ እትርከብ፡ (ማለት ሎሚ ሰሚናዊት ክፍሊ ኢትዮጵያ፡ ተባሂላ እትጸዋዕ)፡ ህዝባ ቋንቋ ትግርኛ ዚሃረብ ሃገር እውን ኣብ ትሕቲ ቊጽጽሩ ከእትዋ ክኢሉ። ኣብ መንጎ ኤርትራን፡ ናይ ምኒሊክ ኢትዮጵያን፡ ወግዓዊ ዶብ ተፈጸመ። ንሱ ድማ፡ እቲ ክሳብ ሎሚ ዘሎ ንክልቲኡን ሃገራት ዚፈላሊ ነባሪ ዶብ እዩ።

እንተኹን፡ መንግስቲ ጣልያን፡ ጌና ህርፋን ተወሳኺ ግዝኣት ስለ ዝነበራ፡ ኣብ ኤርትራ ጥራይ ከይተወሰነት፡ ካብ 1895 ጀሚራ፡ ኣብ ሰሚናዊ ክፍሊ ኢትዮጵያ እናወረረት መሬት ክትሕዝ ተረኽበት። በዚ ምክንያት'ዚ፡ ኣብ መንጎ መንግስታት ኢጣልያን ኢትዮጵያን ቡባዕዚኡ ኩናት ይቐጽል ነይሩ። ስለዚ፡ ኣብ 1 መጋቢት 1896 ፡ ሰራዊት ኢትዮጵያን ሰራዊት መንግስቲ ኢጣልያን ኣብ ከተማ ዓድዋ ብርቱዕ ውግእ ገጢፎም። ኣብቲ ውግእ'ቲ፡ ሃጻይ ምኒሊክ ባዕሉ ናይ ሰራዊት ኢትዮጵያ ላዕለዋይ መራሕ ኾይኑ ተሳቲፋ። እቲ ክሳብ ሎሚ፡ “ኩናት ዓድዋ” እናተባህለ ዝዘከር ዘሎ ታሪኻዊ ውግእ፡ ብዓወት ሰራዊት ኢትዮጵያ ተፈጸመ። ከም ሳዕቤን፡ ሰራዊት ጣልያን፡ ብዘይካ ቶም ዝሞቱን ዝተማረኹን፡ እቶም ዝተረፉ እናሃደሙ ናብ ኤርትራ ተመለሱም። ኣብዚ እቲ ኣገዳሲ ነጥብ፡ ሰራዊት ኢትዮጵያ ክሳብ'ታ፡ ናይ ክልቲኡን ሃገራት፡ ማለት ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ወግዓዊት ዶብ ዝኹኑት ፈለግ መረብ፡ ነቶም እናሃደሙ ዘምልጡ ዝነበሩ ወትሃደራት፡ እናስዓቡ ይሃድንም ነይሮም። ንፈለግ መረብ ተሳገሮም ግና፡ ናብ ኤርትራ ከኣትዉ ኣይሃቀኑን። ብሓቂ፡ ኤርትራ ሓንቲ ክፍሊ ሃገር ኢትዮጵያ ነይራ እንተ ትኸውን፡ ብድሕሪ ዓወት ዓድዋ፡ ሃጻይ ምኒሊክን ሰራዊቱን ወሪሮም ክሕዝዋ ይክእሉ ነይሮም። ክፍሊ ናይ ኢትዮጵያ ሃገርም ከምዘይነበረት ስለ ዝኣመኑ ግና፡ ካብ ፈለግ መረብ ክመለሱ ተደሪኹም።

ብድሕሪ ኩናት ዓድዋ'ውን፡ ኣብ መንጎ 1900-1928፡ ሃገርና ኤርትራ፡ ምስ ኢትዮጵያ ሃገራዊ ዝምድና ፈጸሙ ዘይነበራ፡ ዝተፈልዩት ሃገር ከም ዘኹኑት ኣረጋጊጹ ዝምስክር፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን ብመንግስቲ ኢጣልያን፡ ብመንግስቲ እንግሊዝን ዝተበጸሐ ናይ ስምምዕ ውዕላት፡ ወይ ስምምዕት ዘመልክት መዛግብቲ ይርከቡ። ንኣብነት ፤-

ሀ. ኣብ 10 ሓምለ 1900፡ ኣብ ኣዲስ ኣበባ፡ ብንጉስ ምኒሊክን፡ ብሓደ ፈደሪኮ ቺኮዲኮላ (Federico Ciccodicola) ዝተባህለ ናይ መንግስቲ ጣልያን ብዓል ሰልጣንን ዝተፈጸመ፡ ቀጺሉ ብመበል 13 ሚያዝያ 1901፡ ብንጉስ ኡምቤርቶ ዝጸደቐ፡ ንዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ነጸሩ ዝውሰን ስምምዕ፤

ለ. ኣብ 15 ግንቦት 1902፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን፡ መንግስቲ ኢጣልያን፡ መንግስቲ እንግሊዝን ዝተኻየደ ብዛዕባ ዶባት ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ሃገር ሱዳንን ብሕጊ ዝውሰን ኣህጉራዊ መልክዕ ዝሓዘ ስምምዕ፡ ከምኡ'ውን፡ ኣብ 16 ግንቦት 1908 ተወሳኺ ስምምዕ ተፈጸመ።

ሐ. ኣብ መወዳእታ'ውን ኣብ 2 ንሓሰ 1928፡ ሙሶሊኒ ከምኡ'ውን ራእሲ ተፈሪ መኩንን፡ ናይ መንግስቲቶም ላዕለዎት ሰብ ሰልጣን ኣብ ዝነበሩሉ ግዜ፡ ሓደ ብመሰረቱ ምስ ወደብ ዓሰብ ዝተዛመደ፡ ንፍቕሪ ናይ ክልቲኡን መንግስታት መሊሱ ዘምዕብል፡ ናይ ምትሕብገርን ምትሕግጋዝን ስምምዕ ተፈጸመ።

ራእሲ ተፈሪ መኩንን፣ ናይ ንግስተ ነገስት ዘውዲቱ ወራሲ ዘውዲ ኳይነ፣ ካብ 1916 ክሳብ 1930 ኣገልገሉ። ንግስተ ዘውዲቱ ኣብ 1930 ምስ ዓረፈት፡ “ምእ ኣንበሳ ዘእምነገደ ደቡብ፡ ግርማዊ ቀዳማዊ ሃይለ ሰላሴ፡ ሰዩመ እግዚአብሔር፡ ንጉሳ ነገስት ዘኢትዮጵያ’ ተባሂሉ ባዕሉ ዝከገሰ ስልተኛ መሰፍን ከም ዝኹነ፡ ከየዘኻኸርኩ ክሓልፍ ኣይፈቱን። ብሓጺሩ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ’ውን ነቲ ብወላዲኡ፡ ብራእሲ መኩንን ወልደ ሚካኤል፡ ዝተጀመረ ምስ ናይ መንግስቲ ጣልያን፡ መግዛእቲ ናይ ኤርትራ ዝተዛመደ ስልቲ ክቕጽሎ ከም ዝመደቡ ብግብሪ ገለጽዎ። ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ’ውን እንተኹነ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ዝምድና ከምዘይነበራን ከም ዘይብላን ስለ ዘስተወግለን ዝእመነን እዩ።

እቲ ብግዜ መንግስቲ ዳግማዊ ምኒልክ ዚፍጸሙ ዝከበሩ፡ ምስ ጉዳይ ኤርትራ ዝተዛመዱ ውዕላት/ ስምምዓት፡ በምሉእም ኣብ፡ “ The Map of Africa by Treaty: Abyssinia to Great Britain (Colonies), Nos. 1-102, by Sir Edward Hertslet, Great Britain)” ዘርእሱቱ መጽሓፍ ተጠርኒፉ ይረኩቡ። ትኽክለኛ ቅዳሕ ናይቲ ብግዜ ሃይለሰላሴ ዝተኻደ ናይ መደምደምታ ስምምዕ ከኣ፡ ኣብ “Journal of Eritrean Studies, Vol. III, No.1, Summer, 1988, pp. 60-64” ተሓቲሙ ወጺኡ ኣሎ።

ብሓጺሩ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ እምነት፡ ብዛዕባ ሃገርነት ናይ ኤርትራ ኣዘዩ ጽኑዕ ስለዝነበረ፡ ኣብ ከተማ ኣስመራ ከይተረፈ፡ ኢትዮጵያ ቤት ጽሕፈት ቅንሰል ከፊታ ትርኩብ ነይራ። ኣቶ ወዳጆ ዓሊ ዝተባህለ ኢትዮጵያዊ’ኳ፡ ንመንግስቲ ብምውካል፡ ዲፕሎማቲካዊ ኣገልግሎት የበርክት ነይሩ። ይኹን እምበር፡ ኣብ መበል፡ 1935-1936፡ መንግስቲ ጣልያን ከም ኣመላ ብህርፋን መግዛእቲ ተደሪኻ፡ ነቲ ብክልቲኣን ሃገራት ወይ መንግስታት በብግዜኡ ዝኮደ ዝነበረ፡ ኣብ ኣህጉራዊ ሕግታት ዝተመሰረተ ስምምዕ ግሂሳ፡ ንምልእቲ ኢትዮጵያ ወሪራ ኣብ ኣርዑት መግዛእታ ጸሚዳታ። ስለዚ፡ ኢትዮጵያ ንዝእርጋኡ ናይ መንግስቲ ጣልያን ግዝኣት ክትከውን ተደሪኻ። ክሳብ መወዳእታ ካልኣይ ኩናት

ዓለም’ውን ሃጺይ ሃይለሰላሴ ኣብ ሃገር እንግሊዝ ስደተኛ ኩይነ ይቕመጥ ነይሩ። ዝኹነ ኩይነ፡ ኣብ ካልኣይ ኩናት ዓለም መንግስቲ ጣልያን በተን ኣርባዕተ ማሕበራት መንግስታት፤ ዓባይ ብሪባንያን፡ ፈረንሳን፡ ኣመሪካን ፍሰያን ስለ ዝተሳዕረት፡ ሃገርና ኤርትራ፡ ብድሕሪ 60 ዓመት መግዛእቲ፡ ካብ ኣርዑት ባርነት ጣልያን ክትላቕቕ ክኣላ፡ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ’ውን ብወገኑ ብሓገዝ ናይዘን ኣርባዕተ ዕውታት መንግስታት ናብ ሃገሩ ተመለሱ፡ እንደገና ዘውዱ ንምጭባጥ ዕድል ረኺቡ።

ሰራዊት እንግሊዝን ተሓባበርቶምን ኣብ 1 ሚያዝያ 1941፡ ንከተማ ኣስመራ ሒዞምዎ። ንጽባሒቱ ማለት፡ ኣብ 2 ሚያዝያ 1941 ጀሚሩ፡ መግዛእቲ ጣልያን ብሓደ “O.E.T.A.” (Occupied Enemy Territory Administration) ተባሂሉ ዝጽዎዕ፡ ናይ እንግሊዝ ምምሕዳር ስልጣን ከም ዝተተክኦን፡ ብሪጋዲር ጀነራል ከነዲ ኩክ፡ (Brigadier General Kennedy Cooke) ዝተባህለ ላዕለዋይ መኩንን ድማ፡ ናይ ሃገር ኤርትራ ጠቕላላ ኣመሓዳሪ ኩይነ ከም ዝተሾመ ብሕጊ ተአዊጁ። ካብታ ዕለት እቲኣ ጀሚራ፡ ክሳብ 15 መስከረም 1952፡ ሃገርና ናይ ቀደማ ቅርጽን ሓፈሻዊ ሕግታትን ሒዛ ብመንግስቲ እንግሊዝ ትግዛእ/ትምሓደር ነይራ። ካብዚ ቕጹል፡ ብዛዕባቲ ብግዜ መግዛእቲ እንግሊዝ ዝኮደ ዝነበረ፡ ምስ መጻኢ ዕድል ኤርትራ ዝተዛመደ ኩነታት፡ ሕጽር ዝበለ ዜና ከዘንተወልኩም ፈቕዱለይ።

እንተኹነ ግና፡ ምንም’ኳ ንግሉቱ መግዛእቲ ጣልያን ብመግዛእቲ እንግሊዝ ከም ዝተተክኦ እንተ ተአወጀ፡ ዝኹነ ይኹን ኣብ ኤርትራ ዝዘውተር ዝነበረ ፋሽስታዊ ሕጊ መንግስቲ ጣልያን፡ ከም ዘሎዎ ክቕጽል ከም ዝኹነ ብቕጽሊ ኣዋጅ ተተምብህ። ከም ዚፍለጥ፡ እቲ መግዛእታዊ ሕግታት ጣልያን ብመሰረቱ ናይ ኤርትራውያን ሰብኣዊ መሰል ዚነፍግ፡ ኣብ ዝኹነ ክፍሊ ምምሕዳር ንደቀባት ስልጣን ዚኸልእ ይኸልእ ስለ ዝነበረ፡ ብግብሪ፡ መግዛእቲ ጣልያን ከም ዚቕጽል ተገብረ። ኤርትራውያን በቶም ዝእኩ ጣልያን ክጭኩኑን፡ ኣብ ዝኹነ ይኹን ቦታ ከም ዘይብቐዓት ወይ “ለጠቕ ዝበሉ” ግዙኣት ኳይኖም ክግመቱን ቀጸሉ። ከም ሳዕቤን ናይ’ዚ ዝተጓደለ ምምሕዳር፡ ልዕሊ 99% ናይ ምምሕዳር ወይ ናይ ፖሊስ ላዕለዎት ሰብ ስልጣን ኣብ ኤርትራ ኣብ ኢድ ጣልያን ነበረ። ኤርትራውያን፡ ዝኹነ ይኹን ናይ መዕቀኒ፡ መሰል ማዕርነት ስለዘይነበርም፡ ደቀባት ሃገራዊ ፍታሕ ከናድዩ ጀመሩ። ስለዚ፡ ኣብ 5 ግንቦት 1941፡ ብዙሓት ብዛዕባ ሓፈሻዊ መሰል ኤርትራውያን ዝግደሱ ወራዙት ደቂ ሃገር ተኣኪቦም፡ ሓንቲ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ዝተባህለት፡ ንምሉእ ህዝብና ኣብ ሓደ ዕላማ ጠርኒፋ፡ ብዛዕባ ሕጋዊ ሰብኣዊ መሰሉ ሓቢሩ ንምቅላስ እተብቅዕ፡ ሃገራዊት ውድብ ሃኒጸም፤ ኣባላት መሪሕነት’ውን ብሰሙር ድምጺ መሪጸም።

እቶም አባላት መሪሕነት፣ ፊተውራሪ ገብረመስቀል ወልዱ ፕረሲደንት፣ ግራዝማች ዓብደልቃደር ከበረ ምክትል ፕረሲደንት፣ ደጃዘማች ሓረጎት አባይ (ሸቡ ፊተውራሪ) ዋና ጸሓፊ፣ ኩይኖም ብድምጺ ክምዘኑ ከለወ፤ ብዓል ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን፣ አቶ ወልደአብ ወልደማርያም፣ ብላታ ዑመር ቃዲ፣ አቶ ምስግና ገብረዝጊ፣ ደጃች ሓሰን ዓሊ፣ አዝማት ጊዮርጊስ (ጆርጆ) ሃብቲት፣ ፊተውራሪ ጥሃ አደም፣ ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤል፣ አቶ ሳሊሕ አሕመድ ኬክያ ፓሻ፣ ምስ ብዙሓት ካልአት ተሓባብሮቶም ከአ ናይ ማእከላይ ኮሚቴ (ማእከላይ ሽምግልነት) አባላት ኩይኖም ተመሪጸም። ብትግሃቶም፣ ብተገዳስነቶምን ብህዝባዊ ምትሕብባርን ድማ፣ አብ አዝዩ ሓጺር እዋን፣ ብዙሕ ቁም-ነገር ክፍጸም ተራእዩ። ይኹን'ምበር፣ መንግስቲ ኢትዮጵያ፣ ነታ ሃገራዊት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፣ ንኸተዕንዋ ነዊሕ ጊዜ አይወሰደላን።

አብ 3 መስከረም 1943፣ አብ መንጎ አርባዕቲአን ሓያላት መንግስታትን፣ አብ መንጎ ኢጣልያን ዚካየድ ዝነበረ ኩናት ንክቋርጽ ዝውሰን ናይ ሰላም ዕርቂ ተፈጸመ። መንግስቲ ጣልያን እታ ዝተሳዕረት መንግስቲ ብምንባራ፤ ካብ ኩሉ ናይ አፍሪቃ ግዝእታ፣ ማለት ካብ ኤርትራ፣ ሊቢያን ሶማሊያን ክትለቅቅ ከምዘለዎ ሰለ ዝተገመተ፣ አብ 28 ዩኒቲት 1944፣ አብ ከተማ አዲስ አበባ፣ ሓንቲ “ማሕበር አንድነት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ” ዝተባህለት ማሕበር ብሓልዮት መንግስቲ ኢትዮጵያ ቆመት። ብቅጽበት'ውን ከም መራሕቲ ኩይኖም ዘገልገሉ ውልቀሰባት ተመርጹ። ንሳቶም ዳረጋ መብዛሕትኦም አብ መንግስቲ ኢትዮጵያ ክብ ዝበለ ሰልጣን ዝነበሮም፣ ናይ መንግስቲ 'ዕሰባት' ነበሩ። ንኣብነት፣ አቶ ገብረመስቀል ሃብተማርያም ዝተባህለ ናይታ ማሕበር ፕረሲደንት ኩይኑ ንኸገልግል ዝተመዘዘ ውልቀ ሰብ፣ ብሓደ ወገኑ ኢትዮጵያዊ ብሓደ ወገኑ ከአ ኤርትራዊ ዝኾነ፣ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ክብ ዝበለ ብዓል ሰልጣን ነበረ። እወ፣ አብቲ እዋን'ቲ፣ አብ ምኒስትሪ ፖሰታ፣ ተሌኮሙኒኬሽንን ቴሌግራፍን፣ ዋና ዳይሬክተር (Director General, Ministry of Posts, Telecommunications and Telegraph) ኩይኑ፣ አብ ልዕሊኡ ምኒስተር ኮነ ምክትል ምኒስተር ሰለ ዘይነበር፣ ናይቲ ምኒስትሪ ላዕለዋይ ብዓል ሰልጣን ነይሩ። እቶም ካልአት መሰኡ፣ ሓቢሮም ከም መራሕቲ ኾይኖም ክቃሉሉ ዝተመዘዙ'ውን፣ ዳርጋ ኹሎም አብ ቤት ምኒስትሪ ፍርዲ፣ ምኒስትሪ ወጻኢ ጉዳያት፣ ምኒስትሪ አገር ግዛት፣ ምኒስትሪ ትምህርቲ፣ ምኒስትሪ ጽሕፈት፣ ምኒስትሪ ፕሮፖጋንዳ፣ ላዕለዋይ ቤት ፍርዲ ወ.ዘ.ተ. ምስቲ ናይ አቶ ገብረ መስቀል ዚዳረግ ሓላፍነት ዝነበሮም ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ሰብ ሰልጣን እዮም ነይሮም።

ዕላማ ናይታ “ማሕበር አንድነት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ” አሳለጦ ምእንቲ ክትረክብ፣ ብገንዘብን ሓልዮት መንግስቲ ኢትዮጵያን፣ “የሓማሴን ድምጽ” ብዚብል ስም፣ ብጃንቋ አምሓርኛ እናትሓትመ ዚወጽእ ሰሙናዊ ጋዜጣ ነይሩዋ። ብድሕሪ ሓጺር ጊዜ፣ እቲ ጋዜጣ 'የኤርትራ ድምጽ' ብዚብል ስም ክዘርጋሕ ጀሚሩ። ዋና ሓላፍትን ካልአት ሰራሕተኛታትን ናይታ ጋዜጣ፣ ኩሎም ኢትዮጵያውያን ነበሩ። ብሓጺሩ፣ እታ ማሕበር'ቲአ፣ ብቅዋታ ካብ መንግስቲ ኢትዮጵያ ትእዛዝ እናተቐበለት ቃልሳ ተካይድ ነበረት። ብተወሳኺ፣ እቶም ላዕለዎት መራሕቲ ናይታ ማሕበር፣ ብብተራ ማእለያ ዘይብሉ ገንዘብ ሒዞም ናብ ኤርትራ እናተመላለሱ፣ አብ መንጎ ንጹህ ህዝብና፣ ብሕልፊ'ኳ አብ መንጎ አባላት ናይታ አብ መበል 1941፣ ዝተሃንጸት፣ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ዝተባህለት ሃገራዊት ውድብና፣ ናይ ምጽላእ መርዚ ክዘረግሑ ጀሚሮም። በዚ ምክንያት'ዚ፣ አብ ውሽጢ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር”፣ ናይ ዘይምትእምማንን ናይ ምፍልላይን መንፈስ ክፍጠር ጀሚሩ። እዚ ዝተጋህደ፣ ብሕልፊ ካብ 5 ሕዳር 1944፣ ጀሚሩ እዩ። ብሪጋዳር ጀነራል ስቲፈን ሎንግሪግ፣ አብቲ እዋን ናይ ኤርትራ ጠቅላላ አማሓዳሪ፣ እንግሊዛዊ ብዓል ሰልጣን፣ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ኤርትራ፣ ዝኹነ ይኹን ኤርትራዊ ርእይቶኡ ኪገለጽ መሰል ከም ዘለዎ ብወግኒ ሰለዝሓበረ፣ ህዝብና ገሊኡ ካብ ንጹህ ሕልና ተበጊሱ፣ ገሊኡ ግና ብዘተፈላለዩ ሰልቲታት፣ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ተደራኹ ወይ ተጠቢሩ፣ ነንበይኑ ዝኹነ ርእይቶታት፣ ብቃልን ብጋዜጣታትን ኪገልጽ ጀሚሩ።

ሓፈሻዊ ኩነታት ከምዚ'ሉ እናተናወጸ ኹሎ፣ አብ መበል 1945፣ ኮሎኔል ነጋ ሃይለስላሴ ዝተባህሉ፣ ብምጭካኑ አብ ሰራዊት ኩናት ኢትዮጵያ አዝዩ ውሩይ ዝኹነ ላዕለዋይ መኩንን፣ ንሸም አራኻቢ መኩንን (Liaison Officer)፣ አብ ከተማ አስመራ፣ አብ ኤርትራ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ቀንሰል፣ ኩይኑ ንኸገልግል ተላእኩ። ብድሕሪ ምምጽኡ፣ ሓንቲ “ማሕበር አንድነት” ዝተሰየመት ናይ ከተማ ሸፋቲ ውድብ፣ ካብ እንግሊዛውያን ሰብ ሰልጣን ፈቓድ ከይሓተተት፣ ተፈጠራ። ብቅጽበት ድማ አብ ከተማ አስመራ ብፕረዚደንትነት ሃይለ በርህ፣ አብ ባጽዕ ከአ ብፕረሲደንትነት ገብረሰላሰ ጋርዛ እናተመርሐት፣ ምስ ከቢድ ገበናት ዝተዛመደ ምንቅስቃስ ከተካይድ ጀመረት። ብተወሳኺ፣ እዚ ጫካን መኩንን'ዚ፣ ብተዘዋዋሪ ሰልቲታት ምስ እንግሊዛውያን ሰብ ሰልጣን ውዲት እናገበረ፣ ነቲ አብ መንጎ አስላምን ክርስትያንን ፈኸም ክብል ጀሚሩ ዝነበረ ጽልኢ-ሓድሕድ፣ መመሊሹ አናሳወረ፣ አብ ውግእ ሓድሕድ አቢሉ ከም ዚልወጥ ገበር። ንኣብነት፡

ክርስትያን ጽንዓ-ደግለን አሰላም ቶርዖን፡ ብዛዕባ ሓደ ብቤት ፍርዲ ኪውሰን ዝኸእል ዝነበረ ናይ መሬት ክርክር፡ ነንሕድሕድም ሰለዝተዋግኡ፡ ካብ ክልቲኦም ወገን ብዙሓት ሰባት ሞይቶም። እዚ ኣዘዩ ዘሰካሕክክ ኩናት ሓድሕድ'ዚ፡ ኣብ 15 ንሓሰ 1946 ተፈጸመ፡ ንጽባሒቲ፡ ማለት ኣብ 16 ንሓሰ 1946፡ ወትሃደራት ሱዳን፡ ብሓደ ዘይጠቅም ምኽንያት፡ ካብቶም ኣዘዘቶም ዝኹኑ መኳንንቲ እንግሊዝ ብረት ተቐቢሎም፡ ኣብ ጎደናታት ከተማ ኣሰመራ ናይ ብዙሓት ንጹሃት ክርስትያን ኤርትራውያን ሂወት ቀዘፎም። እቶም ወትሃደራት ሱዳን፡ ብዛዕባ ሃይማኖት ኣናሓተቲ፡ ብፈላይ ንክርስቲያን ጥራይ ይቐትሉ ዝነበሩ።

ብኸመዚ ዝኣመሰለ ምኽንያት፡ ኣብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራ ብጠቐላላ፡ ኣብ መንጎ ኣሰላምን ክርስትያንን ከኣ በሕልፊ፡ ናይ ምጽላእ፡ ምቅይያምን፡ ምፍልላይን መንፈስ መመሊሱ እናጎሃረ፡ ክኸይድ ስለ ዝተራእየ፡ ብተገዳስነት ናይ ከም ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያምን ፊተውራሪ ገብረ መስቀል ወልዱን፡ ዝኣመሰሉ ወራዙት ሃገራውያን፡ ኣብ መንጎ 6 ሕዳርን 22 ሕዳርን 1946፡ ኣብ ቤት ጊዮርግስ ዝተባህለ ኣብ ምብራቕ ከተማ ኣሰመራ ዝረከብ ቦታ፡ ሃገራዊ ኣኼባ ተኻይዱ። መሰረታዊ ዕላማ ናይቲ ጉባኤ፡ መቅደመ ኩሉ፡ ኣብ መንጎ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ፡ ፍቕሪን ሰላምን ከም ዚነግስ ንምግባር፡ ብተወሰኹ ህዝቢ ኤርትራ፡ ብሃገራዊ ሰምዒት፡ ኣብ ሓደ ኣካል ተጠረኒፉ፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ሃገሩ፡ ኣብ ሓደ ቅኑዕን ንህዝቢ ኤርትራ ጠቓምን ዝኹኑ ናይ ሓባር ውሳኔ ንምብጻሕ ከም ዝበቅዕ ብቐንዕና ንምዝታይ ነበረ። እቲ ጉባኤ ክካየድ ከሎ፡ ምንምኳ ገሊኦም ብኩሎኻ ነጋ ሃይለስላሴ ኣናተላእኩ ዝመጹ ዝነበሩ ወልቀሰባት ብዙሕ ዕንቅፋት ይፍጸም እንተነበረ፡ ዳረጋ ኣብ ናይ መወዳእታ፡ ናይ ሓባር ዝኹኑ ሃገራዊ ሰምዖ ኣቢሉ ክበጽሕ ተቓሪቡ ነይሩ። ይኹን እምበር፡ እቶም ብኩሎኻ ነጋ ሃይለስላሴ ዝተፈጠሩን፡ ብእኡ ዝምርሑን ዝእዘዙን ዝነበሩ ዕሱባት ናይ “ማሕበር ኣንድነት” ኣባላት ተኣኪቦም፡ በሃንደበት ኣብቲ ጉባኤ ዝካየዱ ዝነበረ ሰፈር መጻኢም፡ ነቶም ሓሳብ ንሓሳብ ዝለዋወጡ ዝነበሩ ሃገራውያን፡ ብጉራን ብፈኸራን ከሰንብድዎምን ከሸብርዎምን ስለ ዝጀመሩ፡ ዋዕላ ቤት ጊዮርጊስ ብዘይ ገለ ፍራ፡ ሓደው ዝኹኑ ይኹን ዓይነት ሰምዖ ከየፍረየን ከየበርከተን ተሪፉ። ካብኡ ንድሓር፡ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ብወግዒ ስለዝፈረሰት፡ መራሕታን ኣባላታን ክበታተኑ ተገዲዶም። ብድሕሪ'ዚ፡ ኩሉ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ዝካየድ ዝነበረ ዕንቅፋት፡ “ማሕበር ፍቕሪ” ሃገር ፈጹማ ምስ ዓነወት፡ እዘን ዚሰዕባ ማሕበራት ፖለቲካ ቀልጠፈን ተፈጠሩ።

1. ቅድሚ ኩለን፡ ኣብ 1 ታሕሳስ 1946፡ ራቢጣ ኤል ኢሰላሚያ፡ ኣብ ከተማ ከረን ብሸኽ ኢብራሂም ሱለጣንን ግራዝማች ዓብደልቃድር ከበረን፡ ምስ ተሓባብርቶም ኮይኖም “ማሕበር ራቢጣ ኤል ኢሰላሚያ” ምስ ኣቐሙ። ኣብኡ ሸኽ ኢብራሂም ሱለጣን፡ ዋና ጸሓፊ ኩይኖም ክምረጹ ከለዉ፡ ግራዝማች ዓብደልቃድር ከበረ፡ ናይ ክፍሊ ከተማ ኣሰመራ ፕረዚደንት ክኹኑ ተመሪጸም። እንተኹኑ፡ ኣብ 27 መጋቢት 1949 ብማሕበር ኣንድነት ተቐትሎም። ሸኽ ኢብራሂም ሱለጣንን ግራዝማች ዓብደልቃድር ከበረን፡ ክልቲኦም ካብቶም ቀንዲ መሰረትን መራሕትን ናይታ ብ1941 ተሂጸ ኣብ 1946 ዝገነወት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኣባላት ከምዝነበሩ ኣቐዲመ ገለጸለኩም ነይረ።

2. ኣብ 1 ዋሪ 1947፡ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ሓንቲ ኢትዮጵያ”፡ ዝተባህለት ውደብ ቆይማ። እዛ ብሓልዮት መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተፈጠረት ሓዳስ ውድብ'ዚኣ፡ “ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ወይ ሞት” ዚብል ጭርኮ ኩይነ፡ ዋና መዋፋሪኣ ኮሎኔል ነጋ ሃይለስላሴ ነበረ። መንግስቲ ኢትዮጵያን ሰዓብታን በታ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ኣትብል ቃል እናሸፈጡ፡ ኣብ 1941 ከም ዝትሃነጹት ኣመሲሎም ብምዝነታው፡ ንህዝቢ ክጥብሩን ከታላሉን ከም ዝህቅኑ ዝነበሩ ኣይትሰሕትዎን ትኹኑ። ይኹን እምበር፡ እዚ ፈጠራዊ ዛንታ፡ ብዝኹኑ ይኹን ዓይነት መረድኢ ዘይተደገፈ፡ መሰረት ዘይብሉ ወረን ጽውጽዎይን ከም ዝኹኑ ኣፍልጦኩም ኣሎኹ። ነዚ ዝግረኩም ዘሎኹ ሓቂ፡ ዘረጋግጽ፡ ዝደግፍን ዝኣክልን ናይ ጽሑፍ መረድኢታት ኣጠራኒፈ ኣሎኹ።

3. ኣብ 18 ዩካቲት 1947፡ “ማሕበር ናጽነት፡ ልመዓት ኤርትራ፡ ኤርትራ ንኤርትራውያን”፡ ዝተባህለት ሳልሳይቲ ማሕበር ብብዓል ራእሲ ተሰማ ኣሰበሮም ተመሰሪታ። እዛ ማሕበር'ዚኣ፡ ምንም'ኳ ክሳብ 1947፡ ኣብ ቤተ መንግስቲ ብወግዒ ከይተመዘገበት እንተጸንሐት፡ ካብቲ “ማሕበር ኣንድነት” ዝተባህለት ማሕበር ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ዝቐመትሉ ገዜ፡ ማለት ካብ 1944፡ ጀሚራ እያ ምስ ናጽነት ኤርትራ ዝተዛመደ ቃለሲ እተካይድ ዝነበረት። ብዙሓት ካብ መንግስቶም ተገዲሰውዎ ዝመሰረቱዎ ኤርትራውያን ከኣ ቀንዲ ኣባላት ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ከም ዝነበሩ ከበረኩም እፈቱ። ኣረ ገሊኦም'ዩ ናይ ማእከልነት ሽማግሌታት ዝነበሩ እዮም።

4. ብድሕሪ “ማሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያን”፡ እዘን ዚሰዕባ ሓሙሽተ ማሕበራት ቆይመን።

- (1) ማሕበር ሓዳሰ ኤርትራ፣
- (2) ማሕበር ጀጋኑ ወትሃደራት፣
- (3) ማሕበር ኢታሎ ኤሪትሪያ፣
- (4) ማሕበር ሕዝቢ ኤል ወጠን፣
- (5) ማሕበር ናጽነት ኤርትራ።

እዘን ሓሙሽተ ማሕበራት እዚአተን፡ ብመሰረቱ ዕላማአን አንጻር “ሕብረት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ” ንምቅላስ ኪኸውን ከሎ፡ ብዘተፈላለዩ ሰልፎታት ምእንቲ ናጽነት ኤርትራ ንምቅላስ እየን ቁይመን። እምበኣርከስ ኣብ ኤርትራ፡ ሓንቲ ማሕበር ጥራሕ እያ አንጻር ናጽነት ኤርትራ ዝኹነ ዕላማ እተዘውትር ዝነበረት አንተባልኩ፡ ካብ መሰመር ሓቂ ወጺኦ ቃል አጋንኖ ኣይወሰኸኩን። ነፈሰ-ወከፍ ማሕበር እንታይ ዓይነት ተራ ተበርክት ከም ዝነበረት፡ ኣብ ናይ ሕቡራት ሃገራት መዛግብቲ ብሰፊሖ ተተንቲኑ ከምዘርከብ ከመልክተልኩም ከሎኹ፡ ግቡኣይ ካብ ምፍጻም ሓሊፈ፡ ዝፈጸምክም ቁም-ነገር የብለይን። ካብዚ ቐጸለ፡ እተን ኣርባዕተ ዓበይቲ መንግስታት (ዓባይ ብሪጣንያ፡ ሶቬት ሕብረት፡ ኣመሪካን ፈረንሳን)፡ ኣብ መንጎ 1945-1948፡ ቀጺለን ከኣ፡ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዝኹና መንግስታት ብምሉኣተን፡ ኣብ መንጎ 1949-1952 ፡ ብዛዕባ ጉዳይ ኤርትራ እንታይ ዓይነት ተራ ከም ዝተኻፈላ ከዘነት-ወልኩም እፈቱ።

እቲ ኣብ 1943 ፡ ኣብ መንጎተን ኣርባዕተ ዓበይቲ መንግስታትን ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢጣልያን ዝተፈጸመ ስምምዕ፡ ብመሰረቱ ምስ ምቁራጽ ኩናት ዝተዛመደ መባእታዊ ውዕል ጥራሕ እዩ ዝነበረ። ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ናይተን ክሳብ ካልኣይ ኩናት ዓለም፡ ብመንግስቲ ጣልያን ዝግዝእ ዝነበራ ሰለሰተ ኣፈሪቃውያን ሃገራት፡ ማለት ኤርትራን፡ ሊቢያን ሶማሊያን፡ ዝጠቅሰ ትሕዝቶ ኣይነበሮን። ኣብቲ ጊዜ፡ እዘን ሰለሰተ ሃገራት እዚአተን፡ ብናይ መንግስቲ እንግሊዝ ወትሃደራዊ ስልጣን እየን ዝመሓደራ ነይረን። በዚ ምክንያት፡ ናይ ኣርባዕቲአን ዓበይቲ መንግስታት ናይ ወጺኢ ጉዳይ ምኒሰትራት፡ ካብ መበል 1945 ጀሚሮም ቡብእዮኑ እናተኣከቡ፡ ምስ ናይ ሰለሰቲአን ግዙኣት ሃገራት ዝተዛመዱ፡ ናይ ሓሳባት ምልውዋጥ ዘተን መጽናዕትን ከካይዱ መደብ ኣውጽኡ። በዚ ምክንያት፡ መጀመሪያ ኣብ መንጎ 17 ሓምለን 24 ንሓሰን 1945፡ ኣብ ከተማ በርሊን፡ ቀጺሎም ኣብ መንጎ 16-27 ታሕሳስ 1945፡ ኣብ ከተማ ምስኩ፡ ኣብ መወዳእታ ከኣ፡ ኣብ መንጎ ወርሒ ሓምለን ወርሒ ሕዳርን 1946፡ ኣብ ከተማ ፓሪስ፡ ወግዓዊ ኣኼባታት ብመክያድ፡ ቁም-ነገር ኣብ ዘለዎ ውዕል (Treaty) ክብጽሑ ክኢሎም። በበግዚኡ እናተኣከቡ፡ ዝዘትይዎ ዝነበሩ ዘተን፡ ዝውሰንዎ ዝነበሩ ወሳኔታትን፡ ብርክት ዝበለ ኪኸውን ከሎ፡ ብሕልፊ እቲ ኣብ ከተማ ፓሪስ ተኣኪቦም ኣብ ዝነበሩሉ ኣጋጣሚ ዝውሰንዎ ውዕል፡ ብዙሕ ኣገዳሲ ዝኹነ ዓንቀጻት ዘጠራነፈ፡ ውዕል ነበረ። ከም መጠን ኣብነት፡ ንትሕዝቶ ናይ ዓንቀጽ 23(3)፡ ናይዚ ከሳብ ሎሚ ናይ ሰላም ውዕል ምስ ኢጣልያ (The Treaty of Peace with Italy) ብዚብል ኣርእሱቲ እናተጠቐሰ ክዘከር ዝነበር ዘሎ ውዕል፡ ብኸፊል ክደግሞ እፈቱ።

ብመሰረት'ዚ ታሪኻዊ ዓንቀጽ 23(3)፡ መንግስቲ ጣልያን፡ ካብ ሰለሰቲአን ግዝኣታ ዝነበራ ኣፍሪቃውያን ሃገራት ፈጺሞ ንክትለቅቅ ተሰማማዒ፡ ፈሪሞ። ከምኡ'ውን እተን ኣርባዕተ ዓበይቲ መንግስታት፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ናይ ሰለሰቲአን ኣፍሪቃውያን ሃገራት ተሳኪቦን ክውሰና፡ ውዘተ--፡ ተበይኑ።

ምንም'ኳ እዚ ናይ ሰላም ስምምዕ'ዚ ኣብ መበል 1946 እንተተበጽሖ፡ ኣብ 10 የካቲት 1947፡ ሓቢረን ብዝገለጸኦ ናይ ሓባር ምልክታ እዩ ብወገኒ ተፈሊጡ። ብመሰረት እዚ ናይ ሰላም ስምምዕ'ዚ፡ እተን ዓበይቲ መንግስታት፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ኤርትራ፡ ኣብ ውሽጢ ሓደ ዓመት፡ ማለት ካብ 15 መስከረም 1947 ክሳብ 15 መስከረም 1948፡ ናይ መወዳእታ ውሳኔ ክብይና ሓላፍነት ነይሩዎን። ምናልባሽ፡ ኣብ ውሽጢ'ቲ ተመዲቡ ዝነበረ ናይ ሓደ ዓመት ጊዜ፡ ብስምምዕ ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ዝኹነ ናይ መፈጸምታ ውሳኔ ክብጽሑ ኣንተዘይከኣላ ግና፡ ጉዳዩ ናብ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ክምሓላፍ'ሞ፡ ቦታ ኣህጉራዊት ባይቶ ናይ መወዳእታ ወሳኔ ክወሃዕ ውዕል ኣተዋ።

ናይ ኣርባዕቲአን ዓበይቲ መንግስታት ናይ ወጺኢ ጉዳይ ምኒሰትራት፡ ኣብ ሓደ ቅኑዕን ፈትሓውን ዝኹነ ውሳኔ ንምብጻሕ ምእንቲ ክበቐዑ፡ ኣቐዲሞም፡ ብዛዕባ ባህጺ / ድሌት ህዝቢ ኤርትራን፡ ብዛዕባ ሓፈሻዊ ኩነታት ናይታ ሀገርን፡

ዝኣክል መጽናዕቲ ክገብሩ ከም ዝከበሮም ስለ ዘስተውዓሉ፡ ሓንቲ ንኣታቶም ወኪላ ናብ ኤርትራ ከይዳ፡ ዓሚቕ ምርመራን መጽናዕትን እትፍጽም መርማሪት ጉጅለ ክልእኹ መዲሶም፤ ልኢኹም'ውን፤ ሰለዚ፤ ካብ 12 ሕዳር 1947 ክሳብ 3 ጥሪ 1948፤ ናይ ኣርባዕተኣን ዓበይቲ መንግስታት ልኡኻት፡ ብቐዋታ ምስ ህዝቢ ኤርትራ እናተራኸቡ፤ ብሕልፊ'ኳ ምስ መራሕቲ ማሕበራት ፖለቲካን፡ መራሕቲ ሃይማኖትን፡ ናይ ቀበላታት ወከልትን፡ እናተራኸቡ መልእኹቶም ክፍጽሙ ክኢሎም። ኣብ 31 ንሓሰ 1948፡ ከኣ ናብቶም ዝለእኹዎም፡ ናይ ወጻኢ ጉዳይ ሰብ መዘ፡ ወግዓዊ ጸብጸብ ብጽሑፍ ኣቕሪቦም።

ናይተን ኣርባዕተ ዓበይቲ መንግስታት ናይ ወጻኢ ጉዳይ ምኒስትራት ብወገኖም፡ ነቲ ብህፍሲ ወከፍ ኣባል ናይታ መርማሪት ኮሚሽንን ዝቐረበሎም ጸብጸብ መሰረት ብመግባር፡ ኣስፊሖም ዘትዮም/ተኻቲዮም ከብቅዑ፡ ዝተፈላለዩ ርእይቶታት ስለ ዝከበሮም፡ ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ውሳኔ ክበጽሑ ኣይከኣሉን። ንትሕዝቶ ናይቲ ኣብ መበል 1947 ዘጽድቕ ውዕል እናተኸተሉ፡ ከም መደቦም ኣብ ውሽጢ ሓደ ዓመት፡ ዝኹን ይኹን ዓይነት ኣሳለጦ ክረኽቡ ስለዘይከኣሉ፡ ብባይቶ ሕቡራት ሃገራት ናይ መፈጸምታ ብይን ምእንቲ ኪውሃዩ፡ ኣብ 15 መስከረም 1948፡ ጉዳዩ ናብ ዋና ጸሓፊ፡ ባይቶ ሕቡራት መንግስታት ተምሓሊፉ። ኣብ መንጎ ወርሒ ሚያዝያን ወርሒ ግንቦትን 1949 እውን ኣብ መንጎ ኣባላት ባይቶ ርሱን/መሪር ዝኹን ክትዕ ክዝውተር ቀንዩ። ኣብ 13 ግንቦት 1949፡ ሓደ ብኣርካሕት በሺን ዝተባህለ እንግሊዛዊ ናይ ወጻኢ ጉዳይ ምኒስትርን፡ ካውንት (ኮንተ) ሰፎርሳ ዝተባህለ ናይ መንግስቲ ጣልያን ናይ ወጻኢ ጉዳይ ምኒስትርን ዝተማህዙ፤ ኤርትራ ኣብ ክልተ ክፍሊ ንክትምቀል'ሞ፡ ሓደ ክፍሊ ምስ ኢትዮጵያ ንክሕወሱ፡ ሓደ ክፍሊ ኸኣ ምስ'ታ፡ ኣብቲ ግዜ'ቲ ብመንግስቲ እንግሊዝ እትግዛእ ዝከበረት ሃገር ሱዳን ንክትሕወሱ፡ ዝመርሕ ምሕጽንታ ናብ ድምጺ ቀሪቡ። ይኹን'ምበር፡ እቲ ዝቐረበ እማመ፡ ከምቲ ሕጊ ዝጠልቦ፡ ብቐዕ ድመጺ ክረኽብ ስለዘይከኣሉ፡ ተነጻጉ ወደቐ።

በሺንን ሰፎርሳን፡ ነዚ እከይ እማመ፡ ኣብ 9 ግንቦት 1949፡ ኣብ ቅድሚ ሳልሳይ ጉባኤ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ኣቕሪቦም። እዚ ብሓቂ ግዕዙይን መዕነው ሃገር ኤርትራን ዝኹን ምሕጽንታ፡ ንድመጺ መስ ቀሪቡ፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ፈጺማ ኣይተቐመጠን። እቶም ንማሕበር “ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ሓንቲ ኢትዮጵያ” ብምውካል ኣብቲ ባይቶ ዚርከቡ ዝነበሩ፡ መራሕቲ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ኢና ብሃለቲ፡ ዝኹን ይኹን ዓይነት ተቐውሞ ኣየመልከቲን። ዘገርም እዩ!! በቲ ሓደ ወገን ኤርትራ፡ ሓንቲ ኣካል ናይ ኢትዮጵያ ከም ዝኹነት እናጨርሑ ምእንቲ ሕብረት ናይ ክልቲኣን ሃገራት የእውዩ፡ ብኣንጻሩ ከኣ እታ ሓንቲ ኣካል ዝኹነት ሃገርና፡ ከም ስጋ ተጉዛዝያ ንክልተ ጓኖት ዝኹና ሃገራት ክትዕደል ከላ፡ ሰቕ ኢሎም ይርእዩ!!

መራሕቲ ናይተን፡ ብመሰረቱ “ኣንጻር ምሕዋስ ምስ ኢትዮጵያ”፡ ዝኹን ዕላማ ዝከበረን'ሞ ኣዘውቲረን፡ ብዝተፈላለዩ ኣገባብ ሃገራዊ ናጽነት ኤርትራ ንምረካብ ዝቃለሳ ዝነበራ ካልኣት ሹብዓተ ማሕበራት፡ ነዚ ኣዘዩ ሓደገኛ ዝኹን ኩነታት ምስ ተዓዘቡ፡ ብሓቂ ሰንቢዶም፡ ሓዚኖምን፡ ተቐዋሞምን። ብግብሪ ከኣ ሃገራዊ ስምረቶም ኣርእዮም፡ ኣረጋገጸም። ሰለዚ፤ ኣብ ወርሒ ሰኔ 1949፡ ሓንቲ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝተባህለት፡ ንሹብዓቲኣን ማሕበራት ኣብ ሓደ ኣካል ጠረጎ፡ ምእንቲ ምሉእ ናጽነት ሓቢረን ንምቅላስ እተብቅዕ፡ ናይ ሓባር ሃገራዊት ውደብ ኣቐሞም። እው፡ መጀመሪያ ኣብ 22 ሰኔን፡ 26 ሰኔን 1949፡ ኣብ ከተማ ደቀምሓረ እናተኣከቡ ብምዝታይ ሃጺጸም። ኣብ መወዳእታ ከኣ ኣብ 24 ሓምሌ 1949፡ ኣብ ከተማ ኣስመራ ሃገራዊ ጉባኤ ብምክያድ፡ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝተባህለት፡ ናይ ስምረት ወደብ ከም ዘቐመ ብወገኒ ኣደጃም። ኣብኡ፡ ራእሲ ተሰማ ኣሰበሮም ጠቐላሊ ፕረሲደንት፡ ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን ዋና ጸሓፊ፡ ኣቶ ወልደኣብ ወልደማርያም ከኣ ምክትል ዋና ጸሓፊን ናይታ “ሓንቲ ኤርትራ” ዝተባህለት ናይቲ ማሕበር ስሙናዊት ጋዜጣ ሓላፊን፡ ኩይኖም ተመሪጸም። ምሉእ ትሕዝቶ መሰረታዊ ዕላማን ሕጋዊ ኣቀዋውማን ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝተዛመደ ማሕበራዊ ውሳኔ፡ ኣብ “Journal of Eritrean Studies, Vol.I, No.I, Summer, 1986, pp. 68-69” ብቐንቋታት ትግርኛን፡ ጣልያንኛን እንግሊዘኛን ተሓቲሙ ወጺኡ ሰለዘሎ፡ ሕጂ ዘርዘርካ ምድጋሙ ዘድሊ ኩይት ኣይረኽብክዎን። ምናልባሽ ተወሳኺ መብርሂ ዝደሊ ሰብ ኣንተደኣ ኣልዩ፡ ኣብ መወዳእታ ንክሓትት መሰል ኣለዎ። ካብዚ ቐጸሊ ብዛዕባ ቀጸሊ ኣገልገሎት ናይ ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ተወሳኺ ዜና ከዘነቱ እፈቱ።

ናይ ኣርካሕት በሺንን ካውንት ሰፎርሳን ምሕጽንታ ቅሂሙ / ሃገጉ ምስ ተረፈ፤ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት፡ እንደገና ካልእ መርማሪት ኮሚሽንን ንኤርትራ ክትልእኹ መዲሳ። ሰለዚ፤ ኣብ 12 ሕዳር 1949፡ ልኡኻት መንግስቲ ንተማላ፡ ፓኪስታን፡ በርማ፡ ደቡባዊ ኣፍሪቃን ኖርወይን፡ ኣባላት ናይ ሕቡራት ሃገራት መርማሪት ኮሚሽንን ኩይኖም ኣገልግሎቶም ከበርክቱ ተመሪጸም። ኣብ 9 ነጥቲት 1950፡ እውን ናብ ኤርትራ ኣትዮም። ኣባላት ናይዛ ብሓሙሽተ ልኡኻት ዝቐመት መርማሪት ኮሚሽን'ዚኡ፡ ኣብ መንጎ 14 ነጥቲት 1950ን ኣብ መንጎ 9 ሚያዝያ 1950ን፡ ምስ

ተቆጣጦ ኤርትራ ብሓፈሻ፡ (ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌትን፡ ሃይማኖትን፡ ፖለቲካዊ እምነትን)፡ አውራ-አውራ ከአ ምስ መራሕቲ ናይ ፖለቲካ ማሕበራት፡ ምስ መራሕቲ ሃይማኖት፡ ምስ ሰብ ሰልጣን መንግስቲ አንግሊዝ፡ ምስ ልኡኻት መንግስቲ ኢትዮጵያን፡ ምስ ወዳኔቲ ነገር (ወይ ወኪላት) ናይቶም ኣብ ኤርትራ ዝቆመጡ ዝከበሩ ወጻኝተኛታት ዜጋታትን፡ ብቐጥታ እናተራኸቡ፡ ምስ ሓፈሻዊ ኮንታት ሃገርን ህዝብን ዝተዛመደ፡ ኣዘዩ ኣገዳሲ ዝኹነ መጽናዕቲ ከካይዱ ቀንዮም።

ይኹን እምበር፤ እዛ ብሕቡራት ሃገራት ዝተመዘዘት መርማሪት ኮሚሽን'ዚ ኣ፡ ምርመራ ኣትፍጽም ኣብ ዝከበረትሉ ጊዜ፡ ብወገን'ቶም ብመንግስቲ ኢትዮጵያ እናተላእኩን እናተታብብዎን ኣብ ከተማታት ኮነ ኣብ ገጠራት ኣንጻር ሰዓብቲ ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝተፈላለዩ ገበናት ይፍጽሙ ዝነበሩ፡ “ወርብላታት” ተባሂሎም ዝፍለጡ ዝከበሩ ሸፋቲ፡ ጸረ-ሰላም ዝኹነ ዕንቅፋት ይንገፉ ስለ ዝከበረ፡ ሓደ-ሓደ ጊዜ ኣገልግሎታ ንከተቋርጽ ትግደድ ነይራ። ንኣብነት፡ ኣብ 21 ዩኒቲት 1950፡ ምስ ከተማ አሰመራ ተቆጣጦ እናተራኸቡት ምርመራ ከተካይድ ከላ፡ ብሰንክ'ታ “ማሕበር ኣንድነት” ዝተባህለት፡ ብመብዘሕትአም ናይ ከተማ “ሸፋቲ” ዝኹኑ ኣባላት ዝቆመት፡ ናይ መንእሰያት ውድብ፡ ኣብ መንጎ ኣሰላምን ክርስቲያንን ውግእ ሓድሕድ ተላዒሉ። ክሳብ 27 ዩኒቲት'ውን ብዘይ ምቁራጽ ቀጸሉ። ብዙሓት ኤርትራውያን፡ መብዛሕትአም አሰላም ተሰዊእዎ፡ ብዙሓት'ውን ኣካለ-ሰንኩላን ከይኖሩ። ናይ ብዙሓት ኣባላት “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝኹኑ፡ (አሰላምን ክርስቲያንን)፡ ኣባይቲ ዓንዮም፤ ብዙሕ ንብረት፡ ገለኡ ተዘሪፉ ወይ ከአ ብሓዊ ተቃዒሉ። ከም ሳዕቤን፡ ጎደናታት አሰመራ ብደም ተለቐሉቹ። ብእዋኑ ብወገን ሰብ ሰልጣን እንግሊዝ ብቐፅ ዝኹነ ወይ ቅልጡፍ ናይ ጸጥታ ምክባር ስጉምቲ ስለ ዘይተገብረ፤ ህዝቢ ኤርትራ፡ ብፍላይ ከአ ብመሰረቱ ን“ናጽነት ኤርትራ” ዚደግፍ ዝከበረ ሓፋሽ ህዝቢ፡ ናጻ ኩይኑ ሓሳባቲ ክገልጽ ኣይክኣለን። ብዛዕባ'ቲ ኣብ ኤርትራ ብወገን ሰዓብቲ ወይ ዕሰባት ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ቡብጊዜኡ ዚፍጽም ዝከበረ ዘሰካሕክሕ ገበናት፡ ኣብ ሓደ “Terrorism in Eritrea” ብዝብል ኣርእሰቲ፡ ብሓልዮት ማሕበር ኢታሎ-ኤርትራ ተሓቲሙ ዝወጸ መጽሓፍ፡ ብሰፊሖ ተተንቲኑ ይርከብ።

ኣብዚ ከንሰተውዕሎ ዚግባእ፡ ናይ ሕቡራት ሃገራት መርማሪት ኮሚሽን'ን ኣብ ኤርትራ ቀቅድሚ ምእታዎ፡ እዘን ዚሰዕባ ንኣሸቲ ማሕበራት ፖለቲካ ቁይመን ምጽንሕን እዩ።

1. ማሕበር ምሁራት (Intellectual Party) - ንዕላማ ናይ ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ ብምሉኡ እትደግፍ፤
2. ማሕበር ናጽነት ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ (Liberal Unionist Party) ኤርትራ ብሓውሲ ፌደራላዊ መልክዕ መስ ኢትዮጵያ ንክትሓብር ዝደግፍ ዕላማ ዘሎዎ፤
3. ናይ ምዕራባዊ ክፍሊ ሃገር ራቢጣ ኤል ኢሰላሚያ (Muslim League of the Western Province)፡ ነቲ ብመንግስታት እንግሊዝን ኢጣልያን ተማሂዙ ዝከበረ “ቡሺን-ሰፎርሳ” ዝተባህለ ናይ ምምቃል ኤርትራ ምሕጽንታ ዝደግፍ ዕላማ ዘሎዎ ማሕበር።

ኣባላት ናይ ሕቡራት ሃገራት መርማሪት ኮሚሽን'ን፡ መጽናዕቶም ኣብቂዖም ምስ ተመልሱ፡ ሰለስተ ብመሰረቱ ዝተፈላለዩ፡ ርእይቶታትን ምሕጽንታታትን ዘጣራነፈ ጸብጸብ ኣቐሪቡም። ፖኪሰታንን ንተማላን፡ “ኤርትራ፡ ናጽነታ ክትረክብ መሰል ኣሎዎ”፤ ዚብል ምሕጽንታ ብሓባር ክቐርባ ኸሎዎ፤ በርማን ደቡባዊ ኣፍሪቃን፡ “ኤርትራን ኢትዮጵያን ብፈደራላዊ መልክዕ ክሓብሩ “አማሕጺኖም”። ልኡል ኖርወይ ከአ ንበይኑ ተፈልዩ፡ “ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር እዩ ዝግብእ። ዝኹነ ኩይኑ፡ ምዕራባዊት ክፍሊ ኤርትራ፡ ንጊዜኡ፡ ንዝተወሰነ ጊዜ፡ ብእንግሊዛውያን ሰብ-ሰልጣን ክትምሓደር እንተጸንሐት ዝሓሸ እዩ”፤ ዚብል ምሕጽንታ ኣቐሪቡ።

ብሓሙሽቲአም ኣባላት ናይ መርማሪት ኮሚሽን'ን ዝተዳለወ ጸብጸብ፡ ኣብ ወርሒ መስከረም 1950፡ ንመጽናዕትን ንናይ መወዳኔታ ውሳኔን፡ ኣብቲ ሓምሳይ ጉባኤ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ስለ ዝቐረበ፡ ብዛዕባኡ ብዙሕ ክትዕን መጎተን ተኻይዱ። ናይ ገለኣን ሃገራት ልኡኻት ነቲ ብንተማላን ፖኪሰታንን ዝቐረበ ምሕጽንታ ዝደግፍ ርእይቶታት ክቐርቡ ከለው፡ ልኡኻ መንግስቲ እንግሊዝ ብወገኑ፡ ነቲ ኣብ መብል 1949፡ ብኣርክሰት በሺንን ብካውንት ሰፎርሳን ተማሂዙ ዝከበረ'ም ዝኣክል ድምጺ ብዘይምርካቡ ተነጺጉ ዝተረፈ ምሕጽንታ፡ ዝደግፍ ርእይቶ ኣቐሪቡ። ልኡኻ መንግስቲ ኣመሪካ ንበይኑ፡ ነቲ ብደቡባዊ ኣፍሪቃን ብበርማን ዝቐረበ ምሕጽንታ ዝደግፍ ርእይቶ ኣቐሪቡ። ኣብ መወዳኔታ፡ እቲ

ምስ ፊደራላዊ ሕብረት ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተዛመደ፡ ናይ መንግስቲ ኣመሪካ ምሕጽንታ፡ ኣብ 2 ታሕሳስ 1950፡ ንድምጺ ቐረብ፤ 46 ኣድመጽቲ ደገፍቲ፡ 10 ኣድመጽቲ፡ ኣርባዕተ ኣድመጽቲ ከኣ ‘ድምጺ ካብ ምሃብ ስለ ዝተቐጠቡ’፡ እቲ ብመንግስቲ ኣመሪካ ዝቐረበ ርእይቶ ክጸድቕ ክኣሉ። እዚ ማለት፡ ኤርትራ ኣንጻር ናይ ህዝባ ድሌትን ሃረርታን፡ ብፊደራላዊ መልክዕ ምስ ኢትዮጵያ ክትሕወስ ተበይኑ። ብከምዚ ኣስፍሕ ኣቢላ ገሊጸዮ ዘለኹ ኣጋባቡ፡ ናይ ኤርትራ ጉዳይ ኣብ መፈጸምታ በጺሑ። ብድሕሪ’ዚ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት፡ ኣብ 14 ታሕሳስ 1950፡ እንደገና ተኣኪቦም፡ ነቲ ‘ፊደራላዊ ብይን’ ኣብ ግብሪ ምእንቲ ከውዕሉ፡ ንኣደ ኣንዝ ማቴንዞ ዝተባህለ፡ ኣብ ዲፕሎማቲካዊ ኣገልግሎት ናይ ብዙሕ ዓመታት ተመክሮ ዝነበሮ፡ ቦሊቭያዊ ዜጋ መሪጸም፡ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምስሌኔ (U.N. Commissioner) ዚብል መዓርግ ሂሮምዎ።

ምንም’ኳ እቲ ‘ፊደራላዊ ብይን’ ብመሰረቱ ባህ ዘዮብል እንተ ነበረ፤ ህዝቢ ኤርትራ፡ “ፊቲኽንዶ ንጉሰ ትምርቓ”፡ ብዚብል ጥንታዊ ተረት ተደሪኹ፡ ኣብ ኣደ ዕላማ ብምሰማር፡ መሰል መንግስቲ ክኸበረሉ ብዝተኻእለ መጠን ኣብ ግብሪ ንምውግሉ ኣቢሩ ክጸዕር ቁሪጽ ተበገሰ። ስለዚ፤ ኣብ 31 ታሕሳስ 1950፡ ኣብ ከተማ ኣስመራ፡ (ኣብ ቺንማ)፡ ኣብ መንጎ መራሕትን ኣባላትን ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ”ን ኣብ መንጎ ኣባላትን መራሕትን ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ኣንቲ ኢትዮጵያ”ን፡ ናይ ዕርቅን ሰላምን ጉባኤ ተኻይዱ። ኣብቲ ታሪኻዊ፡ “ናይ ቺንማ ኢምፐሮ ናይ ሰላም ጉባኤ” ጉባኤ ራእሲ ተሰማ ኣስበሮም፡ ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ጠቅላላ ፕረሲደንትን፡ ራእሲ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል፡ ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ኣንቲ ኢትዮጵያ” ናይ ክብሪ ፕረሲደንትን ከይተረፉ ተኻፊልቲ ኩይኖም ውዲሎም። ኣቶ ወልደኣብ ወልደማርያምን ኣቶ ሳሊሕ ከቢረን (ወደም ንንፍሰ-ሄርግራዝማች ዓብደልቃድር ከቢረ)፡ ንሰልፍ ናጽነት ኤርትራ ብምውካል፡ ከምኡ’ውን ኣዝማት ዘርእም ክፍሉን ሸክ ሱሌማን ኤል-ዲን ኣሕመድን (ክሻ)፡ ንማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ኣንቲ ኢትዮጵያ፡ ብምውካል ሃናጺ ዝኹነ መደረታት ኣስሚዮም። ብድሕሪ’ዚ፡ እቶም ብዕድሚኦም ኣዝዮም ዝሸምገሉ ላዕለዎት መራሕቲ ማሕበራት ፖለቲካ፡ ማለት ራእሲ ኪዳነማርያምን ራእሲ ተሰማን፡ ክልቲኦም ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ደው ኢሎም መጀመርያ ሰላምታ ተለዋወጦም፡ ቀጺሎም ከኣ ተሐጃቕፍሬምን ተሰዓዒሞምን። ኣብኡ ዝነበረ ህዝቢ እውን ብወገኑ፡ ኣብተቶም ብምኽታል፡ ነንኣድሕዱ ሕውነታዊ ሰላምታ ክለዋወጥ ተራእዩ። እምብኣርከሱ፡ ናይ ህዝቢ ኤርትራ ናይ ሰላም ጉባኤ ብኸምዚ ኣገባብ ተፈጸሙ።

ቀጺሎም ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” መራሕቲ፡ ኣደ ተስፋ ዚህብ ብሰራት፡ ኣብ ጋዜጣኦም ኣሕቲሞም ኣውጽኡ። ማለት፤ እቲ ክሳብ’ቲ ጊዜ፡ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዚብሃል ዝነበረ ናይ ማሕበሮም ወግዓዊ ስም፡ ድሕሪ’ቲ ናይ ሰላም ጉባኤ፡ “ናይ ኤርትራ ዲሞክራቲካዊ ሰልፊ” ናብ ዚብል ስያመ ከም ዝተለወጠ፡ ከምኡ’ውን እታ “ኣንቲ ኤርትራ” ተባሂላ ትጽቐዕ ዝነበረት ሰሙናዊት ጋዜጣኦም፡ “ደሃይ ኤርትራ” ተባሂላ ክትጽቐዕ ከም ዝኹነት ብወግዒ ኣመልከቲ። ከምኡ ብምግባርም፡ ብኣቂ ደለይቲ ሕውነታዊ ምቅርራብን፡ ደለይቲ ፍቕሪ ኣድሕድን፡ ደለይቲ ሃገራዊ ስምረትን፡ ከም ዝኹነት ብግብሪ ኣመሰኪሮም። ቦቲ ዝወሰዱ ስጉምቲ ድማ፡ ኣፋሽ ህዝቢ ብዙሕ ተኣጎሰ።

ይኹን’ምበር፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ቦቲ ኣብ መንጎ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ክምዕብል ወይ ክነግስ ዝጀመረ፡ ሰላምን ፍቕሪ-ኣድሕድን ስለ ዘንጽርጸረት፡ ኣብቲ ኣብ ውሽጢ ኤርትራ “ኢትዮጵያ” ብዝብል ስም፡ እናት-ኣትመ ዝዝርጋሕ ዝነበረ፡ ናይ ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ኣንቲ ኢትዮጵያ ሰሙናዊ ጋዜጣ፡ ኣደ ዘሰንብድን ዘሰግእን፡ ነቲ ኣብ ናይ ሰላም ጉባኤ ተተምቢሁ ዝነበረ ሃገራዊ ብሰራት ኣሳልጦ ንከይረክቡ ዝዕንቅፍን ዓንቀጽ ኣሕቲማ ኣውጺኦ። ትሕዝቶ ናይቲ ዓንቀጽ ካብ ነዊሕ ብኣጸፈ፡ ከምዚ ዚሰዕብ እዩ ነይሩ።

“ንሕና፡ ነዚ ‘ፊደራላዊ ውሳኔ’ ወይ ‘ፊደረሽን’ ዝተባህለ ብይን፡ “መኻርመዩ ዝረኸቡ፡ መሳፍሒ ነይሶእን” ብዚብል ጥንታዊ ተረት ተተባብዕና፡ ናይ መወደእታ ምሉእ ሕብረት ምስ ኣዳና ኢትዮጵያ ንምርካብ ክሳብ እንበቅዕ፡ ከም መሳገሪ፡ ወይ ከኣ ከም መሳልል ጌርና መታን ክንጥቀመሉ ኢና ተቐቢልናዮ ዘሎና እምበር፡ ብኣቂ ኣሚንናሉ ኣይኩንናን። እወ መሰረታዊ ዕላማና፡ ካብ ቀደም ጀሚሩ ክሳብ ሎሚ፡ መእንቲ ኤርትራ ምስ ኣዳና ኢትዮጵያ ክትኣብር ምቅላስ እዩ ነይሩ። ኣብ መጻኢ ጊዜ’ውን፡ ፈጺሙ ኣይክልወዎን እዩ። ክሳብ ኣብ ናይ መዋዳጃታ ዓወት እንበጽሕ ከኣ፡ እቲ “ኢትዮጵያ ወይ ሞት”፡ ብዚብል ጭረሖ ዝተሰነዩ ቃልሰና፡ ቀጸሊ ከም ዝኹነ፡ ንኹሎም ተገደሰቲ፡ በሕልፊ ኸኣ ንደቂ ማሕበርና፡ ኣራጋጊጽና ነመልክቶም ኣሎና፤ ወ.ዘ.ተ... ይብል። እቲ ብምኽንያት ናይ ሰላም ጉባኤ

ክቆሰን ጀሚሩ ዝነበረ፡ ብሓቂ ደላይ ፍቕርን ሰላምን ዝኹነ ህዝቢ ኤርትራ፡ ንትሕዝቶ ናይ'ዛ 'በርቂ ሓጋይ' ዝኹነት፡ ኣብ ጋዜጣ 'ኢትዮጵያ' ተሓትማ ዝወጸት ግንቀጽ ምስ ተመልኮተ፡ ክሰንብድን ክሰቁርቀርን ተደራሽ። ብሓቂ 'ውን ሓዘኑ።

ናይ ሕቡራት ሃገራት ኮሚሽነር፡ ኣንዘ ማቴንዞ፡ ምስ ኩሎም ኣማኸርቲን መትዓይቲን ሓቢሩ፡ ኣገልገሎቲ ንምጅማር ኣብ 9 የካይት 1951፡ ናብ ከተማ ኣሰመራ ኣተወ። ምስ ኩሎም ተገደሱቲ ወገናት፡ ማለት፡ ምስ ወኪላት ናይ ህዝቢ ኤርትራን ናይ ካልኦት ኣብ ኤርትራ ዝቐመጡ ዝነበሩ ወጻኢተኛታትን ዜጋታትን፡ ምስ ሰብ ሰልጣን መንግስቲ ኢትዮጵያን፡ መንግስቲ እንግሊዝን፡ ካልኦት ብዛዕባ ጉዳይ ኤርትራ ዝግደሱ መንግስታትን ብምርኻብ፡ ሓሳብ ንሓሳብ እናተለዋወጠ ኣገልግሎቲ ክበርክት ክኢሉ። መጀመሪያ፡ ሓደ ኣብ ዲሞክራቲካዊ መንገድ ዝተመሰረተ ህንጻ መንግስቲ ኣርቀቐ። ነቲ ንሱ ዘዳለዎ ንድሬ ቦሽሪ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ኣጽኒዖም ምእንቲ ከጽድቕዎ ከኣ፡ ኣብ 26 መጋቢት 1952፡ ቍጽገም 68፡ ዝኹነ ማለት፡ 34 ኣሰላም፡ 34 ከኣ ክርስቲያን፡ ኣባላት ባይቶ ተመሪጸዎ። ኣብ 29 ሚያዝያ ድማ ወግዓዊ ኣገልገሎቶም ጀሚሮም። ብሓጺሩ፡ ባይቶ ኤርትራ ብወግዒ ተኸፊቲ፡ ሃገራዊ ሰራሐ ጀሚሩ።

ኣብቲ መሰርሕ፡ ብዙሓት ክሳብቲ ግዜ'ቲ፡ ከም መራሕቲ ወይ ከም ቀንዲ ኣባላት ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ሓንቲ ኢትዮጵያ” ኮይኖም “ኢትዮጵያ ወይ ሞት”፡ እናበሉ ምእንቲ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር ዚጽዕሩ ዝነበሩ፡ ገሊኦም ከም መራሕቲ ወይ ከም ቀንዲ ኣባላት፡ ናይታ ብመንግስቲ እንግሊዝ ተወዲባ፡ “ናይ ምዕራባዊ ክፍለ-ሃገር፡ ራቢጣ ኤል ኢሰላሚያ” ብዚብል ሸም እትጽዋዕ፡ ንኤርትራ ኣብ ክልተ ንምምቃል እትጽዕር ዝነበረት ሓደገኛ ውድብ ብምዃን ኣንጻር ሕብረትን ናጽነትን ናይ ህዝቢ ኤርትራ ዝቃለሱ ዝነበሩ ውልቀሰባት፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን ብመንግስቲ እንግሊዝን ተሓጊዞም፡ ኣባላት ባይቶ ንምዃን ሰሊጡዎም ነበረ። ሰለዘ፡ በዘን ብመሰረቲ፡ ‘ኣንጻር ናጽነት ኤርትራ’ ዝኹና ክልተ ውድባት ተመሪጸዎ ዝተላእኩ ኣባላት፡ ኣብቲ ባይቶ፡ ብመልክዕ ‘ሰሙር ግምባር’ ካይኖም ክሰርሑ ተሰማሚዖም። በዚ ምክንያት'ዚ፡ ድምጺ ኣብ ዝጥለበሉ እዋን፡ ናይ ‘ድምጺ ብልጫ’ ንምርካብ ኣይጸገሞምን። ንኣብነት፡ እቶም ኣባላት ባይቶ፡ ሰርሖም ንምቕጻል፡ መጀመሪያ ፕረሲደንትን ምክትል ፕረሲደንትን ክመርጹ ነይሩዎም። ብመሰረት ‘ፊደራላዊ ብይን’ ምረጫ ተኻይዱ፡ ኣቶ ተድላ ባይሩ፡ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ሓንቲ ኢትዮጵያ” ዋና ጸሓፊን ቀንዲ ወዳእ ነገር ዝነበሩን፡ ሸኽ ዓሊ መሓመድ ሙሳ ራዳይ፡ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ፡ “ናይ ምዕራባዊ ክፍለ ሃገር፡ ራቢጣ ኤል ኢሰላሚያ” ፕረሲደንት ዝነበሩን፡ ከም ፕረሲደንትን ምክትል ፕረሲደንትን ኩይኖም ተመርጹ። በዚ ምክንያት'ዚ፡ ካብ መጀመርታ ባይቶ ኤርትራ፡ ኣብ ትሕቲ ቍጽገር ናይ መንግስታት ኢትዮጵያን እንግሊዝን ኣተወ።

እቲ ብኣንዘ ማቴንዞ ዝተነድፈ ረቂቕ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ብኣባላት ባይቶ ተመርጺሩ ምእንቲ ኪጸድቕ፡ ኣብ 4 ግንቦት 1952፡ ናይ ባይቶ ቀረበ። እቶም ኣባላት ከኣ፡ ብድሕሪ ዓሚቕ መጽናዕትን ብዙሕ ምክታዕን፡ ኣብ 10 ሓምሌ፡ ኣጽዲቑዎም። ብድሕሪ'ዚ፡ ኣብ 11 ንሓሰ 1952፡ እቲ ረቂቕ፡ ንመወዳእታ ግዜ ብሃጸይ ሃይለ-ስላሴ ጸዲቐ። ካብኡ ንድሓር ድማ፡ ኣብ ግብሪ ክውዕል ጀሚሩ። ብመሰረት ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ኣቶ ተድላ ባይሩ፡ ኣብ 28 ንሓሰ 1952፡ መራሕ መንግስቲ ኩይኖም ክመረጹ ኹሎዉ፡ ኣብ ክንድኦም፡ ሸኽ ዓሊ ሞሓመድ ሙሳ ራዳይ ናይ ባይቶ ኤርትራ ፕረሲደንት ኩይኖም ተመሪጸዎ። ካብ 15 መስከረም 1952፡ መንግስቲ ኤርትራ ብወግዒ ሰለ ዝተሃንጸ፡ እቲ ብእንግሊዛውያን ዝካየድ ዝነበረ፡ ምስ ምምሕዳር ኤርትራ ዝተዛመደ ሰልጣን ወይ ሓላፍነት ናብ መንግስቲ ኤርትራ ተምሓሊፍ። ሰለዘ፡ እቲ ኣብ 2 ታሕሳስ 1950፡ ብባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዝተወሰነ ፊደራላዊ ብይን፡ ብዝገለጸኩልኩም ኣገባብ ኣብ ግብሪ ውዲሉ፡ መንግስቲ ኤርትራ፡ ብመሰረቲ፡ ‘ናይ ህዝቢ፡ ብህዝቢ፡ ንህዝቢ’፡ ዝኹነ ‘ዲሞክራቲካዊ ዓይነት መንግስቲ’፡ ኣገልገሎቲ ኣብ ምብርካት ይርከብ ነይሩ። ኣብ 14 ሕዳር 1962 ግና፡ ብሓደ ጸረ-ሕጊ ዝኹነ ትእዛዝ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ነቲ ንመንግስቲ ኤርትራ ንምዕናውን፡ ነቲ ‘ፊደራላዊ ብይን’ ንምፍራስን ተባሂሉ ዝተኣወጀ ለይናዊ ትእዛዝ፡ ኣብ 15 ሕዳር 1962፡ ኣብቲ ናይ ኢትዮጵያ ነጋሪት ጋዜጣ፡ “ትእዛዝ ቍጽሪ 27/55፡ ወይ ከኣ “Order No. 27 of 1962”፡ ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ፡ ሓቲሙ ኣውጺኡ። እቲ ትእዛዝ ብኣቶ ኣክሊሉ ሃብተ ወልድ፡ ኣብቲ ግዜ'ቲ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ጠቕላላ ምኒስትር ዝነበረ፡ በዓል ሰልጣን ዝተፈረመ፡ ሃጸያዊ ትእዛዝ እዩ ነይሩ።

ኣብ መወዳእታ፡ ጽሑፊይ ንምጥቕላል፡ ብዛዕባ'ቲ ቅድም ኢሊ ዝገለጸኩልኩም ታሪኻዊ ኩነታት፡ ኣሰራሕን ኣብሪሁን ዝገልጽ ትሕቶታት ዝሰፈሮ መጻሕፍትን፡ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ወግዓዊ መዛግብትን፡ ኣገደሱቲ ናይ ጽሑፋት መውክብ፡ ብውሑዱ ክሕብረኩም ከሎኹ፡ ግቡኣይ ዝፈጸመኩ ኹይኑ ይሰምዓኒ።

References: መወከስ

1. The Map of Africa by Treaty: Abyssinia to Great Britain (Colonies) Nos. 1-102, by Sir Edward Hertslet and Great Britain,
2. United Nations documents about Eritrea, 1948 -1952, including :
 - a) The report of the four power commission in Eritrea 1948,
 - (b) The report of the U.N. commission in Eritrea 1950.
 - (c) The progress report of the U.N. Commissioner in Eritrea 1952.
 - (d) The final report of the U.N. Commissioner in Eritrea 1952,
3. Declaration of the Eritrean independence Blow = 1949.
4. Eritrea A victim of U.N. decision and of Ethiopian Aggression. A victim of U.N. decision
5. and of Ethiopian aggression. Appeal of the Eritrean people to the 26th session of the general assembly, Dec 3, 1971, New York.
6. The Imperial Ethiopian government *Negarit Gazette*, 22nd Year – No 3 of 15th November 1962 containing Order No. 27 of 1962 – Termination of the Federal Status of Eritrea.
7. **Chie ? dell Eritrea - 1952**, *Dizionario Biografico, con una cronologia*, by Giuseppe Puglisi [Who is who in Eritrea).

ኣብዚ፡ ናጽነትና ረኪቦና ሃገር ክንምለስ እናተተምኔኹ ሓሳባተይ እድምድም።

ምስ መግዛእቲ ባዕዳውያን ዝተዛመደ ናይ ሃገርና ኤርትራ ሓቀኛ ታሪኽ - ብጠበቓ ጸጋይ ኢያሱ

ሃገርና ኤርትራ ካብ ዋንቲ ጀሚራ ብመበል 24 ግንቦት 1991 በሰው-ራውያን ተጋደልትና ሓራ ክሳብ እትወጽእ ቡብግዜኡ ከመይ ዝኣመሰለ ምስ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝተዛመደ ታሪካዊ ኩነታት ይጓጎፉ ከም ዝከበረ ተንቲነ ከዘነቱ ዋና ዕላማይ ከም ዝኹነ ከበሰር ከሎኹ ሃገራዊ ግቡኣይ ዝፍጽም ዘሎኩ ኮይኑ ይሰምዓኒ። ይኩን'ምበር በዛ ዓንቀጽ'ዚኣ ካብ ማይ ባሕሪ ብማንካ ከም ዝተባህለ ብፍላይ ብዛዕባ ምስ መግዛእቲ ጣልያን ዝተዛመደ ታሪኽ ከዘነቱ ዋራሕ ኢየ መዲባ ዘሎኹ። እዚ ዘቅርቦ ዘሎኹ ታሪካዊ ዜና ኣብ ቤላ-ቤለውን ኣብ መሰረት ዘይብሉ ያታን ኣብ ነይ ስልተኛታት ወይ ክኣ ኣብ ናይ ተበለጽቲ ወረን ዝተመሰረተ ኣይኩነን። እወ ኣብ ትኽክለኛ መጻሕፍቲ ታሪኽ ዘተመሰረተ ከምኡውን መንግስቲ ኢትዮጵያን መንግስቲ ኢጣልያን ቡብግዜኡ ብጽሑፍ ይፍጽምኦ ብዝከበራ ኤርትራ ሓንቲ ምስ ኢትዮጵያ ፈጺማ ሕብረት ዘይነበራ ፍልይቲ ሃገር ከም ዝኹነት ኣረጋጊጹ ዝምስክር ምሕዘታዊ ናይ ደብ ስምምዓት ዘተደገፈ እዩ። እወ ብነገሰታት ኢትዮጵያን ኢጣልያን ብምድግጋም ዝፍረም ዝከበረ ንደብ ኢትዮጵያን ኤርትራን ዝሕብር መዛግብቲ ምሉእ ዘይጎዱል ኣሎ እንተ በልኩ ካብ መሰመር ሓቂ ኣይወጸእኩን። እቶም ብሓቂ ተንኮለኛታት ዝኹኑ ሰብ ስልጣን ኢትዮጵያ ካብ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ ጀሚርካ ክሳብ ኮሎኔል መንግስቲ ሃይለማርያም ንኤርትራ ኣብ ኣርዑት መግዛእቶም ንምጽማድ ምእንቲ ክሰልጦም መንግስቲ ጣልያን ካብ ኢትዮጵያ ወራራ ከም ዘወሰደ ኣምሲሎም ንመንግስታትን ነኣህብን ዓለም ካብ ምትላልን ካብ ምጭብርባርን ኣይቁጠቡን ነይሮም። ኣብዚ ዘሎናዮ ግዜ'ውን ከይተረፈ ቁጽርም ይውሓድ'ምበር ከም ብዓል ጎሹ ወልዴ ፕሮፌሰር ኣሰራት ወለደየስ ወዘተ ዝኣመሰሉ ተበለጽቲ ኣምሓሩ ነቲ ብግዜ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ ዝተጀመረ መሰረት ዘይብሉ ወረ ኣብ ውሽጢ ኢትዮጵያን ኣብ ወጻኢ ሃገራትን ኣዘውቲሮም ከም ኣቡነ ሰማያት ይደግሞም ኣለው። ይኩን'ምበር እዚ ዓይነት ምጭብርባር እዚ ኣብ ታሪኽ ዘይተመሰረተ ብሓቂ ከም ጽውደዋይ ክግመት ዝግብኦ ናይ ተንኮለኛታትን ናይ ተበለጽትን ስልቲ ከም ዝኹነ ካብቲ ዝክተል ጽሑፍ መርትዖ (documentary evidence) ክንግንዘቦ ንክእል፤

1. እቶም ኣብ መጀመሪታ ናይ 1500 ንመጀመሪያ ግዜ ኣብ ኤርትራ ዝኣተው ኣውሮፓውያን፡ ኣብቲ እዋን'ቲ እዛ ሃገር'ዚኣ ናይ ግዛእ ርእሳ ናጻ ዝኹነ መንግስቲ ከም ዝከበራ መስኪሮም ኣለው። ብተወሳኺ ምድሪ ባሕሪ ተባሂላ ትጽቀዕ ከም ዝከበረት'ሞ እቲ ዘምሓድራ ዝከበረ ብዓል ስልጣን ባሕሪ ነጋሲ ከም ዝከበረ ምዓርጉ ከምኡ'ውን ኣንጻር'ቶም ቡብግዜኡ ንሃገሩ ወሪሮም ክገዝኡዎ ዝህቅኑ ዝከበሩ ኢትዮጵያውያን መሳፍንቲ ይዋጋእ ከም ዝከበረ ኣረጋጊጸም መስኪሮም ኣለው።

2. ኣብ መበል 1600 ብፓርቶጊዛውያን ሊቃውንቲ ዝተሳእለ ቅርጻ መሬት (map) ክኣ ጃዩግራፊካዊ ደባት ናይ ኢትዮጵያን ናይታ ኣብቲ ጊዜ'ቲ ምድሪ ባሕሪ ተባሂለ ኢትጽዋዕ ዝከበረት ናጻ ዝኾነት ሃገርን ልክዕ እዚ ደባት ናይ'ዚ ጊዜ'ዚ ኤርትራ ከም ዝከበራ ገለጹ ይሕብር።
3. ጂይ ሉደልፍ (J.Ludolph) ዝተባህለ ሊቅ እውን ብወገኑ እታ ምድሪ ባሕሪ ብዘተብል ስም ኢትጽዋዕ ዝከበረት ሃገር ኣደ ፊደራል ሪፓብሊክ ዝኾነ ዓይነት መንግስቲ ከም ዝከበራ ኣዝንቲዩ ኣሎ። እዚ ምሁር ሱብ'ዚ ብዛዕባ ናይ ታሪኽ ኣፍሪቃ ሊቅነቱ ብሕልፊ ክኣ ብዛዕባ ናይ ምብራቃዊ ቀርኒ ኣፍሪቃ ፍልጠቱ ወይ መጽናዕቱ ኣብ ምሉእ ዓለም ውሩይ እዩ ነይሩ።
4. ኣብ መበል 1770 ኣደ ጂይ ብሩስ ዝተባህለ ንናይ ዓለም ሃገራት ደባት እናዞረ ዘጸንዕ ዝከበረ ወዲ ስኩትላንድ (The Scottish explorer James Bruce) ንኤርትራን ንኢትዮጵያን ዝፈላሉ ኣህጉራዊ ደብ ፈለገ በለሳ ከም ዝኾነ ጽሑፉ ነይሩ። ክሳብ ሎሚ' ውን ማለት ኢትዮጵያ ንኤርትራ ብኢድ ወገን ወሪራ ክሳብ ኢትሕዛ'ውን ፈለግ በለሳ ናይ ክልቲኡን ሃገራት ወግዓዊ ደብ ኮይኑ ይርከብ ነይሩ።

"ካብ ጉይይ ምውዓል ፡ ክሳድ ምሓዝ" ከም ዝብሃል ቅድሚ መግዛእቲ ጣልያን ኤርትራን ኢትዮጵያን ክልተ ነንበይን ዝኾና ማለት ርእሰን ዝኾነላ ዝተፈላለያ ሃገራት ከም ዝከበራ ካብዘን ብመልክዕ ኣብነት ዝገለጸኩዎን ናይ ጽሓፍቲ ታሪኽ ጽኑዕ ምስክርነት ክንርዳእ ንክእል።

ኣብ መበል 1557 መንግስቲ ቱርኪ፡ ንወደብ ምጽዋዕን፡ ኣብ ኣካባቢኡ ንዝከበራ መሬት ኤርትራን ወሪራ ብምሓዝ ክትገዝእ ጀሚራ። ንኣስታት 309 ዓመታት'ውን ኣብ ትሕቲ ቍጽጽራ ነይሩ። ይኹን'ምበር፡ ብመሰረት ኣደ ብመበል 17፡ ግንቦት፡ 1866፡ ኣብ መንጎ ምንግስቲ ቱርኪን ምንግስቲ ግብጽን ዝተፈጸመ ወግዓዊ ስምምዕ እቲ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ ብመንግስቲ ቱርኪ ዝግዛእ ዝከበረ ኣዝዩ ንእስ ዝበለ ክፍሊ ኤርትራ ናብ መግዛእቲ ግብጽ ተማሓሊፋ። ካብዚ ዕለት'ዚ ንድሓር መንግስቲ ግብጽ መደበር መንግስታ ኣብ ከተማ ምጽዋዕ ብምህናጽ ነቲ ኣብ ገምገም ቀይሕ-ባሕሪ ዝርከብ ክፍሊ ስምሃርን፡ ንክፍሊ ሰንሒትን ክትገዝእ ክኣላ።

ኣብ መበል 1869 ወሽመዋ ሱዌጽ ኣገልግሎቱ ስለ ዝጀመረ ናይ ባሕሪ ኤርትራ ማለት ናይ ቀይሕ ባሕሪ፡ ብሕልፊ ክኣ ናይ ወደባትን ደሴታትን ኤርትራ ኣገደስነት ብቅጽበት ክምዕብል ተራእዩ። በዚ ምክንያት'ዚ ኣባ ጃዘፕ ሳፕቶ ዝተባህለ ናይ ሚሰዮን ላዛሪስቲ ኣባል ዝኾነ ፈላሲ ጣልያን ኣብ መበል 15 ሕዳር፡ 1869፡ ብሸም ሓንቲ "ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ" ዝተባህለተ ኩባንያ ጣልያን ካብ ኢብራሂም ቢን ኣሕመድ ዝተባህለ ደንክላዊ መሰፍን ኣብ ወደብ ዓሰብ መሬት ገዚኡ። ብድሕሪ'ዚ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ባዕላ ኣብ መበል 11 መጋቢት 1870 ካብ ሱልጣን ዓብደላ ሸሕምን ካብ ሱልጣን ሓሰን ቢን-ኣሕመድን፡ ካልእ ኣብ ኣካባቢ ዓሰበ ዝርከብ መሬት ገዚኡ። ቀጺላ እውን እዛ ኢጣልያዊት ማሕበረ ንግድ'ዚኣ ኣብ መበል 15 ግንቦት 1880 ካብ ካለኦት ዲንክላውያን ሰብ ስልጣን ኣዝዩ ሰፊሕ ዝኾነ ተወሳኪ መሬት ገዚኦ በዚ ምክንያት'ዚ ወደብ ዓሰበ ሞራሕ ዘይኮነስ ኣብ ሞቃ'ቲ ወደብ ዝርከብ ደሴታትን ካልእ ኣብ ዙርያ ዓሰብ ዝርከብ መሬት ደንክልን ዳርጋ ብምሉኡ ናይ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ርስትን ጉልትን ኩይኑ ማለት እዩ።

እዚ ኩሉ ክፍጸም ከሎ ዝዕዘብ ዝከበረ፡ ምንሊክ ዝተባህለ፡ ንጉሰ ሸዋ ኣብ መበል 10 መጋቢት 1881፡ ንመንግስቲ ጣልያን ንኤርትራ ወሪራ ንክትገዝእ ብጽሑፍ ኣተባቢዑ። ብድሕሪ'ዚ ኣብ ወርሒ መጋቢት 1882 ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ነቲ ቡብግዜኡ ካብ ሰብ ስልጣን ደንክል እትገዝእ ዝከበረት መሬት ብምሉኡ ብ417 ሺሕ ሊረ (417 000 ፈረንካ ጣልያን) ሞራሕ ናብ መንግስቲ ጣልያን ሸይጣቶ።

ኣብ መበል 5 ሓምለ 1882 እቲ ናይ መሕበር ንግድ ሩባቲኖ ርስቲ ኩይኑ ዝጸንሐ መሬት ደንክልያ ብምሉኡ ግዝኣት መንግስቲ ጣልያን ከም ዝኾነ ዝውሰን ኣዋጅ ብ ባይቶ መንግስቲ ጣልያን ተሓጊገ። እቲ ኣብቲ ግዜ'ቲ ነታ ምስ ዳንክልያ እትደውበ ዝከበረት ክፍሊ ኢትዮጵያ ዝገዝእ ዝከበረ ንጉሰ ምንሊክ ክኣ ዝዚ ንመሬት ዳንክልያ (ማለት ንኣደ ክፍሊ ሃገር ኤርትራ) ናብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝጸምድ ናይ መንግስቲ ጣልያን ወግዓዊ ኣዋጅ ብታሕጓስ ደጊፋዎ።

አብ መበል 21 ግንቦት 1883 መንግሥት ምንጊክን መንግሥት ኢጣልያን ሓደ ናይ ምሕዘኑ ስምምዕ ተፈራሪሞም። ብመሰረት ናይቲ ብክልቲኤን ምሓዘት ዝኾኑ መንግሥታት ዝተፈጸመ፡፡ አብ ኣህጉራዊ ሕጊ ዝተመሰረተ ስምምዕ ክኣ ነታ ብምንጊክ ኣትግዛእ ዝነበረት ክፍሊ ኢትዮጵያን ነታ ግዝኣት ጣልያን ክትከውን ዝተደረገኹት ዳንካሊያ ዝተባህለት ክፍሊ ኤርትራን ዝውሰን ወግዓዊ ደብ ትሓንጺዶ። ክመኡ'ውን መንግሥት ኢጣልያ አብ ኣዲስ አበባ መንግሥት ምንጊክ ክኣ አብ ከተማ ሮማ ናይ ቆንሶላት ኣብያተ ጽሕፈት ክኸፍታ ተሰማሚዐን። ነዚ 28 ዓንቀጻት ዘጠራነፈ ኣህጉራዊ ስምምዕ'ዚ ዳግማዊ ምንጊክ ባዕሉ ፈሪሙዎ። ኮንተ ፔትሮ ኣንቶኒሊ ዝተባህለ ብሓቂ ውሩይ ዝኾነ ኢጣልያዊ መስፍን'ውን ንመንግሥት ሃገሩ ብምውካል ፈሪምዎ።

መንግሥት ጣልያን ናይ ዳንካልያ ግዝኣታ ብስርዓት ምስ ኣረጋገጸት ንወደብ ምጽዋዕን ነቲ ካብ መበል 17 ግንቦት 1866 ጀሚሩ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ ብመንግሥት ግብጺ ክግዛእ ዝጸንሑ አብ ዙርያ ቀይሕ ባሕሪ ዝርከብ ካለእ ክፍሊ ኤርትራን ወራራ ክትሕዞ መዲባ። መንግሥት ምንጊክን መንግሥት እንግሊዝን'ውን ንዕላማኦ ደጊፎምዎ። ስለዚ መንግሥት ጣልያን ብተገዳስነት ናይ መንግሥት እንግሊዝ ምስ መንግሥት ግብጺ ስምምዕ ብምግባር አብ መበል 1885 ንወደብ ምጽዋዕን፣ ንምንኩሉን፣ ንሕገ-ምሉኡን፣ ንዓምራላን፣ ነበይሉልን፣ ንዓራፍላን፣ ንሕርጊንን ንሰሓጢን ንድኾኖን ንደሴታት ዳህላክን ወራራ ክትገዝኣን ጀሚራ። ቀጺላ መግዛእታ ናብ ዝባን ከበሳ ኤርትራ ኣቢላ ከተሰፋሕፍሕ ሃቂና። እንተተነ ህዝቢ ኤርትራ ብጅግንነት ስለ ዝተቃወሙ ብቀሊሉ ክሰልጣ ኣይክኣላን። ንኣብነት አብ መበል 26 ጥሪ 1887 ሓንቲ ብመሪሕነት ናይ ኮሎኒል ድክሪቶፎሪስ ቶማስ ንዝባን ከበሳ ክትወጽእ ዝሃቀነት ብሓሙሽተ ሚኢቲ (500) ወታደራት ዝቆመት ሰራዊት ጣልያን አብ ተጽዓሊ (ማለት ዶጋሊ) ዝተባህለ ካብ ወደብ ምጽዋዕ ቁሩብ ርሕቅ ኢሉ ዝርከብ ቦታ ምስ በጽሑት መላሰ ኣውያት ዘይብላ ብምልኳታ ቦቶም ኣንጻር መግዛእቲ ዝዋግኡ ዝነበሩ ጀጋኑ ኤርትራውያን ተደምሲሳ። ብኻልእ ኣዘራርባ አብ ውሽጢ ስለስተ ሓደው ኣርባዕተ ሰዓት ሞራሕ ዝወሰደ ውግእ 430 ወታደራትን 23 መኮንናትን ኣብቲ ኩናት ዝተኻየደሉ ሚዳ ተቀዘፎም። እቶም ዘተረፉ ኻእ እናሃደሙ ንምጽዋዕ ኣቢሎም ንምምላስ ክህቁኑ ከለው ቦቶም ዝሃድንምዎ ዝነበሩ ጀጋኑ ኤርትራውያን ካብ ስራሕ ወጸኡ ኩይኖም። ብሓጽሩ ሰራዊት ጣልያን ብምሉኣቶም እቲ ኣህዚኦም ዝነበረ ድክሪቶፎሪስ ዝተባህለ ውሩይ ዝኾነ ላዕላዊ መኮንን ከይተረፈ አብ ውሽጢ ሓጺር ግዜ ጸኒቶም። ንመዘከረታኦም ናይ መንግሥት ጣልያን ባይቶ አብ መበል 27 ግንቦት 1887 ብወግዒ ተኣኪቡ አብ ከተማ ሮማ ሓደ "ናይ ሓሙሽተ ሚኢቲ ሰውኣት ኣደባባይ" ተባሂሉ ዝጽዋዕ ቦታ ክፍጠር ሓጊኑ ክሳብ ሎሚ'ውን እቲ ኣደባባይ ብሸሞም ክጽዋዕ ይነበር ኣሎ። (N.B. Piazza dei Cinquecento).

አብዚ ታሪኻዊ ዓወት'ዚ ህዝቢ ትገራይ'ውን ብወገኖም በመሪሕነት ራእሲ ኣሉላ ምስ ህዝቢ ኤርትራ ብምትሕብባር ብጅግንነት ከም ዝተዋግኡ ከይዘከርኩን ከይገለጸኩን ከሓልፍ ሕልናይ ኣይፈቅደለይን።

አብቲ ግዜ'ቲ ንጉስ ምንጊክ ነሃገር ሸዋን ነታ ምስ ዳንካልያ እትዳውብ ዝነበረት ክፍሊ ወሎን ሞራሕ እዩ ዝገዝእ ዝነበረ። ስለዚ ንመንግሥት ጣልያን ብወገን ምጽዋዕ ኣቢላ ንዝባን ከበሳ ኤርትራ ንምውጻእ፡ ብቀጥታ ክሕግዝ ኣይክኣለን። እታ ምስ ዝባን ከበሳ ኤርትራ እትዳውብ ዝነበረት ሰሚናዊት ክፍሊ ኢትዮጵያ ብቀጥታ ብሃጸይ ዩሃነስ ራብዓይ እያ እትግዛእ ዝነበረት። እቲ አብ መንጎ ንጉስ ምንጊክን መንግሥት ኢጣልያን ብግዜኡ ዝኸየድ ዝነበረ ምስ ምውራር ኤርትራ ዝተዛመደ ውዲት ንሃጸይ ዩሃነስ ኣዝዩ ዘሰግእ ኮይኑ ስለ ዝተሰምየ ብምሉእ ክኣለቲ ተቃዋሚኡ እዩ ነይሩ። ይኹን እምበር እዚ ናይ ነገስታት ሓበሻ ላዕላዊ ብዓል-ሰልጣን ተባሂሉ ዝግመት ዝነበረ ሃጸይ ዩሃነስ፡ ራብዓይ ኣንጻር'ቶም ሃገሩ ወሪሮም ንምሓዝ ካብ ሃገር ሱዳን ዝመጽ ሰራዊት ማህዲ እናተዋግኦ እንክሎ ብመበል 10 መጋቢት 1889 አብ መተማ ስለ ዝተሰውኤ ሰራዊቱ ክባታተኑ ተደሪኾም።

ንጉስ ምንጊክን ንጉስ ጣልያንን ብዛዕባ ሞት ሃጸይ ዩሃነስ ምስ ስምዑ ብቅጽበት ነቲ ዘኸየድዎ ዝነበሩ ናይ ተንኮል ውዲት ኣጸቢቆም ከማዕብልዎ ተራእዮም።

ንኣብነት አብ መበል 22 መጋቢት 1889 ንጉስ ምንጊክ ኣበ ሰፈር ሃጸይ ዩህንስ ናይ ምልእቲ ኢትዮጵያ ንጉስ ነገስታት ወይ ክኣ ሃጸይ ኮይኑ ከም ዝተቀብኦ ብወግዒ ኣዊጁ። ንሰሚናዊ ክፍሊ ኢትዮጵያ ማለት ንሃገር ትግራይ ኣቢሉ ክወርር'ውን መዲቡ። ልክዕ አብታ ዕለት እቲኣ ኣቶም አብ ከባቢ ወደብ ምጽዋዕ ሰፈሮም ዝርከቡ ዝነበሩ ሰራዊት ጣልያን ምስ ንጉስ ምንጊክ ብምስምማዕ ንዝባን ከበሳ ኣቢሎም ናይ ወራር ምንቅስቃስ ጀሚሮም። ስለዚ

መንግሥት ምንጊቱን መንግሥት ኢጣልያን ብተዘዋዋሪ መንገዱ ተላባብሮታ ብምዃን፣ ንዝባን ከበሳ ኤርትራን ነታ ብሃጺይ ዩሃስ ብቀጥታ እትግዛእ ዝከበረት ክፍሊ ሃገር ኢትዮጵያን ወሪረን ንክሕዘኡን ብሓንሳእ ተባብሮን ማለት እዩ። ብቐጽበት'ውን ዕላማኤን ክሰልጠን ክኢሉ።

ኣብ መበል 2 ግንቦት 1889 ኣብ ውጫሌ ዝተባህለ መሬት ዓደምሓራ ኣብ መንጎ መንግሥት ኢትዮጵያን መንግሥት ጣልያንን ነቲ ኣብ መንጎ ክልቲኤን ሃገራት መመሊሱ እናማዕበለ ዝኸይድ ዝከበረ ፍቅሪ ሕድሕድ ኣጸቢቁ ዘደልድል ኣብ መንጎ ክልቲኤን መንግሥታት'ውን ነባሪ ሰላም ክፈጥር ዝክእል ስምምዕ ተፈጸመ። እዚ 20 ዓንቀጻት ዘጠራነፈ ናይ ምሕዘነት ስምምዕ'ዚ ብመጠኑ ምስ ዶብ ኢትዮጵያን ኤርትራን ዝተዛመደ ኻኸውነ ከሎ ብስም መንግሥት ኢትዮጵያ ሃጺይ ምንጊቱ ባዕሉ እዩ ፈሪመዎ።

እንደገና ኣብ መበል 1 ጥቅምቲ 1889 ኣብ መንጎ መንግሥት ኢጣልያን ኣብ ምንጎ መንግሥት ኢትዮጵያን ማለት ኣብ መንጎ ንጉስ ኡምበርቶን ሃጺይ ምንጊቱን ንናይ ውጫሌ ስምምዕ ኣጸቢቁ ዘጽድቅ ተወሳኪ ስምምዕ ተፈጸመ።

ብመሰረት ናይ'ቲ ኣብ መንጎ ክልቲኤን መንግሥታት ዝተፈጸመ ሓዲሽ ስምምዕ ከኣ ንጉስ ጣልያን ንጉስ ምንጊቱ ናይ መንግሥት ኢትዮጵያ ሃጺይነት ስልጣኑ ብወግዒ ፈሊጡሉ ወይ ኣጽዲቁሉ። ንጉስ ምንጊቱ ክኣ ብወገኑ ንመንግሥት ጣልያን ነቲ ቡብግዜኡ እናወረረት ዝሓዘቶ መሬት ኤርትራ ሕጋዊ ግዝኣታ ከም ዝኾነ ፈሊጡላ ወይ ኣሚኑላ።

እዚ 11 ዓናቕጽ ዘጠራነፈ ብሓቂ ንጹርን ጽኑዕን ዝኾነ ስምምዕ'ዚ ኣብ ከተማ ናፓሊ ዝተፈጸመ ክኸውን ከሎ ደጃዝማች መኩንን ወልደ-ሚካኤል ዝተባህለ ኣዘዩ ውሩይ ዝኾነ ኢትዮጵያዊ መስፍን እዩ ናይ ሃጺይ ምንጊቱ ብዓል ምሉእ ስልጣን ወኪል ኮይኑ ፈሪመዎ። ብድሕሪ'ዚ ኣብ ከተማ ናፓሊ ዝተፈጸመ ብሓቂ ኣሰጋኢ ዝኾነ ስምምዕ'ዚ እንደገና ኣብ መበል 26 ጥቅምቲ 1889 ኣብ መንጎ መንግሥት ኢጣልያን መንግሥት ኢትዮጵያን ናይ ኢጣልያ ሃገራዊት ባንክን ምስ ንግድን ነንሓድሓድካ ምትሕግጋዝን ዝተዛመደ ስምምዕ ተፈጸመ። ነዚ ሓዲሽ ስምምዕ'ዚ ደጃዝማች መኩንን ወልደ ሚካኤል እዩ ንመንግሥት ሃገሩ ብምውካል ፈሪመዎ። ብመሰረት'ዚ ስምዕ'ዚ ሃጺይ ምንጊቱ ካብ መንግሥት ጣልያን ብመልክዕ ቀስ ኢልካ ዝክፈል ለቅሓ ብዙሕ ሚልዮናት ገንዘብ ተቀቢሉ።

እቲ ንመንግሥት ሃጺይ ምንጊቱ ብምውካል ቡብግዜኡ ምስ መንግሥት ጣልያን ኣዘዩ ሓደገኛ ዝኾነ ምስ ምሻጥ ኤርትራ ዝተዛመደ ስም ምዓት ዘካይድ ዝከበረ ደጃዝማች መኩንን ወልደ-ሚካኤል ዝተባህለ ውሩይ መስፍን ወዲ ሓብቲ ንሃጺይ ምንጊቱ ኣቦኡ ክኣ ንሃጺይ ሃይለ-ሰላሴ ከም ዝኾነ ኣረጋጊጸ ከፍልጠኩም እፈቲ። እወ ሃጺይ ሃይለሰላሴ ክሳብ ኣብ መበል 2 ሕዳር 1930 ናይ ሃጺይነት ዘውዲ ዝወርሱ ተፈሪ መኩንን ተባሂሉ እዩ ዝጸዋዕ ነይሩ። ደጃዝማች መኩንን ወልደ-ሚካኤል ንመንግሥት ሃገሩ ብምውካል ኣብ መንጎ መንግሥት ኢጣልያን መንግሥት ኢትዮጵያን ኣዘዩ ጽኑዕ ዝኾነ ናይ ምሕዘነትን ነንሓድሕድ ምትሕግጋዝን ቃል ኪዳን ክፈጥር ስለ ዝኸኣለ ሃጺይ ምንጊቱ ብኻእሉቲን ብተገደሰቲን ብእመን ኣገልግሎቲን ብዙሕ ትሓትሱሉ። ዓሰቢ ጸግኡ'ውን ናይ ራእሲ ምዓርገ ሂቡዎ። እወ ገና ከይሸምገለ ከሎ ራእሲ ንምዃን ባቂዑ።

እዚ ብሕጽር ዝበለ ኣጋባብ ከም መጠን ኣብነት ገሊጸዮ ዘሎኹ ስምምዕ ናይ ክልቲኤን መንግሥታት (ናት ምሕዘነትን ናይ ነንሓድካ ምትሕግጋዝን) እናቀጸለ እንክሎ ሃጺይ ምንጊቱ ካብ መንግሥት ጣልያን ናይ ብረትን ገንዘብን ሓገዝ እናረኸበ ነቲ ኣብ ትሕቲ ስልጣን ሃጺይ ዩሃስ ዝግዛእ ዝከበረ ክፍሊ ኢትዮጵያ (ሃገር ትግራይ ከይተረፈ) ወሪሩ ክሕዞ ክኢሉ። ሰራዊት ጣልያን ክኣ ብወገኖም ብተዘዋዋሪ መንገዱ ብሃጺይ ምንጊቱ እናትሓገዙ ንዝባን ከበሳ ክወጹ ስለ ዝክኣሉ ንመሬት ኤርትራ ኣብ ትሕት ቁጽጽርም ኣእቲዮምዎ። እወ ምንም'ኳ ኤርትራውያን ንዝፈትውዎ ኤርትራ ሃገርም ካብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ንምድሓን ብጅግንነት ይከላኸሉ እንተ ነበሩ ዝኣክል ብረት ስለ ዘይነበርም ከምኡ'ውን እቶም ክሕግዝዎ ፍቃደኛታት ዘነበሩ ተጋሩ ኣሕዋቶም ገሊጹም ኣብ ኩናት መተማ ስለ ዝተሰውኡ ገሊጹም ክኣ ቡቲ ብወገን መንግሥት ምንጊቱ ዘንጎም ዝከበረ ናይ መግዛእቲ ወራር ክባታተኑ ስለ ዝተደረገኹ ናይ ህዝቢ ኤርትራ ሃገራዊ ምክልኻል ኣሳልጦ ከረክብ ኣይክኣለን። ናይ ጆጋኑ ኤርትራውያን ደም ንከነቲ ፈሊሱ ከም ዘተርፍ ኮይኑ።

ኣብ መበል 1 ጥሪ 1890 መንግሥት ጣልያን ነቲ ቡብግዜኡ እናወረረት ዝሓዘቶ መሬት ሃገርና ኣብ ሓደ ጠርኒፋ "ኤርትራ" ብዝብል ሓዳሽ ስም ኣጠሚቃቶ። መንግሥት ኢትዮጵያ'ውን ብታሕጓስ ደጊፋቶ። እምብኣርከስ "ኤርትራ"

ዝተባህለ ሓድሽ ሰም፡ ብኸምዚ ዝገለጽኩዎ ሰልጣኑት ዝተፈጥረ ክኸውን ከሎ ብመሰረቱ ምስቲ ቀደም ባሕሪ ኤርትራ ዝብሃል ዝነበረ ሎሚ ግና ቀይሕ ባሕሪ ተባሂሎ ዝጸዎ ዘሎ ዋናታዊ ታሪካዊ ባሕሪ ሃገርና ዝተዛመደ እዩ። ኤርትራ ከም ሓንቲ ብመንግስቲ ጣልያን እትግዛእ ፍልይቲ ሃገር ኩይና ብሃገራት ዓለም፡ ሓደው ብመንግስታት ዓለመ ብኣህጉራዊ መልክዕ ስለ ዝተፈልጠት መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ክንዲ ምቅዋም ነዚ ኩነታት'ዚ "መርሓባ" ኢላ ተቀቢላቶ ብክልእ ኣዘራርባ ንናይ ኤርትራ ርእሱ ዝኸኣለ ፍሉይ ሃገርነት ብወግዒ ኣሚናትሉ።

እቲ ኣብ መንጎ መንግስታት ኢትዮጵያን ኢጣልያን ቡብግዜኡ ዝዘውተር ዝነበረ ውዕላትን ስምምዕትን ምንም'ኳ፡ ኣብ ኣህጉራዊ ሕግታት ዝተመሰረተ እዩ ነይሩ፡ እንተ ተባህለ፡ መንፈሱ ኣብ ናይ ዝእር ርእሰኻ ተንኮላዊ ረብሓ ዘተተረ ስለ ዝነበረ፡ ፍቕረን ንዊሕ ግዜ ክቅጽል ኣይክኣለን። ብሕልፊ መንግስቲ ኢጣልያ ናይ ግዝኣታ ምስፍሕፋሕ ዕላማ ስለዘነበራ ነንሕድሕድን ኣብ ትግራይ ክዋግእ ጀሚራን። ንኣብነት ብመበል 25 መጋቢት 1895 መንግስቲ ኢጣልያ ንዓዲ-ግራት ወሪራ ሒዛታ። ብመበል 28 መጋቢት፡ 1895 ክኣ ንከተማ መቐለ ኣብ ትሕቲ ቁጽጽራ ኣእትዮታ።

መንግስቲ ኢጣልያ ምውራራ ናብ ወሎ ኣበላ ስለ ዘቀጸለት ብመበል 7 ታሕሳስ 1895 ኣብ ኣምባላጃ ኣብ መንጎ ሰራዊት ናይ ክልቲኣን መንግስታት ብርቱዕ ውግእ ተኻይዱ። ብዓወት ናይ ኢትዮጵያ'ውን ተዛዘመ። ኣብ መወዳእታ ብመበል 1 መጋቢት 1896 ኣብ ዓድዋ ታሪኻዊ ዝኮነ ውግእ ተኻይዱ። ኣብዚ ውግእ'ዚ ሃጺይ ምንጊክ ባዕሉ ናይ ሰራዊት ኢትዮጵያ ላዕለዋይ ኣዛዚ ኮይኑ ዝተኻፈለ ክኸውን እንከሎ ብዓወት ኢትዮጵያ እዩ ተዛዘመ። ሰራዊት ጣልያን መብዛሕትኦም ኣብ ዓውዲ ውግእ ክጸንቱ እንከለው ገሊጹም ተግሪኻም እቶም ከምልጡ ዝኸኣሉ ክኣ እናሃደሙ ንኤርትራ ተመለሱም።

ሰራዊት ኢትዮጵያ፡ ነቶም ዝሃድሙ ዝነበሩ ወትሃደራት ጣልያን ክሳብ'ታ ናይ ኤርትራን ናይ ኢትዮጵያን ሕጋዊት ደብ ዝነበረት ፈለግ መረብ እናተኸታተሉ ይሃድንም ነይሮም። ይኹን'ምበር ንመረብ ተሳጊሮም ናብ ሃገር ኤርትራ ክኣትው ፈጸሞም ኣይሃቀኑን (ኣይፈተኑን)። ከምዚ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴን ተንኮለኛታት ተሓባበርቱን ብድሕሪ ካለኣይ ውግእ ዓለም ክዘርግሑዎ ዝጀመሩ ናይ ሓሶት ወረ፡ ኤርትራ ሓንቲ መንግስቲ ኢጣልያ ካብ ኢትዮጵያ ወሪራ ዝወሰደታ ክፍለ-ሃገር ነይራ እንተ ትኸውን ብድሕሪ ናይ ዓድዋ ዓወት፡ ሃጺይ ምንጊክ ከምቲ ብዛዕባ ከተማ መቐለን ዓዲግራትን ውዘተ፡ ዝወሰደ ሰጉምቲ ካብ መግዛእቲ ጣልያን ኣድሒኑ ኣብ ትሕቲ ቁጽጽር ክመልሳ ምሉእ ክእለትን ሕጋዊ መሰልን ነይሩዎ። ይኹን'ምበር ካብ ኢትዮጵያ ወሪራ ከም ዘይወሰደታ ኣረጋጊጹ ይኣምን ስለ ዝነበረ ነሰራዊቱ ካብቲ ኣብ መንጎ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝርከብ ብመሰረት ኣህጉራዊ ሕጊ ዝተወሰነ ዶብ ክሓልፉ ኣይፈቀደሎምን።

ኣብ መበል ሻብዓይ ወርሒ ብድሕሪ ውግእ ዓድዋ ማለት ኣብ መበል 26 ጥቅምቲ 1896 ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢትዮጵያን መንግስቲ ኢጣልያን ናይ ዕርቂን ሰላምን ስምምዕ (ውዕል) ተፈጸመ። እዚ ስምምዕ'ዚ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዝተካየደ ክኸውን እንከሎ ብሸም መንግስቲ ኢትዮጵያ ሃጺይ ምንጊክ እዩ ከቲሙዎ (ፈሪሙዎ) ብሸም መንግስቲ ጣልያን ክኣ ዶክተር ቸዛሪ ነራሲኒ (Dr. Cesare Nerazzini) ዝተባህለ ብመንግስቲ ዘተመዘዘ ብዓል ስልጣን ከም ወኪል ኮይኑ እዩ ከቲሙዎ።

ብመሰረት'ዚ ናይ ክልቲኣን መንግስታት ስምምዕ'ዚ (ማለት ኣብ መበል 10 ሓምለ 1900) እንደገና ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ብሃጺይ ምንጊክን ብሓደ ፈደሪኮ ቺኮዲኮላ (Federico Ciccodicola) ዝተባህለ ናይ መንግስቲ ኢጣልያ ብዓል ምሉእ ስልጣን ዲፕሎማቲካዊ ወኪልን ብመሰረቱ ምስ ሕጋዊ ደብ ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተዛመደ ውዕል (ስምምዕ) ተፈጸመ። ከም ተወሳኺ ናይዚ ብፍላይ ብዛዕባ ደብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ነጺሩ ዝገልጽ ስምምዕ'ዚ ክኣ ኣብ መበል 15 ግንቦተ 1902 ብመንግስቲ ዓባይ ብሪጣንያን መንግስቲ ኢትዮጵያን መንግስቲ ኢጣልያን ብዛዕባ ኣህጉራዊ ደባት ናይ ኤርትራን ናይ ኢትዮጵያን ናይታ ቡቲ ግዜ'ቲ ኣበ ትሕቲ መግዛእቲ ናይ መንግስቲ እንግሊዝ እትርከብ ዝነበረት ሃገረ ሱዳንን ዝውሰን ውዕል ተፈጸመ። እዚ ስምምዕ'ዚ'ውን ብድሌት (ብጸቡቅ ፍቃድ) ናይ ሃጺይ ምንጊክ ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ዘተካየደ ኩይኑ ዳግማዊ ምንጊክ፡ ሃጺይ ናይ ኢትዮጵያን፡ ለተነናኩሎንጎል ጆንላይን ሃሪንግቶን (Lt. Col. John Lane Harrington) ዝተባህለ እንግሊዛዊ ብዓል ስልጣንን መጀሪ ፈደሪኮ ቺኮዲኮላ (Major Federico Ciccodicola ዝተባህለ ናይ መንግስቲ ኢጣልያ ዲፕሎማቲካዊ ወኪልን እዩም ናይ ነፍሲ ወከፍም መንግስቲ ሰብ ምሉእ ስልጣን ወኪላት ኩይኖም ፈሪምምዎ። እዚ ውዕል'ዚ ስለሰቲኣን ሃገራት ዝተፈላለዩ ምኳንን ኣጸቢቁ የረድእ።

እዚ ብሕጽር ዝበለ ኢጋባብ ተተንቲኑ ዘሎ ኣብ ኣህጉራዊ ሕግታት ዝተመሰረተ ስምምዓት ምንም'ኳ ብግዜ መንግስቲ ሃገሪ ምንጊክ እንተ ተፈጸመ ዳግማዊ ምንጊክ ብሰሙን ብሰም ኩሎም ብድሕሪኡ ኣብ ሰልጣን ክሸየሙ ዝኸእሉ ነገሳታት ኢትዮጵያን የካይዳ ከም ዝነበረ ብፊሪማኡ ተረጋጊጹ ይርከብ። ሰለዚ ብዝኸኑ-ይኸኑን ኢትዮጵያዊ ብዓል ሰልጣን ከቢሩን ትሓልዩን ክነበር'ምበር ክጥለምን ክግሃሉን የብሉን። ከምኡ ሰለ ዝኸኑ ናይ ሕጊ ስነሰርዓት ክኣ ኡቶም ካብ ሃገሪ ምንጊክ ቀጺሎም ኣብ ኢትዮጵያ ዝሸየሙ ዝነበሩ ነገሳታት (ልጅ ኢያሱ ንግስቲ ዘውዲቱ ሃገሪ ሃይለ ሰላሴ ባዕሉ ከይተረፈ) ኣኸቢሮም ይነበሩ ከም ዝነበሩ እንተ ገለጽኩ ካብ መስመር ሓቂ ወጺኦ ቃል ኢጋንኖ ኣይወሰኸኩን።

እወ ሃገሪ ሃይለ ሰላሴ ሰልጣን ክሕዝ ካብ ዝጅምር ኣትሒዙ ክሳብ መንግስቲ ኢጣልያ ብመበል 1936 ንኢትዮጵያ ወሪራ እትሕዛ ክልቲኣን መንግስታት ነቲ ብግዜ ሃገሪ ምንጊክ ብብግዜኡ ዝፍጸም ዝነበረ ብመሰረቱ ምስ ዶብ ኢትዮጵያን ኤርትራን ዝተዛመደ ናይ ዕርክነት ስምምዓት ብምኽባር ከም ክልተ እሙናት ምሓዘት ኩይነን ብፍቅሪን ሰላምን ኢያን ዝነበራ ነይረን። ንኣብነት በኒቶ ሙሰሊኒ ናይ ማሕበር ፋሺስቲ ላዕለዎይ ኣዛዝን ናይ መንግስቲ ጣልያን ላዕለዎይ ብዓል ሰልጣንን ኣብ ዝነበረሉ ጊዜ ከምኡ'ውን ሃገሪ ሃይለ ሰላሴ "ልዑል ራስ ተፈሪ መኩንን" ናይ ኢትዮጵያ ኣልጋ-ወራሽ እናተባህለ ናይ ሃገሪ ኢትዮጵያ ላዕለዎይ (ጠቕላል) ዝኣ ኣብ ዝነበረሉ ግዜ ኣብ መንገ ክልቲኣን ሃገራት ሓደ ነቲ ኣብ መንገኣን ነጊሱ ዝነበር ዝነበረ ናይ ምሕዘታዊ ምትሕግጋዝ ዕላማ ኣጸቢቁ ዘማዕብል ስምምዕ ተፈጸመ። እዚ ብመሰረቱ ምስ ወደብ ዓለብ ዝተዛመደ ናይ ፍቅሪን ምትሕግጋዝን ስምምዕ'ዚ ብመበል 2 ንሓሰ 1928 ኣብ ከተማ ኣዲስ አበባ ዝተካየደ ኢትዮጵያ ወራሽ ዘውድን ብዓል ምሉእ ሰልጣን ወኪልን ኮይኑ እዩ ፈጸሙ-ዎ። ኣብቲ ግዜ'ቲ ምንም'ኳ ንማለቱ ኢቲን ዘውዲቱ ኢያ ንግስቲ ዝነበረት ይብሃል እንተ ነበረ ብግብሪ ንሱ እዩ ንኢትዮጵያ ዝገዝአ ዝነበረ። ብፍላይ ብድሕሪ'ቲ ምስ መንግስቲ ጣልያን ዝፈጸመ ስምምዕ ገና ዘውዲቱ ብሂወታ (ከይሞተት) እ ንኣላ ምዓርገ ንጉስ ከም ዝተቀበለ ሰለ ዝኣወጀ ዘውዲቱ ንማለቱ ንግስቲ ነገሳታት ትብሃል ነይራ ንሱ ክኣ ንጉስ ተፈሪ መኩንን እናተባህለ ምሉእ ሰልጣን ነይሩዎ።

ብመበል 1930 ኢቲን ዘውዲቱ ብምስጢራዊ ዝኸኑ ምኽንያት ከም ዝሞተት ተፈሊጡ። ብቅጽበት ክኣ "ሞዓ ኣንበሳ፣ ዘእምነገደ ይሁዳ፣ ግርማዊ ቀዳማዊ ሃይለ ሰላሴ" ስዩሙ -እግዚኣብሄር፣ ንጉስ-ነገሳታት ዘኢትዮጵያ፣" ብዝብል ሓዲሽ ስምን፣ ምዓርገን ተጠሚቂ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ሃገሪ ኮይኑ ከም ዝተቀበለ ኣደጃ። ምስ መንግስቲ ኢጣልያ ከም ቀደሙ ዝነበሮ ዕርክነት እናቀጸለ'ውን ብዓል ምሉእ ሰልጣን ኮይኑ ይገዝእ ነይሩ። ብዛዕባ ዝኸኑ ይኸኑን፣ መንግስቲ ኢጣልያ ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ኤርትራ እትፍጽም ዝነበረት መግዛእታዊ ግፍዒታት ፈጸሙ ተገዲሱ ኣይፈልጥን። እወ ናይ መንግስቲ ኢጣልያ ደጋፊ እዩ ነይሩ።

መንግስቲ ኢጣልያ ከም ልማዳ ብሀርፋን ናይ ምስፍሕፋሕ መግዛእቲ ተደሪኻ ንኢትዮጵያ ወሪራ ክትሕዛ መዲባ። በዚ ምኽንያት'ዚ ኣብ መበል 3 ጥቅምቲ 1935፣ ኣብ መንገ ክልቲኣን መንግስታት ውግእ ተጀሚሩ። ኣብ መጀመርታ ሃገሪ ሃይለ ሰላሴ ከም ላዕለዎይ ኣዛዚ ናይ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኩይኑ ምስ ህዝቡ ሓቢሩ ዝከላኸል ይመስል ነይሩ።

ይኸኑን'ምበር ኣብ ክንዲ ክሳብ መወዳእታ ምስ ህዝቡ ሓቢሩ ዝከላኸል፣ ኣብ ወርሒ ግንቦት 1936፣ ሃዲሙ ንኤውሮፓ ሰለ ዝኸደ፣ ሰራዊት ኢትዮጵያ ክበታተኑ ተደሪኹም። ኢትዮጵያ ሃገሪ'ውን ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ መንግስቲ ኢጣልያ ወዲቃ። ብድሕሪ'ዚ መንግስቲ ኢጣልያ ንኢትዮጵያን ንኤርትራን ንሶማሊያን ከም ሓንቲ ሃገር ኣብ ሓደ ጠርኒፋ ናይ ኢጣልያ ምብራቃዊት ኣፍሪቃ ብዝብል ናይ ሓባር ሽም እናጸውዐት ክሳብ 1941 ኣሕቢራ ትገዝእን ነይራ።

ኢትዮጵያ ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ ኢጣልያ ኣብ ዝነበረትሉ ግዜ ሃገሪ ሃይለ ሰላሴ ምስ ምሉእት ኣባላት ስድራ-ቤቱን ምስ ኣሚኑ ክልእኩም ዝኸእልን ሓቢሩ ኣብ ሃገሪ እንግሊዝ እዩ ዝቅመጥ ዝነበረ። ኣብ ሃገር እንግሊዝ ሰፊሩ ኣብ ዝነበረሉ ግዜ፣ ምንም'ኳ መንግስቲ ኢጣልያ፣ ንሃገሩ ኢትዮጵያ ወሪራ ትገዝእ ከም ዝነበረት ናብ ማሕበረ መንግስታት ዓለመ ኣዘውቲሩ ይጠርዕ እንተ ነበረ፣ ኣብቲ ብብግዜኡ ዝልእኩ ዝነበረ ናይ ጥርዓን ኣቤቲታታት፣ ብዛዕባ ኩነታት ኤርትራ ፈጸሙ ተጠቂሱ ኣይፈልጥን። ኣብቲ ግዜ'ቲ ኤርትራ'ውን፣ ኣንጻር ድሌት ህዝባ ብመንግስቲ ኢጣልያ ትግዛእ ከም ዝነበረት ግሉጽ እዩ ነይሩ። ብምንታይ ምኽንያት ድኣ ሃገሪ ሃይለ ሰላሴ ብዛዕባ ኤርትራውያን ዘየመልከተ?

ኣብ ካልኣይ ውግእ ዓለም መንግስቲ እንግሊዝን መንግስቲ ኣመሪካን መንግስቲ ፈረንሳን መንግስቲ ሩሲያን ተሓባቢረን

ብምውጋኔ፡ ኣብ ልዕሊ ፋሺስታዊት መንግስቲ ኢጣልያን ናዚስታዊት መንግስቲ ጀርመንን መንግስቲ ጃፓንን ስለ ዝትግወታ፡ መንግስቲ ኢጣልያ ካብ ኩለን ኣብ ኣፍሪቃ እትገዝእን ዝነበረት ሃገራት ማለት ካብ ኢትዮጵያን ካብኤርትራን ካብ ሊብያን ካብ ሶማሊያን ለቂቃ ክትወጽእ ተደራኻ። በዚ ኢጋጣሚዚ ሃጸዩ ሃይለ ሰላሴ ብሓገዝ ብፍቃድን ናይተን ኣርባዕተ ዕውታት፡ ናብ ኢትዮጵያ ሃገሩ ብቐጥታ ተመለሱ ክገዝእ ጀሚሩ። ኤርትራን ሶማሊያን ሊብያን ግና ኣብ ትሕቲ ቍጽጽር ናይተን ብዓወት ዝሓዘእን ዓበይቲ መንግስታት ኣትዮን። ብፍላይ ኤርትራ፡ ካብ ወርሒ ሚያዝያ 1941፡ ጀሚራ ብእንግሊዛዊ ወታደራዊ ምምሕዳር ትግዝእ ነይራ።

ኣብ መበል 1943፡ ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢጣልያን ኣብ መንጎተን ኣብ ልዕሊ ዝትግወታ ኣርባዕተ መንግስታትን ናይ ዕርቂን ሰላምን ስምምዕ ተፈጸመ። ብመሰረት እቲ ዝተፈጸመ ናይ ዕርቂን ሰላምን ውዕል፡ ወይ ስምምዕውን፡ መንግስቲ ኢጣልያ ካብ ኤርትራን ካብ ሶማሊያን ካብ ሊብያን ፈጸማ ክትወጽእ ብገዝእ ፍቃዱ ተሰማዕሚዖ።

ካብኡ ቀጺለን መንግስቲ እንግሊዝን መንግስቲ ፋሺስን መንግስቲ ፈረንሳይን መንግስቲ አመሪካን ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ናይዘን ተጠቂሰን ዘለዎ፡ ክሳብ ልለኣይ ወግእ ዓለም ብመንግስቲ ኢጣልያ ዝገዝእ ዝነበራ፡ ስለሰተ ኣፍሪቃውያን ሃገራት ተገዲሰን ክምርምራን ከጽግዓን፤ ተሰማዕሚዖን ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ወሳኔ ንምብጻሕ ክክጽዕራ መዲቦን። ብተወሳኪ ምናልባሽ ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ወሳኔ ክበጽሓ እንተ ዘይክኣላ ግና ጉዳይ ናብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ከስተልምኦ መዲቦን። ጉዳዩ ብውድብ ሕቡራት ሃገራት ምእንቲ ክውሰን።

ሃጸይ ሃይለ ሰላሴ ብዛዕባቲ ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢጣልያን ኣብ መንጎተን ኣብ ልዕሊ ዝትግወታ መንግስታትን ዝተካየደ ውዕል ምስ ፈለጠ፡ ከምኡውን ብዛዕባቲ ቡተን ኣርባዕተ ዕውታት መንግስታት ዝተፈጸመ ተወሳኪ ስምምዕ ምስ ተገንዘቡ፡ በዚ ኩነታት ዚ ብምጥቃም ንኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ኣሕቢሩ ንምግዝእ ምእንቲ ክሰልጦ፡ ኤርትራ ብመሰረታ ሓንቲ ናይ ኢትዮጵያ ክፍሊ-ሃገር ከም ዝነበረት፡ መንግስቲ ኢጣልያ ካብ መንግስቲ ኢትዮጵያ ወሪራ ብምውሳድ ክትገዝእ ከም ዝጸንሐት ዝሕብር ናይ ሓሶት ታሪኽ ፈጠሩ ብምዝንታው ንመንግስታት ዓለም ክጥብርምን ከከጋገሩምን መዲቡ።

ጉዳይ ኤርትራ መጀመሪያ ቡተን ኣርባዕተ ዝትግወታ መንግስታት፡ ቀጺሉ ክኣ ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ክምርመር እንክሎ ዳርጋ ብምሉኡ ህዝቢ ኤርትራ ሓርነት ንምርካብ ማለት ኣንጻር ዘኮነ ይኩን ዓይነተ መግዝእቲ ይማገተ ነይሩ። ሃጸይ ሃይለ-ሰላሴ ክኣ ብወገኑ፡ ነቲ ባዕሉ ፈጠሩ ዘውርዮ ዝነበረ ፈጸሙ ኣብ ሓሶተ ዝተመሰረተ፡ ጽውጽዎይ ምኽንያት እናገበረ፡ ኤርትራ ንምርካብ፡ ይካራኽር ነይሩ። ምንም'ኳ እቲ ብኤርትራውያን ዝቐርብ ዝነበረ መሰረት መመገቡ፡ ብታሪኻዊ መዛግብቲ ዝተደገፈ እንተ ነበረ፡ እቲ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ዝቐርብ ዝነበረ ምክንያት መከራኽሪ ግና፡ ብዝኾነ ይኹን ታሪኻዊ መዛግብሪ ዘይተደገፈ ኣብ ልዕሊ ምንጻፍ፡ ኣንጻር ትሕዝቶ ናይቲ ካብ 1883 ክሳብ 1928፡ ኣብ መንጎ ነገስታት ኢትዮጵያን ኢጣልያን ቡብጊዜኡ ዝፍጸመ ዝነበረ፡ ብመሰረቱ ምስ ደባት ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተዛመደ ናይ ምትሕግጋዝን ም ሕዝቡን ውዕላት እንተነበረ፡ ናይ ኤርትራውያን ኣቡቲታ ተቀባልነተ ክረክብ ኣይክኣለን። ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ክርክር ክኣ ኣይተነጽገን። ስለዚ ጉዳይ'ቲ ክርክር ኣብ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ንብዙሕ ዓመታት ቀጺሉ።

ኣብ መደምደምታ ሃጸይ ሃይለ-ሰላሴ ብገለኣን ምስኡ ብምስምዕማዕ ብናይ ቀይሕ ባሕሪን ወደባት ኤርትራን ኣገልግሎት ክረብሓ ዝደልዮ፡ ኣብ ባይቶ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ክብ ዝበለ ስልጣን ዝነበረን ተበለጽቲ ዝኹና መንግስታት ስለ ዝትሓገዙ፡ ዕላማኡ ኣሳልጦ ክረኽበሉ ክኣሉ። እወ፡ መጀመርያ ብመሰረት ሓደ ብመበል 2 ታሕሳስ 1950፡ ብውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝተዋህበ ውሳኔ፡ ኤርትራ ኣንጻር ድሌት ህዝባ፡ ብፌደራላዊ መልክዕ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር ተደራኻ። ሃጸይ ሃይለ-ሰላሴ'ውን ናይ ፌደራላዊ መንግስቲ ላዕለዎይ ብዓል ዘውዲ ንክከውን ተወሲኑ። ቀጺሉ ሃጸይ ሃይለ-ሰላሴ፡ ብጸረ ሕገ ዝኾነ ስልቲታተ እናተጠቀመ፡ ብሓደ ብመበል 14 ሕዳር 1962 ዝትኣወጀ ትእዛዝ ንፌደራሽን ደምሲሱ ሓንቲ ናይ ኢትዮጵያ ክፍሊ ሃገረ ጌሩ ክገዝእ ጀሚሩ። ብሓጺሩ መንግስቲ ኤርትራ ፈጸማ ተደምሲሳ ባይቶ ኤርትራ'ውን ትጻጽዩ።

ኣብ መበል 1974 ሃጸይ ሃይለ-ሰላሴ ካብ ስልጣኑ ስለ ዝትዓልወ፡ ብኮሎኔል መንግስቲ ሃይለማርያም ተተኪኡ። እዚ ሓዲሽ ብዓል ስልጣን ዚ እውን ንኤርትራ ብዘገደደ ኢጋባብ ክገዝእ ጀሚሩ። ሓርነታዊ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ

ንምድካምን ንምድምሳሰን ምእንቲ ከሳልጦ ንሰላማዊ ማሕበረሰብ ከይገደፈ ብሰለይቱን ብሰራዊቱን ጌሩ ብጭካኑ ካብ ምግፋዕን ካብ ምስቃይን ካብ ምቅዛፍን ኣይተቆጠበን።

ይኩን'ምበር "ቦትሪ ሓቂስ ትቀጥን ምበር ኣይትሰበርን" ከም ዝተባህለ ሰውራውያን ተጋደልትና ካብ ወርሒ መስከረም 1961 ጀመሮም "ቃልሲና ነዊሕ እዩ ዓወትና ክኣ ዝተረጋገጸ እዩ"። እናበሉ፡ ተስፋ ከዩቀረጹ ሰላሳ ዓመት ዝኣክል ብጅግንነት ስለ ዝተቃለሱን ደሞም ስለ ዘፍሰሱን ሂወቶም ንመስዋእቲ ስለ ዝወፈዩን ብሃገራዊ መስዋእቶም ብመበል 24 ግንቦት 1991 ኤርትራ ሃገርና ካብ ናይ ኢትዮጵያ ባዕዳዊ መግዛእቲ ፈጺማ ሓራ ወጺኣትልና። ህዝብና'ውን "እልል" ኢሉ።

እቲ ብመስዋእቲ ናይ ጆጋት ተጋደልትና ዝተረኸበ ሓርነት ብሕጋዊ ሃገራዊ ረፈረንደም ብህዝቢ ኤርትራ ኣዝዩ ክብ ዝበለ ተቀባልነት ስለ ዝረኸበ፡ መንግስትና ንምህናጽ በቂዕና። ብዛዕባ ምህናጽ መንግስትና ዝተወሰደ ሕጋዊ ስጉምቲ ብውድብ ሕቡራት ሃገራት ምሉእ ተቀባልነት ስለ ዝረከበ'ሞ ሃገርና ናይ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣባል ክትከውን ስለ ዝተፈቅደላ ሰንደቅ ዕላማና (ባንዴራና) ኣብ ኒዩ ዮርክ ምስ ሰንደቅ ዕላማታት ናይ ኩለን ኣባላት ውድብ ሕቡራት ሃገራት ሓቢራ ተንበልብለ ኣላ። ከምኡ'ውን ሃገርና ናይ ውድብ ሓድነት ኣፍሪቃ ኣባል ንምኳን ስለ ዝበቅዐት ባንዴራና ኣብ ቅድሚታ ኣብ ኣዲስ አበባ (ናይ ኢትዮጵያ ርእሰ ከተማ) ዝርከብ ናይ ውድብ ሓድነት ኣፍሪቃ ዋና ቤት ጽሕፈት ተሰቂላ ተንበልብል ኣላ። ነዚ ኩሉ ምስ ኩነታት መንግስቲ ኤርትራ ዝተዛመደ ተግባራት ሰበ ስልጣን መሳገሪ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብታሕጓስ ደገፎሙዎ።

ካበዚ ንድሓት ንሕና ነዚ ዕድል'ዚ ንምርክላብ በቂዕና ዘለና ኤርትራውያን ክንፍጽሞ ዝግብእና ሃገራዊ ሓላፍነት እዩ ተሪፋ ዘሎ። ሃገርና ብሰንኪ ጨካኛት ገዛእቲ ፈጺማ ዓንያ ከም ዝጸንሐት ግሉጽ እዩ። እምብኣረከስ ንኩልና ኤርትራውያን ብትኽክል ስለ እትብጽሓና እንደገና ንምህናጽ ናይ ኩልና ሃገራዊ ሓላፍነት እዩ። እወ ዑፍ ከም ዓቅማ ትሕገስ ብብርዒ ሰገም ከም ዝተባህለ ዓቅመና ብዘፈቅዶ መጠን ከም ሓደ ኣካላት ሰብ ኣብ ሓደ ዕላማ ተጠርኒፍና እንደገና ንምህናጽ ክንጽዕር ኣለና። ጸዕርና ኣሰልጦ ምእንቲ ክረክብ'ሞ ሃገርና ከም ብሓድሽ ምእንቲ ክትህነጽ ኣብ መንገና ሃገራዊ ስምዒትን ሕብረተሰብኣዊ ምትሕግጋዝን ሕውነታዊ ፍቅሪን ቀዋሚ ሰላምን ከም እነማዕብል ምሉእ ተስፋን ጽኑዕ እምነትን ከም ዘለና እና ገለጸኩ ሓሳባተይ ኣብዚ እድምድም።

ዝክሪን ክብሪን ንሰማእታትና ፣ ዘልዓለማዊ ሓርነት ንሃገርና ፣ ዓወት ንሓፋሽ ህዝብና ጸጋይ ኢያሱ (ጠበቓ)

Tseggay Iyassu
P.O.Box 1465, Welch Ave. Station
Ames, Iowa 50010, Ohio
May 23, 1983

ናብ ሰውራዊ ሓው፡ ዑመር ምሓመድ ኣልብርጅ

(ንውድብ ዝምልከት መልእኽቲ)

ብሰውራዊ ሕልና ተደሪኽኩ፡ “ኣብ ማዕርነትን፡ ትኽክልነትን፡ ጽኑዕ ፍቕርን፡ ሃገራዊ ስምረትን፡ ናብ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ዝኣምን ኤርትራዊ ከም ዝኹንኩ” ተገንዚብኩ፡ ምስ ሓፈሻዊ ሃገራዊ ኩነታት ናይ ሃገርና ኤርትራን፡ ምስ ሰውራዊ ቃልሲ ናይ ምሉእ ህዝብን፡ ዝተዛመደ፡ ታሪኻዊ ትሕዝቶታት ዝሰፈሮ መጻሕፍትን መጽሔታትን፡ ብሸም ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ፡ ህዝባዊ ሓይልታት ሓርነት”፡ ስለ ዝለኣኽካለይ፡ ካብ ምዓሙቕ ሕልናይ ዝፈልፈለ ምስጋና ኣቕርብ፡ ጽቡቕ ትምኒተይ'ውን እገልጽ።

ናተይ ሃገራዊ (መሰረታዊ) እምነትን ሰውራዊ መትከልን፡ ብሓጺሩ ከምዚ ዚሰዕብ እዩ።

1ይ. ሃገርና ኤርትራ፡ ናይ ኩልና ኤርትራውያን (ብዘይ ኣፈላላይ ሃይማኖት) ፈራይት ሰለ ዝኹነት፡ ንኹልና ኤርትራውያን ብማዕርነት፡ ብትኽክልነት እያ ትብጽሓና።

2ይ. ኣንጻር ባዕዳዊ ኣርዑት መግዛኒቲ ተቓሊሰና፡ ናብ መፈጸምታ ናይ ሓርነት ሸቶ (ዓወት) ክንበጽሕ እንክእል'ውን፡ ኩልና ኤርትራውያን፡ ብሃገራዊ ስምረት ተጠርኒፍና፡ ከም ኣባላት ናይ ሓደ ንጹህን ጸኑዕን ዝኹነ ስድራ ቤት፡ ኣብ ሓደ ንምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ዝሓቀፍን ዝውክልን ሃገራዊ (ኤርትራዊ) ስሙር ግንባር፡ ክንውደብ ምስ እንሰማማዕ ጥራይ እዩ።

3ይ. ክሳብ ሎሚ፡ ዓወት ክንጭብጥ ዘይክኣልና፡ ኣብ መንጎ መራሕቲ ውድባት፡ ናይ ሓቀኛ፡ ፍትሓዊ፡ ስምረት፡ ኩባኣስ ዝኽእል ስምምዕ፡ ሰለ ዘይተረኽበ እዩ።

ነዚ ብሸም “ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ - ህዝባዊ ሓይልታት ሓርነት”፡ ዝልኣኸካለይ ጽሑፋት ክንብብ ምስ ጀመርኩ፡ ነዘን ጠቓሰዩን ዘሎኹ ሰለሰተ ነጥብታት ዝድግፍ፡ ሰውራዊ (ሃገራዊ) ርእይቶታት፡ ሰለ ዝረኽብኩ፡ ብሓቂ ተሓጉሰ። ኣኔ ብዛዕባ መሰረታዊ ቃልሲ ኤርትራን ኤርትራውያንን ዚምልከት፡ ኣብ ሓቀኛ መትከል ዝተሃንጸ ታሪኽ፡ ንምጽሓፍ ዚጸዕር ዘሎኹ፡ ነጻ ዝኹንኩ ኤርትራዊ እዩ። ሰለዚ፡ ካብ ዝኹነት ትኹን ውድብ፡ ብዛዕባ ኮነታት ኤርትራ ዝምልከት ጽሑፋት ክልኣኸለይ ከሎ፡ ምስ ዓቢ ሞሳ ወይ ምስጋና፡ “መርሓባ” እናበልኩ እየ ዝቐበሎ። ኣዕሚቕ ምስ መመርኩም፡ ነታ ዝልኣኸትለይ ውድብ፡ ቅኑዕን ሃናጽን ኩይኑ ዝተሰምዓኒ፡ ርእይቶ ካብ ምግላጽ ከኣ ኣይክቀጠብን እዩ። ኣብ መጻኢ ግዜ፡ ብወገንኩም መልሲ ምስ ተዋህበኒ፡ ከምኡ'ውን፡ ነዚ ተቐቢለዮ ዘሎኹ መጻሕፍትን፡ ካልእ መዛግብትን፡ ኣዕሚቕ ምስ ኣንብብኩምን ምስ መመርኩምን፡ ሰፍሕ ዝበለ ርእይቶ ክህበኩም እማባጸዕ። ንግዜኡ ሓሳባታይ ኣብዚ እድምድም።

ዓወት፡ ንምሉእ ስምረት ናይ ኩለን ኤርትራውያን ውድባት፤
ዓወት፡ ንሰውራዊ ቃልሲ ናይ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ።
(ጸጋይ እያሰ፡ ኤርትራዊ)።
ናብ ዚምልከቶም ሰብ መዚ፤
ሕ. ግ. ሓ. ኤ.
ፖ.ሳ.ቀ. 65685
ዋሺንግተን ዲሲ 20035።

**ሰብ ናብ ሰቡ ዝብኢ ናብ ገረቡ
(ዋዛ ምስ ቁምነገር)**

ሓድጉን ራህዋን፣ ዛንታ ክነግረኩም፡
ዋዛ ምስ ቁምነገር ክሰምዓኩም፡
እንተኹነ ናተይ ከይመሰለኩም፡
ናይ መምህር ወለ-ወል'ዮ፡ ዝደግመልኩም፡
ናይቶም ኣብኡ ዘሎዉ ምሳኹም።

ኣብ መካነ-ገነት ዝተባህለት ዓዲ፡
ኣብ ጎደና ሰላም፡ ዝሸማ መንገዲ፡
ሓደ ግዜ ካብ ኩለን ግዜታት ፡
ኣብ መንጎ ብዙሓት ኣናጹ ጸለምቲታት ፡
ጸዕዳ ኣንጭዋ ተወሊዳ ይበሃል ምጸታት።።
መሉእ ህዝቢ ብዙሕ ተገረመ፡
በዚ ጸዕዳ ፍጥረት ኣዕዘምዘመ፡

በዲኡ ኣይምለኽ ነቡኡ ኣይእዘዘ፡
ክዕገርግር ይውዕል ክንፋሕ ክጥርዘዘ፡
እንሓንሳእ መጻሕፍቲ ይቐድድ፡
ኣሕዋቱ ክዕርፉ ነሱ የኹድድ።።

መዓት ዝወረደን መሳኪን ኣናጹ፡
ብዙሕ ተሳቕዶ ብጸጉሩ ብድመጹ።።
ጸዕዳ ኣንጭዋ ዓበዩ ከምዚ'ሉ፡
ትዕቢተኛ ኾይኑ ብፋሉሉ፡
ግዜ በጽሕ ሓዳር ዚገብረሉ፡
ጉብዘና ተሰመዖ ፍሕፍሕ ኢሉ፡
ክቐሎ ጀመረ ኣንሰፍሊሉ፡
ስድራ-ቤቱ ብዙሕ ተሻቐሉ፡

እንታይ ትእምርቲ'ዩ እናበለ።
ዓቢ ምስ ንእሽቶ ኩሉ ኣዕለለ።
ጸዕዳ ኣንጭዋ ኣዲንቲ ምን ነቐሐ።
ናብ ኩሉ ዙርያኡ ኣቐባሕብሐ።
እንተ ተመልከተ ናብ ኩሎም ሰድራኡ።
ኩላቶም ጸለምቲ ብጀካኡ።
በዛ ታሕጓሱ ክሰንጠቐ ደለዩ ተፈጊኡ።

ካብ ኩርዓቲ እምብዛ ትዕቢቲ።
ሰድራኡ ኪወፍሩ ንሱ ገዛ ይኣቲ።
ማዕረ ሰማይ መሰሎ ቍመቲ።
መወዳእታ ምድሪ መሰሎ ሰፈሓቲ።
እምባ ሰሜን መሰሎ ግዝፈቲ።

ሓንቲ መዓልቲ ድሕሪ ብዙሕ ዓቕሊ።
ጨኪኑ ገሰገሰ ሕጽይቲ ክደለ።
ንኣሞራ ገቢሩ መርሓይ።
ጋሻ ኩይኑ ኣተወ ናብ ጽሓይ።

ኣንቲም ክቡር፣ ኣንቲም ጎይታ ዓለም፣
ናባኹም መጺኤ ከኣ በሎም፣
ምሳኹም ክዛመድ ብኣኹም ክሰለም፣
ምስ ጓልኩም ክሓብር ምስታ ለምለም።
ሓዳር ክንፍትን ኣብ ኣርዑት ክንጽመድ፣
ብኣና ደስ ክብሎም ኩሎም ቤተ-ዘመድ።
እናበልኩ ናባኹም መጺኤ፣
እልምን ኣሎኹ ተደፊኡ።
እታ ቆንጆ ጓልኩም ክትህቡኒ፣
ካባኹም ዝቐርብ መን ኣሎኒ፣
ካብ መጻእኩኹም ቅረቡኒ።

ሓንቲ ጓል ዓሌቱ ክረኽብሉ፣
ኣብ ኩለን ጉዳጉድ ሃሰስ በሉ፣
ሓንቲ ወረጃ ጓል እንተ ሓበሩሉ
እዚኣ ጸሊማ ይብሎም ቃል፣ ኣልዒሉ፣
ካብኣ ቅይሕ ዝበለት ኣንተ-ኣመትሉ።
እዚኣ ፋሕሽያ ይብሎም ኣንጸርጸሩ።
ጽብቕትን ጽፍፍትን ኣንተ-ኣመልከትሉ፣
እንታ የውጻኣ መሰረት ዘይበሉ።

ካብ ዲጋ ማእራራ እትህቦ ቀለቡ፣
ካብ ቋላ ማእራራ እትህቦ ቀለቡ፣
ብውርዝነት ኣዳልያ እትህቦ ምግቡ፣
ምኣስ ናብኣ ኹይኑ ዝዓርፈሉ ልቡ።
ንሱ ዝደለዩ ቀንጠብጠብ ዘሎዎ፣
ጸዕዳ'ያ እናበሉ ዝከታተልዎ፣
ኣብ ምኹዳድ (ኣብ ጓይላ) ክትሓድር ህዝቢ ርእይዎ፣
ኣብ ኣጋ ወጋሕታ ገዝኣ ዘብጽሕዎ።

ንግኻ ዝበቅዕ መዓስ ኩይኒ፣
ኣይከውንን እዩ መኸረ መዘኒ።
ጸዕዳ ኣንጭዋ ደመና ምስ ሰምዐ፣
ብዙሕ ተሓጎሰ፣ ብዙሕ ኩርዐ፣
ብታሕጓስ ዝኣክል'ውን ንቢይኑ ሳዕሰዐ፣
ሓዲሽ መገሻ'ውን ናብ ደመና ኣቐንዐ።

ናብ ጸሓይ ምኻዱ እና ኣሰተንተኒ፣
ናብ ትሕቲኡ ብምምላሱ እናሓዘኒ፣
ህሩግ ኢሉ ኣቶ፣ ዋና ከም ዝኾነ።
ድንን ኢሉ ቐድም ኢድ ነሰኣለን፣
ርእሱ እናነቐነቐ ከኣ ከምዚ በለን።
ናባኹን ገሰገሰኩ ክልምን ኣጽኒዐ፣
ካብ ኩሉ ትኹብራ ምዃንክን ሰሚዐ፣
ብሓቂ ንሰኹን ንዓይ እትበቐዓ፣
ንዓይታ ጠለስታ (ዛሕሊ)፣ንጽሑይ ትቐጽዓ።

ዋልታን ጸግዕን መታን ክትኩኑኑ፤
ሕራይ በሉ ተሰፋ ኣይተቐርጹ፤
ፍቓደይ ፈጽሙ ደስ ኹበለኒ።

አቦይ ጸሓይ ብዙሕ አስተንከሩ፤
ግዜ'ውን ለመኑ ምስ ሰቦም ክመኹሩ፤
ብዘሃወኹም' ግን ብዘሸገሮም፤

ሓፍ ቢሎም ተንሰኡ ካብ መንበሮም፤
አምቢ ንምባሉ ሰለ ዘሕፈሮም፤

ምክንያት ሃቡዎ ከምዚ ቢሎም፤
አንታ ጉይታይ፡ እምብዛ ኣኽቢርካ፤

ዘይግብአኒ መዓርግ ሂበካ፤

አነ ሰነፍ እንታይ ሓይሊ'ሎ፤

ንእሸቶ ደመና እያ ተሕምቐኒ፤

ካብዛ ዓለም ክውል ተብለኒ፤

አጋኒንካ እትውድሰና፤

ዘይግብአና መዓርግ ትህበና፤

ዘይዓቕምና ክብሪ ተልብሰና፤

ዓቢይቲ መሰልና እንተ ተሪኢና፤

ንጽሓይ'ውን ክውል እንተ'አበልና፤

ንእሸቶ ንፋሰ'ያ ትኣክለና፤

ናብ የማን ናብ ጸጋም 'ትብቀጽና፤

ብዘይ አሰር ብትን ተብለና፤

ሰቕ ድኣ በል አየፋርደና፤

መመዋሰብትና ይፍጠረልና፤

የሰምረልና ሓሳባት ልብና፤

ጸዕዳ 'ንጭዋ ሸም ንፋሰ ምስ ሰመዐ፤

ብዙሕ ትሓበኒ መመሊሱ ኩረዐ፤

ዓዲ-ንፋሰ ንምግስጋስ'ውን መንገዱ፡ አቕንዐ።

ናብ ደመና ምኻዱ አናስተንተኑ፤

ንታሕቲ ምምላሱ አናሓዘኑ፤

መንገዱ ናብ ንፋሰ ቀጸለ እናተበቀጸ፤

ሕጽይቲ ንምርኅብ ተሰፋ ከይቐረጸ፤

ገዛ ንፋሰ መስ በጽሐ ብዙሕ ተገረመ፤

እኖኽልክን ልበይ ተወጊኤ፤

እልምን ኣሎኹ ተደፊኤ፤

እታ ቦኽሪ ንልክን ክትህባኒ፤

ካባኽን ዝበቅዕ፡ መን ኣሎኒ።

ደመና አስተንከረት ትርኢታ ጸልመተ፤

ግዜ'ውን ሓተተት፡ ንምክሪ ዝዘተ፤

ምስ ሃወኻ ግና ምስ አሸበራ፤

ገጸ ተጎልበበት ሓኒኻ ሓፊራ።

ዓቢ ጋሻ ስለ ዘሎ ግና፤

ክትብሎ ጀመረት ርእሳ አድኒና፤

አንታ፡ ወዲ ስርናይ ወዲ ማና፤

ንሕና ደኣ ዘይሰነፋት ኢና፤

ንዓኻ ንበቅዕ መኣስ ኩንና፤

ብየማን ብጸጋም፡ ገጹ ምስ ተጸፍዐ፤

ዘምጽኦ ዕላማ ፈጸሙ ረሰዐ።

ናብ ቅደሚት፡ ናብ ድሕሪት፡ ምስ አጋፍዕዎ፤

ዓዊሉ ወደቐ፡ ልቡ ጠፊእዎ።

ብድድ እንተበለ ካብ ከቢድ ድቃሱ፤

አቦኡን አዲኡን፡ ረኽበ አብ ትርኣሱ፤

ብልቡ ሓዘኑ፡ ተሃወኽ ነብሱ፤

ክነብዕ ጀመረ፡ ብዙሕ ተጣዒሱ።

ይቕረታ'ውን ለመኑ፡ ከምዚ ቢሉ፤

ርሕሩሓት ወለደይ፡ ሎምስ ይቕረብሉ፤

ወድኹም ካብ መጸ፡ ኩብሊሉ - ኩብሊሉ፤

እነታይ ትገብርዎ፡ እነታይ ትሓሰብሉ፤

ሎምስ ባህ - ይበልኩም፡ ይቕረ'ውን በልሉ።

ወለዲ ተኻሕሱ፡ ጸምኦም ተኸፍሉ፤

ዓጢቕም ተንሰኡ፡ ቆንጆ ክደልይሉ፤

ምስ ኣዝማዶም ኩይኖም፡ ሃሰውሰው ምስ በሉ፤

ሓንቲ ኩሕለይቲ ቆንጆ ረኽብሉ፤

ንሱ'ውን ኣፍቀራ ነታ ዘመጽእሉ፤

ሓደ'ኳ ሰአን ደስ ኢሉ ዝቐመ።
ነፈሱ-ወክፍ ኩሎም ይዓዩ ነበሩ።
ናብቲ ጋሻ አቢሎም ግዱ ከይገበሩ።
ገሊአም ብሰሚን፣ ገሊአም ብደቡብ።
እቲ ሓደ ይሃም፣ እቲ ሓደ ይሸብብ።
እቲ ሓደ ይወርድ፣ እቲ ሓደ ይዓርግ።
እቲ ሓደ ይብቀጽ፣ እቲ ሓደ ይዘርግ።
ጸዕዳ አንጭዋ ብፈርሐ፣ ዝኾኖ ሰአን።
ከንቀዋቅዋ ጀመረ፣ አእምሮኡ ተደፍኑ።

ብዓል ሓዳር ኮነ ሓዲሩ፣ ውዲሉ።
ራህዋን ሓድጉን ከአ ሎሚ ትግዘበ።
ናብ ዛንታ'ቦይ ወል-ወል አዕሚቅኩም አቐልቡ።
ከምዚ ጸዕዳ አንጭዋ መከራ ጸገቡ።
ቡቶም ዘይወገኑ ብዙሕ ተዓገቡ።
ዓሌቱ ዘፍቀረ ርኣዩ ትግዘበ።
ወገኑ መስ ፎቶ፣ ዝረኸበ ዓሰቡ።
ሰብ ናብ ሰቡ እዩ፣ ዝብኢ ናብ ገረቡ።

ርእይቶ ብዘፀገ ዝደረሰኩምዎ መጽሓፍ፤

ናብ ዝኸበርኩም ኤርትራውያን ደራሲያን፣
ኣቶ ኪዳነ ተኸለን ኣቶ አልአዛር ሓጎሰን፣
ዶግዓሊ መደበር ደራሲያን፣
ሰቶተልም፣ ሰዊድን።

ዝኸበርኩም ደራሲያን፣

መታን “ዝኸሪ” ንትብዓትን ጅግንነትን ተጋድሎ ህዝቢ ኤርትራ ኩይና ክትነብር፣ ብሃገራዊ ስምዒትን ህዝባዊ ተገዳሰትን ተደራኽኩም፣ ዘዳሎኹምዎ፣ ‘ሌላ ምስ ኤርትራ’ - ኣትላሲ፣ ጂኦግራፊካዊ ምድራ-ቅርጺ ኤርትራ ዘርእስታ መጽሐፍ ስለ ዝረኸብኩ ንሓጎሰይ ወሰን የብሉን። ትሕዝቶኣ፣ ብሓቂ ምስ ሃገርና ኤርትራ ከላሊ ዚኸእል፣ ታሪኻዊ

(ጥንታዊን ዘመናዊን) አሰተምህሮ ዘጠራነፈ ኩይኑ ረኺቢዮ።

ኣነ ካብ ግዜ ንእስነቲይ ኣትሒዘ ክሳብ ሎሚ፣ ዳርጋ ምሉእ ህይወተይ ኣብ ምስ ታሪኽ ኤርትራ ዝተዛመደ ኣገልግሎት እዩ ኣተኩረ ዘሕልፎ ዝኸበርኩን ዘሎኹን። ይኹን እምበር፣ መጽሓፍኩም ምስ ኣንብብኩ፣ ካብ ከቢድ ድቃሰ ዝተበራብርኩ ኩይኑ ተሰሚዑኒ። ስለዚ፣ ደጋጊመ ኣንቢብ ክጸገባ ኣይክእልኩን። ኣብ ውሽጣ ተተንቲኑ ዘሎ ታሪኻዊ ዜና፣ ንኹልና ኤርትራውያን፣ ዝላ ጨካኛት ዝላቲ፣ ብዝተፈላለዩ ሰልትታት ኣዕንዮምዎ ዝከበሩ ሃገርና፣ እንደገና ንምህናጽ፣ ከም መበገሲ ኩይኑ ኪሕግዝ ከም ዚኸእል ጸኑዕ እመነት ኣሎኒ። ብትሕዝቶ ናይ መጽሓፍኩም፣ ብሓቂ ተገሪመን ተተባቢዐን። ኣብዚ ዘሎናዮ ግዜ፣ ከምዚ ከማኻትኩም ዝእመሰሉ፣ ብሊቅነቶምን ብተገዳሰነቶምን ክንኣዱ ዚግብኡም ኤርትራውያን (መንእሰያት)፣ ከም ዘሎውና ክፈልጥ ብምክኣለይ፣ ንኣምላኽ ኣመሰገን። ስለዚ፣ ንክልቴኹም ደራሲያን፣ ብሰመይን ብሸም ኩሎም መጽሓፍኩም ብምንባብ ክጥቀሙ ዝኸእሉ ተገደሰትን ከመሰግነኩም ከሎኹ።

ግብአይ ዝፈጸምኩ ኩይነ ይሰምዓኒ። እቲ ቀንዲ ንኹልና ኣንቡብቲ፡ ከተባብዓናን ከሐጉሰናን ዚግብኡ፡ ንሰኻትኩም ነዛ ንህዝብና ከተንቅሕ እትኽእል፡ መጽሓፍ'ዚኡ፡ ቦታ ፈጺማ ዓሪባ ዝከበረት ቋንቋና፡ (ቋንቋ ትግርኛ)፡ ስለ ዘዳሎኹም እዩ። ባዕዳውያን ገዛእቲ (ቲርኪ፡ ግብጺ፡ ኢጣልያ፡ እንግሊዝ፡ ኢትዮጵያ)፡ ንኤርትራ ሃገርና ምእንቲ ከዕንወ፡ ዝኸተልዎ ዝከበሩ ሚላታትን፡ ዘዘውትሩዎ ዝከበሩ ግፍዒታትን ኣብ መጽሓፍኩም ብሰፊሒ ተገሊጹ ኣሎ። ብሕልፊ፡ መንግስቲ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ፡ ባህልናን ምዕባሌናን መታን ከጥፍኡ፡ መጀመሪያ ንቋንቋ ትግርኛ እዩ ኣዕሪቡዎ። ቋንቋና ፈጺማ ምስ ቅሃመት፡ ሕብረተ ሰብና ክደክምን ክበታተንን ተገዲዱ። ሃገርናውን ፈጺማ ዑና ኩይና ነይራ። ይኹን እምበር፡ ተጋደልትና፡ ብዕለት 25 ግንቦት 1991፡ ካብ ኣርዑት ባዕዳዊ መግዛእቲ ሓራ ኣውጺኦምዎ። ኣብ 29 ግንቦት 1991፡ ድማ ግዝያዊ መንግስቲ ኤርትራ፡ ከም ዝተሃንጸ ብወግዒ ተኣዊጅ።

እምብኣርከሰ፡ ንሕና ኤርትራውያን፣ ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌት ወይ ሃይማኖት፣ ከም ኣካላት ወድሰብ፡ ኣብ ሓደ ዕላማ ተጠርኒፍና፣ ፍቕርን ሰላምን ኣብ መንጎና ኣንገሊስና፣ ነዛ ብሰንኪ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝገነወት ሃገርና፣ ከም ብሓድሽ ክንሃንጸ ሃገራዊ ግዴታ ኣሎና። እወ፡ ኤርትራ ናይ ኩልና ኤርትራውያን ሃገር እያ።

ካብዚ ቀጺሎ፡ ነቲ ኣብ መቐድም ናይ መጽሓፈኩም ኣመልኪትኩምዎ ዘሎኹም ምሕጽንታ ወይ ለበዎ መሰረት ብመግባር፣ ሓውሲ መኣሪምታ ዝኾነ ርእይቶ ክገልጸልኩም ፍቕዱለይ። እዚ ብመልክዕ ምትሕብባር (ክእለተይ ብዝፈቐደ መጠን)፡ ክገልጸልኩም መዲባ ዘሎኹ፡ ሓውሲ መኣሪምታ ዝኾነ ርእይቶ ወይ ሓገዝ፡ ብፍላይ ብዛዕባ'ቲ ኣብ ገጽ 18፡ ናይ'ዛ መጽሓፍኩም ተገሊጹ ዘሎ፡ ምስ ታሪኽ መንግስቲ ኤርትራ (1952-1962)፡ ዝተዛመደ ኣገዳሲ ኩነታት እዩ።

ኣርእስተ ነገር፤ ትኽክለኛ ታሪኽ ናይ መንግስቲ ኤርትራ (1952-1962)።

ብመሰረት ውሳኔ ብይን ሕቡራት ሃገራት (ቍ 390/A/V 1950፡ ናይ 2 ታሕሳስ 1950)፡ ኤርትራ ብፌደራላዊ ኣገባብ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር ስለ ዝተመደቡ፡ ነቲ ብይን ከም ቃሉን ከም መንፈሱን፡ ኣብ ግብሪ ምእንቲ ከውዕሎ፡ ብ 14 ታሕሳስ 1950፡ ኤድዋርዶ እንዘ ማቴንዞ ዝተባህለ ቦሊቭያዊ ዲፕሎማት፡ ናይ ሕቡረታት ሃገራት ምስሊኔ ኩይኑ ተሸይመ። እዚ ብኣባላት ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዝተመርጸ ምሰሌኔ፡ ኣገልግሎቱ ንምጅማር፡ ብዕለት 9 የካቲት 1951 ናብ ኤርትራ ኣትዩ። ኣብ መንጎ 1951-1952፡ ምስ ህዝቢ ኤርትራን፡ ምስ ኢትዮጵያውያንን እንግሊዛውያንን ሰብ ሰልጣን፡ ምስ ካልኦት ተገደስቲ መንግስታት፡ መራሕቲ ሃይማኖት፡ ምስ መራሕቲ ኣብ ኤርትራ ዝቐመጡ ዝከበሩ ወጻእተኛታት ዜጋታትን ሓሳብ ንሓሳብ እናተለወጠ፡ ዓሚቑ መጽናዕቲ ኣካይዱ ምስ ኣብቅዕ፡ ብዛዕባ ኣቀዋውማ ወይ ኣተሃናንጸ መንግስቲ ኤርትራ ዚውሰን ህንጻ መንግስቲ (Constitution) ኣዳለዩ።

ብመሰረት ብይን ሕቡራት ሃገራት፡ እንግሊዛውያን ሰብ ሰልጣን፡ ብዛዕባ ኣገባብ ኣመራርጻ ናይ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ምስቲ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምሰሌኔ ክትሓጋዝጡ ማለት ክትሓብሩ ሓላፍነት ተዋሂቡዎም ዝለሰነበረ ብዕለት 28 ጥሪ 1952፡ ኣዋጅ ቁ 121 (Proclamation No. 121, dated 28 June 1952) ብእንግሊዛዊ ጠቕላል ኣማሓዳሪ ኤርትራ (British, Chief Adinstrator of Eritrea) ተኣዊጅ። ስለዚ፣ ብመሰረት ኣዋጅ ቁ 121፡ ኣብ ወርሒ መጋቢት 1952፡ ናይ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ምርጫ ክግበር ተመዲቡ። ብተወሳኺ፡ ኣቀዋውማ ባይቶ ኤርትራ፡ ብሰላን ሾሞንተን (68) ኣባላት ኩይኑ፡ ናይ ኣገልግሎት ግዜ ኣባላት ባይቶ ኣርባዕተ(4) ዓመት ኪኸውን ተሓጊጉ።

እቶም መንግስቲ ኤርትራ ተሃኒጹ ክሳብ ዚፈርስ፣ ቡብግዚኡ ዝምረጹ ዝከበሩ፣ 68 ኣባላት፡ በዚ ዚሰዕብ ኣገባብ ይምረጹ ነይሮም፤

- ሀ. 23 ኣባላት ካብ ምዕራባዊ ኣውራጃ (ሰንሒት፡ ሳሕል ባርካ)፣
- ለ. 12 ኣባላት ካብ ኣውራጃ ኣካለጉዛይ፣
- ሐ.12 ኣባላት ካብ ኣውራጃ ሱሪዮ፣
- መ. 7 ኣባላት ካብ ኣውራጃ ሓማሴን፣
- ሰ. 5 ኣባላት ካብ ኣውራጃ ቀይሕ ባሕሪ (ሰምሃርን ደንክልን)፣
- ሸ. 7 ኣባላት ካብ ከተማ ኣስመራ፣
- ቀ. 2 ኣባላት ካብ ከተማ ምጽዋዕ።

ባይቶ ኤርትራ አገልገሎቱ ንምጅማር፡ ብዕለት 28 ሚያዝያ 1952 ተኸፊቱ። ንጽባሒቱ፡ ማለት ብዕለት 29 ሚያዝያ 1952 ከኣ፡ ናይ ባይቶ ኣቦ መንበርን ምክትል ኣቦ መንበርን መርጫ ተካይዱ። ኣቶ ተድላ ባይሩ (ድሓር መዓርግ ደጃዝማች ዝተቐበሉ) ኣቦ መንበር፡ ሸኽ ዓሊ ምሓመድ ሙሳ ራዳይ ከኣ ምክትል ኣቦመንበር፡ ብምዃን ተመሪጸም። እምብኣርከስ ኣብ 1952፡ ቀዳማይ ኣቦ መንበር ባይቶ ኤርትራ ኩይኖም ዝተመርጹ፡ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ እምበር፡ ሸኽ ዓሊ ምሓመድ ሙሳ ራዳይ፡ ኣይኩኑን።

ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ምስለኔ፡ ነቲ ኣብ መንጎ 1951-1952ን፡ ምስ ኩሎም ተገደስቲ ወገናት ተራዳዲ ምስ ወድኦ ዝክደፎ ረቂቕ ቦኽሪ ቅዳሕ ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ (Draft Constitution of Eritrea)፡ ኣብ 4 ግንቦት 1952፡ ንመጽናዕቲ፡ ናብ ባይቶ ኤርትራ፡ ኣብባት ባይቶ ኤርትራ፡ ብወገኖም፡ ኣብ ትሕቲ ኣቦ መንበርነት ናይ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፡ ብዛዕባቲ መርጫም ከጽድቅዎ ዝቐረበሎም ረቂቕ ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ካብ ክልተ ወርሒ ንላዕሊ ዓሚቕ መጽናዕትን ኣድላዩ ዝኹነ ምክታዕን ኣካይዶም፡ ዝእረም ኣሪፎም፡ ኣብ 10 ግምሊ 1952፡ ኣብ ግበሪ ንኺውዕል ብሰሙር ድመጺ ተሰማሚዖምሎ። ከምኡ'ውን፡ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምስለኔ ነቲ ብኣባላት ባይቶ ኤርትራ ዝጸደቑ፡99 ዓንቀጻት ዘጠራነፈ፡ ረቂቕ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ብዕለት 6 ንሓሰ 1952፡ ብስርዓት ኣርጊኡዎ። ስለዚ፡ ብመሰረት ዓንቀጽ 99 ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ እቲ ባይቶ ናይ ኣርባዕተ ዓመት ስራሕ ጀሚሩ።

ብመሰረት ዓንቀጽ 68 ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፡ ብዕለት 28 ንሓሰ 1952፡ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ (Chief Executive of Eritrea)፡ ኮይኖም ከገልገሉ ብኣባላት ባይቶ ተመሪጸም። ከምኡ'ውን ሸኽ ዓሊ ራዳይ፡ ኣብ ሰፈር ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፡ ናይ ባይቶ ኤርትራ ኣቦ መንበር ንምዃን ተመሪጸም። ኣብ ሰፈር ሸኽ ዓሊ ራዳይ ከኣ ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤል፡ ምክትል ኣቦ መንበር ኩይኖም ተመሪጸም። ይኹን'ምበር፡ እቲ ፌደራላዊ ብይን (Federal Act)፡ ብሃጻይ ሃይለስላሴ ክሳብ ዚጸድቑ፡ እቲ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ኣብ ግብሪ ኪውዕል ስለ ዘይክእል፡ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ናይ መራሕ መንግስቲ ሓላፍነቶም፡ ብኡ ንብኡ ኣይጀመሩን።

ኣብ 11 መስከረም 1952፡ ሃጻይ ሃይለስላሴ፡ ነቲ ፌደራላዊ ብይን ስለ ዘጽደቑ፡ ኣብ መበል 15 መስከረም 1952፡ ናይ እንግሊዛውያን ሰብ ስልጣን ሓላፍነት ናብ ፌደራላዊ መንግስትን ናብ መንግስቲ ኤርትራን ተሳገሩ። ስለዚ፡ መንግስቲ ኤርትራ፡ ኣብዛ ዕለት ዚኣ ብወገኑ ተሃኒጹ፡ ኣገልገሎቱ በስርዓት ጀሚሩ። ብድሕሪ ዘ ኩሉ፡ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምስለኔ፡ ዝተላእከሉ ሓላፍነት ኣበቂዑ፡ ካብ ኤርትራ ተሰናቢቲ ከይዱ። ቀጺሉ፡ እቲ ናይ ሕቡራት መንግስታት ምስለኔ፡ ብዛዕባቲ ኣብ መንጎ 1950-1952ን፡ ቡባዊኤኡ ዚፈጸም ዝከበረ ምስ ኣቀዋውማ ናይ ፌደራላዊ መንግስትን መንግስቲ ኤርትራን ዝተዛመደ ሓፈሻዊ ኩነታት ዝምልከት፡ ደምዳሚ ጸብጻብ፡ ናብ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ኣቕሪቡ። ከም ተወሳኺ መረዳኢታ ኩይኑ ምእንቲ ኪሕግዘኩም፡ እንሆ ካብቲ እንዘ ማቴንዞ ብ17 ጥቅምቲ 1952፡ ናብ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዝልእኹ ደምዳሚ ጸብጻብ ዝተቐድሐ፡ ሕጽር ዝበለ ትሕዝቶ ምስ ጽሑፍ ርእይቶይ ኣተሓሓዘ

እልእከልኩም ኣለኹ። (FINAL REPORT OF THE UNITED NATIONS COMMISSIONER IN ERITREA - GENERAL ASSEMBLY OFFICIAL RECORDS: SEVENTH SESSION SUPPLEMENT No. 15(A/2188) VOLUME IV).

መንግስቲ ኤርትራ ብ1952 ብኸምዚ ተገለጹ ዘሎ ኣገባብ ምስ ትሃኒጹ፡ ክሳብ 1955 ደጃዝማች ተድላ ከም መራሕ መንግስቲ። ሸኽ ዓሊ ራዳይ ከኣ ከም ኣቦ መንበር ባይቶ፡ ኮይኖም የገለግሉ ነይሮም። ይኹን'ምበር፡ ዝኹነ ይኹን ብመሰረት ፌደራላዊ ብይን፡ ንመንግስቲ ኤርትራ ተዋሃቡ ዝከበረ ሕጋዊ ስልጣንን ሰብኣዊ መሰልን፡ ብዘይ ምቑራጽ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ይግሃስ ስለ ዝከበረ፡ ኣብ መንጎ ሰብ ስልጣን ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያን ሰብ ስልጣን መንግስቲ ኤርትራን፡ ኣዘዩ ሓደገኛ ዝኹነ ናይ ዘይምስምጫ ምንቅስቓስ ክዘውተር ተራኣዩ። ኣብ መወዳኢታ፡ ኣብ ወርሒ ንሓሰ 1955፡ ደጃዝማች ተድላን ሸኽ ዓሊ ራዳይን (ብተዘዋዋሪ መንገዲ፡ ብትእዛዝ ሃጻይ ሃይለስላሴ) ካብ ስልጣኖም ክሰናቡ፡ ተደራኾም። ብላታ ደምሳሰ'ውን ምስኦም፡ ካብ ናይ መክትል ኣቦ መንበር ባይቶ ኤርትራ ሓላፍነቶም ወሪዶም።

እዞም ብመጠኑ ብዛዕባ ሕጋዊ መሰል ናይ መንግስቲ ኤርትራ ይግደሱ ከም ዝክበሩ ተገሚቶም፡ ብሰንኪ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ካብ ስልጣኖም ከም ዝወርዱ ዝተደረሹ ሰለሰተ ኤርትራውያን፡ ሓፈሻዊ ኩነታቶም፡ ንህዝቢ ኤርትራ ኣዘዩ ከብሕዝኖ ኣይተረፈን። ይኹን'ምበር፡ ኣብ ክንዲ ደጃዝማቶ ተድላ ባይሩ፡ ቢትወደድ ኣስፈሃ ወልደሚካኤል ዝተባህሉ፡ ናይ ሃገይ ሃይለስላሴ ምክትል እንደራሴ ኣብ ኤርትራ ኩይኖም፡ መንግስቲ ኤርትራ ንምድመሳስ ኣዘውቲሮም ዚጽዕሩ ዝክበሩ፡ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብዓል ስልጣን፡ ኣንጻር ዓንቀጽ 70 ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ መራሕ መንግስቲ ኩይኖም ተመሪጸም። ኣብ ክንዲ ሸኽ ምሓመድ ሙሳ ራደይ ከኣ ሸኽ ኢድሪስ ምሓመድ ኣደም ዝተባህሉ ወዲ ምዕራባዊ ኣውራጃ፡ ናይ ባይቶ ኤርትራ ኣቦ መንበር ኩይኖም ተመሪጸም። ከምኡ'ውን ኣብ ሰፈር ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤል፡ ቀሺ (ንቡረ-እድ) ዲሚፕሎሲ ገብረማረያም ዝተባህሉ፡ ክሳብ'ቲ ጊዜ'ቲ፡ መንግስቲ ኤርትራ ንምዕናው ዝቃለሱ ዝክበሩ፡ እሙን ተልእኦኹ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ከም ምክትል ኣቦ መንበር ኩይኖም ከገልግሉ ተመሪጸም። ሰለዚ፡ ካብ 1955 ንድሓር፡ መንግስቲ ኤርትራ፡ ብቐጥታ ብናይ ሃገይ ሃይለስላሴ እሙን ምክትል እንደራሴ ክትእዘዝ ጀሚራ። መኻንያቱ ድማ፡ ብመሰረት ዓንቀጽ 70 ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ሓደ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ፡ ዝኹን ይኹን ካልእ ሓላፍነት ክሕዝ ዘይግብእ'ኳ እንተነበረ፡ ቢትወደድ ኣስፍሃ ግና ናይ መራሕ መንግስቲ ስልጣን ምስ ሓዘ'ውን፡ ካብ ናይ ምክትል እንደራሴ ስልጣኖም ኣይተሰናበቱን። ንማለቱ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ እናተባህሉ እንክለዉ፡ ብናይ ሃገይ ሃይለስላሴ እንደራሴ እዮም ብቐጥታ ዝእዘዙ ዝክበሩ። ሰለዚ፡ ብተግባርም፡ ዓንቀጽ 70 ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ፈጹም ተጋሂሱ።

እቲ ብመሰረት ዓንቀጽ 99፡ ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ ፡ ኣገልግሎቱ ዝቐጽል ዝክበረ ቀዳማይ ባይቶ ኤርትራ ፡ ኣብ 1956፡ ዕድሜኡ ኣብቐዐ። ሰለዚ ፡ ብመሰረት ዓንቀጽ 47 ናይቲ ህንጻ መንግስቲ፡ ንኻልኣይ ግዜ ናይ ኣባላት ባይቶ ምርጫ ተኻይዱ ፡ 68 ኣባላት ተመሪጸም። እቶም ዝተመርጹ ኣባላት ባይቶ፡ ብመሰረት ዓንቀጽ 52 ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ካብ መንግስቲም፡ ናይ ባይቶ ኣቦ መንበርን ምክትል ኣቦ መንበርን መሪጸም። በዚ ኣገባብ'ዚ፡ ሸኽ ሓምድ ፈረጅ፡ ካብ ምዕራባዊ ኣውራጃ፡ ኣቦ ወንበር ፣ ቀሺ ዲሚፕሎሲ ከኣ ምክትል ኣቦ መንበር፡ ኩይኖም ከገልግሉ ተመሪጸም። ቢትወደድ ኣስፈሃ ወልደሚካኤል ድማ ንኻልኣይ እብረ፡ መራሕ መንግስቲ ኩይኖም፡ ተመሪጸም።

ኣብ 1960፡ ማለት ድሕሪ ኣርባዕተ ዓመት፡ ንሳልሳይ ግዜ ናይ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ምርጫ ምስ ተኻየደ፡ ሸኽ ሓምድ ፈረጅን ቀሺ ዲሚፕሎሲን ከም ኣቦ መንበርን ምክትል ኣቦ መንበርን ናይ ባይቶ ኤርትራ ኩይኖም ሓቢሮም ኣገልግሎቶም ክቐጽሉ ካልኣይ ግዜ ተመሪጸም። ከምኡ'ውን ቢትወደድ ኣስፈሃ ወልደ ሚካኤል፡ ከም ቀደምም ናይ ምክትል እንደራሴ ሓላፍነቶም ኣናቐጸሱ ናይ ኤርትራ መራሕ መንግስቲ ብምኳን እንደገና ተመሪጸም።

ብሓጺሩ፡ ብድሕሪ ሸኽ ኢድሪስ ምሓመድ ኣዱም፡ ካብ 1956 ጀሚሮም ክሳብ 14 ሕዳር 1962፡ መንግስቲ ኤርትራ ፈጹም እትፈርስ፡ ሸኽ ሓምድ ፈረጅ ብምድግጋም ናይ ባይቶ ኤርትራ ኣቦ መንበር ኩይኖም ይምረጹ ነበሩ። ከምኡ'ውን፡ ቀሺ ዲሚፕሎሲ ገብረማረያም ብመዓርግ ምክትል ኣቦ መንበር ብምድግጋም ይምረጹ ነበሩ።

ይኹን'ምበር፡ ምንም'ኳ ሸኽ ሓምድ ፈረጅ ንማለቱ “ናይ ባይቶ ኤርትራ ኣቦ መንበር” ተባሂሎም ይግመቱን ይጽውዑን እንተነበሩ፡ ነቲ ባይቶ ቀሺ ዲሚፕሎሲ እዮም ከም ላዕለዎይ መራሕ ኩይኖም ኣዘውቲሮም ብግብሪ የንቀሳቐሰም ነበሩ። ንኣብነት፡ ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደሚካኤል፡ ኣብ 14 ሕዳር 1962፡ ነታ መንግስቲ ኤርትራ ንምድምሳስ እትውሰን ሓደው እትእዘዝ ኣዋጅ፡ ኣብ ባይቶ ኤርትራ መጸኣም፡ ነቶም ኣባላት ከንብቡሎም ከሎ፡ ሸኽ ሓምድ ፈረጅ ኣቦኡ ኣይተረኽቡን። ንሶም ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ኣብ ሆስፒታል ተዓቕቦም ነይሮም። ቀሺ ዲሚፕሎሲ ከም ተጠባባቂ ኣቦ መንበር (Acting Chairman) ፡ ኹይኖም ነቲ ባይቶ ዝመርሖምን ዝቁጸጸርዎን ዝነበሩ።

ኣብ ላዕሊ ዘዘንተውኩልኩም ሓፈሻዊ ኩነታት፡ ተወሳኺ ሙብርሂ ኣንተደኣ ኣድልይኩም፡ ብዘይ ስክፈታ፡ በዚ ኣብ ቀዳማይ ገጽ ናይ ጽሑፊይ ተመልኪቱ ዘሎ ኣደራሻን ናይ ቴሌፎን ቍጽሪን፡ ክትውከሱኒ ከም እትኽእሉ ኣረጋጊጸልኩም።

ኣብ ኤርትራ ሃገርና ተመሊሰና ንምርኻብ የብቀዓና። ኣሚን።

ብሃገራዊ ስምዒትን ብህዝባዊ ተገዳስነትን ትሓባባሪኹም፡

ጸጋይ እያሱ፡ (ኤርትራ ጠበቓ)።

ብግዜ መግዛእቲ ኢጣልያ ፣ ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢትዮጵያን ናይ ኤርትራ ወንጌላዊት ሚሰዮን ኣባላትን ዝበረ ዝምድና (ዝገደለ ገጻት ኣሎ ምስ ተረኽቦ ከነኣትዎ ኢና)

ብግዜ መግዛእቲ ኢጣልያ ፣ መብዛሕትኦም ፣ ኣባላት ናይ ወንጌላዊት ሚሰዮን ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ደገፍትን ተሓባቦርትን ከም ዝነበሩ፣ ንምግላጽ፣ ካብዚ ቀጺለ ውሕድ ዝበለ ኣብነታዊ መብርሂ ክትንትን እድረኹ።

ኣብ መባእታ ናይ ሓምሳይ ሚእተ-ዘመን (In the early fifth century) ካብ ሃገር ሶርያን ካብ ሃገረ ግብጽን ካብ ሃገረ ግብጽን ዝተላእኩ ሰባኹቲ ፣ ወንጌል ኣብ ሃገር ሓባኻ እናመጹ ብዛዕባ ሃይማኖት ኦርቶዶክስ (Coptic Orthodox Christianity) ክሰብኩ ጀሚርዎ። እቶም ቡብግዜኡ ኣዘውቲሮመ እናመጹ ብዛዕባ ምዕባል ሃይማኖት ተቃህዶ፣ ማለት ኦርቶዶክሳዊ ሃይማኖት ፣ ዝጽዕሩ ዝነበሩ ግብጻውያን ኮኑ ሰረዳውያን ፣ ቀንዲ ዕላማኦም ፣ ክሪስትያናዊ ትምህርቲ፣ ማለት ትምህርቲ ወንጌል ፣ ኣብ ምሉእ ሃገር ሓባኻ ከም ዝዘርጋሕ ፣ ንምግባር ጥራይ እዩ ነይሩ።

ብዛዕባ ፓሊቲካዊ ኩነታት ፈጺሙ ተገደሰነት ኣይነበሮም። ሶርያውያን መብዛሕትኦም ስብከቶም ኣብ ሸዋን ከባቢኦን ከኸውን ከሎ ግብጻውያን ኣብ ምሉእ ሃገራት ሓባኻ (ብሕልፊ'ኳ ኣብ ሰሜናዊ ክፍሊ ሃገራት) ፣ ብዘይምቁራጽ ይሰብኩ ስለ ዝነበሩ ፣ ከምኡን ካብ ኣኽሱም ካብ ጎንደር ፣ ካብ ኤርትራ ውዘተ ንብዙሓት ውልቀ ሰባት ትምህርቲ ሃይማኖት ንምቅጻል ናብ እስክንድርያ (Alexandria, Egypt) ይልእክዎም ስለ ዝነበሩ፣ ኦርቶዶክሳዊ ሃይማኖት ኣጸቢቁ ክምዕብል ጀሚሩ። ብፍላይ ብዛዕባ ህዝቢ ኤርትራ ክንገልጽ፣ ኣብ መወዳእታ ናይ መበል ዓለርተውሽሞንተ ምእተ- ዘመን ዳርጋ ሰባን ካብ ምእቲ (70%) ናይቶም ኣብ ዝባን ከበሳ (kebessa highlands) ዝቅመጡ ዝነበሩ ደቂ ሃገራ፣ ሃይማኖተ ተቃህዶ (ኦርቶዶክስ) የምልኩ ነይሮም። ኣብ ዝባን ከበሳ ኤርትራ ብዙሕ ኣብያተ ክሪስትያናትን ገዳማትን (Many churches and monasteriess) ትሂኡ።

ኣብ መባእታ ናይ መበል ዓለርተውሽዓተ ሚእተ-ዘመን፣ ሃይማኖት ካቶሊክን ሃይማኖት ከኒሻን በዚ ዝሰዕብ ኣገባብ ክዘርጋሕ ጀሚሩ። መጀመርያ ብዛዕባ ስብከት ናይቶም ካብ ኢጣልያ ዝልኣኹ ዝነበሩ ካቶሊካውያን መራሕቲ ሃይማኖት ክገልጽ እፈቱ። እቶም ሃይማኖተ ካቶሊክ ንምስባኽ ዝልኣኩ ዝነበሩ ውልቀሰባት፣ ብዛዕባ ፓሊቲካዊ ኩነታት'ውን ብዙሕ ይግደሱ ከም ዝነበሩ ካብዚ ዝክተል መረድኢታተ ክንግንዘቦ ንክእል፤ ኣብ ሃገርና ሃይማኖት ካቶሊክ ንምዘርጋሕ ዝመጹ ዝነበሩ ቀዳሞት ሚሰዮናውያን፣ ዜጋታት ኢጣልያ እዮም ዝነበሩ። እዞም ምስ መራሕቲ መንግስቲ ጣልያን እናተሰማምዑ፣ ናብ ሃገርና እዛተው ዝነበሩ ካህናት፣ ምንም'ኳ ንማለቲ መንፈሳውያን ሰበክቲ ሃይማኖት ይብሃሉ እንተ ነበሩ፣ ብግብሪ ኩነ ብምኽሪ ምስ ሰብ ሰልጣን መንግስቲ ኢጣልያ እናተሓባቡን እናተላዘቡን፣ መንግስቶም ከመይ ጌራ ኣብ ምስራቓዊ ኣፍሪቃ፣ ማለት ኣብ ገማግም ቀይሕ ባሕሪ መግዛእቲ ክትሃንጽ ከም እትክእል ብብቲር ጥራይ ዘይኮነሱ፣ ዳርጋ ብግልጺ እዮም ዝጽዕሩ ነይሮም። ካብዚ ኣሰራርባና ብመልክዕ ኣብነት፣ ካብ ብዙሕ ብውሕድ፣ ብዛዕባ'ቲ ብካቶሊካውያን ቤተ-ክህነት፣ ንራብሓ መንግስቲ ኢጣልያ ዘማዕብል ምንቅስቃስ ክንትንትን ንፈቱ።

ሀ. ንመጀመርያ ግዜ ኣብ ታሪኽ ሃገር፣ ሃይማኖት ካቶሊክ ኣብ ሃገርና ንምዘርጋሕ ኣብ መበል 1837 ናብ ወደብ ምጽዋዕ ዝኣተወ ሚሰዮናዊ ኣባ ጁሰፕ ሳፐቶ (Father Giuseppe Sapeto) ይብሃል። እዚ ኣዘዩ ብልሓተኛ ዝኮነ ፈላጊ'ዚ፣ ምንም'ኳ መጀመርያ ኣገልግሎቲ ከበርክት ከሎ፣ ልኡኽ ወይ ሰባኽ ሃይማኖት ካቶሊክ ይመስል እንተ ነበረ፣ ኣብ መጨረሻታ መንግስቲ ኢጣልያ ኣብ ምብራቃዊ ኣፍሪቃ መግዛእቲ ንትሃንጽ ዋና፣ መራሕን ኣማኻርን ሓባርን ትሓባባርን ኩይኑ ተረኺቡ። እዚ ተንኮለኛ ፈላጊ'ዚ ዝፈጸሞ ንጥፈታት ንምግንዛብ፣ ናይ ህይወቱ ታሪኽ ኣብ ሓባሪ ቁ፣ 1 (enclosure #1) ተመልከት።

ለ. ካብኡ ቀጺሎ ኣብ መበል 1839፣ ኣቡነ ጁስቲኖ ደ-ጃኮቢስ (Giustino de Jacobis) ዝተባህለ መራሕ ሃይማኖት ካቶሊክ ናብ ወደብ ምጽዋዕ ኣትዩ። ንሱ'ውን ብወገኑ ምስ መንግስቲ ሃገሩ እናተላዘበ ብዙሕ ፓሊቲካዊ ንጥፍታት የካደድ ነይሩ ታሪኽ ህይወቱ ኣብ ሓባሪ ቁ 2 (enclosure #2) ተመልከት።

ሐ. ብድሕሪ ኣሱን ጃሱቲኖ ደ-ጃ ኮቢሲ ሓደ ካርዲናል ጉሌልሞ ማሳያ (Cardinale Guglielmo Massaia) ዝተባህለ ኣዘዩ ብርቱቦ ኢጣልያዊ መራሕ ሃይማኖት ካቶሊክ፡ ሰባኪ ኩይት ንኸገልግል ናብ ሃገርና ወጺኡ። ናይ ህይወቱ ታሪኽ ኣብ ሓባሪ ቁፊ ተመልከት። ንሱ ኣብ መበል 1846 እዩ ዝመጸ።

መ. ካብኡ ቀጺሉ ኣብ መበል 1849 ኣባ ዮሃንስ ስቲላ (Father Giovanni Stella) ዝተባህለ ካልእ ሚሰዮናዊ ናብ ሃገርና ኣትዩ። ናይ ህይወቱ ታሪኽ ኣብ ሓባሪ ቁ 4 ተመልከት። መንግስቲ ኢጣልያ ብቐጥታ ኮነ ብተዘዋዋሪ መንገድታት ምስቶም ካብ ሃገረ ኢጣልያ ዝሰደዱ (ዘልኣኹ) ዝከበሩ ሰባክቲ ሃይማኖትን ካልኣት ነጋዶ መንግስቲ ኢጣልያ ናብ ሃገርና ዝመላለሱ ዝከበሩ ዜጋታት ፡ ኢጣልያን ፡ እንተማኸረን እንትተሓባበረን ፡ መጅመርያ ብመበል 1882 ንወደብ ዓሱብን ንከባቢኣን ፣ ናይ ገዛእ ርእሱ መግዛእቲ ክገብረን ክኢሉ። ቀጺሉ ብመበል 1890 ንምበራብ ምልሽ (ናይ ሎሚ ኤርትራ) ፡ መግዛእቲ ክገብራ ኸኢሉ።

መንግስቲ ኢጣልያ ን ኤርትራ ክገዝ ኣ ምስ ጀመረ ፈለሰትን ደናግልን ካቶሊክ ብሕልፊ ኣብ ወረዳ ጸንዓደግለን ኣውራጃ ኣከለገዛይ ኣብ ሰንሒትን ማለት ኣብ ከተማ ከረንን ከባቢኣን ብቐጽበት ክምዕብል ክኢሉ። ኣብ ካልኣት ክፍልታት ኤርትራ ውን ፣ ቀስ እናበለ ክዝርጋሕ ተራእዩ ፣ ኣብ ከተማ ኣስመራ ፣ ከረን ፣ ሰገይቲ ፣ መንደፊራ ፣ ወዘተ ዓበይቲ ናይ ካቶሊካዊ ኣብያተ ትምህርቲ ፣ ስለ ዝህነጸ ዝከበራ ፣ ብዙሓት ኤርትራውያን ናይ ሃይማኖት ካቶሊክ ኣቐሻሽትን ፈለሰትን ኮይኖም ክሰብኩ ተራእዮም። ምስ ሃይማኖት ክትልኹና ሓቢሩ እውን ቋንቋ ላቲን ኮነ ቋንቋ ኢጣልያ ኣብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራ ብቐጽበት ክምዕብል ክኢሉ።

ብዙሓት ካብቶም ዝኹትልኹ ዝከበሩ ደቀባት ናይ ቀደም ኣሰማቶም እናለወጡ ፡ ብሓድሽ ኣሰማት ፈረንጂ ኣሰማት (ኣሰማት ጥልያን) ክጽውዑ ጀመረም። ብሕልፊ እቶም ኣብ ናይ ካቶሊክ መንፈሳዊ ኣብያተ ትምህርቲ ዝመሃሩ ዝከበሩ ወልቀ-ሰባት ኸምኡውን በቲ ግዜ ቲ ዝውለዱ ዝከበሩ ሕጻናት ፡ ናይ ፈረንጂ ኣሰማት እናተቐበሉ ይጥመቑ ነይሮም። ብሓጺሩ እቶም ኣብ መንጎ ኤርትራውያን ሃይማኖት ካቶሊክ ንዝዝርግሑ ዝለኣኹ ዝከበሩ ካህናትን ደናግልን ደቂ ኢጣልያ ብተወሳኺ ዝኾነ ይኹን ዓይነት ትምህርቲ ንኤርትራውያን ከስተምህሩ ተመዘዞም ስለ ዝከበሩ ፡ ኣብ ክንዲ ብዛዕባ ትምህርቲ ሃይማኖት ዝግደሱ ፡ ቋንቋ ትግርኛን ንሃገራዊ ባህልን ልማድን ኣጥፊኦም ወይ ኣቐረጹም ብቐንቐኦም ፣ ብባህሊ ናይ ሃገርምን ፣ ብናይ መንግስቶም ፖለቲካዊ ዕላማን ክትክእዎ ተራእዮም። በዚ ምክንያት ዚ ናይ ሃገርና ባህልን ቐንቐኖ ፣ ሃገራዊ ስምዒትን ካብ ህዝብና (ብሕልፊ'ኳ ካብቶም ብካቶሊካውያን ደቂ ኢጣልያ ዝመሃሩ ዝከበሩ ደቀባት) እናረሓቐን እንዳጠፍ ኣን ክኸይድ ተደሪኹ።

ኣብ መጀመርታ ናይ መሰል ዕሰራ ሚእተ-ዘመን (in the early 20th century) መንግስቲ ኢጣልያ ፣ ንኢትዮጵያ ወራራ ክትሕዛ ምስ መደበት ፣ ናይ ሃይማኖት ካቶሊክ መራሕቲ ብተዘዋዋሪ መገድታት ምስ መንግስቶም ክተሓባቡ ይርከቡ ነይሮም። በዚ ምክንያት ዚ ነገሰታት ኢትዮጵያ መጀመርያ ሃጺይ ምነሊክ ፣ ብድሕሪኡ እተገ ዘውዲቲ ኣብ መወዳእታ ከኣ ሃጺይ ሃይለስላሴ ንመራሕቲ ሃይማኖት ካቶሊክ ክነቐፍዎምን ክኹንንዎምን ተደሪኹም። ብሓጺሩ ነገሰታት ኢትዮጵያ ንሃይማኖት ካቶሊክ ከም መሳርሒ ናይ መንግስቲ ኢጣልያ ገይሮም ይግምትዎም ነይሮም።

ኣብ መንጎ 1935-1936 መንግስቲ ኢጣልያ ንኢትዮጵያ ወራራ ምስ ሓዘታ ናብ ከተማ ቫቲካን (Vatican City) ዝቐመጥ ዝከበረ ናይ ምሉእ ዓለም ካቶሊካዊ ፓፓስ ፣ ብዛዕባቲ ብሓይሊ ሰራዊት ኢጣልያ ካብ ልዕሊ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተፈጸመ ዓወት ፣ ሓጎስ ገለጹ። ነቶም ዓወት ዘመዘገቡ ሰራዊት'ውን ንኢድዎምን መሪቐዎምን። ካብዚ ንደሓር መንግስቲ ኢጣልያ ን ኤርትራን ን ኢትዮጵያን ንሶማሊያን "ናይ ኢጣልያ ምብራቕቋ ኣፍሪቃ" ብዝብል ስም ከም ሓንቲ ሃገር ገይራ ክትገዝእን ጀመራ። ኣብ ምሉእ ግዝኣታ ኸኣ ናይ ፋሺስት ስነ-ሓሳብ (Fascist ideology) ፣ ከተምዕብል መዲባ ፣ ነቲ ኣብ ናይ ፋሺስት ስነ-ሓሳብ ዝተመሰረተ ዓይነት ትምህርቲ ኣብ መንጎ ህዝቢ ምብራቕቋ ኣፍሪቃ ዝዝርግሑ ዝከበሩ መምህራን ፣ ዳርጋ ኹሎም ናይ ካቶሊክ ኣቐሻሽትን ደናግልን እዮም ነይሮም። ካብዚ ቀጺለ ብዛዕባ ሃይማኖት ከኒሻን ፣ ብዛዕባ ወሕድ ዝበሉ ቀዳሞት ሰባክቲ ወንጌል ሓደው ሸታውያን ኣባላት ናይ ወንጌላዊት ሚሰዮንን ኣሕጽር ኣቢሊ ክገልጽ ይፈቱ። **ካብዚ ንገደው ዝከበረ ገጸት ኣብቲ መቐላዊ ጽሑፍ ኣይተረኽቡን።**

ገዛ እንዳ መምህር ኢ.ያሱ መዘንግዕ

ማእከል ዓዲ። ፍላጻ (arrow) ዘርኢ. ገዛ እንዳ መምህር ኢ.ያሱ መዘንግዕ

ገዛ እንዳ መምህር ዮውሃንስ ፍጡር

ገዛ እንዳ ቀሺ ጉብሳ ጎኅኢ

ገዛውቲ እንዳ ብላታ ተኻለ

ማእከል ጸዕዘጋ። ፍላጻ (arrow) ዘርኢ. ዝተለልዖ ገዛውቲ

ጎልጎል ዕዳጋ ከባቢ ቤተክርስቲያን ቅዱስ ግዮርጊስ - ዝርዝር አሰማት ሰዉኣት ዝተነገረሉ ምዓልት 1992

ቤተክርስቲያን ቅዱስ ግዮርጊስ ብርሑቕ ክርኣ ከሉ

ማሕበር መንጎሴ ጸዓዘጋ ኣብ ማይ ናይላ ዝበሃል ሰፈር ፣ ወንጌላዊት ቤተክርስቲያን ጸዓዘጋ

ማእከል ዓዲ ፣ ጥቓ ጎልጎል ዕዳጋ

ምድሪ ሰግር ተባሂሉ ዝጽዋዕ ናይ ሕርሻ ግራውቲ

ሸም ቦታ ገና ኣይተፈልጠን ፡ ዝፈልጥ እንተኣልዩ ሓበሬታ ይሰደድ

ቤተክርስቲያን ቅዱስ ግዮርጊስ ብቅረባ ክርእ ከሎ

ገዛ ዓዲ ጉዕላይ (ገዛ ፍልቆስ)

ገዛ ዓዲ ክንቲባ ገብረክርስቶስ

ገዛ ዓዲ ክንቲባ ዘርባቤኤል

ስግር ገላገል ዕዳጋ

ናይ መጀመርታ ዝተሰርሐት ቤተክርስቲያንን መናበሪ ዝህ ሚስዮናውያንን ኣብ ጸግዘጋ

ቀጺሉ ዝተሰርሐ መናበሪ ዝህ ሚስዮናውያንን ቤት ሕክምናን ኣብ ጸግዘጋ

ናይ ቀደም ሰኢ ፣ እዋኑን ሸሙን ኣይተፈልጠን እንተኾነ ኣብ ላዕሊ. SCOELA ZAZEGA ተጻሒፍዎ ኣሉ።
ጸጋይ ኢ.ደሱ ክልለ ኣይተኻእለን ግን ኣብዚ ሰኢ ኣሉ

ህድሞ ኣብ ሃዘጋ - ኣብነታዊ (typical) ቅርጺ ሃዳሙ ኣብቲ ከባቢ

<https://www.youtube.com/watch?v=mDsXagg8KvI>

ሕጂ ከም ልሙድ ወሲደዮ ዘለኹ ኩሉ ዝተረኽበ ስእልታት ናይ ዝሓለፉ ጀጋኑናን ስድራቤቶምን ሓደ ምዕራፍ ከፊተ ኣብኡ ኩሉ ኣሰፍሮ ኣለኹ። ምናልባት ኣድላይነቱ ዘጠራጥር ክኸውን ይኸእል'ዩ፤ ኣነ ግን ካብ ተሞክሮይ እቲ ግዜ እናሓመቐ ማለት ጽሑፋት ይኹን ስእልታት ከምኡ'ውን ግዕዞይቲ ሰባት ከዘንትዉ ዝኸእሉ እናጠፍኡ ይኸዱ ስለ ዘለዉ፤ ምናልባት ዳሕረዎት ተመራመርቲ ወይ ደረሰቲ እንተ ደልዮም ብዙሕ ከይደኸሙ ክረኽቡዎ ዝኸኸሉ ኢሎ ዝጀመርኩዎ ሓሳብ'ዩ።

ስድራ ቤታዊ (Family man)

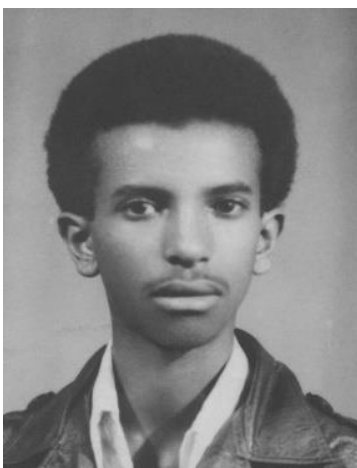
ጸጋይ ኢያሱ ምስ ወዱ ዮሰፍ

ጸጋይ ኢያሱ ምስ ወዱ ዮሰፍ

ጸጋይ ኢያሱ ምስ ወዱ ዮሰፍ ኣብ ኣፍደገ ቤት ጽሕፈቱ

ዮሴፍ ብ1973 ኣብ ኣሰመራ

ዮሴፍ ወዲ 12 ዓመት ኣብሉ

1968 ዮሴፍ ዮዲት ሰገን ትብላጽ

ወሮ/ ወርቁ

ጸጋይ ምስ የሴፍ

ጸጋይ ምስ የዲት

የዲት - ትብለጽ -ሰገን - የሴፍ

የሴፍ - የዲት - ሰገን - ቲብለጽ

ናይ መጀመርታ መኪና ጸጋይ ኢያሱ

ዮዲት ፣ ወሮ/ ዎርቁ ፣ ሚርያም ፣ ሰገን ፣ ኢለን ፣ ኣቶ ጸጋይ

ወሮ/ ዎርቁ ፣ ኢለን ፣ ኣቶ ጸጋይ

ኣቶ ጸጋይ ፣ ኢለን

ኢለን ፣ ወሮ/ ዎርቁ ፣ ሚርያም

ማሕበራዊ (social)

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ መርዓ ናይ ሰገን ምስ ዶክተር ገብረግዚኣብሄር ጸጋይ ኣብ ፍሊንት ጥሪ 1989

መርዓ ዶክተር ገብረግዚኣብሄር ምስ ሰገን ኣብ ፍሊንት ብኣቶ ጸጋይ - ወሮ ወርቁን ተሰንዮም

ክብ ጸጋም ንዮማን ወ-ሮ/ ወርቁ ፣ ኵብለጽ ፣ ዮዲት ፣ ገብረግዚኣብሄር ፣ ሰገን ፣ ጸጋይ ደቂ ዮዲት

ወ-ሮ ወርቁ - ገብረግዚኣብሄር - ሰገን - ጸጋይ

ጸጋይ ኢያሱ ምስ ኩሎም ደቁ ኣብ መዓልቲ ፋሲጋ ዝተላዓሎ ሰጸሊ.
እዚ በጊዕ ግን ሓጎስ ዝብል ስም ዝተሞሰ ንግሕረዲ ዘይኮነስ ኣብቲ ገዛ ነባሪ እዩ ነይሩ.

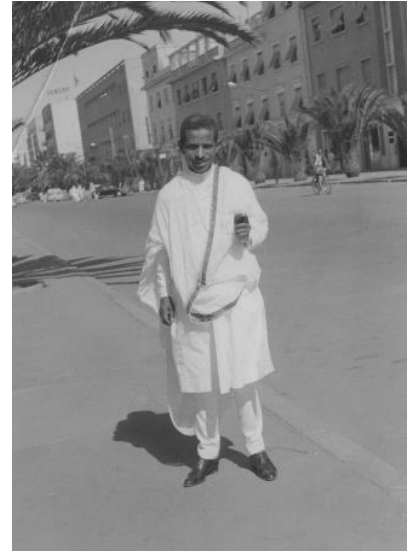
ምስ ወዲ 3 ዓመት ዮሴፍ ኣብ መዘጋጃ ቤት

ሰፖርተኛ ጸጋይ ኢያሱ

ጸጋይ ኢያሱ ምስ ሓጎስ ዝጸዋዕ ዝነበረ በገዕ ስድራቤት (ንማሕረዱ ዘይኮነ)

ጸጋይ ኢያሱ ሃገራዊ ልብሲ ተኸዲኑ እቲ መዓልቲ እንታይ ምንባሩ ኣይተፈልጠን

1973 training & jogging ክሳብ ዝተኣሰረሉ ግዜ ይገብር ነይሩ

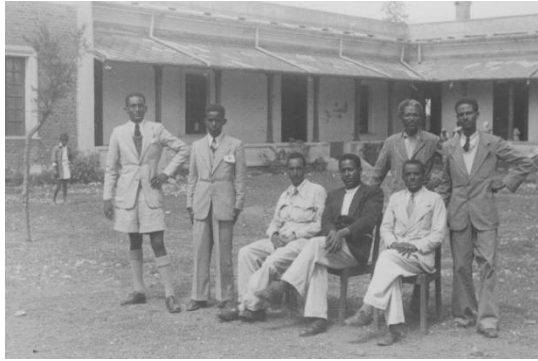

1968 ዓም ቅድሚ ሚዳ ምውጽኡ 1975?

ምስ ማሕሙድ ሓንገላይ ኣብ ባጽዕ ክልቲኦም ጠበቓታት ኣዕሩኽ እዮም

ከም መምህርን ፣ ተርጓሚይን

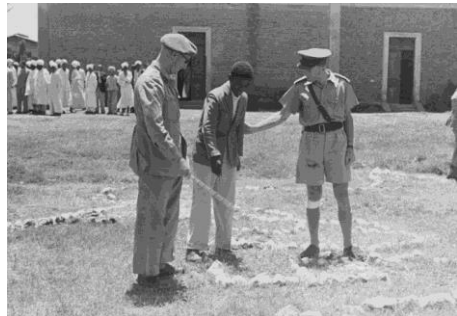
15.05.45 መምህር ገብረመድህን ካብ ቤት-ትምህርቲ ሕብረት ክሰናበት ክሎ

1 ቤት ትምህርቲ ሕብረት 2 መምህራን ሕብረት 16 ግንቦት 1945 ወዲ 20 ዓመት ቁ 2 ካብ ጸጋም

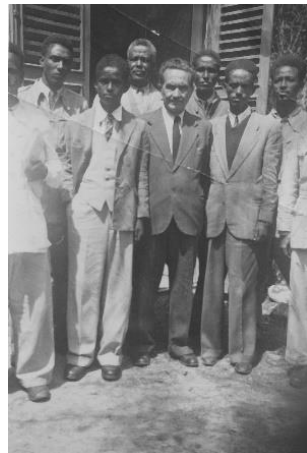
ሓበሬታ ኣይተርተኽበን

ኣብ ድሕሪ ሰኢሊ ተጻሒፉ ዘሎ ቃላት 22.07.1944 left to right. Brigadier General Stephen Loyorig, Eritrea's chief administrator, Tseggay Iyassu official interpreter and confidential secretary Major K. Snell, education officer

ኣብ ጸገዘጋ ከም መምህር

ሓበሬታ ኣይተርተኽበን

ከም ኣኻባር ሕገን ጠባቢን

25 ዓመት ኣቢ.ሉ ዕድሜኡ ኣኻባር ሕገ.

ከም ኣኻባር ሕገ.

ከም ኣኻባር ሕገ.

ከም ኣኻባር ሕገ.

ከም ኣኻባር ሕገ.

ከም ኣኻባር ሕገ.

ሓበሬታ ኣይተረኽበን

ከም ኣኻባር ሕገ.

ባርኔግ ገይሩ ሙጋቢት 1974

ምስ መሓዘኡ ጠበቅ ጸጋይ ተፈሪ

ኣብ ቤት ጽሕፈቱ ከም ኣኻባር ሕጊ

ወዲ 30 ዓመት ከሎ ዝተሳእሎ

ኣብ ቤት ጽሕፈቱ ከም ኣኻባር ሕጊ

ቤት ጽሕፈቱ ኣብ ኣስመራ ዝነበረት ኣብ 1994 ዝተሳዕለ ሰኢ። ን 16 ዓመታት ከይልገስ ጸኒሐ

ጸጋይ ኣብ ማእከል ፣ ብዮማኑ ኣቶ ገብረግዚኣብሄር ፣ ብጸጋም ዘሎ ኣይተፈልጠን ሰሙ 1973

አብ ሓደ ድግስ ዝተገብረሉ መዓልቲ ዝተላዕለ ሰኢሊ። ጸጋይ ኢያሱ ሳልሳይ ካብ ጸጋም ዘሎ ኮይኑ እቶም ካልኦት ንግዝይኡ በዓል መን ምዃናም ኣይተፈልጡን።

እዚ እቶም ኩሎም ናይ ሕግን ፍርድን ሰባት እዮም። አብ ኤርትራ ብግዝዩ ምምሕዳር እንግሊዝ ከም ኣማኻሪ ሕጊን መምህር ናይ ትምህርቲ ሕጊን ኮይኑ ዘገልገለ Dr. Franklin F. Russell ምስ በዓልቲ ቤቱ ሰራሕ ወዲኡ ናይ መፋሃዊ ግብጽ ዝተገብረሉ መዓልቲ እዩ። ዕንባባ ሓቕፋ ዘላ በዓልቲ ቤቱ ኢያ። ኩሎም ክልለዩ ኣይተኻእሉን ግን አብ ቀዳማይ መስርዕ ዘለዉ ካብ ጸጋም ንዮማ ቁጽሪ 1 እዮብ ተኻሉ (ይመሰል) ቁ 2 ሰሎሙን ካሕሳይ ቁ 3 ኣማኑኤል ዓንደማካኤል ቁ 6 ፈራዳይ ምልዱ ቁ 7 ጸጋይ ኢያሱ ቁ 8 ኣይተሰለዮን ቁ 9 (በርሀ እንግሊዝ ተባሂሉ ዝጽዋዕ ዝነበረ ይመሰል) እዮም።

ቀረባ ቤተሰብ

ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ

አቶ ሃብተየሱስ ኢያሱ

አቶ ሓይለየሱስ ኢያሱ

ከሮስ ፍረ : ጽዮን ሃብተየሱስ : ትብለጽ ጸጋይ

ፕሮ/ ተስፋየሱስ መሐሪ ፣ ዳዊት ሃብተየሱስ ፣ ሓይለየሱስ ኢያሱ

ስፖርት / ኩዕሶ እግሪ (Football related pictures)

ምርጫ ወይዘራት ጋንታ ሓማሰየን አብ 1971 - ሳልሳይ ካብ የማን አመሃጽየን ዝተባህለ ደርግ ዝቐተሉቶ ፣ ካብ ጸጋም ንየማን ዳንኤል ሃይለ - አይተፈልጠን - አምሃጽየን ተክሰተ ምክትል ፕረሲደንት ናይ ጋንታ ሓማሰየን - ተስፋይ ምልደዳዊት ፕረሲደንት ናይ ሓማሰየን - ሚስ ሓማሰየን ንግስቲ ገብረመድህን - ጸጋይ ኢያሱ - አይተፈልጠን - የውሃነስ ተኽሉ

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ማእከል ዘሎ ብዮማን ዘሎ ባሻይ ፍሰሃ (ጋንዲ) ፣ ብጸጋም ዘሎ ኣይተፈልጠን፤ ኣብ ምርጫ ወይዘሪት ናይ ኩዕሶ ጋንታ

ጸጋይ ኢያሱ ካልኣይ ብዮማን እቶም ካልኣት ኣይተፈልጡን

ካብ ጸጋም ንዩማን ጠጠው ኢሎም ዘለዉ 1 ኢዮብ ብርሃነ 2 ግርማይ ጉራድዮ 3 ኣብራሃ ኪኖ 4 ፈረጅ ፋቮረቲ ዓላማይ ሓማሰዮን - መኮነን ወዲ ራእሲ - ኣማኑኤል ኪፍለማርያም - ዓብደልሓጂ ጅሃር - ኢብራሂም ዓረቦ - በዓል ዕማማት ዑሰማን - ማሕሙድ ኢብራሂም - ዮሴፍ ያእቆብ ዋና ጸሓፊ ፈደክሻን ፈ.ኩ.እ.ኤ.። ኮፍ ዝበሉ ኣይተፈልጠን - ሉጂ ሻሻ - ኪዳነ ሃይለ - ኣይተፈልጠን - ሳምሶናይት ኮፍ ዝበለ ኣሰፋው በርሀ (ኩቲ)። ሕርይቲ ጋንታ ኤርትራ ናብ ኣዲስ ኣበባ ዝኸደትሉ እዋን።

ጸጋይ ኢያሱ ብዩማን ጫፍ ጠጠው ኢሉ ዘሉ እዩ። ዋናን ተክኒኮን ጋንታ መረብ ፣ ቦታ ካምፖ ቺቶር።

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ማእከል ዘሎ እዩ እቶም ካልኦት ኣይተፈልጡን

ኣብ ድሕሪ ሰኔ፣ ተጻሕፍ ዝርከብ እዚ ዝሰብ እዩ። In the presence of the chief administrator, the Asmara team beat the Massaua team 2-1 ተመሃሮ ኣሰማራ ንምጽዋዕ ስዒሮም ብኢድ ጠቕላላ ኣመሓዳሪ መካቲ ጽዋእ ምስ ተቐበሉ 06.05.1945። ካምፕ ቺቸሮ። ተወሳኺ ሓበሬታ ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብተኽሊት ልጃም ገጽ 23 ተመልከት።

ጸጋይ ኢ.ያሱ ብዮማን ጫፍ ደው ኢሉ ዘሎ እዩ ኣብ 1948። ካልእ ሓበሬታ የብለይን ምልእቲ ጋንታ ዓላሚ ኣብራሃ ካሳ

ጸጋይ ኢ.ያሱ ብዮማን ጫፍ ዘሎ እዩ ከም ተጻዋታይ ኩዕሶ እግሪ። ካልእ ሓበሬታ የለን። ጋንቲ ዓበይቲ ልምምድ ዝገበሩሉ ደመሰል። መምህር ኤፍረም ኣማኑኤል ሳልሳይ ካብ የማን።

ጸጋይ ኢያሱ ብጸጋም ጫፍ ጠጠው ኢሉ ዘሎ እዩ። ከም መራሒ ጋንታ መንእሰያት

ጸጋይ ኢያሱ ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ናይ ስፖርት ቦዓል መደረ እንዳስመዐ። ኣበይን መዓሰን ምኻኑ ሓበሬታ የሎን።

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ማእከል ኮፍ ኢሉ ዘሎ ብጸጋም ግርማይ ሞቶሪና። ካብቶ ምደው ኢሎም ዘለዉ ፣ ካብ ጸጋም ናብ የማን ጠጠው ኢሎም ዘለዉ 2ይ ግርማይ እምባዩ ዳውላ እዩ። ብድሕሪ ጸጋይ ዘሎ መብራህቲ ዝበሃል እዩ። እቲ ዝሓጸረ ካብ ኩሎም ደው ኢሎም ዘለዉ ዎልዱ ይበሃል። ኩሎም እዚኣቶም ኣብ ሓደ እዋን ናይ ጋንታ መረብ ተጻውትቲ ነይሮም። ግርማይ ሞቶሪና ዓላማይ ነይሩ። ኣብ 1962 ጋንታ መረብ ምስ ተመሰርተት ዙረት (excursion) ገደሮም ዝተሰኣልዎ ሰእሊ እዩ።

ጸጋይ ኢያሱ ኮፓ ሓዙ ዘሎ እዩ መዓሰይን ኣበዩናይ ቦታ ምዃኑ ሓበሬታ ኣይተረኽቦን።

ጸጋይ ኢያሱ ብጸጋም ዘሎ እቲ ካልኣዩ ኣይተፈልጠን። ብዮማን ዘሎ ሰኢሊ ጸጋይ ኢያሱ ከም ተጻዋታይ ኩዕሶ እግራ።

ከም ሰደተኛ ኣብ ሃገር ኣመሪካ (As immigrant in the USA)

ኣቶ ጸጋይ ኣብ ሚቺጋን ሕ ሃ ኣ መደረ ዘሰምዑሉ እዋን ዝተላዕለ ሰኢሊ.

አቶ ጸጋይ አብ ዋሺንግተን ዲ.ሲ. መደረ ዘስምዑሉ ንዋን ዝተላዕለ ሰኢል.

ጸጋይ ኢያሱ

ጠበቓ ጸጋይ ኢያሱ መደረ ብዛዕባ ኤርትራ ክገብር ንግዳኹደ ከሎ (1991)

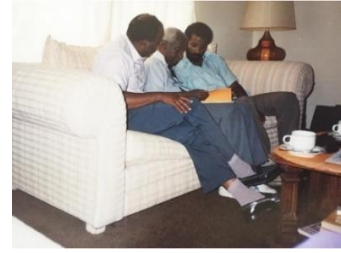
መደረ ኣንግግሪ

ኣብ ማእከል ዘለዉ ኣቶ ካይለየሱስ ፣
ብጸጋም ዘሎ ኣስመላሽ ፍሱካጽዮን ብየማን
ድማ ፕሮ- ተስፋ-የሱስ መሓሪ

ኣብ ማእከል ዘለዉ ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ፣
ብጸጋም ዘሎ ኣይተፈልጠን ብየማን ዘሎ
ፕሮ- ተስፋ-የሱስ መሓሪ

ኣብ ማእከል ዘለዉ ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ
፣ ብጸጋም ዘሎ ሃብተጽዮን መድሃኔ
ብየማን ሚካኤል በዓታይ

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ መርዓ ጓሉ እንዳሳዕስዐ
ከሎ (1989)

ኣብ ሰራሕ ሕጊ ኣብ Iowa state
1985

ጸጋይ ኢያሱ (እዋኑ ኣይተፈልጠን)

ኣቶ ጸጋይ ምስ ጓል ጓሉ ኣብ Flint, Michigan - 1987

ጥንጥን ቀብሪን (Death and funeral)

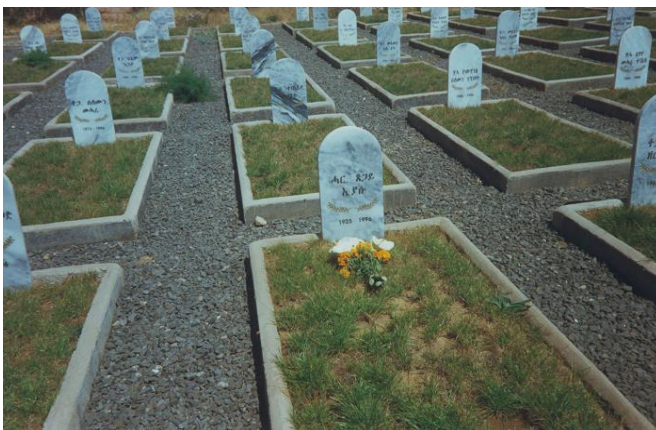
ሬሳ ቅድሚያ ቀብሪ ኣብ ገዛ ኣዕሪፉ ከሎ 1996

ሬሳ ናብ መቓብር እንዳተጓዕዘ

ታሪኽ ሂወት ኣብ መቓብር ክንቡብ ከሎ

መቓብር ጸጋይ ኢያሱ ኣብ 1998 ማርጥ ምስ ተገብሮ

መቓብር

ጠበቅ ጸጋይ እያሱ ጥሪ 25/1925 ዓ.ም.ፈ ኣብ ዓዶም ጸዓዘጋ ተወሊዶም፣ ጥሪ 13 1996 ዓ.ም.ፈ ድማ ድሕሪ ሓጺር ሕማም፣ ኩላቶም ዝተረፉ ስድራቤቶምን ፈተውቶምን ኣብ ዘለዉሉ ኣብ ፍሊንት (ሚቺጋን) ሕ.ሃ.አ ካብዛ ዓለም ተሰናቡቱ። ኣቶ ጸጋይ ፍሉጥ ናይ ሕጊ ጠበቅ ቅድሚ ምኻናም ከም መምህር፣ ተርጓሚ፣ ደራሲ፣ ኮይኖም ብዝተፈላለዩ ሞያዊ ኣገልግሎት ንዓዶም ዘበርከቱ እዮም። ኣብ ማእከል ኤርትራን ኣብ ሜዳን ኣብ ሰደትን ኮይኖም ድማ ንናጽነት ሃገሮም ኣገልግሎቶምን ቃልሶምን ዝወፈዩ ሓርበኛ እዮም።

ጥሪ 15 1996 ዓ.ም.ፈ ኣብ ከተማ ፍሊንት ሚቺጋን ሰሜን ኣሜሪካ ካብ ብዙሓት ከተማታት ኣሜሪካ ዝመጽኡ ሓዘንተኛታት ዝተረኽቡሉ ናይ ስንብታ ቅዳሴ ተፈጸመ። ሬሳኡም ድማ ናብ ኣስመራ ተጓዟዙ ኣብ መቓብር ሓርበኛታት ጥሪ 18 1996 ብዙሕ ቀባራይ ኣብ ዝተረኽቡሉ ብዓቢ ዓጀባ ተቐብሩ። (ስእልታት ናይ ቀብሪ ኣብዘን ዳሕረዎት ገጻት ንምርኣይ ይክኣል።)

መዓልቲ ስንብታ እናቐረበት ብዘመጽኣት ናይ ጸጋይ እያሱ መጨረሻ መልእኽቲ ንቤተሰቡን ቀሪብቲን እዛ ትሰዕብ ጥቕሲ ናይ ሄለን ስቲይነር ራይስ Helen Steiner Rice ከም ዝነበረት ይንገር።

When I must leave you

“When I must leave you for a little while, please do not grieve and shed wild tears. And hug your sorrow to you through the years. But start out bravely with a gallant smile. And for my sake and in my name Live on and and do all things the same. Feed not your loneliness on empty days. But fill each waking hour in comfort and in cheer. And I in turn will comfort you and hold you near. And never, never be afraid to die, for I am waiting for you in the sky”.

ሰገን ጓሉ ካብ ኣመሪካ ሬሳ ኣሰንያ ናብ ኣስመራ ከደት። ትብለጽ ድማ ሓራስ ብምንባራ ናይ ክልተ ወርሒ ሕጻን ሒዛ ካብ ሸወደን ናብ ኣስመራ ገጸ ኣምርሐት። ካብ ኣዲስ ኣበባ ድማ ወዲ ሓውቲ ንጸጋይ ተኪኦ ሳሙኤል ተሓወሶም። ወይዘሮ ወርቁ ኣብቲ እዋን ኣብ ኣስመራ ብምንባረን ተቐባሊት ሬሳን ሓዘንተኛታትን ኮና። ናይዛ ዓለም ህይወቱን ናይ ሰደት ህይወቱን ድማ ኣብኡ ኣብቅዑ። ከምቲ ባህሊ ናይ ወንጌላዊት ቤተክርስቲያን ድማ ብመዛሙርን ቃል ስንብታ ካብ መጽሓፍ ቅዱስን ተሰንዩ ኣብ መቓብሩ ኣተወ። ዛንታ ህይወት ሓደ ፍሉይ ሓርበኛ ኣብኡ ተወድኦ። ታሪኽ ጅግንነቱን ፍቕሪ ዓዱን ከይጠፍእ ድማ እንሆ እዛ ታሪኽ ህይወቱ ትጎግር ጽሕፍቲ ተዳልዮ ኣብ ምዘርጋሕ ትርኩቡ።

ምስ ክቡር ኣቦና ኣቶ ወልደኣብ ወልደማርያም፣ ኣብ ሃገራዊ ስምዒት ዝተመሰረተ፣ ዘዩቋርጽ ምርኻብን ምትሕብባርን ዝነበሮም ተመራራሖም እዮም ተፈልዮምና። ሓደ ዓመት ኣብ ዘይመልእ ጊዜ ኤርትራ ነዞም ክልቲኦም ምሩጻት ደቃ ኣጥፍኣት። ህዝቢ ኤርትራ ድማ ነዞም ጀጋኑኡ ብዘለዓለ ደረጃ ኣድናቕትን ኣኽብሮትን ኣፋነዎም።

ተዘክሮ/መልቀስ ንጠባቢ ጸጋይ እያሱ

ኤርትራ ሃገርና ----- ወላዲት ጀጋኑ
ክብሪ መንነትኪ ----- ፈጸሞም ዘይጠልሙ
ምሉእ ጸዕርታቶም ----- ንዓኺ ክሰልሙ
እንታይ እሞ ኣብዛ ዓለም ---- ዘይንበር እንዶ ኾይኑ

ንኣርበኛ ጸጋይ እያሱ ----- ደልየ ክዘክሮ
ፈጸሙ ዘይሃሰስ ----- ታሪኹ ክምሰክሮ
ንኣቂ ዝእምን ----- ንኹሉ ክነግሮ
ንመጻኢ ወለዶ ----- ኪኾኖ ምህሮ

ኣዶ ምሁር ሕገ ----- ኣርበኛ ጸጋይ እያሱ
ሃገር ከይትዘመት ----- ብዙሕ ተቓሊሱ
ብትብዓት ዝመከተ ----- ንመግዛእቲ በንጢሱ
ኣዲጉዶ ይኸውን ----- ትብዓቱ ዘወርሱ

ኣዶ ጸጋይ እያሱ ----- ምስ ኑርሕሸን ኣበራ
ዓበይቲ ሰልማት ----- ንኤርትራ ክብራ
ድፋዕ ኳንኩሙዎ ----- ንምሕያል ሰውራ
ነቢራ ክትምሰክር ----- ውቅብቲ ኤርትራ

ካብ ኣምሳታት ጀሚርካ ----- ዘርእኻ ትብዓትካ
ሃገር ከይትዘመት ----- ትምህርቲ ዘቐሰምካ
ኣሎኹ እናበልካ ----- ክምህ (እን)ክይበልካ
ብወርቂ እዩ ዝምዘገብ ----- እቲ ምቕሉል ታሪኽካ

ዘተኸሰሰ ተቓላላይ ----- ክቐርብ ቤት ፍርዲ
ሃገሪይ ንዘበለ ----- ሰብኣይ ይኹን ሰበይቲ
ሞጉትካ ተፍትሖ ----- (እን)ካብ ቤት ማእሰርቲ
ልሉይ ጅግና ኔርካ ----- ናይ ኤርትራ ሃብቲ

አቦታት ዝምዕዳ ----- 'ዝውዓለ ይገገርካ'
አሎና መሰኻክር ----- ብኣካል ንፈልጠካ
ሓበን ዝሰምዓና ----- ክንነግር ታሪኽካ
ናይዛ ኤርትራና ----- ዓቢይ ዘራይ ምንግርካ

ምእንቲ ሃገሮም ----- ኢሎም ዝቃለሱ
ሸፊትኩም ተባሂሎም ----- ብገዛእቲ ኪኸሰሱ
እምም ኢልካ ተፍትሖም ----- ንኸይሕበሱ
ጅግና በዓል ታሪኽ ----- ጠበቓ ጸጋይ እያሱ

ንሰኻ ጠበቓ ጸጋይ ----- ጸጋይ ሃብተማርያም ፈራዲ
ኩሉ ጊዜ እየ ዝዘክራ ----- እታ ታሪኻዊት መዓልቲ
ንኢትዮጵያ ክትረትዕዎ ----- ብፍትሒ ብሕጊ
አይቅቡልን ክትብሉ ----- ምስክርነት ብማህረምቲ

ትዝክርዶ ሓደ ግዜ ----- ጸዊዕካ ክትመኽረኒ
እንታይ ኢለ ከምዝምስክር ----- መምርሒ ክትህበኒ
ንኣኽባር ሕጊ ከነፍሸሎ ----- ክሳዕ ዝድርቅሞ ስኑ
ተቐባቢልና ከነዕውሮ ----- እናረኣየ ዓይኑ

ኣብ ሰደት ምስ ኣምራሕኩ ----- ረኺበ ድሃይካ
ንሰኻ እውን ከም ኩሉ ----- ኣብ ገድሊ ምስ ተሰለፍካ
በዞም ልሉያት ጠላማት ----- እንታይ ከም እተገፋዕካ
ኣብ ሓለዎ ሰውራ ----- ክብሉኻ ሰፈርካ

ዝዚ እከይ ተግባር ----- ሰሚዑ ብናትካ
ሚዳ ሓዲግኻዮ ----- ንሰደት ምስ ኣምራሕካ
ንኣመሪካ ኸትከይድ ----- ብሮማ ኣቢልካ
ኩሉ ኸተዕልለኒ ----- እቲ ዘንገፈካ

ኤርትራ ሃገረይ -----ብሓቂ ዘኸተመት
ከም በዓል ጸጋይ እያሱ -----ተጣበቕታ ምስ ሰኣነት
ኸትክበር ዝግብኣ -----ኣብ ኣሳር ተሸመመት
መሰዋእትታት ተኸፊልዋስ -----ተደሪዓ ብዋልመት

እዚ ህሉው ምረት ----- ወሪድዋ ዘሎ
ድሕነታ ተሰዊሩ ----- ከላእ ይሰወሮ
ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ----- ናበይ ኮን እዩ ዘሎ
ድሕነታ ኸጣበቕ ----- በጃኻ ንበሎ

ወራሲ ኣዲግካ ----- ኸትክውን እናተተሰፈኹ
እዛ ድኻ መልቀሰይ ----- ንግኻ እናወፈኹ
ኣደራ ንኸሎም ----- ከውርሱ ታሩኹ
ምህሮኡ ይቕስም ----- ፍቕሪ ሃገር ከምኡ

ኣብቲ ዝኸድካዮ ----- ዕረፍቲ ይሃብካ
ንዓና ኸኣ ይፍጠረልና ----- ከምቲ ጅግንነትካ
ሰላም ከኣ በለልና ----- ንኸሎም ተምሳልካ
ጸጋይ፣ እወ ጸጋይ እያሱ፣ ----- ታሪኽ ዘመዝገብካ

ሸሕ'ኳ ካብ'ዛ ዓለም ----- እንተ ተሰናበትካ
ህሉው ነባሪ እዩ ----- እቲ ቅነዕ መንፈስካ
ተወራራሲ እዩ ----- ጽነዕ ጅግንነትካ
ብሰላም ንዘልኣለም ----- ረቢ ይቀበልካ

ግርማይ ኪዳነ (ወዲ ፊሊፖ)
ሚላኖ ኢጣልያ።

Dear attorney Tseggay Iyassu

Without having ever met you
I dare to write a tribute
Your courage and bravery
Would not let me be silent

You were always there
when your compatriots were jailed
and did your best to set them free
or ease the burden of penalty

You lent a strong shoulder
To ease the flow of tears
You held high the lantern
To drive away the fears.

Your smile was just enough
To give encouragement.
Your frown more than adequate
To make one soon relent.

When some had need of guidance
Your ears you would freely lend
Advice came in abundance
You chose, not him could you offend.

You had no need of medals
Or glory, or power. This is true.
That's why, Dear attorney
Our hero has to be you.

Wherever you went
You faced countless challenges
But the legacy you left to Eritreans
Will forever live

You carried a golden torch
Illuminating all paths to freedom
Your people will always remember you
And will always honor you

Emnetu Tesfay

ተዘክሮ ሓርቦኛ ጅግና ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ ብዜማ

Original	አርእስቲ ዜማ	ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
Original	ደራሲ መበቀላዊ ዜማ	ወዲ ትኹል
Reconstituted	አርእስቲ ሓድሻ ዜማ	ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
Reconstituted	ደራሲ ሓድሻ ግጥሚ	እምነቱ ተሰፋይ

ወዲ ገብሩ - ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ክገርመኩም ዘይጠባዩይ ገይረ
 ዓብዩዎ መሰለኒ ሸምጊለ
 ወይ ጎራሐ ለኹ ልቢ ገይረ
 ፍሸኽ ይብል ዋላ ተብዳለ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

አቦ ዜማ ጸሓፊ ደራሲ
 ምስ ገባሮ ሓራሳይ ሓፋሲ
 ምስ ሓርቦኛ ጨማታይ ተኳሲ
 ቀርጨጭ ይብል ኣይኮንኩን ኮላሲ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንምንታይ ድዩ ዝከፍሕ ማደረይ
 ሕገሰ እንድዩ ካብኺ ምፍጣረይ
 ኣይልውጦን ኣይቅይሮን ሕብረይ
 ምላሽንድዩ ዘሎ ምስጢረይ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ፋይዳ ዩብሉን ሓሶት ተመደረ
 ሓቂ ይሓይሽ ዋላ ተመረረ
 ክሰግርንድዩ ክንደይ ዘይተሰግረ
 እንታይ ክይከውን ምስ ለባግ መኺረ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ብህጻነይ ከለኹ ብቀልዓይ
 ዋና ምበር ቀንዲ ተጸዋዓይ
 ኣሰደግምዎ ሎ ሰማዓይ
 ዘገርም ዩ እዚ ኩሉሰ ንዓይ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ደርብ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ጸጋይ ኢያሱ - ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ጸጋይ ክብሎ ወዲ መምህር ኢያሱ
 ናጽነት ምስ ናፈቕ መዋእሉ
 ደቂሱ ዘይፈልጥ ዓዱ ክሕሉ
 ኤርትራ ምስ በለ ዘይጻጸፈ ቃሉ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ጅግና ሃገራዊ ዘክየዶ ቃልሲ
 ኣቤት እወ ዝገፈሎ መሰዋእቲ
 ታሪኽካ ክሰፍር ኣብ መጽሓፍቲ
 ክንገር ንመጻእ ትውልዲ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ብሞራል ዝተኖደቀ መንገድኻ
 ልዑል ሕሊና መጠመቲኻ
 ብፍልጠትን ሞያን ዝተሃጸኻ
 ሕግን ፍትሕን መምርሒኻ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ብጊሓቱ ፈልጥካዮ : ረብሓ ትምህርቲ
 ንፍትሕ ትቃሕስ : ኣንጻር መግዛእቲ
 ቃልሲ ምረርካፍ : ክንከውን ተጋደልቲ
 ብኩብሰና ክንሓደር : ክንተክል መንግስቲ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ምሉእ ጌሩ ፈጠሩካ ልዑል ፈጣሪ
 መሰመርካ ድምቅቲ ከም ጸሓይ ቀትሪ
 መሰል ሰብ ትሕሉ ንቛሕ ተመራማሪ
 ክንደይ ሰብ ኣድሕንካ ካብ ወጥሪ
 ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ደርብ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ
 ንኹሉ ንኹሉ ንኹሉ ኹሉ እንኳፊ አርኩብኩሉ

ፍቅር ህዝብኝን ፍቅር ሃገርካን

ምስ

ዘሐብን ሞያዊ ክእለትካ

ምስቲ ዘየቋረጸ ተወፋይነትካን አበርክቶኝን

ህዝቢ ኤርትራ ኩሉ ግዜ ክዝክረካ ክኑብር እዩ።

ኩርዓትን ሓበንን

ናይ

ህዝብኝ ኢኝ

“ታሪኽ ጅግንነትካ አይክጠፍእን እዩ።

ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ ድግ

ክመሓላለፍ

እዩ።”

ጠበቅ ጸጋይ ኢ.ያሱ

“ብሰላም ዕረፍ”

ናይ ምብርባር ጸውዒት

ኣብ ዓለም ብዙሓት ሃገራት ሓወልትታት ብምህናጽ ፡ ጉደናታት ፡ መናፈሻ ቦታታት ፡ ቤትትምህርትታት ፡ ዩኒቨርሲታት ካልኣት ትኣላትን በሰማቶም ብምጽዋዕ ፡ ንጀጋኑኣም ንዘልኣለም ክዘክሩዎም ይረኣዩ። ኤርትራ ግን ኣብ ምምራሕ ሃገር ፡ ወትህድርና ፡ ስነምግባር ፡ ስነጽሑፍ ፡ ሃይማኖት ፡ ሙዚቃን ስፖርትን ቅያ ዝሰርሑ ጀጋኑኣ ኣብ ምዝካር ዝፈሸለት ሃገር ኮይና ንረኽባ። ኣብ ኤርትራ ፡ ካብ ዋንቲ ጀሚሮም ክሳብ ሕጂን ዝነበሩ ዓበይቲ ሰባት ክጥቀሱ እንተኾይዮም ፡ እቲ ዝርዝር ኣዘዩ ነዊሕ ከምዝኸውን ርዳእ እዩ። ካልእ ይትረፍ ኣብ ዝሓለፈ 50 ዓመታት ዝነበሩ ዛጊት ዘይተነግረሎም ጀጋኑ ዋራይ ኣዘዩም ብዙሓት ከምዝኾኑ ክፍለጥ ኣለዎ።

ብወገነይ ፡ ኤርትራ ብዙሓት ኣብ ፖለቲካዊ ፡ ውተሃደራዊ ፡ ባህላዊ ፡ ትምህርታዊ ፡ ስፖርታዊ መዳይ ኣዘዩም ዘድነቑ ኣብ ታሪኽ ዝሓለፉ ሓያላት ውልቀሰባት ኣለዉዎ ፡ ክንዝክሮም ከኣ ይግብኣና እዩ እንተበልኩ ብዙሓት ምሳይ ከም ዝሰማምዑ እምነት ኣሎኒ። ኣብ ቤትንግባት ፡ ንኤርትራውያን ጀጋኑ ዝምልከቱ መጻሕፍቲ ክርከቡ ዘይምኽኣሎም ድማ ኣዘዩ ዘገሃእ እዩ። ኣብዚ ቀረባ ጊዜ ግን ኣብ መርቡብ ሓበሬታይ ኣብ ዝተፈላለዩ ወቕቲ ናይ ዝነበሩ ኤርትራውያን ታሪኽ ህይወት ዘዘገቡ ቦታ ከፊተ ከምዘለኹ ክሕብር እፈቱ። (www.emnetu.com).

ንምጽማር ዝኣክል ፡ ገለ ሕጹያት ክኾኑ ይኽእሉ ዝበልኩዎም መሪጺ ኣለኹ። ሰለዘ ፡ ንኹልኻትኩም ክጥቀሱ ኣለዎም ናይ ትብሉዎም ሰባት ኣሰማት ክትሰዱለይ እጽበ። እቲ ዝሰደድ ዝርዝር ግን ንዝሓለፉ ዝምልከት ዋራይ ክኸውን ኣለዎ። ብኻልእ ኣዘራርባ ንግዜኡ ኣብ ታሪኽ ህይወት ናይ ዝሓለፉ ዋራይ ኢና ክነተኮር ንኽእል። ነቲ ዝርዝር ድማ ካብኻትኩም ገለ ሓበሬታ ምስ ረኹብኩ ናይ መወዳእታ መልክዑ ከትሕዞ እዩ። እቲ ዝርዝር ግን ኮሎ ጊዜ ንተወሳኺ ኣሰማት ፍሉጣት ሰባት ክፋት ከም ዝኾነ ይሕበር።

ብዛዕባ'ዚ ሓሳብ'ዚ እወታዊ ኣረኣእያ እንተ ኣልይኩም ታሪኽ ህይወት ናይዞም ኣብ ዝርዝር ዘለዉ ውልቀሰባት ክትጽሕፉ ወይ ክጽሕፉ ዝግደሱ ሰባት ክትረኽቡ ምሕጽንታ የቐርበልኩም ኣሎኹ። ዝኾነ ሓበሬታ ዘለዎ ግን ከኣ ክጽሕፍ ዘይደለ ወይ ዘይክእል ሰብ ምስ ዘጓንፈኩም ፡ ነቲ ሓበሬታ (ብወረቐት ፡ ዲሴት ፡ ግራምፎን ፡ ካሴት ፡ ቪድዮ ፡ ስኢ ወዘተ) ናባይ ክሰዱዎ ክትሕብርዎም ትኽእሉ ኢኹም። ብኸምዚ ድማ ኣነ ነቲ ትሕዝቶ ናብ ክጽሕፍ ዝኽእል ሰብ ክሰዶ እኽእል።

መጠን ናይቲ ጽሑፍ ኣገዳሲ ኣይኮነን። እቲ ኣገዳሲ ናይቶም ጀጋኑ ታሪኽ ምዝካርን ፡ ጨረሹ ከይጠፍኣ ወይ ከይተረሰበ ከሎ ምስናዱን እዩ። ዕብዩት ናይቲ ጽሑፍ ዝውሰኖ መጠን ናይቲ ሓበሬታ ብዛዕባ'ዞም ውልቀሰባት ዝርከብ እዩ። ሓደ ክፍለጥ ዘለዎ ኣገዳሲ ነዋቢ ግን እዞም ኣብቲ ዝርዝር ዝኣትዉ ውልቀሰባት ፡ ኣብ ድሕነት ሃገርና ፡ ህዝብና ፡ ባህልና ገለ ፍሉይ እወታዊ ዝኾነ ኣበርክቶ ዝገበሩ ክኾኑ ኣለዎም።

እምነቱ ተሰፋይ

ዛንታ ሂወት ጠበቓ ጸጋይ ኢያሱ

አፍልጦ / ምሰጋና

እዞም አብ ታሕቲ ተጠቂሶም ዘለዉ ንታሪኽ ጠበቓ ጸጋይ ኢያሱ ክጽሕፍ ብዝተፈላለዩ መንገዲ ሓበሬታ (data) ዝሃቡ ወይ ኣብ ምጽሓፍን ምጻራምን ኣበርክቶ ስለ ዝገበሩ ልዑል ምሰጋና የቐርቡሎም።

ዶክቶር ገብረእግዚአብሄር ጸጋይ

ሲንሲናቲ ፣ ኦሃዮ ፣ ኣመሪካ

ዳዊት ሃብተዮሱስ

ኡፕሳላ ፣ ቨወደን

ፕሮፈሶር ተስፋዮሱስ መሓሪ

ሂልሰቦርግ ፣ ኦሪጎን ፣ ኣመሪካ

ትብለጽ ኢያሱ

ሱቶኮልም ፣ ቨወደን

ሻምበል ሚካኤል ገብረንጉስ ሃይለ

ሳን ፍራንሲስኮ ፣ ካሊፎርኒያ ፣ ኣመሪካ

ግርማይ ኪዳነ (ወዲ ፊሊፖ)

ሮማ ፣ ኢጣልያ

ግርማይ ቦኽረ

ቦስቶን ፣ ማሳቹሰት ፣ ኣሜሪካ

ተወልደ ረዳ

ሮተርዳም ፣ ሆላንድ

ዶክቶር ብርሃኒኩን ዓንደሚካኤል

ንዩ ዮርክ ፣ ኣመሪካ

ጀላል ያሲን ኣበራ

ኣሰሎ ፣ ኖርወይ

አማኑኤል ተስፋጽዮን

ሱቶኮልም ፣ ስወድን

ፕሮፈሶር ተስፋጽዮን መድሃንዩ

ብረመን ፣ ጀርመን

አበባ ተስፋግዮርጊስ በዓታይ

ዋሺንግቶን ዲ ሲ

ፕሮፈሶር በረኸት ሃብተሰላሴ

ሰሜን ካሮሊና ፣ ኣመሪካ

ተኸሊት ልጃም

ንዩ ዮርክ ፣ ኣመሪካ

በረኸት ገብረትንሳኦ (ዓኩት)

ኣስመራ ፣ ኤርትራ

ጠዓመ በዩን

ኣስመራ ፣ ኤርትራ

ጅያንፈሊ ኢብራሂም

ቦሎኛ ፣ ኢጣልያ

ካሕሳይ ዑቕባሚካኤል

ኣምስተርዳም ፣ ሆላንድ

እስጢፋኖስ ተመልሶ

ክራገሩ ፣ ኖርወይ

ሙሴ ተስፋይ

ሱቶኮልም ፣ ቨወደን

ወልደሰላሴ ሃይለመለኮት

ላስቪንጎ ፣ ኣመሪካ

ዝሆኝ ሰጢፋኖስ

ቦሎኛ ፣ ኢጣልያ

አብዚ ተጀሚሩ ዘሎ ወፈራ ታሪኽ ሂወት ናይ ዝሓለፉ ጀጋኑ ኤርትራውያን ምምዘጋብ ናይዞም ዝሰዕቡ ተመዝገቡን ኣብ ኣንላይን መርቡብ ኢንተርኔት (www.emnetu.com) ተዘርጊሑን ይርከብ ና።

<p>አባ ኣገሰቲኖ ተድላ</p> <p>ሸኽ ዓብደልቃደር ከበረ</p> <p>አብራሃ ደቦጭን ሞጎስ አሰገዶምን</p> <p>አቡበከር አሕመድን መሓመድ ኑሪን</p> <p>ጀነራል አማን ዓንዶም</p> <p>አቶ አተወብርሃን ሰጊድ</p> <p>አዝማች ቦርሀ ገብረኪዳን</p> <p>ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ</p> <p>ብላታ ዑመር ቃዲ</p> <p>ብላታ ካሕሳይ ማሉ</p> <p>ደጃዝማች መሓሪ ዓንደመስቀል</p> <p>ጀነራል ዓንዶም ተስፋጽዮን</p> <p>ደጃዝማች ሓረጎት እባይ</p> <p>ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን ዓሊ</p> <p>ኪዳነ ክፍሉ</p> <p>ብላታን ጌታ ሎረንሶ ታኦዝ</p> <p>መምህር ይስሓቕ ተወልደመድህን</p>	<p>መሓመድ ሰዲድ ናውድ</p> <p>ሙፍቲ አልሙኽታር አሕመድ ዑመር</p> <p>ራእሲ ተሰማ አሰበርም</p> <p>ራሕማ ሳልሕ</p> <p>ዶክተር ርእሶም ሃይለ</p> <p>ሳልሕ እያይ</p> <p>ተስፋዝጊ ክፍለ</p> <p>ቀሺ ተወልደመድህን ገብረመድህን</p> <p>ትቦርሀ ተስፋሁነይ</p> <p>ቱኩእ ይሕደጎ</p> <p>ራእሲ ዎልደሚካኤል ሰሎሙን</p> <p>የማነ ገብረሚካኤል (ባርያ)</p> <p>ደቂኣንስትዮ ጀጋኑ ብሓባር (ኣለም መሰፍን ፣</p> <p>ማማ ዘይናብ ፣ ለተብረሃን ሃይለ ፣ ብርኽቲ</p> <p>ፍሰሃዩ ፣ ኣለም መብራህቱ ፣ ሳዕዳ ተስፋ)</p>
---	--